

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Μεταπτυχιακή εργασία

ΠΛΕΥΡΑΚΗ ΣΤΕΛΛΑ

ΤΟ ΟΛΟΗΜΕΡΟ ΣΧΟΛΕΙΟ: ΜΙΑ ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ
ΠΡΟΑΙΡΕΤΙΚΩΝ ΟΛΟΗΜΕΡΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ
ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Τριμελής Επιτροπή

1. Επόπτης: Πυργιωτάκης Ι. (Καθηγητής)
2. Μέλος: Κανάκης Ι. (Καθηγητής)
3. Μέλος: Καλογιαννάκη Π. (Καθηγήτρια)

ΡΕΘΥΜΝΟ

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2005

**Στον πατέρα μου Μιχάλη Πλευράκη
και τη μητέρα μου Χρυσούλα Πλευράκη
που με στηρίζουν σε κάθε προσπάθεια μου...**

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην κριτική:

Μαθαίνει να κατακρίνει.

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην έχθρα:

Μαθαίνει να καυγαδίζει.

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην ειρωνεία:

Μαθαίνει να είναι ντροπαλό.

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην ντροπή:

Μαθαίνει να είναι ένοχο.

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην κατανόηση:

Μαθαίνει να είναι υπομονετικό.

Αν ένα παιδί ζει μέσα στον έπαινο:

Μαθαίνει να εκτιμά.

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην δικαιοσύνη:

Μαθαίνει να είναι δίκαιο.

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην ασφάλεια:

Μαθαίνει να πιστεύει.

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην επιδοκιμασία:

Μαθαίνει να έχει αυτοεκτίμηση.

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην παραδοχή και φιλία:

Μαθαίνει να βρίσκει την αγάπη μέσα στον κόσμο.

R. Russel

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

❖ <i>Αντί προλόγου</i>	8
❖ <i>Κεφάλαιο 1^ο : Θεωρητική ανάλυση του θέματος</i>	
1.1 Εισαγωγή.....	9
1.2 Σύντομη ιστορική αναδρομή.....	12
1.3 Ένας καινούριος κόσμος γεννιέται.....	14
1.3.1 Η παγκοσμιοποίηση των κοινωνιών.....	14
1.3.2 Αλλαγή στο μοντέλο παραγωγής.....	17
1.3.3 Κοινωνία της γνώσης.....	17
1.3.4 Αλλαγές στο χώρο της οικογένειας.....	19
1.4 Αδυναμίες του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος.....	21
1.4.1 Σύμπτυξη αγροτικών σχολείων.....	21
1.4.2 Ανελαστικότητα του προγράμματος στο Δημοτικό Σχολείο.....	21
1.4.3 Μονομέρεια ακαδημαϊκών μαθημάτων – ανάπτυξη παραπαιδείας.....	22
1.5 Η Διεθνής εμπειρία.....	24
1.6 Το Ολοήμερο Σχολείο.....	28
1.6.1 Ο Νόμος 2525/1997 και το Ολοήμερο Σχολείο. Η εισηγητική έκθεση του νόμου.....	30
1.6.1 Οι πρώτες μορφές του Ολοήμερου Σχολείου.....	35
1.6.2 Ολοήμερο Σχολείο – Λειτουργία Τμημάτων Δημιουργικών Δραστηριοτήτων.....	44
1.6.3 Το Ολοήμερο Σχολείο σύμφωνα με τις πρόσφατες νομικές διατάξεις.....	48
1.7 Οι διάφοροι τύποι Ολοήμερων Σχολείων.....	56
1.7.1 Πιλοτικά Ολοήμερα Σχολεία και τα βασικά χαρακτηριστικά τους.....	60
1.7.2 Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου και τα βασικά χαρακτηριστικά τους.....	64

1.7.3 Τα Προαιρετικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία και τα βασικά χαρακτηριστικά τους.....	67
1.8 Η διαμόρφωση του προγράμματος του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου.....	70
1.8.1 Το αναλυτικό πρόγραμμα.....	72
1.8.2 Το ωρολόγιο πρόγραμμα.....	75
1.9 Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στο Ολοήμερο Σχολείο.....	78
1.9.1 Προτάσεις για τη βοήθεια του εκπαιδευτικού στο Προαιρετικό Ολοήμερο Σχολείο.....	81
1.9.2 Επιμόρφωση εκπαιδευτικών.....	84

❖ **Κεφάλαιο 2^ο: Οριοθέτηση του θέματος**

2.1 Κίνητρα ενασχόλησης με το θέμα.....	87
2.2 Σύντομη επισκόπηση της βιβλιογραφίας.....	89
2.3 Ανάδειξη του προβλήματος μέσω της επισήμανσης των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που θα αναλυθούν.....	94
2.3.1 Κτιριακή και υλικοτεχνική υποδομή.....	94
2.3.2 Πρόγραμμα λειτουργίας Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου (Ωράριο και ωρολόγιο).....	99
2.3.3 Πρόγραμμα διδασκαλίας (Αναλυτικό Πρόγραμμα).....	102
2.3.4 Μεθοδολογία διδασκαλίας.....	105
2.3.5 Ο ρόλος των εμπλεκόμενων φορέων στο Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο.....	111

❖ **Κεφάλαιο 3^ο: Εκπαιδευτική έρευνα**

3.1 Το πρόβλημα και η μεθοδολογία της έρευνας.....	114
3.2 Ερευνητική μέθοδος προσέγγισης του θέματος: Ερωτηματολόγιο-Ερμηνευτική.....	117
3.3 Δημιουργία μεταβλητών και κατηγοριών ανάλυσης.....	123
3.4 Ο πληθυσμός	124
3.5 Διεξαγωγή της έρευνας.....	130
3.6 Τρόποι επεξεργασίας των ερωτηματολογίων.....	132

3.7 Περιορισμοί της έρευνας.....	133
----------------------------------	-----

❖ **Κεφάλαιο 4^ο: Ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας**

4.1 Εισαγωγή.....	134
4.2 Περιγραφή των αποτελεσμάτων της έρευνας για τα Προαιρετικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία.....	135
4.3 Αποτελέσματα της έρευνας σχετικά με την κτιριακή και υλικοτεχνική υποδομή των Προαιρετικών Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων.....	146
4.4 Αποτελέσματα της έρευνας σχετικά με το Αναλυτικό Πρόγραμμα των Προαιρετικών Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων.....	149
4.5 Αποτελέσματα της έρευνας σχετικά με το ωράριο και ωρολόγιο πρόγραμμα των Προαιρετικών Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων.....	159
4.6 Αποτελέσματα της έρευνας σχετικά με τη μεθοδολογία διδασκαλίας στα Προαιρετικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία.....	161
4.7 Αποτελέσματα της έρευνας σχετικά με τη γενικότερη λειτουργία των Προαιρετικών Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων.....	164
4.8 Αποτελέσματα της έρευνας σχετικά με το ρόλο των εμπλεκόμενων φορέων στο Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο.....	167

❖ **Κεφάλαιο 5^ο: Τελικές επισημάνσεις για το Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο, με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας μας.**

5.1 Προβλήματα και συμπεράσματα που προκύπτουν από τη λειτουργία του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου.....	170
5.2 Προτάσεις για την καλύτερη λειτουργία του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου.....	175

❖ **Ενδεικτική Βιβλιογραφία**

❖ Ελληνόγλωσση.....	181
❖ Ξενόγλωσση.....	192

- ❖ Ηλεκτρονικές διευθύνσεις βάσεων δεδομένων εκπαιδευτικού περιεχομένου σχετικού με το Ολοήμερο Σχολείο.....196

- ❖ **Παράρτημα I**
- ❖ Βασικές εγκύκλιοι για το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο.....198

- ❖ **Παράρτημα II**
- ❖ Πίνακες και γραφικές παραστάσεις.....199

- ❖ **Παράρτημα III**
- ❖ Ακριβές αντίγραφο του ερωτηματολογίου που χρησιμοποιήθηκε.....207

Αντί Προλόγου

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου σε όλους όσους με οποιονδήποτε τρόπο βοήθησαν και στήριξαν την εργασία μου αυτή. Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω τα μέλη της τριμελούς επιτροπής μου: τον καθηγητή, Πρόεδρο του Π.Τ.Δ.Ε. και πρώην Αντιπρύτανη κ. Πυργιωτάκη Ι., ο οποίος είχε την εποπτεία της συγκεκριμένης εργασίας για τις πολύτιμες συμβουλές του σε θέματα που αφορούσαν τη θεωρητική προσέγγιση του θέματος αλλά και τη διεξαγωγή της έρευνας.

Τον καθηγητή κ. Κανάκη Ι. για τη βοήθεια και τις καίριες υποδείξεις του και την καθηγήτρια κ. Καλογιαννάκη Π. για τις αξιόλογες παρατηρήσεις της.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω όλους τους εκπαιδευτικούς που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο, όλους τους συναδέλφους που συνέβαλαν σημαντικά στη διακίνηση, τη συγκέντρωση και την επιστροφή των συμπληρωμένων ερωτηματολογίων.

Τέλος τις ευχαριστίες μου εκφράζω στον κ. Ανδρεαδάκη Ν., επίκουρο καθηγητή του Π.Τ.Δ.Ε. και τον κ. Γιαχνάκη Ε. για την πολύτιμη βοήθεια τους στη στατιστική επεξεργασία του ερωτηματολογίου.

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι γνωστό και γενικά αποδεκτό ότι τα προβλήματα της εκπαίδευσης ήταν ανέκαθεν σημαντικά. Κάθε οργανωμένη κοινωνία κατέβαλε φιλότιμες προσπάθειες για να αντιμετωπιστούν τα κατά καιρούς εκπαιδευτικά προβλήματα. Κανείς, όμως, δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι αντιμετωπίστηκαν με πλήρη επιτυχία, αν και υπήρξαν πραγματικά εμπνευσμένες προσπάθειες. Η κατάσταση αυτή οδήγησε στην ανάπτυξη «θεωρητικών προτάσεων». Οι πρακτικές εφαρμογές, όμως, όλων αυτών ήταν δυστυχώς πολύ λιγότερες, γεγονός που παρατείνει τη σύγχυση στο χώρο της εκπαίδευσης.

Άμεση συνέπεια της παραπάνω κατάστασης ήταν το σχολείο να χάσει τον προσανατολισμό του, πράγμα που οδήγησε το ελληνικό σχολείο στην αποστασιοποίηση του από τα νέα δεδομένα και την προσκόλληση του στις παραδοσιακές δομές.

Βέβαια, εξετάζοντας κανείς το δημοτικό σχολείο στη διαχρονία διαπιστώνει, χωρίς μεγάλη δυσκολία ότι έχει δεχθεί κατά καιρούς τα ρεύματα των διαφόρων μεταρρυθμιστικών προσπαθειών και η εσωτερική δομή και η λειτουργία του έχει ανανεωθεί κατά τις τελευταίες δεκαετίες, ίσως περισσότερο από ότι τα σχολεία των άλλων βαθμίδων. (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2001)

Και τούτο συμβαίνει, καθώς το σχολείο αποτελεί τον βασικό πυρήνα μόρφωσης αλλά και συνδετικό ιστό ανάμεσα στον άνθρωπο, στην κοινωνία και στην παγκόσμια κοινότητα. (Ευθυμίου Π., 2001) Επομένως δεν μπορεί να παραμένει στατικό και αμετάβλητο στο πέρασμα του χρόνου, αλλά οφείλει να παρακολουθεί τις εξελίξεις και να προσαρμόζεται στα νέα δεδομένα και στις σύγχρονες προκλήσεις.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες κρίνεται απαραίτητο η θεμελίωση του σύγχρονου σχολείου να στηρίζεται στον «απογαλακτισμό» του από τις παραδοσιακές αντιλήψεις και δομές (Χανιωτάκης Ν., 2001). Απαιτείται ένα σχολείο που να είναι ανοιχτό στην κοινωνία, τη δημιουργία και τον πολιτισμό. Ένα νέο σχολείο που να μπορεί να ικανοποιεί ταυτόχρονα τις σύγχρονες εκπαιδευτικές απαιτήσεις των παιδιών και τις ανάγκες της σημερινής και της αυριανής οικογένειας.

Η κατάσταση που επικρατεί σήμερα προκαλεί αναντιστοιχία ανάμεσα στις αξιώσεις του εκπαιδευτικού συστήματος και τις δυνατότητες που το ίδιο

προσφέρει. Τραγική συνέπεια της αναντιστοιχίας αυτής είναι η άνθιση της παραπαιδείας, των φροντιστηρίων που έχουν ανταγωνιστικό χαρακτήρα και διευρύνουν ακόμα περισσότερο τις ανισότητες. (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 1998)

Επιδίωξη, λοιπόν, του νέου αυτού σχολείου είναι να ανταποκριθεί στις σύγχρονες κοινωνικές απαιτήσεις, να δημιουργηθούν νέα δεδομένα και υποδομές για τη διάχυση μιας ευρύτερης παιδείας σε όλα τα στρώματα της ελληνικής κοινωνίας. Εξάλλου το σχολείο οφείλει να προσφέρει σε όλους τους μαθητές τις ίδιες ευκαιρίες και μάλιστα χρέος του είναι να αντισταθμίσει τις ελλείψεις των παιδιών εκείνων που προέρχονται από «μη μορφωσιογόνο» οικογενειακό περιβάλλον.

Στο πλαίσιο αυτό θεσπίστηκε το Ολοήμερο Σχολείο, το οποίο αποτελεί μια καινοτόμο εφαρμογή στη σύγχρονη εκπαίδευση, υπό την ευθύνη και την καθοδήγηση της Επιστημονικής Επιτροπής του Ολοήμερου Σχολείου του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και των αρμόδιων εκπαιδευτικών οργάνων.

Ιδιαίτερα στις μέρες μας η προσθήκη νέων αντικειμένων και η διαφοροποίηση άλλων, η εξισωτική αγωγή και η αντισταθμιστική διδασκαλία ή η παιδαγωγική κάλυψη και προστασία του παιδιού στο ωράριο εργασίας των γονέων οδηγούν αναγκαστικά σε επέκταση του παιδαγωγικού ενεργήματος πέραν του συνήθους συμβατικού ωραρίου και καθιστούν αναγκαίο το Ολοήμερο Σχολείο.

Η εμφάνιση των πρώτων Πιλοτικών Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων στην Ελλάδα έγινε το 1997 με την ψήφιση του Νόμου 2525 «Ενιαίο Λύκειο, Πρόσβαση των αποφοίτων του στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, Αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και άλλες διατάξεις»¹. Πρόκειται για μια προσπάθεια του κράτους να αναμορφώσει το σχολείο από την βάση, ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί στις σύγχρονες ανάγκες. Ο Υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, εκείνη την περίοδο, κ. Γερ. Αρσένης συγκρότησε την επιστημονική επιτροπή για τα Ολοήμερα Σχολεία με πρόεδρο την κ. Μ. Τζάνη. Η επιτροπή αυτή όμως διευρύνθηκε αργότερα με την ανάληψη του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων από τον κ. Πέτρο Ευθυμίου. Πρόεδρος της επιτροπής ανέλαβε ο κ. Πυργιωτάκης Ι.

---

¹ Το άρθρο 4 του συγκεκριμένου νόμου αναφέρεται στην καθιέρωση του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου.

Το Ολοήμερο Σχολείο σχεδιάστηκε για να εξυπηρετήσει υψηλούς στόχους που διαμορφώνουν συνθήκες ανοιχτού παιδαγωγικού περιβάλλοντος και ελκυστικότερης μάθησης. (Φ. 50/58/26861/Γ1 του ΥΠ.Ε.Π.Θ.) Δεν επιθυμεί την «ιδρυματοποίηση» του μαθητή και τη «σχολειοποίηση της κοινωνίας», αλλά την κάλυψη γνωστικών, συναισθηματικών, κοινωνικών και ψυχολογικών κενών και ελλειμμάτων του μαθητή από το ένα μέρος και βελτίωση του ανθρώπινου προσώπου της κοινωνίας από το άλλο.

Στα πρώτα στάδια εφαρμογής του, δείχνει να έχει τη δυνατότητα για «ποιοτική» αναβάθμιση της οργάνωσης και λειτουργίας της σχολικής μονάδας, ώστε να καταστεί ο πυρήνας που θα ασκείται το σύνολο των δράσεων για την ανάπτυξη στο μέγιστο βαθμό κάθε ψυχοσωματικής, πνευματικής και κοινωνικής πτυχής της προσωπικότητας του παιδιού. (Φ. 13.1/767/Γ1/884 του ΥΠ.Ε.Π.Θ.)

Θεωρούμε ότι ένα Ολοήμερο Σχολείο ανοιχτό στον κόσμο της ζωής και στην κοινωνία της γνώσης και της πληροφορίας μπορεί να συνδέει τη σχολική και εξωσχολική ζωή, τη διδασκαλία και την αγωγή, την τυπική και άτυπη μάθηση και να δημιουργεί καλύτερους όρους εκκίνησης και κίνητρα για τη διαβίου μάθηση.

Σήμερα υπάρχει έντονος προβληματισμός για το Ολοήμερο Σχολείο και σκοπός όλων είναι να διαμορφωθεί έτσι, ώστε να αντιμετωπίζει αποτελεσματικά τις πολλαπλές εκπαιδευτικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που δυσχεραίνουν την εκπαίδευση συγκεκριμένων μαθητών και ταυτόχρονα να λειτουργεί επικοδομητικά στα εγγενή προβλήματα της μαθησιακής διαδικασίας. Προκειμένου, λοιπόν, κι εμείς να καταλήξουμε σε χρήσιμα συμπεράσματα, θα ξεκινήσουμε με μια θεωρητική τεκμηρίωση του θέματος, ώστε να αναδείξουμε την ουσία αλλά και την αξία του Ολοήμερου Σχολείου. Έπειτα θα εξετάσουμε την πρακτική εφαρμογή του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου, η οποία θα αναδειχθεί μέσα από την έρευνα που υλοποιήσαμε.

1.2 Σύντομη ιστορική αναδρομή

Το Ολοήμερο Σχολείο ως θεσμός υπήρχε ανέκαθεν σε αρκετές χώρες του κόσμου, ακόμα και στην Ελλάδα. Την περίοδο εκείνη σκοπός του ήταν να εξυπηρετεί τον τρόπο λειτουργίας της αγροτικής κοινωνίας αλλά και της αγροτικής οικογένειας. Το σχολείο, δηλαδή, ήταν ανοιχτό ως αργά το απόγευμα, με τη διαφορά πως οι μαθητές το μεσημέρι μπορούσαν να επιστρέψουν για λίγο στο σπίτι τους για φαγητό και ενδεχομένως για λίγη ξεκούραση, όπου θα ήταν κάποια γιαγιά ή άλλο συγγενικό πρόσωπο αν έλειπαν οι γονείς. Ο συγκεκριμένος τύπος σχολείου είχε προταθεί από τον Κομμένιο. Μάλιστα στην Ελλάδα λειτουργούσε έως το σχολικό έτος 1971-72, οπότε καταργήθηκε και καθιερώθηκε η προμεσημβρινή εργασία για όλες τις βαθμίδες και τους τύπους των σχολείων. (Chaniotakis I. N./ Thoidis I., 2002)

Από την άλλη πλευρά όμως, η Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδος πρόβαλε ως κύριο λόγο για την κατάργηση της απογευματινής ζώνης τον υπερβολικά μεγάλο φόρτο εργασίας, αφού κάθε δάσκαλος θα ήταν αναγκασμένος να βρίσκεται στο σχολείο και το πρωί και το απόγευμα και με επιπλέον καθήκοντα λόγω της γενίκευσης των σχολικών συσσιτίων (Χανιωτάκης Ν., 2004).

Στην Ελλάδα η κατάργηση του παραδοσιακού ολοήμερου σχολείου και η καθιέρωση του ημι-ημερήσιου συνδέεται ενδεχομένως με ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα του εκπαιδευτικού μας συστήματος, την ανάπτυξη της παραπαιδείας. Άρχισε η άνθιση της ιδιωτικής εκπαιδευτικής αγοράς, η οποία συνετέλεσε όχι μόνο στη μείωση του ελεύθερου χρόνου των μαθητών, αλλά και εμπόδισε την επέκταση του σχολικού χρόνου το απόγευμα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η πρόταση για το Ολοήμερο Σχολείο, αλλά σε μια διαφορετική μορφή από αυτήν που υπάρχει σήμερα, έγινε γύρω στα μέσα της δεκαετίας του 1980 από τον κ. Ι. Πυργιωτάκη. Εκείνη την εποχή η κυβέρνηση επιχειρούσε να συμπτύξει πολλά μικρά αγροτικά σχολεία για να σχηματίσει πολυθέσια στα πιο κοντινά αγροτικά κέντρα. Βέβαια οι κάτοικοι των μικρών χωριών αντιδρούσαν, γιατί το σχολείο ήταν η μοναδική τους ελπίδα για να μην ερημώσουν εντελώς τα χωριά τους.

Ωστόσο, η παραπάνω σύμπτυξη θα γινόταν με σκοπό να βοηθήσει τα παιδιά της ελληνικής υπαίθρου, η οποία όμως μάλλον δεν ήταν αρκετή. Και τούτο γιατί τα παιδιά αυτά, ανεξάρτητα από το σχολείο που θα πήγαιναν, ζούσαν σε ένα περιβάλλον χωρίς πολιτισμικά ερεθίσματα, σε ένα «μη μορφωσιογόνο περιβάλλον». Επομένως η μεταφορά των παιδιών αυτών σε πολυθέσια σχολεία ουσιαστικά δεν τους προσέφερε κάτι επιπλέον.

Σ' αυτή την περίπτωση, η πρόταση του Ι. Ε. Πυργιωτάκη για «παιδικά πολύκεντρα» ίσως να αποτελούσε μια καλή λύση, ευνοϊκή τους μαθητές που προέρχονταν από μικρά χωριά. Τα «παιδικά αυτά πολύκεντρα» θα προσέφεραν βοήθεια στους μαθητές όχι μόνο στα μαθήματα του σχολείου, αλλά κατά την πρόταση του κ. Πυργιωτάκη θα έπρεπε να ενσωματωθούν στα προγράμματα τους και άλλες δραστηριότητες, όπως η εκμάθηση μιας ξένης γλώσσας, η μουσική παιδεία, η αισθητική αγωγή και η άσκηση σε κάποιο άθλημα. (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 1992) Έτσι τα παιδιά της υπαίθρου θα αποκόμιζαν από τον τύπο αυτό του σχολείου τα αγαθά που τα παιδιά των πόλεων αγόραζαν από την ιδιωτική εκπαιδευτική αγορά.

Όμως, δυστυχώς, το σχολικό αυτό κέντρο δεν υλοποιήθηκε και οι μαθητές αναγκάζονταν να μετακινούνται στα πιο κοντινά αγροτικά κέντρα όπου υπήρχαν πολυθέσια σχολεία. Η δημιουργία «μετακινούμενων μαθητών» αντί των «μετακινούμενων δασκάλων» δεν αποτελούσε τη λύση. Το σχολείο έπρεπε να μετατραπεί σε ένα κέντρο που θα προσέφερε γνώσεις αλλά και πολιτισμικά ερεθίσματα στα παιδιά των κατώτερων κοινωνικών τάξεων και τούτο θα μπορούσε να συμβεί μονάχα με μια ουσιαστική αγροτική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, η οποία δεν υλοποιήθηκε τότε.

1.3 Ένας καινούριος κόσμος γεννιέται

Αν αναλογιστούμε τα σύγχρονα κοινωνικά δεδομένα τα οποία επικρατούν στις μέρες μας καθώς και τις αλλαγές που έχει δεχτεί ο άνθρωπος σε κύριους τομείς της ζωής του, τότε θα γίνει κατανοητό γιατί είναι απαραίτητη η ύπαρξη του Ολοήμερου Σχολείου.

Το σχολείο είναι αναπόσπαστο μέρος της κοινωνίας. Επηρεάζεται από αυτήν και την επηρεάζει. Εύλογα, λοιπόν, υποστηρίζεται από πολλές πλευρές η άποψη, ότι αφού η κοινωνία αλλάζει, άρα και το σχολείο πρέπει να λάβει υπόψη του τις μεταβολές αυτές και να προσαρμοστεί ανάλογα (Χανιωτάκης Ν., 2001).

Για να κατανοηθεί η αναντιστοιχία που παρατηρείται σήμερα ανάμεσα στο σχολείο και την κοινωνία, παρουσιάζουμε σύντομα τις κυριότερες κοινωνικές εξελίξεις και τα κενά του εκπαιδευτικού συστήματος.

1.3.1 Το εκπαιδευτικό σύστημα σε μια Διεθνοποιημένη πραγματικότητα

Αρκετοί αναλυτές εκτιμούν ότι βασικό χαρακτηριστικό της εποχής μας είναι η παγκοσμιοποίηση των κοινωνιών. Ο όρος παγκοσμιοποίηση χρησιμοποιείται με πολλούς τρόπους, αλλά η βασική ιδέα πίσω από αυτόν είναι η αυξανόμενη αλληλεξάρτηση των οικονομιών και των κοινωνιών. Κινητήρια δύναμη της παγκοσμιοποίησης αποτελούν οι νέες τεχνολογίες, οι νέες οικονομικές σχέσεις καθώς και οι εθνικές και διεθνείς πολιτικές που επηρεάζονται από μια σειρά παραγόντων. Σε τούτους τους παράγοντες περιλαμβάνονται οι διεθνείς οργανισμοί, οι κυβερνήσεις, οι επιχειρήσεις, ο κόσμος της εργασίας καθώς και η κοινωνία των πολιτών.

Έχουμε τη δυνατότητα να ισχυριστούμε ότι υπάρχουν δύο διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης. Η πρώτη αφορά τομείς όπως το εμπόριο, τις επενδύσεις, την τεχνολογία, τη διασυνοριακή παραγωγή και ροή της πληροφορίας και της επικοινωνίας, που φέρνει κοινωνίες και πολίτες πιο κοντά. Αυτό μπορεί να περιγραφεί ως ένας εντατικοποιημένος διεθνής καταμερισμός εργασίας. Η δεύτερη διάσταση αφορά πολιτικές τόσο σε εθνικό

όσο και σε διεθνές επίπεδο που υποστηρίζουν την ενοποίηση οικονομιών και χωρών.

Τούτο σημαίνει ότι σταδιακά υπερβαίνουμε το έθνος – κράτος και οδηγούμαστε βαθμιαία στη δημιουργία νέων υπερεθνικών μορφωμάτων και υπερκρατικών συνασπισμών, χωρίς βέβαια να καταργείται το εθνικό κράτος. Η μετατόπιση, δηλαδή που παρουσιάζεται από το Εθνικό στο Διεθνές, τόσο στην οικονομία όσο και σε κάθε βήμα της σύγχρονης ζωής, δεν μπορεί να αφήσει ανεπηρέαστη την εκπαίδευση.

Η μεταβιομηχανική εποχή χαρακτηρίζεται από το γεγονός ότι η ανάπτυξη αποτελεί ουσιώδη όρο για την ύπαρξη και τον τρόπο ζωής της κοινωνίας, όσο και για την φύση και την ποιότητα της ίδιας της δημοκρατίας (Dahl, 2001, σ. 242). Οι νέες συνθήκες στο διεθνές περιβάλλον ανάγουν τον οικονομικό ανταγωνισμό, την ανταγωνιστικότητα χωρών και υπερεθνικών σχηματισμών «σε προσδιοριστικό παράγοντα μελλοντικών εξελίξεων» (Βαϊτσος, 1998, σ. 43). Κάποιες από αυτές τις εξελίξεις διαφαίνονται ήδη. Μπορούμε να αναφέρουμε την κατάρρευση της οικονομίας της αγοράς και την παγκοσμιοποίηση της, τον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης καθώς και οι νέες τεχνολογικές εξελίξεις, τη διάλυση των ψυχροπολεμικών συμμαχιών και συνασπισμών (πλην NATO φυσικά), η οποία ακολούθησε την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων από το 1989 και μετά, τη συνακόλουθη εμφάνιση μιας καινούριας διεθνούς ρευστότητας, την απόλυτη κυριαρχία του καπιταλιστικού μοντέλου ανάπτυξης, καθώς και την αυξανόμενη τάση λήψης αποφάσεων από κλειστά γκρουπ ισχύος. Τούτες είναι κάποιες από τις εξελίξεις οι οποίες διαφαίνονται ήδη υπό την μορφή τάσεων.

Στην εποχή που διανύουμε λοιπόν, νέα πολιτικά, ιδεολογικά, πολιτιστικά, οικονομικά και πάνω απ' όλα κοινωνικά προβλήματα έχουν έλθει στην επιφάνεια και πολλά από τα παλιά έχουν ενταθεί. Αναφερόμαστε στην ανεργία και τον «περιορισμό των θέσεων εργασίας», στη διεθνοποίηση της κοινωνικής κρίσης και στην ιδεολογική σύγχυση που έχει επέλθει. Οι Pierre Rosanvallon και η Jean Paul Fitoussi κάνουν μάλιστα λόγο για μία «νέα εποχή ανισοτήτων», η οποία τελικά ενδέχεται να λειτουργεί υπονομευτικά στην

Κοινωνία της Γνώσης (η οποία άλλωστε υποτίθεται ότι πολλαπλασιάζει τις δυνατότητες πρόσβασης των πολλών στην γνώση)².

Μέσα σε τούτο το ιστορικό – κοινωνικό συγκείμενο μία σειρά από ειδικούς, φορείς, ινστιτούτα και υπερεθνικούς σχηματισμούς και μορφώματα εγκαλούν την εκπαίδευση να αναλάβει ένα νέο ρόλο, ευαγγελιζόμενοι μία ενιαία βάση εκπαιδευτικής πολιτικής, που ωστόσο θα διαφοροποιείται στα ειδικά σημεία – ανάγκες κάθε Κράτους.

Κάτω από αυτό το πρίσμα είναι προφανές ότι τα εκπαιδευτικά συστήματα, οι εκπαιδευτικοί, καθώς και όλοι όσοι ενέχονται στην εκπαίδευση, καλούνται να διαδραματίσουν ένα ιδιαίτερα σημαντικό και δημιουργικό ρόλο στην προσαρμογή των ατόμων (και κυρίως των νεαρότερων) στη μεταβιομηχανική κοινωνία.

Το εκπαιδευτικό σύστημα, λοιπόν, οφείλει να προσαρμόζει, να αναπτύσσει μεταγνωστικές δεξιότητες, και να δίνει στους εκπαιδευόμενους (όλων των ηλικιών) τα απαραίτητα εφόδια, με τα οποία αυτοί θα ανταποκριθούν στο σύγχρονο περιβάλλον.

Κεντρική στόχευση είναι η αντιμετώπιση «των προκλήσεων της μεταβιομηχανικής κοινωνίας» και η «διασφάλιση της συμβολής της εκπαίδευσης» στη διαμόρφωση της «κοινωνίας της γνώσης»³.

Μέσα σε όλα αυτά, προστίθεται και μια νέα κομβική παράμετρος αλλαγών, η πολυπολιτισμικότητα. Ειδικά στην Ελλάδα τα σχολεία μας δεν έχουν πλέον μονάχα Έλληνες μαθητές, αλλά οι τάξεις διαθέτουν ένα μεγάλο ποσοστό αλλοδαπών μαθητών.

Η εθνική δηλαδή και πολιτισμική ομοιογένεια που είχαν τα σχολεία μας μέχρι και πριν από λίγο καιρό δεν υφίσταται πλέον. Τούτο απαιτεί από το σχολείο αφ' ενός καλύτερη συνεργασία και αμοιβαίο σεβασμό ανάμεσα στους μαθητές με διαφορετική πολιτισμική ταυτότητα, και αφετέρου να διαμορφώνει έναν έλληνα πολίτη έτοιμο να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση και έναν αλλοδαπό ενσωματωμένο και όχι αφομοιωμένο στην ελληνική κοινωνία.

Έτσι, λοιπόν, και το σχολείο οφείλει να διασυνδεθεί με την ευρωπαϊκή και την παγκόσμια κοινότητα και καλείται να συνδυάσει στα προγράμματα του

---

² Παπαδάκης Ν. Ε., Ατομικός φιναλισμός και κοινωνική δημοκρατία στην Κοινωνία της Γνώσης: Όψεις του «αυτονόητου», στο περ. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, τ. 8, 2003, σελ. 144-146.

³ Παπαδάκης Ν. Ε., Ατομικός φιναλισμός και κοινωνική δημοκρατία..., ό. π., σ. 147.

το «παραδοσιακό» με το «διεθνές». Αν δεν συμβεί κάτι τέτοιο, τότε κάθε χώρα εκτίθεται σε διπλό κίνδυνο: ή να βρεθεί απομονωμένη ή να μείνει απροστάτευτη στην αλλοτρίωση και τον αφανισμό. Αυτό είναι ιδιαίτερα επικίνδυνο για τις οικονομικά ασθενέστερες χώρες (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2001).

1.3.2 Αλλαγή στο μοντέλο παραγωγής

Μέχρι σήμερα στο χώρο της παραγωγής κυριαρχούσε το μοντέλο της ανελαστικής μηχανής. Σύμφωνα με αυτό οι άνθρωποι υπηρετούσαν ασταμάτητα τη μηχανή και κάνοντας τις ίδιες συνεχώς κινήσεις, μπορούσαν να παράγουν πλήθος καταναλωτικών αγαθών. Το μόνο που έπρεπε να γνωρίζουν οι εργάτες ήταν ο χειρισμός της μηχανής.

Όμως οι συνθήκες άλλαξαν και ο παθητικός χειρισμός της μηχανής δεν είναι πλέον αρκετός. Σήμερα ο άνθρωπος μπορεί να κυριαρχήσει στη μηχανή ή τουλάχιστον να βρίσκεται σε διαρκή αλληλεπίδραση μαζί της. Παύει να είναι ο παθητικός υπηρέτης της, καθώς τώρα μπορεί να παρέμβει ο ίδιος και να καθορίσει το επόμενο βήμα της.

Γι' αυτό ο σύγχρονος άνθρωπος χρειάζεται μια διαφορετική παιδεία από αυτή λάμβανε μέχρι τώρα. Οι γνώσεις που διαθέτει δεν είναι αρκετές για να μπορέσει να ανταποκριθεί στις σημερινές απαιτήσεις. Μάλιστα θεωρείται πως ο άνθρωπος στον 21^ο αιώνα θα αλλάζει 7-8 φορές επάγγελμα μέχρι να καταλήξει σ' αυτό που θα τον ικανοποιεί. Χρειάζεται, λοιπόν, μια παιδεία εμπλουτισμένη, η οποία δεν θα παρέχει μονάχα γνώσεις και ικανότητες στα πλαίσια του ανταγωνισμού, αλλά θα είναι και ανθρωπιστική, με σκοπό την κριτική και δημιουργική συμμετοχή του πολίτη στα κοινωνικά δρώμενα. Έτσι, θα αποφευχθεί και η μονομέρεια, η οποία απειλεί την επιστήμη αλλά και ολόκληρη την κοινωνία μας.

1.3.3 Κοινωνία της γνώσης

Παλαιότερα ο άνθρωπος μπορούσε να αντλήσει πληροφορίες και γνώσεις μόνο από το σχολείο. Δεν υπήρχε άλλος τρόπος για να ενημερωθεί

και να καλλιεργήσει τις ικανότητες του παρά μόνο από τα σχολικά βιβλία, τα οποία παρέμεναν τα ίδια για αρκετά χρόνια και ορισμένα παραμένουν ακόμα ίδια.

Σήμερα, όμως, στα πλαίσια της ανοιχτής κοινωνίας, οι πηγές πληροφοριών πολλαπλασιάστηκαν. Ο μαθητής όταν πια έρχεται στο σχολείο, έχει ήδη αποκτήσει ένα ευρύ φάσμα γνώσεων για διάφορα θέματα μέσα από την ίδια την κοινωνία και τις άτυπες μορφές αγωγής. Μάλιστα, πολλές φορές αυτές οι γνώσεις μπορεί να είναι διαφορετικές από αυτές του σχολείου, με αποτέλεσμα να χρειάζεται να υπάρξει κάποια σύνδεση μεταξύ τους.

Το γεγονός αυτό, λοιπόν, κατέστησε αναγκαία την αλλαγή των σχολικών βιβλίων και του τρόπου οργάνωσης της διδασκαλίας και της μάθησης. Κάθε νέο δεδομένο που παρουσιάζεται από κάποιο μαθητή ή από οργανωμένα κέντρα πληροφοριών πρέπει να αξιοποιούνται προς όφελος όλων των μαθητών. Ακόμα και οι τράπεζες δεδομένων τις οποίες μπορεί κανείς να προσπελάσει μέσω του διαδικτύου, είναι απαραίτητο να χρησιμοποιηθούν, προκείμενου να λάβουν οι μαθητές όσο πιο πολύπλευρη μόρφωση γίνεται (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2001).

Ανάγκη, επίσης, αποτελεί το σχολείο όχι μόνο να δέχεται τις διάφορες και διαφορετικές γνώσεις, αλλά να τις επεξεργάζεται και να τις συνδέει μεταξύ τους ταξινομώντας τις σε ενιαία σύνολα γνώσεων. Στη περίπτωση που αυτό δεν συμβεί, ο μαθητής δεν θα ξέρει πώς να χρησιμοποιήσει αυτό το πλήθος των γνώσεων που του προσφέρονται, με αποτέλεσμα να αφήνει στο περιθώριο αρκετές από αυτές και ο ίδιος να μην μπορέσει να φτάσει σε μια βαθύτερη και ουσιαστική γνώση.

Γι' αυτό είναι απαραίτητο το σχολείο μέσα από μαθητοκεντρικές μεθόδους διδασκαλίας και διερευνητική μάθηση να βοηθήσει το μαθητή της σύγχρονης κοινωνίας να αναπτύξει την κριτική του σκέψη, ώστε να μπορέσει ως αυριανός πολίτης να οδηγηθεί στη γνώση και την επιτυχία, τόσο την προσωπική όσο και τη συλλογική.

Το σχολείο και η εκπαίδευση γενικά πρέπει να λειτουργούν ως «προθάλαμος» ή «εργαστήριο» των προσπαθειών να ανταποκριθεί ο άνθρωπος στις απαιτήσεις της σύγχρονης εποχής, καθώς και στις σύγχρονες γνωστικές ανάγκες. Το σχολείο οφείλει να ευθυγραμμιστεί με όλα τα παραπάνω και να εκσυγχρονιστεί.

1.3.4 Αλλαγές στο χώρο της οικογένειας

Αν εξετάσει κανείς την οικογένεια στις παραδοσιακές κοινωνίες, θα παρατηρήσει πως αυτή είχε μια εντελώς διαφορετική μορφή από αυτή που έχει σήμερα. Τότε υπήρχαν οι εκτεταμένες οικογένειες πολλών γενεών, οι οποίες λειτουργούσαν ως μονάδες παραγωγής και κατανάλωσης και ο πατέρας είχε την απόλυτη εξουσία πάνω σε όλα τα μέλη της οικογένειας. Τα παιδιά σε αυτές τις οικογένειες είχαν τη δυνατότητα από τα πρώτα τους κιόλας χρόνια όχι μόνο να παρακολουθούν και να μαθαίνουν τους τρόπους εργασίας αλλά και να συμβάλλουν σε αυτήν. Αξίζει να σημειωθεί πως η γυναίκα τότε δεν πήγαινε σε δουλειές εκτός σπιτιού.

Όμως, ήδη από την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης σημειώθηκαν ριζικές αλλαγές στο χώρο της οικογένειας. Παρόλο που η ελληνική οικογένεια έχει καταφέρει να διατηρήσει βασικά χαρακτηριστικά τα οποία την κάνουν να διαφοροποιείται από τις οικογένειες των άλλων χωρών, δεν παύει να επηρεάζεται από τις αλλαγές που συμβαίνουν (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2001).

Η γυναίκα έχει πάψει να παραμένει στο σπίτι. Εργάζεται όπως και ο πατέρας αρκετές ώρες μακριά από το σπίτι, με αποτέλεσμα τα παιδιά να παραμένουν πολλές ώρες μόνα στο σπίτι και το πρόβλημα της φύλαξης τους να γίνεται εντονότερο. Πολλές φορές ακόμα και στο μεσημεριανό τραπέζι τα παιδιά είναι μόνα τους, όπου παλαιότερα πάντα βρισκόταν τα μέλη της ολόκληρης της οικογένειας. Στην Ευρώπη αυτή η κατάσταση είναι πολύ συνηθισμένη, καθώς η συνεχής αύξηση του αριθμού των εργαζόμενων μητέρων οδήγησε σε μια ραγδαία αύξηση του ποσοστού των παιδιών με «το κλειδί στο χέρι» και την τηλεόραση στο σπίτι (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2001 & Χανιωτάκης Ν., 2001). Ταυτόχρονα η γιαγιά και ο παππούς, οι οποίοι ήταν μέσα στην οικογένεια και ασχολούνταν κυρίως με τη φύλαξη των παιδιών δεν βρίσκονται πια μέσα στην οικογένεια. Τα παιδιά όταν γυρίζουν στο σπίτι είναι μόνα και δεν υπάρχει κανένα συγγενικό πρόσωπο που να μπορεί να τα προσέχει. Έτσι, το πρόβλημα της φύλαξης και προστασίας των παιδιών γίνεται εντονότερο, αφού το σχολικό ωράριο λήγει νωρίτερα από το εργασιακό ωράριο των γονέων οποιασδήποτε επαγγελματικής κατηγορίας.

Βέβαια δεν πρέπει να ξεχνάμε πως τα σημερινά παιδιά ιδιαίτερα στα αστικά κέντρα έχουν χάσει και την «έννοια της γειτονιάς». Και τούτο συμβαίνει καθώς οι πόλεις είναι γεμάτες πολυκατοικίες και οι δρόμοι γεμάτοι αυτοκίνητα, με αποτέλεσμα τα παιδιά να μην μπορούν να παίξουν κάπου όλα μαζί, αλλά να αναγκάζονται να μένει το καθένα μόνο του στο σπίτι. Έτσι, το παιχνίδι μετατράπηκε από διαδικασία αγωγής και κοινωνικοποίησης σε εξατομικευμένη λειτουργία ελάχιστα αν όχι καθόλου ελεγχόμενη από το παιδί. Σημαντική θέση στον ελεύθερο χρόνο τους κατέχουν τα παιχνίδια των ηλεκτρονικών υπολογιστών, τα αμφιβόλου ποιότητας προγράμματα τηλεόρασης και τα αναγνώσματα. Δυστυχώς, σήμερα όταν μιλάμε για ψυχαγωγική ενασχόληση των παιδιών, εννοούμε την απόλυτη μεταφορά ερεθισμάτων και ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων από τους ενήλικες στον εσωτερικό κόσμο του παιδιού (Διαμαντής Κ., 1998).

Παράλληλα, η αστικοποίηση των κοινωνιών συνδέεται με την αύξηση της παιδικής εγκληματικότητας, την απειλή των ναρκωτικών και όλα αυτά τα συνοδευτικά φαινόμενα που διαρκώς απειλούν την ελληνική κοινωνία (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2004).

Κάτω από αυτές τις συνθήκες το σχολείο οφείλει να αναθεωρήσει το ρόλο του και να διαμορφώσει ένα μορφωσιογόνο περιβάλλον, στο οποίο θα παραμένουν οι μαθητές τις ώρες που οι γονείς απουσιάζουν από το σπίτι. Σ' αυτή την περίπτωση το σχολείο οφείλει να μην τιθασει τον αυθορμητισμό του παιδιού και να σχολειοποιεί τον ελεύθερο χρόνο του.

Αξίζει να σημειώσουμε πως η σύγχρονη γυναίκα στην προσπάθειά της να ανταποκριθεί τόσο στον μητρικό όσο και στον επαγγελματικό της ρόλο δυσκολεύεται και συχνά δεν επιθυμεί να αποκτήσει πολλά παιδιά, με αποτέλεσμα την αύξηση των οικογενειών με ένα παιδί. Έτσι, αν το σχολείο την βοηθήσει τουλάχιστον να νιώθει ασφάλεια για το παιδί της τις ώρες που εργάζεται, θα απαλλαγεί από αυτό το άγχος και τότε ενδέχεται να σκεφτεί σοβαρά και την απόκτηση άλλου παιδιού.

1.4 Αδυναμίες του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος

Παράλληλα με τα κοινωνικές αλλαγές που παρουσιάσαμε παραπάνω, τις δύο τελευταίες δεκαετίες ασκείται έντονη κριτική για τα ανεπιθύμητα χαρακτηριστικά που δυστυχώς διαθέτει το σύγχρονο σχολείο και χρειάζεται να απαλλαγεί. Πρόκειται για «ενδογενή» προβλήματα κυρίως του σχολείου, που καλείται να τα αντιμετωπίσει, επαναδιατυπώνοντας τη λειτουργία και την αποστολή του και συνειδητοποιώντας την παιδαγωγική του ευθύνη. Παρακάτω παρουσιάζουμε αυτές τις αδυναμίες του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος.

1.4.1 Σύμπτυξη αγροτικών σχολείων

Τα παιδιά συνήθως που φοιτούν σε αγροτικά σχολεία ζουν κατά κανόνα σε μη μορφωσιογόνο περιβάλλον, αποστερημένο από πολιτιστικά ερεθίσματα. Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα δεν υπάρχουν ούτε δυνατότητες της ιδιωτικής εκπαιδευτικής αγοράς, έστω για εκείνους τους λίγους που έχουν την οικονομική δυνατότητα να τις εκμεταλλευτούν. Στη χώρα μας με το σχέδιο «Καποδίστριας» διευκολύνεται η αναδιάταξη των σχολείων της υπαίθρου με τη δημιουργία των Ολοήμερων Σχολείων. Με αυτό τον τρόπο οι συνθήκες στα σχολεία είναι ευνοϊκότερες για τα παιδιά της υπαίθρου και καλύπτουν τα κενά που προκύπτουν από το μη μορφωσιογόνο οικογενειακό περιβάλλον.

1.4.2 Ανελαστικότητα του προγράμματος στο Δημοτικό Σχολείο

Το ημι-ημερήσιο σχολείο παρουσιάζει εδώ και αρκετό καιρό προβλήματα, τα οποία στέκονται εμπόδιο σε κάθε προσπάθεια ανανέωσης και βελτίωσης του. Ένα από αυτά τα προβλήματα είναι και η ανελαστικότητα του προγράμματος του δημοτικού σχολείου, η οποία δεν επιτρέπει στους μαθητές να επιλέξουν κάποια μαθήματα που τους αρέσουν περισσότερο ή να αφιερώσουν λιγότερο χρόνο σε κάποια άλλα, καθώς όλα τα μαθήματα είναι κοινά για όλους τους μαθητές. Το ίδιο, βέβαια ισχύει και για τα σχολεία, τα

οποία δεν μπορούν να προσαρμόσουν τα προγράμματα τους ανάλογα με τον ευρύτερο γεωγραφικό και κοινωνικό τους χώρο (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2001)

Τούτο οδηγεί σε μια ενιαία και ομοιόμορφη αντιμετώπιση όλων των μαθητών που έχουν διαφορετικές ανάγκες και διαφορετικά ενδιαφέροντα, η οποία, όμως, δεν βοηθά στην ομαλή ανάπτυξη της προσωπικότητας και των κλήσεων του ατόμου.

1.4.3 Μονομέρεια ακαδημαϊκών μαθημάτων- ανάπτυξη παραπαιδείας

Μολονότι ο χρόνος παραμονής των παιδιών στο σχολείο είναι λίγος σε σχέση με άλλες χώρες, τα παιδιά δεν διδάσκονται λιγότερο τα ακαδημαϊκά μαθήματα, όπως δηλαδή τη γλώσσα, τα μαθηματικά, την ιστορία κ.λ.π. Αντίθετα διδάσκονται ελάχιστα μαθήματα που έχουν σχέση με την τέχνη και τον πολιτισμό.

Άμεση συνέπεια των παραπάνω είναι να λαμβάνουν οι μαθητές την ακαδημαϊκή γνώση από το δημόσιο σχολείο και την πολιτισμική από την ιδιωτική εκπαιδευτική αγορά, λες και η τελευταία έχει λιγότερη σημασία για την ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2001). Έτσι οι μαθητές που θέλουν να μάθουν μουσική, χορό ή ξένες γλώσσες καταφεύγουν στα φροντιστήρια και σε σχολές που προσφέρουν πολιτισμική παιδεία καθώς το σχολείο δεν καλύπτει αυτές τις ανάγκες τους.

Ταυτόχρονα βέβαια, αν και οι αφετηρίες των παιδιών κατά την πρώτη εγγραφή είναι άνισες, το σχολείο προσφέρει αλλά και ζητά από όλα τα παιδιά τα ίδια πράγματα. Οι απαιτήσεις όμως αυτές συνήθως είναι υπερβολικές για ορισμένους μαθητές, οι οποίοι δεν έχουν τις ίδιες δυνατότητες και δεν δέχονται τα ίδια ερεθίσματα από την οικογένεια τους σε σχέση με κάποιους άλλους. Έτσι το ίδιο το σχολείο αναπτύσσει την εκπαιδευτική ανισότητα και παραβιάζει τους κανόνες της κοινωνικής δικαιοσύνης.

Επιβάλλεται, επομένως, η παροχή αντισταθμιστικής εκπαίδευσης, στα πλαίσια μιας προσπάθειας καταπολέμησης των ανισοτήτων, η διεύρυνση των προγραμμάτων του δημοτικού σχολείου και η ενσωμάτωση σ' αυτά νέων αντικειμένων που έχουν να κάνουν με την τέχνη και τον πολιτισμό. Με αυτό τον τρόπο θα καταπολεμηθεί ο αναλφαβητισμός και ο κοινωνικός

αποκλεισμός κυρίως των παιδιών που προέρχονται από χαμηλά κοινωνικά στρώματα.

1.5 Η Διεθνής εμπειρία

Η ανασκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας και ιδιαίτερα της βιβλιογραφίας των Η.Π.Α. αποδεικνύει ότι οι περισσότερες πολιτείες στο εξωτερικό, οι οποίες είναι αυτόνομες όσον αφορά τη διαμόρφωση των εκπαιδευτικών τους προγραμμάτων, έχουν αναλάβει πρωτοβουλίες για τη δημιουργία ολοήμερων προγραμμάτων ή προγραμμάτων απασχόλησης των μαθητών τις πρωινές και απογευματινές ώρες.

Οι φορείς που σε κάθε χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν την ευθύνη για τον προσδιορισμό του σχολικού ωραρίου είναι διαφορετικοί. Από στοιχεία του προγράμματος Ευρυδική διαφαίνεται ότι το Υπουργείο Παιδείας είναι αυτό που σε μεγάλο ποσοστό αποφασίζει για την ώρα έναρξης και λήξης του σχολείου στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Βέβαια στις περισσότερες αυτές περιπτώσεις το Υπουργείο θεωρείται όργανο της τοπικής αυτοδιοίκησης, με αποτέλεσμα τα όργανα της περιφέρειας να αποφασίζουν για τη ροή του σχολικού ωραρίου και προγράμματος (Eurydice, 1994).

Προκύπτει, δηλαδή, ότι η κεντρική εξουσία αποφασίζει για τον προσδιορισμό του σχολικού ωραρίου μονάχα σε ένα περιορισμένο αριθμό χωρών, ενώ στις περισσότερες περιπτώσεις ουσιαστικά αποφασίζουν τα όργανα της περιφέρειας. Σε πολλές επίσης χώρες η απόφαση αυτή επαφίεται ρητά στη δικαιοδοσία της τοπικής αυτοδιοίκησης. Καθοριστική επιρροή στο θέμα αυτό, σε αρκετές από αυτές τις περιπτώσεις ασκούν και οι γονείς.

Επιπλέον οι μαθητές αλλά και οι οικογένειες στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης συμβάλλουν ιδιαίτερα στην προετοιμασία των σχολικών μαθημάτων και στην οργάνωση των συμπληρωματικών δραστηριοτήτων του σχολείου.⁴ Σ' αυτό το σημείο η Ελλάδα θα μπορούσαμε να τονίσουμε πως είναι η μόνη χώρα, όπου το Υπουργείο Παιδείας αναλαμβάνει σχεδόν εξολοκλήρου την οργάνωση και τη χρηματοδότηση αυτών των δραστηριοτήτων.

Έτσι, στις Η.Π.Α. το ολοήμερο σχολείο αποτελούσε πάντα τον κανόνα, κυρίως λόγω της μακράς απουσίας των εργαζόμενων γονέων από το σπίτι και των παρεπόμενων κινδύνων για τους νέους όπως τα τροχαία ή άλλα

---

⁴ Αναλυτικά στοιχεία φαίνονται στον Πίνακα 7, Eurydice, Pre-school and Primary Education in the European Union, Brussels, 1994, p.47.

ατυχήματα, η χρήση αλκοόλ ή άλλων εξαρτησιογόνων ουσιών, η εγκληματικότητα κ.τ.λ. (Χανιωτάκης Ν., 2001). Έτσι, η επίσημη πολιτεία λαμβάνοντας υπόψη της τις κοινωνικές ανάγκες ενίσχυσε το ολοήμερο πρόγραμμα εκπαίδευσης με τέτοιο τρόπο ώστε να καλύπτει τις ανάγκες των μαθητών και της σύγχρονης οικογένειας. Το ολοήμερο πρόγραμμα, δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές μέσα από ψυχαγωγικές, μαθησιακές και άλλες δραστηριότητες να διευρύνουν τους μαθησιακούς, συναισθηματικούς, κοινωνικούς και δημιουργικούς ορίζοντες τους σε ένα ασφαλές περιβάλλον

Στη Μεγάλη Βρετανία υπάρχουν αρκετά ολοήμερα σχολεία, τα οποία τα χαρακτηρίζει μια ευελιξία στο πρόγραμμα. Ο μαθητής σ' αυτά τα σχολεία έχει τη δυνατότητα να συμμετέχει σε αθλητικές και πολιτιστικές δραστηριότητες αλλά και αναπτύσσεται μια ξεχωριστή επικοινωνία με το δάσκαλο. Το πρόγραμμα προβλέπει κατά κανόνα δύο περιόδους λειτουργίας: η πρώτη είναι από τις 9.00 μέχρι τις 12.00 και η δεύτερη από τις 13.00 μέχρι και τις 15.30.

Στη Γερμανία θα μπορούσαμε να πούμε πως ο θεσμός δεν έχει γενικευθεί και έτσι δεν υπάρχουν πολλές μορφές ολοήμερων σχολείων και λίγα είναι τα παιδιά που παρακολουθούν αυτά τα προγράμματα. Κάποια στιγμή έγινε προσπάθεια από το Γερμανικό Εκπαιδευτικό Συμβούλιο για να προωθήσει αυτά τα σχολεία, αλλά χωρίς ιδιαίτερη ανταπόκριση⁵.

Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και στη Δανία, όπου ο θεσμός του ολοήμερου δεν έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερα. Τα σχολεία λειτουργούν ως τις 14.00 ή 15.00 και προσφέρουν φαγητό το μεσημέρι. Τα τελευταία χρόνια έχουν οργανωθεί τα *Κέντρα Ελεύθερου Χρόνου*, τα οποία όμως δεν εντάσσονται στο εκπαιδευτικό σύστημα και η οικονομική ευθύνη γι' αυτά ανήκει στους γονείς.

Στη Γαλλία ο «ολοήμερος» τύπος του σχολείου είναι ο κυρίαρχος. Σε μεγάλο αριθμό σχολικών μονάδων οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα να παραμένουν στο σχολείο μέχρι και αργά το απόγευμα, δηλαδή ως τις 18.00. Ο θεσμός του ολοήμερου έχει κυριαρχήσει τόσο πολύ στη συγκεκριμένη χώρα, που έχει επεκταθεί μέχρι και στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Το πρόγραμμα του ολοήμερου σχολείου εκεί, περιλαμβάνει αθλητικές, καλλιτεχνικές και πολιτιστικές δραστηριότητες. Ακόμα, υπάρχει υπηρεσία

---

⁵ Eurydice, Pre-school and Primary Education...ό. π., p.24-31.

«μελέτης» με τη βοήθεια και την καθοδήγηση των εκπαιδευτικών, η οποία κυρίως προσφέρεται σε παιδιά εργαζόμενων γονέων⁶.

Τα Ολοήμερα Σχολεία είναι αρκετά διαδεδομένα και στο Βέλγιο. Εκεί, μεγάλος αριθμός σχολείων λειτουργούν σε ολόημερη βάση, από το πρωί δηλαδή στις 8.00 έως και τις 18.00. Στα σχολεία αυτά οι μαθητές μπορούν να ολοκληρώνουν τις εργασίες τους και να προετοιμάζονται για την επόμενη μέρα με τη βοήθεια του υπεύθυνου εκπαιδευτικού.

Στο Λουξεμβούργο θα μπορούσαμε να πούμε πως το ολόημερο σχολείο έχει μια διαφορετική μορφή. Τα σχολεία εκεί λειτουργούν από τις 8.00 έως τις 11.45 και από τις 14.00 έως τις 16.00. Τα τελευταία χρόνια ιδρύθηκαν *Κέντρα Μεσημεριανής Φροντίδας* για τα παιδιά που οι γονείς τους εργάζονται. Η κεντρική διοίκηση και οι τοπικές αρχές αναλαμβάνουν τις δαπάνες, ενώ για τη σίτιση των μαθητών επιβαρύνονται οι γονείς. Στα πρώτα τέσσερα χρόνια οι μαθητές ασχολούνται με προαιρετικά μαθήματα, ενώ στα δύο τελευταία χρόνια με «επιοπτευόμενες δραστηριότητες»⁷.

Στην Ολλανδία υπάρχει ειδική ρύθμιση για τους μαθητές μετά τη λήξη του κανονικού ωραρίου του σχολείου. Έτσι, λοιπόν, από το 1983 υπάρχει η ρύθμιση σύμφωνα με την οποία τη φροντίδα των μαθητών μετά τη λήξη του προγράμματος του σχολείου μπορεί να την αναλάβει η ίδια η σχολική μονάδα με οικονομική επιβάρυνση όμως των ίδιων των γονέων. Ήδη τα 2/3 των σχολικών μονάδων εφαρμόζουν τη συγκεκριμένη ρύθμιση και προσφέρουν αυτή τη δυνατότητα στους μαθητές.

Από τη δεκαετία του '70 άρχισε να γίνεται ορατός ο τύπος των «ολοήμερων σχολείων» στην Ιταλία. Τα περισσότερα σχολεία εκεί λειτουργούν ως τις 16.30, και μέσα σ' αυτό το πρόγραμμα προσφέρονται πολιτιστικές δραστηριότητες, προγράμματα ενισχυτικής διδασκαλίας και μαθήματα επιλογής. Αξίζει να σημειωθεί πως υπάρχουν και σχολεία που λειτουργούν έξι μέρες την εβδομάδα, όπου σ' αυτά όμως το ωράριο τους είναι μικρότερο.

Στην Ισπανία ο αριθμός των ολόημερων σχολείων αυξάνεται συνεχώς κυρίως στα αστικά κέντρα. Σ' αυτά τα σχολεία υπάρχει η δυνατότητα παροχής

---

⁶ Παπαπέτρου Μ.- Σουσαμίδου- Καραμπέρη Αικ., Ολοήμερο Σχολείο, Μια νέα εκπαιδευτική πραγματικότητα, εκδ. University Studio Press, 2004, σ. 19.

⁷ Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, Ολοήμερο Σχολείο, περ. «Ενημέρωση», τ. 95, 2003, σ. 4.

μεσημεριανού γεύματος και ταυτόχρονα προσφέρονται στους μαθητές δυνατότητες για ποικίλες δραστηριότητες τις ώρες εκτός των μαθημάτων. Φορέας αυτών των σχολείων στην Ισπανία είναι η εκκλησία⁸.

Η Πορτογαλία, όπως και η Ελλάδα, είναι οι τελευταίες χώρες που έχουν ασπαστεί το θεσμό του ολοήμερου σχολείου. Κάθε κοινωνική πολιτική, ακόμη και στο θέμα της παιδείας, αντικατοπτρίζει το επίπεδο ανάπτυξης, τις ιστορικές ιδιαιτερότητες και τις χωροταξικές ιδιομορφίες του καταμερισμού της εργασίας σε κάθε κοινωνία (Γετίμης & Γράβαρης, 1993).

Με βάση τις συνοπτικές παρουσιάσεις των ολοήμερων προγραμμάτων στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, φαίνεται πως μεγάλες διαφορές παρουσιάζονται στην ώρα λήξης του σχολείου και αποχώρησης των μαθητών. Η ώρα λήξης κυμαίνεται από τις 14.00 (στη Δανία) μέχρι και στις 17.00 (στην Ισπανία), αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις το πρόγραμμα του σχολείου ολοκληρώνεται στις 15.00-15.30. Εξαιρέση αποτελούν τα σχολεία της Γερμανίας που τελειώνουν στις 12.30 και της Ιταλίας που ορισμένα λειτουργούν έξι μέρες αντί για πέντε και γι' αυτό τελειώνουν στις 13.00. βλέπουμε, λοιπόν, πως με εξαίρεση τη Γερμανία και την Πορτογαλία, η Ελλάδα είναι η μοναδική χώρα στην οποία τα παιδιά μπορούν να φύγουν από το σχολείο στις 13.30.

---

⁸ Βλ. Παπαπέτρου Μ.- Σουσαμίδου- Καραμπέρη Αικ., ό. π., σ. 19-20.

1.6 Το Ολοήμερο Σχολείο

Τρεις περίπου δεκαετίες μετά την κατάργηση του «παραδοσιακού ολοήμερου σχολείου» το αίτημα για διεύρυνση του σχολικού ωραρίου επανήλθε στο προσκήνιο από διαφορετικές πλευρές. Το σημερινό ημι-ημερήσιο σχολείο λόγω των ανελαστικών προγραμμάτων που παρουσιάσαμε προηγουμένως και του μειωμένου χρόνου λειτουργίας του, δεν καλύπτει τις υποχρεώσεις του σύγχρονου σχολείου.

Ζητείται, λοιπόν, ένα σχολείο διαφορετικό από αυτό που λειτουργεί σήμερα, αφού αυτό δεν φαίνεται να καλύπτει τις απαιτήσεις που απορρέουν από τα σύγχρονα κοινωνικά δεδομένα. Υπ' αυτή την έννοια της ριζικής ανανέωσης και αλλαγής το Ολοήμερο εμφανίζεται ως μια ευκαιρία για εσωτερική και εξωτερική μεταρρύθμιση του σχολείου και ως μια δυνατότητα υπέρβασης πολλών προβλημάτων και αδυναμιών του παραδοσιακού σχολείου (Χανιωτάκης Ν., 2001).

Αξίζει να σημειωθεί πως σε όλες τις υποστηρικτικές και όχι μόνο συγγραφικές εργασίες και έρευνες με τον όρο «Ολοήμερο» υποδηλώνεται ξεκάθαρα μια προσπάθεια να στραφεί το σχολείο προς το παιδί (Ζώτος Ν., 2000).

Ξεκινώντας την οριοθέτηση του όρου «ολοήμερο σχολείο» που θα γίνει αναλυτικά και στο επόμενο κεφάλαιο, έχουμε να παρατηρήσουμε τα εξής διευκρινιστικά στοιχεία. Όταν λέμε Ολοήμερο δεν εννοούμε ένα παραδοσιακό σχολείο που λειτουργεί όπως ακριβώς το ημι-ημερήσιο, αλλά επιμηκύνει το χρόνο παραμονής των παιδιών στο σχολικό χώρο. Στην περίπτωση αυτή δεν πρόκειται για διαφορετικό σχολείο, αλλά για περισσότερο σχολείο και επομένως θα κάναμε λόγο για ένα περισσότερο αποκρουστικό σχολείο για τους μαθητές. Όταν αναφερόμαστε στον όρο Ολοήμερο, εννοούμε ένα σχολείο το οποίο λειτουργεί ενσωματώνοντας πολλές καινοτομίες και δραστηριότητες, οι οποίες υπακούουν σε ένα ενιαίο και σαφώς καθορισμένο πλαίσιο λειτουργίας (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2000, σ. 3).

Υπάρχουν βέβαια κάποιοι γονείς που πιστεύουν ότι το Ολοήμερο Σχολείο είναι μόνο για να «προετοιμάζει τα παιδιά με τη μορφή φροντιστηρίου». Αυτό όμως δεν είναι σωστό, ούτε και επιθυμητό. Τόσο οι δάσκαλοι, όσο και το ίδιο το Υπουργείο Παιδείας στοχεύει στη δημιουργική

απασχόληση των παιδιών με δραστηριότητες που ενδεχομένως είναι απαγορευτικές για κάποιες οικογένειες για καθαρά οικονομικούς λόγους.

1.6.1 Ο Νόμος 2525/1997 και το Ολοήμερο Σχολείο. Η εισηγητική έκθεση του νόμου.

Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1997, προέκυψε από την προσπάθεια του κράτους αφενός να αντιληφθεί τις νέες δομές και συνθήκες που εμφανίστηκαν στον κόσμο και αφετέρου να ακολουθήσει τις νέες τάσεις και τις δυνατότητες που παρουσιάστηκαν εκείνη την περίοδο. Ο τότε υπουργός Παιδείας κ. Γεράσιμος Αρσένης με την ψήφιση του ιδρυτικού νόμου 2525/97 θα μπορούσαμε να πούμε πως επέφερε αλλαγές σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, σε άλλες μικρές και σε άλλες μεγάλες, σε άλλες αρκετά σημαντικές και σε άλλες λιγότερο.

Η καινοτομία που επήλθε με το συγκεκριμένο νόμο στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση ήταν η επίσημη θέσπιση του Ολοήμερου Σχολείου (Δημοτικού και Νηπιαγωγείου) στην Ελλάδα, η οποία παρουσιάζεται και στα άρθρα 3 και 4 του νόμου.

Ο ίδιος ο υπουργός τότε κ. Αρσένης δηλώνει σε συνέντευξη του πως «δεν υπάρχει καμία προοπτική να διατηρήσουμε και να αυξήσουμε τη συνολική εθνική μας ανταγωνιστικότητα, χωρίς την ενίσχυση του γνωστικού υπόβαθρου του κάθε νέου πολίτη και τον συνεχή εμπλουτισμό των γνώσεων και των δεξιοτήτων του. Στη νέα εποχή, το σχολείο είναι η βάση του κάθε πλούτου. Η καινοτομία λοιπόν αυτή φιλοδοξεί στην απασχόληση των μαθητών με πράγματα δημιουργικά, όπως καλλιτεχνικές ή αθλητικές δεξιότητες». (Το Βήμα της Κυριακής, 27/2/2000, σελ. Α8)

Ταυτόχρονα δηλώνει πως «η δημιουργία του Ολοήμερου Νηπιαγωγείου και Δημοτικού είναι ένα από τα βασικά μέτρα που η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1997 έχει προωθήσει για την αντιμετώπιση των προκλήσεων του παγκόσμιου ανταγωνισμού που χαρακτηρίζει τον νέο αιώνα». (Το Βήμα της Κυριακής, 27/2/2000, σελ. Α8)

Παρατηρώντας κανείς έστω λίγο τα λόγια του κ. Αρσένη, είναι φανερό η έμφαση που δόθηκε στη θεμελίωση του Ολοήμερου Σχολείου. Η καθιέρωση του Ολοήμερου Σχολείου ξεκινά με την Εισηγητική Έκθεση προς τη Βουλή των Ελλήνων στις 22 Αυγούστου 1997.

Σε γενικές γραμμές στην εισηγητική έκθεση υπογραμμίζεται η ανάγκη αναβάθμισης της ελληνικής εκπαίδευσης, ώστε να μπορέσει η χώρα

να ανταποκριθεί στις ριζικές αλλαγές στον τομέα της παραγωγής και στην αλματώδη εξέλιξη της τεχνολογίας. Εξάλλου ο θεσμός αυτός έχει καθιερωθεί αρκετά χρόνια τώρα σε διάφορες χώρες της Ευρώπης και στις Η.Π.Α.

Όσον αφορά το Ολοήμερο Σχολείο στην εισηγητική έκθεση τονίζεται πως η καθιέρωση του είναι σημαντική καθώς «τίθενται τα θεμέλια των γνώσεων και δεξιοτήτων πάνω στα οποία στηρίζεται η μεταγενέστερη εκπαίδευση αλλά και έχουν σε σύγκριση προς τις υπόλοιπες εκπαιδευτικές βαθμίδες τη μεγαλύτερη επίδραση στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου». (Εισηγητική Έκθεση νόμου 2525/97, 22/8/97)

Το Ολοήμερο Σχολείο συμβάλλει στην ποιοτική αναβάθμιση της εκπαίδευσης και στην εναρμόνιση του προς τις αρχές και τις τάσεις της Παιδαγωγικής Επιστήμης. Σκοπός του είναι «η ενίσχυση προσφοράς στην κοινωνική κρατική μέριμνα που επιτυγχάνεται με την εξυπηρέτηση των γονιών που εργάζονται και δε διαθέτουν την οικονομική δυνατότητα να πληρώνουν για τη φύλαξη των παιδιών τους κατά τις ώρες της απουσίας τους».

Με την παραπάνω εφαρμογή επιτυγχάνεται η καταπολέμηση των διακρίσεων, η προώθηση της κοινωνικής συνοχής, μέσω της ισότιμης πρόσβασης στην αγορά εργασίας καθώς και η πρόληψη φαινομένων σχολικής διαρροής.

Συγχρόνως με τη λειτουργία του Ολοήμερου Σχολείου αξιοποιείται παιδαγωγικά ο απογευματινός χρόνος παραμονής των μαθητών στο σχολείο, υπό την πλήρη ευθύνη και εποπτεία των εκπαιδευτικών, ολοκληρώνεται η μάθηση στο σχολείο, υλοποιείται η παροχή υποστηρικτικής βοήθειας στα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες και υπάρχουν περιθώρια για τον εμπλουτισμό του σχολικού προγράμματος με δημιουργικής απασχόλησης δραστηριότητες.

Η εισηγητική έκθεση συνεχίζει, επισημαίνοντας πως η επιλογή των παιδιών που θα παρακολουθούν ολοήμερα προγράμματα θα γίνεται με οικονομικά και κοινωνικά κριτήρια, εξαιτίας βέβαια των οποίων προτάθηκαν και τα ολοήμερα σχολεία. Επιπλέον αναφέρει τον αριθμό των Ολοήμερων Νηπιαγωγείων (ο οποίος ανέρχεται σε 160, σε αστικές περιοχές) και το ωράριο λειτουργίας τους.

Μολονότι στην εισηγητική έκθεση δεν δίνονται πολλές λεπτομέρειες για τον τρόπο λειτουργίας και οργάνωσης των Ολοήμερων Σχολείων, όμως είναι

ολοφάνερη η ανάγκη δημιουργίας τους. Η εισηγητική έκθεση, δηλαδή, δικαιολογεί σε αρκετά μεγάλο βαθμό την ύπαρξη αυτού του σχολείου και τα θετικά αποτελέσματα που θα επιφέρει στην οικογένεια, στο παιδί αλλά και σε ολόκληρη την κοινωνία.

Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1997 περιλαμβάνει το σχέδιο νόμου: «Ενιαίο Λύκειο, Πρόσβαση των αποφοίτων του στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, Αξιολόγηση του έργου και άλλες διατάξεις». Το σχέδιο νόμου κατατίθεται στη Βουλή στις 22 Αυγούστου 1997, ενώ η ισχύς του αρχίζει από τη δημοσίευση του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Ανάμεσα σε άλλα στο συγκεκριμένο σχέδιο ορίζεται ο σκοπός του ολοήμερου νηπιαγωγείου και του ολοήμερου δημοτικού σχολείου με τα άρθρα 3 και 4 αντίστοιχα. Θα αναφέρουμε το σκοπό του ολοήμερου δημοτικού σχολείου μόνο, καθώς η ανάλυση του σκοπού του ολοήμερου νηπιαγωγείου είναι πέρα από το αντικείμενο της έρευνας μας.

«1. Καθιερώνεται, λοιπόν, η λειτουργία του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου σκοπός του οποίου είναι:

- Η υποχρεωτική εφαρμογή του οικείου προγράμματος διδασκαλίας μαθημάτων,
- η προαιρετική εφαρμογή προγραμμάτων μελέτης των μαθημάτων της επόμενης μέρας και προγραμμάτων δημιουργικής απασχόλησης και
- η προαιρετική εφαρμογή προγραμμάτων ενισχυτικής διδασκαλίας σε μαθητές που παρουσιάζουν μαθησιακές δυσκολίες.

2. Τα προαιρετικά προγράμματα μελέτης των μαθημάτων της επόμενης μέρας και δημιουργικής απασχόλησης παρακολουθούν κατά προτίμηση μαθητές, των οποίων οι γονείς είναι εργαζόμενοι, είτε του ίδιου σχολείου είτε γειτονικών σχολείων, εφόσον είναι δυνατή η πρόσβαση τους σε αυτό.

3. Τα προαιρετικά προγράμματα ενισχυτικής διδασκαλίας παρακολουθούν μαθητές του ίδιου ή γειτονικών σχολείων, με μαθησιακές δυσκολίες, που υποδεικνύονται από τους οικείους συλλόγους διδασκόντων.

4. Για την εφαρμογή των πρόσθετων προγραμμάτων στα Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία προσλαμβάνονται προσωρινοί αναπληρωτές πλήρους ή μειωμένου ωραρίου διδασκαλίας ή ανατίθεται υπερωριακή εργασία σε

τακτικούς εκπαιδευτικούς του ίδιου ή γειτονικού σχολείου. Για την ανάθεση υπερωριακής διδασκαλίας, τα όργανα, το είδος, το όριο των εβδομαδιαίων ωρών και το ύφος της αποζημίωσης, εφαρμόζονται οι διατάξεις που ισχύουν για την ανάθεση υπερωριακής διδασκαλίας στους εκπαιδευτικούς της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Επίσης, είναι δυνατή η διάθεση εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, του ίδιου ή γειτονικού σχολείου, για συμπλήρωση του υποχρεωτικού ωραρίου διδασκαλίας.

5. Με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων που εκδίδεται ύστερα από εισήγηση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου καθορίζονται τα προγράμματα του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου και με όμοια απόφαση, που εκδίδεται ύστερα από εισήγηση των Διευθύνσεων Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, ορίζονται τα Δημοτικά Σχολεία που λειτουργούν ως ολοήμερα, εφόσον εξασφαλίζονται οι προϋποθέσεις λειτουργίας αυτών, μετά από συνεργασία με τους συλλόγους διδασκόντων, τους γονείς των μαθητών και τους Ο.Τ.Α.» (Σχέδιο Νόμου «Ενιαίο Λύκειο, Πρόσβαση των αποφοίτων αυτού στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και άλλες διατάξεις», άρθρο 4).

Στις 23 Σεπτεμβρίου 1997 στην εφημερίδα της Κυβερνήσεως στο φύλλο 188, δημοσιεύθηκε ο νόμος 2525, ο οποίος περιελάμβανε και όλες τις διατάξεις του νομοσχεδίου για το ολοήμερο σχολείο και έτσι ξεκίνησε και επίσημα η έναρξη λειτουργίας ολοήμερων δημοτικών σχολείων και νηπιαγωγείων. Αξίζει να σημειωθεί πως τόσο το σχέδιο νόμου όσο και το περιεχόμενο της συγκεκριμένης δημοσίευσης είναι το ίδιο, κυρίως όσον αφορά τους σκοπούς και τον τρόπο έναρξης των Ολοήμερων Σχολείων.

Ο θεσμός του ολοήμερου συνιστά μια ριζική αλλαγή στον τρόπο με τον οποίο βλέπουμε και αντιλαμβανόμαστε το ρόλο του σύγχρονου σχολείου. Εισάγει νέο τρόπο οργάνωσης της σχολικής μονάδας και συνεπάγεται αλλαγή όσον αφορά τη διεύρυνση και ουσιαστικοποίηση του ρόλου και της προσφοράς των εκπαιδευτικών, αλλά και των προσδοκιών των μαθητών και των γονέων τους.

Το Υπουργείο Παιδείας στην προσπάθεια του να ενημερώσει για το ολοήμερο σχολείο και τη λειτουργία του, εκδίδει ενημερωτικά φυλλάδια. Το «Εκπαίδευση 2000» είναι από τα πρώτα ενημερωτικά κείμενα που αναφέρονται στη λειτουργία του Ολοήμερου Σχολείου. Σ' αυτό αρχικά

τονίζεται πως για να στηριχθούν οι σημαντικές αλλαγές που ξεκινούν από το ολόημερο νηπιαγωγείο, ολοκληρώνονται στο Ενιαίο Λύκειο και καταλήγουν στο Ανοιχτό Πανεπιστήμιο, σε μια προσπάθεια οι εκπαιδευτικοί στόχοι να αντιμετωπίζονται πλέον ενιαία και όχι ανά βαθμίδα εκπαίδευσης, απαιτείται ένα ολοκληρωμένο σύστημα υλικών υποδομών και πόρων (ΥΠ.Ε.Π.Θ., Εκπαίδευση 2000, 1997, σελ. 6-7).

Ανάμεσα σε άλλα ορίζεται στο συγκεκριμένο κείμενο και το οργανωτικό πλαίσιο, στο οποίο θα κινηθεί το ολόημερο σχολείο. Το δημοτικό σχολείο ως ολόημερο θα προσφέρει στους μαθητές:

- «Υποχρεωτικά, τα μαθήματα που προβλέπονται από το αναλυτικό πρόγραμμα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου: Γλώσσα, Μαθηματικά, Μελέτη Περιβάλλοντος, Ιστορία, Φυσικές Επιστήμες, Γεωγραφία, Θρησκευτικά, Αισθητική Αγωγή, Αγγλικά και Φυσική Αγωγή.
- Προαιρετικά, Μελέτη των μαθημάτων της επόμενης μέρας και δημιουργική απασχόληση με ποικιλία δραστηριοτήτων σε ατομική και ομαδική βάση, με την καθοδήγηση από επιμορφωμένο διδακτικό προσωπικό. Τα προγράμματα δημιουργικής απασχόλησης είναι θεατρικού παιχνιδιού, πληροφορικής, ρυθμικής και ενόργανης γυμναστικής, εικαστικών τεχνών, δημοτικών χορών και αθλοπαιδιών (μπάσκετ, βόλεϊ κ.α.). Σε πρώτη φάση συμμετέχουν τα παιδιά των εργαζόμενων γονέων, για να καλυφθούν οι ανάγκες τους κατά προτεραιότητα και σε δεύτερο στάδιο συμμετέχουν όλα τα παιδιά.
- Προγράμματα ενισχυτικής διδασκαλίας σε μαθητές που παρουσιάζουν μαθησιακές δυσκολίες» (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 1997, σ. 15).

Είναι, λοιπόν, φανερό πως το Ολόημερο Σχολείο είναι πλέον μια πραγματικότητα στην Ελλάδα. Το θετικό είναι, πως από το ξεκίνημα αυτού του νέου θεσμού, υπάρχει πολιτική βούληση, που επιμένει στην καλύτερη δυνατή οργάνωση του Ολόημερου.

1.6.2 Οι πρώτες μορφές του Ολοήμερου Σχολείου

Αν εξετάσει κανείς, τον όρο Ολοήμερο Σχολείο στη διεθνή βιβλιογραφία, θα παρατηρήσει πως είναι πολύ γενικός και απροσδιόριστος. Χαρακτηριστική είναι η φράση του Appel «Τα Ολοήμερα Σχολεία διαφέρουν τόσο πολύ μεταξύ τους, ώστε είναι δύσκολο να συναντήσει κανείς δύο σχολεία που να είναι ακριβώς ίδια» (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2001, σ. 34).

Από την ευρωπαϊκή εμπειρία επίσης, προκύπτει ότι ο τύπος του Ολοήμερου Σχολείου δεν είναι ένας και δε συνιστά καθολικό τύπο σχολείου. Οι ειδικότεροι τρόποι οργάνωσης και λειτουργίας των ολοήμερων εκπαιδευτικών προγραμμάτων καθορίζονται από τις γεωγραφικές, κοινωνικο-οικονομικές, πολιτισμικές και πολιτικές συνθήκες. Η δε επιλογή του επαφίεται στους γονείς (INE/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, 2003, σ.2).

Έτσι, λοιπόν, δύο τύποι σχολείων φαίνεται να κυριαρχούν περισσότερο: τα «κλειστά» ή **υποχρεωτικά** σχολεία, στα οποία εντάσσονται εκείνα που εργάζονται ως αργά το απόγευμα με πρόγραμμα δεσμευτικό για όλους τους μαθητές και τα **προαιρετικά** ή «ανοιχτά» Ολοήμερα Σχολεία, τα οποία είναι αυτά που εργάζονται κανονικά ως το μεσημέρι και στο χρονικό αυτό πλαίσιο εξαντλούν τα υποχρεωτικά μαθήματα. Έπειτα ακολουθεί ένα πρόγραμμα, που διαρκεί κατά κανόνα έως τις 15.00 ή ως τις 15.30 και είναι προαιρετικό.

Υπάρχει και μια τρίτη κατηγορία Ολοήμερου Σχολείου, που προκύπτει από τη συνεργασία σχολείου και «παιδότοπου». Σ' αυτή την περίπτωση τα παιδιά μεταφέρονται από το σχολείο στον παρακείμενο παιδότοπο, όπου παραμένουν υπό την επίβλεψη ειδικευμένου προσωπικού, με τρόπο που να παρέχεται δημιουργική διαμόρφωση του ελεύθερου χρόνου των παιδιών. Αυτή η λύση εφαρμόστηκε στην Ανατολική Γερμανία κυρίως. Πέρα απ' αυτά, υπάρχουν και τα σχολεία-οικοτροφεία, τα οποία αποτελούν μια ιδιαίτερη κατηγορία σχολείων, που όμως δε μας αφορούν στην προκειμένη περίπτωση (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2001, σ.35).

Εξετάζοντας προσεχτικά την Εισηγητική Επιστολή στη Βουλή των Ελλήνων, το σχέδιο νόμου και το νόμο 2525/97, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε πως οι εισηγητές του νέου αυτού θεσμού είχαν προφανώς στο μυαλό τους τα «Τμήματα Δημιουργικής Απασχόλησης» που είχαν ήδη

δημιουργηθεί στην Ελλάδα ύστερα από κινητοποιήσεις των γονέων στα τέλη του 1980.

Μάλιστα στο νόμο 2525/97 που ψήφισε η Πολιτεία δεν προσδιορίζεται ακριβώς ο τύπος και ο χαρακτήρας των Ολοήμερων Σχολείων. Όμως η λειτουργία 1000 Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων τόσο γρήγορα, προφανώς αφορούσε τα «Ανοιχτά Ολοήμερα Σχολεία», τα οποία μάλιστα κατά το σχολικό έτος 1999-2000 ανήλθαν σε 2020 (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2001, σ. 39).

Βέβαια, αυτό που φαίνεται να δημιουργείται στις περισσότερες περιπτώσεις είναι ένα «parking» για παιδιά, το οποίο μάλιστα θα επιβαρύνει σε κάποιο βαθμό την ελληνική οικογένεια. Αυτό εξάλλου, επισημαίνεται και στο νόμο ότι τα δημοτικά σχολεία λειτουργούν ως Ολοήμερα «εφόσον εξασφαλίζονται οι προϋποθέσεις λειτουργίας αυτών μετά από συνεργασία με τους συλλόγους διδασκόντων, τους γονείς των μαθητών και τους Ο.Τ.Α.» (Ν. 2525/97, άρθρο 4, παρ. 5).

Προκειμένου, λοιπόν, να μην υπάρχουν ασάφειες και να οργανωθούν καλύτερα με επιστημονική καθοδήγηση τα Ολοήμερα Σχολεία, ο Υπουργός Παιδείας κ. Αρσένης, προχώρησε στη συγκρότηση επιστημονικής επιτροπής με πρόεδρο την κ. Τζάνη, καθηγήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αθηνών. Λόγω παραίτησης ορισμένων μελών της, η επιτροπή ανασυγκροτήθηκε και κατάφερε να ιδρύσει 28 Πιλοτικά Ολοήμερα Σχολεία και να λειτουργήσουν ήδη από το 1999-2000. Αργότερα, με την ανάληψη του Υπουργείου Παιδείας από τον κ. Πέτρο Ευθυμίου, συγκροτήθηκε νέα επιτροπή με πρόεδρο τον κ. Πυργιωτάκη Ι., καθηγητή του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Κρήτης και πρώην Αντιπρύτανη του Πανεπιστημίου Κρήτης (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2001, σ.9).

Με την εγκύκλιο που εκδίδεται στις 7/9/98⁹ μπαίνει σε εφαρμογή η εκπαιδευτική καινοτομία «*Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο- Σχολείο Διευρυμένου Ωραρίου*» σύμφωνα με το άρθρο 4 του Ν. 2525/97.

Το Υπουργείο Παιδείας αναγγέλλει την ίδρυση 1000 Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων σε όλη τη χώρα. Στην ίδια υπουργική απόφαση

---

⁹ Αριθμός Πρωτοκόλλου Φ. 13.1/770/Γ1/888/7-9-98.

σημειώνεται πως προτεραιότητα για ένταξη στην αρχική εφαρμογή της εκπαιδευτικής καινοτομίας είχαν κατά σειρά τα σχολεία:

A) στα οποία λειτουργούσαν Τμήματα Δημιουργικής Απασχόλησης με εκπαιδευτικούς που είχε διαθέσει το ΥΠ.Ε.Π.Θ. το σχολικό έτος 1997-98.

B) στα οποία λειτούργησαν Τμήματα Δημιουργικής Απασχόλησης με εκπαιδευτικούς που είχαν διαθέσει οι Σύλλογοι Γονέων και Κηδεμόνων το σχολικό έτος 1997-98.

Γ) που οι κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της περιοχής ήταν τέτοιες που καθιστούσαν τη λειτουργία τους ως «Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία-Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου» απαραίτητη.

Πέρα από τις παραπάνω προτεραιότητες, σημαντικό ρόλο στην επιλογή παίζει η γενικότερη εικόνα των σχολικών μονάδων και η μέχρι τώρα συνεργασία όλων των παραγόντων της σχολικής κοινότητας.

Έτσι δημιουργήθηκαν ειδικές θέσεις εργασίας δασκάλων στις οποίες τοποθετήθηκαν διορισμένοι δάσκαλοι του δημοσίου. Ταυτόχρονα καταργούνται τα τμήματα που είχαν δημιουργήσει οι γονείς ή διάφοροι άλλοι φορείς.

Τα παιδιά φοιτούν στο Ολοήμερο Σχολείο μετά από αίτηση των γονέων τους, ενώ μονάχα για σοβαρούς λόγους θα μπορούσαν να αποχωρήσουν κάποια παιδιά πριν από τη λήξη του προγράμματος. Ωστόσο επειδή δεν ήταν δυνατό να ικανοποιηθούν όλες οι αιτήσεις, πολλές φορές γινόταν επιλογή των μαθητών οι οποίοι θα φοιτούσαν με κοινωνικά κριτήρια (παιδιά ανέργων, εργαζόμενου πατέρα και εργαζόμενης μητέρας, πολυτέκνων...)¹⁰.

Παρατηρώντας αυτή την εγκύκλιο και ειδικά το τρίτο σημείο (Γ) που δίνει προτεραιότητα ένταξης ενός σχολείου στο Ολοήμερο πρόγραμμα, βλέπουμε πως για πρώτη φορά σε επίσημο νομικό έγγραφο αναφέρονται ως προϋπόθεση οι κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες μιας περιοχής. Αποδεικνύεται δηλαδή με αυτό το σημείο η κοινωνική διάσταση και αναγκαιότητα του Ολοήμερου Σχολείου.

Ο σκοπός, οι στόχοι, ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας του «Ολοήμερου Σχολείου-Σχολείου Διευρυμένου Ωραρίου» ορίζονται με την

---

¹⁰ Φ. 13.1/770/Γ1/888/7-9-98.

υπουργική απόφαση Φ. 13.1/767/Γ1/884 που εκδίδεται στις 3/9/1998. Σ' αυτό το σημείο τονίζεται η ανάγκη για ποιοτική αναβάθμιση της οργάνωσης και λειτουργίας της σχολικής μονάδας, ώστε να καταστεί ο πυρήνας όπου θα ασκείται το σύνολο των δράσεων για την ανάπτυξη στο μέγιστο δυνατό βαθμό κάθε ψυχοσωματικής, πνευματικής και κοινωνικής πτυχής της προσωπικότητας των παιδιών, ανεξάρτητα από τη γεωγραφική τους θέση και την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική τους κατάσταση.¹¹

Στη συγκεκριμένη εγκύκλιο ξεκάθαρα αναφέρεται πως κατά το σχολικό έτος 1998-1999 χίλια (1000) «Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία – Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου» θα λειτουργήσουν με Προγράμματα Δημιουργικών Δραστηριοτήτων.

Σκοπός, λοιπόν, του «Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου- Σχολείου Διευρυμένου Ωραρίου», είναι:

A) η εφαρμογή του οικείου προγράμματος διδασκαλίας μαθημάτων.

B) η εφαρμογή προγραμμάτων μελέτης και μαθημάτων της επόμενης μέρας και προγραμμάτων δημιουργικής απασχόλησης και

Γ) η εφαρμογή προγραμμάτων ενισχυτικής διδασκαλίας σε μαθητές που παρουσιάζουν μαθησιακές δυσκολίες.

Οι στόχοι του «Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου – Σχολείου Διευρυμένου Ωραρίου» είναι:

1. Η εκπαίδευση που θα παρέχεται σε κάθε σχολική μονάδα με βάση τα νέα κριτήρια και τα οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα πρέπει να είναι αποτελεσματική, αποδοτική και παραγωγική.

2. Η εκπαίδευση όλων των ατόμων πρέπει να είναι ισότιμη, σύγχρονη και υψηλής ποιότητας ανεξάρτητα από την οικονομική, πολιτιστική και κοινωνική κατάσταση του μαθητή και τον τόπο διαμονής του.¹²

Όσον αφορά τη λειτουργία των Τμημάτων Δημιουργικών Δραστηριοτήτων που λειτουργούν στα πλαίσια του Σχολείου Διευρυμένου Ωραρίου στοχεύει:

---

¹¹ Φ. 13.1/767/Γ1/884/3-9-98.

¹² Φ. 13.1/767/Γ1/884/3-9-98.

1. να βοηθήσει το σχολείο και την οικογένεια να ανταποκριθούν με μεγαλύτερη επιτυχία στο έργο της αγωγής και της εκπαίδευσης, της προστασίας και της υγείας των παιδιών.
2. να διευρύνει τις κοινωνικές παρεμβάσεις του σχολείου και να δημιουργήσει προϋποθέσεις για το άνοιγμα του στην κοινωνία και τον πολιτισμό και
3. να εξασφαλίσει όρους και προϋποθέσεις για ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση για όλα τα παιδιά.

Επιγραμματικά οι στόχοι είναι:

➤ **Παιδαγωγικοί:**

- Οι μαθητές να εντάξουν στον ελεύθερο χρόνο τους Δημιουργικές Δραστηριότητες.
- Οι μαθητές να τύχουν Στηρικτικής Μαθησιακής Διδασκαλίας και να συμμετέχουν σε δραστηριότητες εμπέδωσης και διερεύνησης των γνώσεων.
- Τα παιδιά να παραμένουν σε ένα περιβάλλον ασφάλειας και δημιουργικής αξιοποίησης του χρόνου τους.

➤ **Κοινωνικοί:**

- Προστασία των παιδιών των εργαζόμενων γονέων.
- Οργανική σύνδεση σχολείου-κοινωνίας.
- Αντιστάθμιση των παραγόντων που οδηγούν σε εκπαιδευτικές ανισότητες με τη δυνατότητα παροχής Στηρικτικής Μαθησιακής Διδασκαλίας.

Βλέπουμε, λοιπόν, πως είναι απαραίτητη η αναμόρφωση του Δημοτικού Σχολείου, μια βαθύτερη ποιοτική αλλαγή στο εσωτερικό του σχολείου, με νέες συνθήκες και διαδικασίες μάθησης, νέες μεθοδολογικές στρατηγικές και νέα γνωστικά αντικείμενα.

Μια τέτοια αναμόρφωση, με βάση τους παιδαγωγικούς και κοινωνικούς στόχους, περιλαμβάνει σύμφωνα με την εγκύκλιο και νέες δραστηριότητες, οι οποίες ενισχύουν τη μάθηση και την εμπέδωση αλλά και καλλιεργούν πολλαπλώς και σύμφωνα με τα ενδιαφέροντα του μαθητή τη γνωστική του ικανότητα.

Όσον αφορά τις βασικές λειτουργίες του διευρυμένου προγράμματος, το κυριότερο χαρακτηριστικό ενός ολοήμερου προγράμματος σύμφωνα με τη συγκεκριμένη εγκύκλιο πρέπει να είναι η ευελιξία και η προσαρμοστικότητα στις ειδικές ανάγκες αλλά και τις δυνατότητες των μαθητών, γονέων και εκπαιδευτικών που το απαρτίζουν. Παρόλα αυτά οι βασικότερες λειτουργίες του είναι εξής:

1. Προετοιμασία των μαθημάτων της επόμενης μέρας και αντισταθμιστική αγωγή:

Στα πλαίσια του Σχολείου Διευρυμένου Ωραρίου ο μαθητής επιδιώκεται επιστρέφοντας στο σπίτι του να έχει ολοκληρώσει τις υποχρεώσεις του για την επόμενη μέρα και ταυτόχρονα να κατακτήσει τους στόχους της μάθησης κατά την ώρα της διδασκαλίας μέσα στην τάξη από τον ίδιο το δάσκαλο. Για τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες που δυσκολεύονται να κατακτήσουν τους στόχους μάθησης, χρειάζεται μεγαλύτερη προσπάθεια από τους εκπαιδευτικούς.

2. Εισαγωγή νέων γνωστικών αντικειμένων και ανάδειξη άλλων από το πρόγραμμα σπουδών:

Εξαιτίας της ευελιξίας που διαθέτει το ολοήμερο δημοτικό σχολείο, είναι δυνατή η ενίσχυση του με γνωστικά αντικείμενα που δεν εκπροσωπούνται επαρκώς στο ωρολόγιο πρόγραμμα ή δεν εντάσσονται καθόλου σ' αυτό. Τέτοια αντικείμενα είναι: η Εικαστική Αγωγή, η Μουσική, η Οπτικοακουστική Έκφραση, η Θεατρική Αγωγή, ο Χορός, οι Αθλοπαιδιές, η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, ο Πολιτισμός κ.α. Τα γνωστικά αυτά αντικείμενα προσδίδουν μια άλλη διάσταση στη μαθησιακή διαδικασία και δημιουργούν τις αναγκαίες προϋποθέσεις για το άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία και τον πολιτισμό.

3. Προστασία-επίβλεψη παιδιών:

Το διευρυμένο ωράριο του «Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου- Σχολείου Διευρυμένου Ωραρίου» δεν καλύπτει απλώς την έντονη κοινωνική ανάγκη, λόγω της εργασίας των γονέων και της απουσίας τους από το σπίτι, αλλά ταυτόχρονα παρέχει πολλαπλές ευκαιρίες για δημιουργική αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των παιδιών.

4. Κοινωνικοποίηση των παιδιών:

Στα πλαίσια του ολοήμερου προγράμματος υπάρχουν πολλές δυνατότητες για συναντήσεις επικοινωνία και συνεργασία μεταξύ των παιδιών,

από διαφορετικές μάλιστα ηλικίες, πράγμα που ευνοεί την κοινωνικοποίηση τους.

Σχετικά με τη δομή και λειτουργία του ολοήμερου προγράμματος η εγκύκλιος αυτή τονίζει πως η ψυχαγωγία και οι δημιουργικές εργασίες θα καλύπτουν τα 3/5 περίπου του συνολικού χρόνου. Οι δραστηριότητες αυτές θα γίνονται μόνο κατά την απογευματινή ζώνη (12.00-16.00 ή 12.00-15.30) και μάλιστα για παιδαγωγικούς λόγους προτείνεται το πρόγραμμα αυτής της ζώνης να αρχίζει και να τελειώνει με τέτοιες ψυχαγωγικές δραστηριότητες. Μεταξύ 14.30 και 15.30 θα παρεμβάλλεται η προετοιμασία για την επόμενη μέρα και η εφαρμογή του προγράμματος της ενισχυτικής διδασκαλίας για μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες στη γλώσσα και τα μαθηματικά.

Βέβαια, η λειτουργία ενός ολοήμερου προγράμματος με τον παραπάνω τρόπο, μας φέρνει κυρίως στο νου πρόγραμμα δημιουργικών δραστηριοτήτων που απέχει όμως αρκετά από το Ολοήμερο Σχολείο.

Για την αποτελεσματική λειτουργία του Τμήματος με Δημιουργικές Δραστηριότητες στο σχεδιασμό των δραστηριοτήτων του προγράμματος συμμετέχουν όλοι οι παράγοντες της εκπαιδευτικής κοινότητας σύμφωνα με την εγκύκλιο. Τονίζεται επίσης, πως το πρόγραμμα δε μπορεί να έχει τα χαρακτηριστικά ενός αυστηρού και άκαμπτου προγράμματος, αλλά λαμβάνονται μέτρα, ώστε όλα τα παιδιά να συμμετέχουν σε αυτό δημιουργικά και να αισθάνονται χαρά και ικανοποίηση από τη συμμετοχή τους αυτή.

Η εγκύκλιος¹³ συνεχίζει με τις προϋποθέσεις ίδρυσης και λειτουργίας τμημάτων με προγράμματα δημιουργικών δραστηριοτήτων σε ολόημερα δημοτικά σχολεία. Αρχικά αναφέρεται να είναι το σχολείο πολυθέσιο, με πρωινό ωράριο εργασίας και μεγάλο αριθμό μαθητών, να διατίθενται κατάλληλοι χώροι ή να είναι δυνατή η διαμόρφωση τους για τις ποικίλες δραστηριότητες των μαθητών και να διατίθενται επιτραπέζια παιχνίδια κ.λ.π.

Εξαιτίας της πρόσθεσης νέων αντικειμένων στο πρόγραμμα του σχολείου, στο πλαίσιο μιας αντίληψης απεμπλοκής από την «ομηρία» της ακαδημαϊκής γνώσης και της νοησιαρχικής αντίληψης, πρέπει να δημιουργηθούν οι σχετικοί κατάλληλοι χώροι, για να γίνει δυνατή η εφαρμογή

---

¹³ Φ. 13.1/767/Γ1/884/3-9-98.

των νέων αυτών αντικειμένων του προγράμματος (Πυργιωτάκης Ι. Ε.- Αλπέντζου Ολ., 2001, σ. 234).

Το θέμα αυτό, μάλιστα, έχει ιδιαίτερη σημασία, αφού η αίθουσα διδασκαλίας και οι άλλοι χώροι καλούνται να λειτουργήσουν ως υποκατάστατο της οικογένειας στο Ολοήμερο Σχολείο, περισσότερες ώρες απ' ότι στα άλλα δημοτικά σχολεία (Πυργιωτάκης Ι. Ε.- Αλπέντζου Ολ., 2001, σ.237).

Σημαντική, επίσης, θεωρείται η προτεραιότητα που δίνεται στα σχολεία που λειτουργούν σε υποβαθμισμένες περιοχές, ώστε με αυτό τον τρόπο το πρόγραμμα διατηρεί την κοινωνική του διάσταση και δημιουργεί ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση.

Η εγκύκλιος τελειώνει αναφέροντας πως για να ιδρυθεί ένα τμήμα με προγράμματα δημιουργικών δραστηριοτήτων πρέπει να συγκεντρώνει 20-30 μαθητές και τονίζεται πως ένα τέτοιο τμήμα αποτελεί κανονικό τμήμα του σχολείου, με ιδιαίτερες όμως ανάγκες στήριξης, όπως είναι περισσότερες ώρες θέρμανσης κατά τους χειμερινούς μήνες και ιδιαίτερες ανάγκες καθαριότητας.

Είναι φανερό, λοιπόν, πως η συγκεκριμένη εγκύκλιος δίνει μεγάλη βάση στην υλικοτεχνική υποδομή του σχολείου, την οποία θεωρεί απαραίτητη προϋπόθεση για τη λειτουργία των προγραμμάτων δημιουργικών δραστηριοτήτων στο Ολοήμερο Σχολείο. Ταυτόχρονα τοποθετεί τις βάσεις για μια ριζική αλλαγή στον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε το σχολείο σε μια προσπάθεια βελτίωσης και αναβάθμισης του εκπαιδευτικού έργου, όπως προκύπτει από την προτεινόμενη αναδιοργάνωση του σχολικού χώρου, τον εμπλουτισμό του προγράμματος στο πλαίσιο της ενίσχυσης του μορφωτικού, πολιτιστικού και κοινωνικού ρόλου. Έτσι, βέβαια, πραγματοποιείται και το πολυπόθητο «άνοιγμα» του σχολείου στην κοινωνία (Βιτσιλάκη Χ., 2000, σ.13).

Εκεί που θα μπορούσαμε να πούμε πως υστερεί η συγκεκριμένη εγκύκλιος είναι ότι δεν ξεκαθαρίζεται ο τύπος του ολοήμερου σχολείου που αναφέρεται μέσα σ' αυτήν. Δε γίνεται λόγος ξεκάθαρα για τον «κλειστό» ή υποχρεωτικό τύπο ολοήμερου σχολείου, αν και πολλές από τις διατάξεις που αφορούν τα σχολεία διευρυμένου ωραρίου, αφορούν άμεσα ή έμμεσα και τον «κλειστό» ή υποχρεωτικό τύπο του ολοήμερου σχολείου.

Πάντως είναι μια ιδιαίτερα σημαντική αρχή για την ποιοτική αναβάθμιση του ελληνικού δημοτικού σχολείου και μέσω αυτού ολόκληρου του εκπαιδευτικού συστήματος. Άλλωστε το κράτος, όπως αποδεικνύεται, ευθύνεται για τη διαμόρφωση του συνολικού πλαισίου εκπαιδευτικής πολιτικής, για τις μεθόδους των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και το βαθμό της διασύνδεσης τους με την παραγωγική διαδικασία και τη συσχέτιση με την κοινωνία (Φρατζής Π. – Φωτεινού Δ., 2001, σελ. 92-93).

1.6.3 Ολοήμερο Σχολείο – Λειτουργία Τμημάτων Δημιουργικών Δραστηριοτήτων

Η επόμενη εγκύκλιος που αφορά το Ολοήμερο σχολείο αναφέρεται στη λειτουργία του και συγκεκριμένα μιλά για το «**Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο – Λειτουργία Τμημάτων Δημιουργικών Δραστηριοτήτων**»¹⁴.

Ο θεσμός του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου εφαρμόζεται για δεύτερη χρονιά και μάλιστα έχουμε τη λειτουργία 1500 Τμημάτων Δημιουργικών Δραστηριοτήτων. Η συγκεκριμένη εγκύκλιος αναφέρεται στην επιχορήγηση και τον εξοπλισμό του ολοήμερου, στο γεύμα και την ξεκούραση των παιδιών, τη μελέτη των μαθημάτων της επόμενης μέρας, τις δημιουργικές δραστηριότητες, την γενική οργάνωση του χώρου και του χρόνου, τα επικουρικά προγράμματα φορέων και τις εγγραφές των μαθητών στα τμήματα δημιουργικών δραστηριοτήτων.

Αν εξετάσει κανείς το πρώτο κεφάλαιο της εγκυκλίου, θα παρατηρήσει πως τα τμήματα δημιουργικών δραστηριοτήτων αρχίζουν να παίρνουν έναν πιο οργανωμένο χαρακτήρα. Συγκεκριμένα, προτείνεται η οικονομική επιχορήγηση να διατεθεί στην αγορά ψυγείου, φούρνου, στηρικτικού υλικού μάθησης και δημιουργικών δραστηριοτήτων, όπως επιτραπέζια παιχνίδια, υλικά κατασκευών και καλλιτεχνίας, και οτιδήποτε θα συμβάλλει στην καλύτερη λειτουργία του τμήματος. Μάλιστα για να είναι πιο άνετη και ευχάριστη η παραμονή των παιδιών προτείνεται η προμήθεια εξοπλισμού, όπως μοκέτα, ειδικά τραπεζοκαθίσματα, ντουλάπια, γωνιές ξεκούρασης με μαξιλάρια, στρώματα κ.τ.λ.

Είναι, λοιπόν, φανερό πως το Υπουργείο προσπαθεί να δημιουργήσει ένα σχολείο ανοιχτό, ένα σχολείο ζωής. Ένα σχολείο με παιδαγωγικές αντιλήψεις και με σκοπό την παιδαγωγική αξιοποίηση του απογευματινού χρόνου παραμονής των παιδιών στο σχολείο.

Στη συνέχεια της εγκυκλίου, αναφέρονται δύο από τα σταθερά μέρη του προγράμματος, το γεύμα των παιδιών και η ώρα ξεκούρασης – χαλάρωσης. Προτείνεται να καταλαμβάνουν το πρώτο χρονικά μέρος του μεταμεσημβρινού προγράμματος. Όσον αφορά την ξεκούραση των παιδιών,

---

¹⁴ Φ. 13.1/717/Γ1/742/21-9-99.

μπορεί να περιλαμβάνει διάβασμα κάποιου βιβλίου ή σιωπηρό ατομικό παιχνίδι και γενικά υπάρχει περιθώριο επιλογής του τρόπου ξεκούρασης για τα παιδιά.

Όσον αφορά τη μελέτη των μαθημάτων της επόμενης μέρας, παρατηρείται και σ' αυτό το σημείο μια ιδιαίτερη οργάνωση. Μολονότι ο βασικός κορμός της δουλειάς γίνεται μέσα στην τάξη το πρωί, πάντοτε χρειάζεται προετοιμασία του παιδιού για τα μαθήματα της επόμενης μέρας. Στην συγκεκριμένη εγκύκλιο επισημαίνεται τα παιδιά να εργάζονται αυτόνομα με τη διακριτική επίβλεψη του δασκάλου, ενώ αν κάποιο παιδί χρειάζεται βοήθεια, καλό είναι να το προτρέπει ο δάσκαλος να συνεργαστεί με το συμμαθητή του. Είναι, λοιπόν, φανερό μια προσπάθεια αναμόρφωσης της μορφωτικής διαδικασίας στο χώρο του σχολείου.

Αυτή η προσπάθεια φαίνεται και στο σημείο που αναφέρεται η εγκύκλιος στις δημιουργικές δραστηριότητες. Οι δημιουργικές δραστηριότητες καλύπτουν ένα αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα από 50 μέχρι και 70 λεπτά περίπου. Μπορούν να περιλαμβάνουν προγράμματα αγωγής υγείας, κυκλοφοριακής αγωγής, περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, δραστηριότητες εικαστικής αγωγής, θεατρικής αγωγής, μουσικής αγωγής, θεατρικού παιχνιδιού, σχολικού αθλητισμού και προβολή βιντεοταινιών εκπαιδευτικού περιεχομένου και προετοιμασία πολιτιστικών εκδηλώσεων κ.τ.λ.

Επομένως το πρόγραμμα του Ολοήμερου Σχολείου, μέσα από τα Τμήματα των Δημιουργικών Δραστηριοτήτων, μπορεί να συμβάλλει αρκετά στην κοινωνικοποίηση των παιδιών αλλά και στη βελτίωση τους σε επίπεδο μαθησιακό.

Πάντως, έκδηλο είναι το συμπέρασμα πως το πρόγραμμα Δημιουργικών Δραστηριοτήτων μπορεί να αντλήσει το περιεχόμενο του από ένα ευρύτατο φάσμα εναλλακτικών δραστηριοτήτων, ανάλογα με τα παιδιά που συμμετέχουν στο τμήμα και τον υπεύθυνο δάσκαλο.

Στο τέλος της εγκυκλίου αναφέρονται στοιχεία για την οργάνωση του χώρου και του χρόνου, τα οποία αφορούν τα τμήματα Δημιουργικών Δραστηριοτήτων. Οι διευθυντές των σχολείων σε συνεργασία με το Σχολικό Σύμβουλο και τη Σχολική Επιτροπή θα καταβάλλουν ιδιαίτερες προσπάθειες για τη διαμόρφωση του χώρου που είναι απαραίτητος για την εφαρμογή των δημιουργικών δραστηριοτήτων.

Η επόμενη εγκύκλιος που αφορά την λειτουργία Τμημάτων Δημιουργικών Δραστηριοτήτων έχει θέμα: «**Προγράμματα δημιουργικών δραστηριοτήτων σχολείων διευρυμένου ωραρίου**».¹⁵

Τα τμήματα των προγραμμάτων δημιουργικών δραστηριοτήτων των σχολείων διευρυμένου ωραρίου για το σχολικό έτος 2000-2001 ανέρχονται σε 2020.¹⁶

Η συγκεκριμένη εγκύκλιος ορίζει το πρόγραμμα του σχολείου διευρυμένου ωραρίου, το οποίο περιλαμβάνει δύο ζώνες, την πρωινή 7.00-8.00 και την απογευματινή 12.00-16.00. Εφόσον οι ανάγκες των γονέων επιβάλλουν τη λειτουργία της πρωινής ζώνης (7.00-8.00) θα ληφθεί μέριμνα από το σύλλογο των διδασκόντων για την κάλυψη της στο πλαίσιο της κοινωνικής διάστασης του σχολείου.

Επιπλέον, οι σχολικοί σύμβουλοι και οι διευθυντές των σχολείων οφείλουν να καταβάλλουν ιδιαίτερη προσπάθεια και φροντίδα για τη σύνταξη του προγράμματος των δημιουργικών δραστηριοτήτων και να συνδράμουν για την εφαρμογή του καθ' όλη τη διάρκεια του έτους στον εκπαιδευτικό. Αυτό που τονίζεται στην εγκύκλιο είναι η συνεργασία με τους γονείς, η οποία θεωρείται από τις προϋποθέσεις επιτυχίας του προγράμματος και θα πρέπει να υπάρχουν συχνές συναντήσεις τους με το δάσκαλο του τμήματος και το διευθυντή του σχολείου κατά τη διάρκεια της χρονιάς.

Υπογραμμίζεται, επίσης, η ευελιξία του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου-Σχολείου Διευρυμένου Ωραρίου, με την οποία καθίσταται δυνατή η ενίσχυση των γνωστικών αντικειμένων τα οποία δεν εκπροσωπούνται επαρκώς στο ωρολόγιο πρόγραμμα ή δεν εντάσσονται καθόλου σ' αυτό, όπως είναι η εικαστική αγωγή, η μουσική, η θεατρική αγωγή, ο χορός, η περιβαλλοντική εκπαίδευση κ.τ.λ. Οι δραστηριότητες αυτές προσδίδουν μια πιο ευχάριστη διάσταση στη μαθησιακή διαδικασία και ταυτόχρονα δημιουργούν τις προϋποθέσεις για το άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία και τον πολιτισμό.

Τέλος, τονίζεται η σημασία του κατάλληλα διαμορφωμένου χώρου για ένα τέτοιο πρόγραμμα, ο οποίος είναι απαραίτητος για την εφαρμογή των

¹⁵ Αριθμός Πρωτοκόλλου Φ. 13.1/897/Γ1/694/6-9-2000.

¹⁶ Η λειτουργία τους και η οργάνωσή τους διέπεται από τις διατάξεις των παρακάτω δύο εγκυκλίων: Φ. 13.1/767/Γ1/884/3-9-98 και Φ. 13.1/717/Γ1/742/21-9-99.

δημιουργικών δραστηριοτήτων. Γι' αυτό το λόγο καλούνται οι διευθυντές των σχολείων σε συνεργασία με το Σχολικό Συμβούλιο και τη Σχολική Επιτροπή να καταβάλλουν ιδιαίτερες προσπάθειες για τη διαμόρφωση των χώρων που είναι απαραίτητοι για την εφαρμογή των δημιουργικών δραστηριοτήτων, αξιοποιώντας όλους τους χώρους που διαθέτει το σχολείο.

Όλα τα παραπάνω στοιχεία που αναφέρονται, αφορούν αποκλειστικά τη λειτουργία των Σχολείων Διευρυμένου Ωραρίου.

Συνάμα με τη λειτουργία των Σχολείων Διευρυμένου Ωραρίου, κατά το σχολικό έτος 1999-2000, η επιστημονική επιτροπή που όρισε το Υπουργείο Παιδείας, παρά τις δυσκολίες και τα ανυπέρβλητα προβλήματα, κατόρθωσε να ιδρύσει 28 Πιλοτικά Ολοήμερα Σχολεία (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 20001, σ. 9).

Για την υλοποίηση του συγκεκριμένου προγράμματος, το Υπουργείο άντλησε τους απαραίτητους πόρους από το 2^ο κοινοτικό πλαίσιο στήριξης. Βέβαια αυτό δεν ήταν αρκετό για την ολοκλήρωση του προγράμματος, καθώς καλύπτει τόσο την προσχολική αγωγή όσο και το δημοτικό σχολείο. Έτσι, ως υπεύθυνοι για την λειτουργία αυτών των σχολείων, ορίζονται επίσης οι γονείς και οι οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Κάτσικας Χ.-Καββαδίας Γ. Κ., 1998, σ. 129).

Η μεταβατική περίοδος από το δεύτερο στο τρίτο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης δημιούργησε οικονομικά προβλήματα και επέφερε μεγάλες δυσκολίες όχι μόνο στη διεύρυνση του νέου θεσμού αλλά και στη λειτουργία των 28 σχολείων. Πάντως η ομάδα υλοποίησης έργου του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου κατάφερε να εξοικονομήσει τους αναγκαίους πόρους για τα 28 Πιλοτικά Ολοήμερα Σχολεία. Έτσι, επιδόθηκε στη λειτουργία και τη βελτίωση των σχολείων αυτών, ενώ παράλληλα επικέντρωσε το ενδιαφέρον της στην αποσαφήνιση του θεωρητικού-παιδαγωγικού και μεθοδολογικού πλαισίου και στην ανανέωση της εκπαιδευτικής τους πράξης (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2001, σ. 10).

Το Ολοήμερο Σχολείο, λοιπόν, αρχίζει να λειτουργεί και να εδραιώνεται από αυτό το σημείο και μετά. Αξίζει, πάντως, να σημειωθεί πως οι προσπάθειες που ξεκίνησαν από τα τμήματα δημιουργικών δραστηριοτήτων προετοίμασαν το δρόμο για την ίδρυση αλλά και την εδραίωση του ολοήμερου σχολείου σήμερα.

1.6.4 Το Ολοήμερο Σχολείο σύμφωνα με τις πρόσφατες νομικές διατάξεις

Στα προηγούμενα κεφάλαια αναφερθήκαμε στις εγκυκλίους και τις υπουργικές αποφάσεις που αφορούσαν το Ολοήμερο Σχολείο μέχρι το έτος 1999. Αυτό που είναι ξεκάθαρο από όλες τις παραπάνω εγκυκλίους, είναι ότι άμεσα δεν αναφέρονται στο πιλοτικό ολοήμερο σχολείο, αλλά σχεδόν όλες αναφέρονται στον τύπο του Ολοήμερου που είναι γνωστό ως «Σχολείο Διευρυμένου Ωραρίου». Ωστόσο παρουσιάσαμε και προσπαθήσαμε να ερμηνεύσουμε τις συνθήκες που επικρατούσαν εκείνη την περίοδο στον τομέα αυτό της εκπαίδευσης, καθώς θεωρούμε πως επηρεάζουν τη λειτουργία του πιλοτικού ολοήμερου σχολείου. Και τούτο είναι λογικό, αν σκεφτεί κανείς πως αφού ίσχυαν αυτές οι συνθήκες για τα σχολεία διευρυμένου ωραρίου, θα πρέπει να εφαρμόζονται τουλάχιστον ως προς τα βασικά χαρακτηριστικά του περιεχομένου τους και στα πιλοτικά ολοήμερα σχολεία.

Σ' αυτό το κεφάλαιο θα αναφερθούμε στις πρόσφατες νομικές διατάξεις που αφορούν το Ολοήμερο Σχολείο συνολικά, ώστε να δούμε την κατάσταση πως έχει διαμορφωθεί σήμερα. Στα τέλη του 2002, στις 23/7/2002 το Υπουργείο Παιδείας εκδίδει τη διάταξη με θέμα: «**Πρόγραμμα ολοήμερου δημοτικού σχολείου**»¹⁷.

Σύμφωνα με αυτή τη νομική διάταξη ο θεσμός του ολοήμερου σχολείου αναβαθμίζεται και σκοπός είναι να αποκτήσει αξιοπιστία στη συνείδηση των γονέων και της κοινωνίας γενικότερα. Αυτό, μάλιστα, είναι εφικτό, αρκεί να είναι το ίδιο το πρόγραμμα αξιόπιστο και ελκυστικό. Γι' αυτό προτείνει το ΥΠ.Ε.Π.Θ. σε όλη την εκπαιδευτική κοινότητα να προωθήσει το πρόγραμμα του ολοήμερου σχολείου.

Ένα από τα σημαντικά σημεία του προγράμματος είναι η αναφορά της συγκεκριμένης εγκυκλίου για πρώτη φορά στο *ολοήμερο σχολείο μη υποχρεωτικού προγράμματος*.¹⁸ Βλέπουμε, δηλαδή, εδώ το Υπουργείο Παιδείας να αφήνει λίγο στο περιθώριο το πιλοτικό ολοήμερο σχολείο και να αναφέρεται στην ουσία στην αναβάθμιση και το πρόγραμμα του σχολείου

¹⁷ Αριθμός Πρωτοκόλλου Φ.13.1/812/77250/Γ1.

¹⁸ Παράγραφος 3: Αριθμός Πρωτοκόλλου Φ.13.1/812/77250/Γ1.

διευρυμένου ωραρίου. Αξίζει να σημειώσουμε πως το Υπουργείο Παιδείας άρχισε να αλλάζει τη στάση του για τα σχολεία διευρυμένου ωραρίου ύστερα από την παραίτηση της επιτροπής το 2001. Με αυτό τον τρόπο, ενδεχομένως, η Πολιτεία να θεωρούσε πως θα συνέβαλλε στη μείωση των αντιδράσεων για τα σχολεία-parking, όπως ονομάζουν μερικοί τα σχολεία διευρυμένου ωραρίου, και ταυτόχρονα θα εμπόδιζε μια ενδεχόμενη διεύρυνση των πιλοτικών ολοήμερων σχολείων που έχουν και μεγάλο κόστος.

Επιπλέον στην παράγραφο 5 της ίδιας εγκυκλίου φαίνεται ο κοινωνικός χαρακτήρας του νέου αυτού θεσμού, καθώς επισημαίνεται πως η παρακολούθηση του προγράμματος της απογευματινής ζώνης είναι υποχρεωτική για όλα τα παιδιά που συμμετέχουν σ' αυτό μέχρι τη λήξη του. Βέβαια, για ειδικές περιπτώσεις μπορεί να υποβληθεί στο διευθυντή του σχολείου από κάποιο γονέα αίτημα για πρόωρη αποχώρηση μαθητών και θα εξετάζεται από το σύλλογο διδασκόντων. Πάντως, τονίζεται, πως η επιθυμία και η συναίνεση των γονέων για την παραμονή του παιδιού τους μέχρι τη λήξη του προγράμματος θα λαμβάνεται σοβαρά υπόψη κατά την επιλογή των μαθητών.

Είναι φανερό, λοιπόν, πως αυτό που επιδιώκει τώρα το Υπουργείο Παιδείας είναι ένα ολοήμερο σχολείο με μη-υποχρεωτική παρακολούθηση του απογευματινού προγράμματος από όλους τους μαθητές. Ταυτόχρονα, γίνεται προσπάθεια να εμπλουτιστεί το απογευματινό πρόγραμμα με νέα αντικείμενα, ώστε να είναι πιο ευχάριστο και πιο δημιουργικό για τους μαθητές. Το Ολοήμερο Σχολείο, δηλαδή, που παρουσιάζεται από τη συγκεκριμένη εγκύκλιο, πλησιάζει το Πιλοτικό Ολοήμερο, με τη διαφορά πως το πρόγραμμα του δεν θα είναι υποχρεωτικό για όλους τους μαθητές.

Η υποχρεωτικότητα, όμως, στην παρακολούθηση του νέου τύπου ολοήμερου σχολείου έχουμε τη δυνατότητα να ισχυριστούμε ότι καθίσταται ιδιαίτερα σημαντική. Ακόμα κι αν οργανωθεί το απογευματινό ωράριο με επιτυχία, ακόμα κι αν εξασφαλιστεί η κατάλληλη και η απαιτούμενη υλικοτεχνική υποδομή, ακόμα κι αν διασφαλίσουμε επαρκώς καταρτισμένο και εξειδικευμένο προσωπικό κ.τ.λ., εάν δώσουμε τη δυνατότητα σε ένα γονέα να πάρει ανά πάσα στιγμή στη μέση του μαθήματος το παιδί του από την τάξη, τότε υποσκάπτουμε την ποιοτική και αποτελεσματική εφαρμογή του Ολοήμερου Σχολείου στην πράξη.

Ο συγκεκριμένος τύπος Ολοήμερου Σχολείου πάντως προωθείται επίσημα από το Υπουργείο Παιδείας και απευθύνεται σε ένα μεγάλο αριθμό σχολικών μονάδων.

Η επόμενη εγκύκλιος που αφορά επίσης το Ολοήμερο Σχολείο μη υποχρεωτικού προγράμματος έχει θέμα: «**Σκοπός και περιεχόμενο του Ολοήμερου Σχολείου**»¹⁹.

Και σ' αυτή την εγκύκλιο τονίζεται τόσο ο κοινωνικός όσο και ο παιδαγωγικός σκοπός του Ολοήμερου. Ο ρόλος της μέριμνας από την πολιτεία ενισχύεται. Παρέχεται ένα ασφαλές εκπαιδευτικό περιβάλλον στους μαθητές κυρίως στις περιπτώσεις όπου η ανάγκη εξεύρεσης εργασίας για τους δύο γονείς είναι αυξημένη.

Με τη συγκεκριμένη, λοιπόν, εφαρμογή καταβάλλεται προσπάθεια να προωθηθεί η κοινωνική συνοχή μέσω της ισότιμης πρόσβασης στην αγορά εργασίας, να επιτευχθεί η κοινωνική συνοχή, να εναρμονιστεί όσο το δυνατόν η οικογενειακή και η εργασιακή ζωή και να αντιμετωπιστούν φαινόμενα σχολικής διαρροής.

Μετά από λίγες μέρες ακολουθεί η εγκύκλιος στις 9/9/2002 με θέμα: «**Η ενημέρωση των γονέων για το ολοήμερο σχολείο**»²⁰, και στις 19/9/2002 έχουμε άλλες δύο εγκυκλίους με θέμα: «**Το ωράριο και το ωρολόγιο πρόγραμμα του ολοήμερου δημοτικού σχολείου**»²¹ και «**Κάλυψη αναγκών σε διδακτικό προσωπικό ολοήμερων δημοτικών σχολείων**»²².

Όσον αφορά το ωράριο του ολοήμερου δημοτικού σχολείου, αυτό ξεκινά στις 12.50 για τις τάξεις Α', Β', Γ' και στις 13.30 για τις υπόλοιπες τάξεις, ενώ ολοκληρώνεται στις 16.00 για όλες τις τάξεις²³.

Επιπλέον, οι ανάγκες σε διδακτικό προσωπικό των ολοήμερων δημοτικών σχολείων καλύπτονται από εκπαιδευτικούς ορισμένων ειδικοτήτων που επιθυμούν να διδάξουν σε ολόημερα δημοτικά σχολεία²⁴.

Η εγκύκλιος της 17/03/03 προσπαθεί να αποτυπώσει τους σκοπούς και το περιεχόμενο του ολοήμερου σχολείου²⁵.

¹⁹ Αριθμός Πρωτοκόλλου Φ. 13.1/885/88609/Γ1.

²⁰ Αριθμός Πρωτοκόλλου Φ. 13.1/905/90885/Γ1.

²¹ Αριθμός Πρωτοκόλλου Φ. 13.1/930/96731/Γ1.

²² Αριθμός Πρωτοκόλλου Φ. 13.1/929/96878/Γ1.

²³ Παράγραφος 1: Φ. 13.1/930/96731/Γ1.

²⁴ Παράγραφος 1: Φ. 13.1/929/96878/Γ1.

²⁵ Αριθμός Πρωτοκόλλου Φ. 50/57/26650/Γ1.

Στη συγκεκριμένη εγκύκλιο γίνεται γνωστή η λειτουργία 28 πιλοτικών ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων καθώς και αρκετών σχολείων διευρυμένου ωραρίου.

Τα 28 πιλοτικά ολοήμερα δημοτικά σχολεία στην πραγματικότητα λειτούργησαν ως εργαστήρια εφαρμογής πειραματικών προγραμμάτων στο πλαίσιο των οποίων δόθηκε η δυνατότητα της ανάδειξης των παιδαγωγικών οφελών που προκύπτουν από την εφαρμογή του συγκεκριμένου θεσμού.

Γίνεται λόγος για την επέκταση του θεσμού σε πολλές περιοχές της χώρας από τα αστικά κέντρα μέχρι και σε απομακρυσμένες και δυσπρόσιτες περιοχές.

Με τη λειτουργία των 2.600 ολοήμερων δημοτικών σχολείων και 1.800 ολοήμερων νηπιαγωγείων δόθηκε η δυνατότητα εξυπηρέτησης 200.000 οικογενειών. Τα τμήματα Ολοήμερου δημοτικού και Νηπιαγωγείου παρακολουθούν όλοι οι μαθητές, εφόσον το επιθυμούν.

Στην ίδια εγκύκλιο επίσης περιγράφεται το εκπαιδευτικό και κοινωνικό περιεχόμενο του ολοήμερου δημοτικού σχολείου.

Το πρόγραμμα του ολοήμερου σχολείου περιλαμβάνει επίσης υποστηρικτική βοήθεια στην Ελληνική γλώσσα και στα Μαθηματικά. Οι μαθητές δηλαδή, προετοιμάζονται για τα μαθήματα της επόμενης ημέρας, όχι από τους γονείς αλλά από υπεύθυνους δασκάλους.

Στο πλαίσιο του ολοήμερου σχολείου εντάσσονται επιλογές των μαθητών σε μαθήματα και δραστηριότητες που αναβαθμίζουν τον ρόλο του σχολείου όπως: Ξένες γλώσσες, εισαγωγή στην Πληροφορική, αθλητισμός, χορός, μουσική και εικαστικά. Πρόκειται για μαθήματα κίνησης, αντικείμενα που διαμορφώνουν συνθήκες ανοικτού εκπαιδευτικού περιβάλλοντος ελκυστικότερης μάθησης.

Σύμφωνα λοιπόν και με όσα αναφέρονται στην συγκεκριμένη εγκύκλιο διαφαίνεται ότι το ολοήμερο σχολείο μορφώνει και στηρίζει το παιδί. Στέκεται δίπλα στην εργαζόμενη οικογένεια. Την απαλλάσσει από την οικονομική επιβάρυνση και την φροντίδα αναζήτησης πρόσθετου εκπαιδευτικού έργου εκτός σχολείου.

Η προαιρετικότητα ισχύει αναφορικά με την συμμετοχή ή όχι των παιδιών στο πρόγραμμα και όχι στην παρακολούθηση μέρους του προγράμματος όσων έχουν δηλώσει συμμετοχή.

Οι απογευματινές ώρες διαρκούν μονάχα 35 λεπτά και τούτο για να μην καταπονούνται οι μαθητές. Τα παιδιά σύμφωνα και με τη φιλοσοφία του ολοήμερου σχολείου πρέπει να σιτίζονται και να ξεκουράζονται επίσης σε αυτό.

Το ολοήμερο σχολείο πρέπει να στηρίζεται στην προσπάθεια όλων όσων σχετίζονται με την εκπαιδευτική διαδικασία. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση μπορεί να συμβάλλει αποφασιστικά στην αποδοτικότερη λειτουργία του ολοήμερου με την ουσιαστική συνεργασία με την εκπαιδευτική κοινότητα και του γονείς.

Η συνεργασία με τους γονείς σχετίζεται και με το θέμα της σίτισης των μαθητών. Κατά το πρώτο διάλειμμα (13:30-13:55) οι μαθητές λαμβάνουν ένα ελαφρύ γεύμα που θα έχουν ετοιμάσει οι γονείς τους.

Σε αρκετά σχολεία με τη συνεργασία της σχολικής μονάδας, των γονέων και της σχολικής επιτροπής, οργανώθηκαν ειδικοί χώροι για τη λήψη γεύματος. Στις περιπτώσεις που εξαιτίας των υπάρχουσων υποδομών, δεν παρέχονται ειδικοί τέτοιοι χώροι, το σχολείο χρησιμοποιεί ως χώρο σίτισης μία αίθουσα διδασκαλίας, συνήθως από αυτές που δεν χρησιμοποιούνται στο ολοήμερο, ενώ επίσης λαμβάνονται τα απαραίτητα μέτρα όπως:χρησιμοποίηση τραπεζομάντιλων μίας χρήσης, κ.τ.λ, ώστε αμέσως μετά το γεύμα η αίθουσα να είναι έτοιμη προς χρήση.

Σύμφωνα λοιπόν και με τη συγκεκριμένη εγκύκλιο της 17-03-03, ο θεσμός του ολοήμερου σχολείου αποτελεί μία ριζική αλλαγή στον τρόπο θέασης του σχολείου του σήμερα.

Εισάγεται ένας νέος τρόπος οργάνωσης της σχολικής μονάδας ο οποίος προϋποθέτει αλλαγές αναφορικά με τη διεύρυνση και την ουσιαστικοποίηση του παιδαγωγικού ρόλου και της προσφοράς των εκπαιδευτικών, αλλά και των προσδοκιών των γονέων και των ίδιων των μαθητών.

Και τούτο διότι το πρόγραμμα του ολοήμερου σχολείου έχει τους παρακάτω στόχους:

- Να γίνει το Ολοήμερο ο χώρος όπου οι μαθητές θα αναπτύσσουν δεξιότητες γνωστικές, ερευνητικές, κατασκευαστικές, πολιτιστικές και ταυτόχρονα θα αναπτύσσουν την προσωπικότητα, το χαρακτήρα τους, αλλά και τις γνώσεις τους.

- Να δομήσει με «νέα» στοιχεία την εξελικτική πορεία των μαθητών, ώστε αυτοί να ανταποκριθούν στις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας της γνώσης.
- Να συμβάλλει στην εξυπηρέτηση της οικογένειας του μαθητή και στην απαλλαγή της από τη φροντίδα και το κόστος για αναζήτηση πρόσθετης απασχόλησης του μαθητή εκτός σχολείου.
- Να διατηρήσει το δημόσιο χαρακτήρα της εκπαίδευσης, μέσα από τη συνεργασία ολόκληρης της εκπαιδευτικής κοινότητας (μαθητές, εκπαιδευτικοί, γονείς, τοπική κοινωνία)²⁶.

Στα τέλη Αυγούστου 2003 εκδίδεται μια άλλη εγκύκλιος με θέμα: «**Παρεμβάσεις στο πρόγραμμα του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου**»²⁷. Πρόκειται για παρεμβάσεις που ισχύουν για το σχολικό έτος 2003-2004. Ο βασικός κορμός του προγράμματος παραμένει ο ίδιος σύμφωνα με προηγούμενη εγκύκλιο²⁸. Οι κυριότερες παρεμβάσεις αφορούν το μάθημα της Πληροφορικής, το οποίο ορίζεται ως «Νέες τεχνολογίες στην εκπαίδευση» και επισημαίνεται ότι τα τμήματα του Ολοήμερου περιλαμβάνουν μέχρι 30 μαθητές, ενώ όταν υπερβαίνουν τους 30, χωρίζονται.

Την ίδια περίοδο εκδίδεται άλλη μια εγκύκλιος με θέμα: «**Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο: Προγραμματισμός λειτουργίας του για το νέο σχολικό έτος (χρονοδιάγραμμα ενεργειών έως 15-9-03)**»²⁹.

Η συγκεκριμένη εγκύκλιος κάνει λόγο για τις ενέργειες που πρέπει να πραγματοποιηθούν για να εφαρμοστεί με επιτυχία ο θεσμός του Ολοήμερου Σχολείου. Τούτες είναι: η ενημέρωση των γονέων, συγκέντρωση δηλώσεων γονέων, σύνταξη και υποβολή πινάκων από διευθυντές σχολείων, προϊσταμένους γραφείων και διευθυντές εκπαίδευσης, συμπληρωματικά στοιχεία, συγκρότηση ομάδων ολοήμερων, διοργάνωση συσκέψεων για τα ολοήμερα, συνεργασία με τους γονείς και άλλους φορείς (για θέματα σίτισης και υποδομών) και συνεχής ενημέρωση περιφερειακών διευθυντών εκπαίδευσης.

Τέλος, η εγκύκλιος με ημερομηνία 1/9/2004 αναφέρεται και αυτή στο «**Σκοπό και το περιεχόμενο του Ολοήμερου Σχολείου**»³⁰. Η συγκεκριμένη

²⁶ Παράγραφος 18: Φ. 50/57/26650/Γ1.

²⁷ Αριθμός Πρωτοκόλλου: Φ. 50/132/90416/Γ1.

²⁸ Αριθμός Πρωτοκόλλου: Φ. 50/76/121153/Γ1/13-11-2002.

²⁹ Αριθμός Πρωτοκόλλου: Φ. 50/58/26861/Γ1.

εγκύκλιος έχει πολλά κοινά στοιχεία με τις προηγούμενες εγκυκλίους του 2003.

Ωστόσο, για πρώτη φορά γίνεται λόγος για τη συγκρότηση κοινών τμημάτων και συστεγαζόμενων σχολείων. Τα συστεγαζόμενα σχολεία συγκροτούν ενιαία τμήματα ολοήμερου, πράγμα που διευκολύνει την κατανομή των μαθητών κατά ομάδες τάξεων σε ενιαία τμήματα.

Επίσης, γίνεται αναφορά στη συνεργασία των εκπαιδευτικών ειδικοτήτων. Ανάμεσα στα άλλα η εγκύκλιος τονίζει τη σημασία της στενής συνεργασίας που πρέπει να αναπτυχθεί μεταξύ των εκπαιδευτικών ειδικότητας του πρωινού προγράμματος με τους εκπαιδευτικούς ειδικοτήτων του ολοήμερου. Οι εκπαιδευτικοί αυτοί είναι καλό να ανταλλάσσουν συχνά απόψεις και όπου κρίνεται απαραίτητο να προβαίνουν σε διορθωτικές παρεμβάσεις. Επίσης, οι εκπαιδευτικοί ειδικοτήτων του ολοήμερου προγράμματος προβλέπεται να συμμετέχουν στις κοινές συσκέψεις και συνεδριάσεις του συλλόγου διδασκόντων επάνω σε θέματα που αφορούν τη λειτουργία του ολοήμερου προγράμματος.

Στην εγκύκλιο που εξετάζουμε γίνεται, επίσης, μνεία στις υποδομές και τα απαιτούμενα εποπτικά μέσα διδασκαλίας. Για την ομαλή και αποτελεσματική εφαρμογή του προγράμματος του ολοήμερου σχολείου ο διευθυντής του σχολείου επιφορτίζεται με την ευθύνη της αξιοποίησης όλων των υποδομών των σχολικών μονάδων που διατίθενται και για το κανονικό πρόγραμμα.

Επιπλέον, ορίζεται η συγκρότηση ομάδων παρακολούθησης του προγράμματος των ολοήμερων σχολείων. Στις ομάδες παρακολούθησης συμμετέχουν οι Σχολικοί Σύμβουλοι, οι Διευθυντές Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης και οι Προϊστάμενοι των Γραφείων.

Στην ίδια εγκύκλιο γίνεται λόγος για τον υπεύθυνο του ολοήμερου τμήματος. Τα ολοήμερα δημοτικά σχολεία χωρίζονται σε ομάδες με υπεύθυνους, τον υποδιευθυντή-υπεύθυνο του ολοήμερου, τους δασκάλους του ολοήμερου, το διευθυντή του σχολείου, τον οικείο σχολικό σύμβουλο και τον Προϊστάμενο. Όλοι αυτοί μαζί συγκροτούν μια ομάδα, όπου ο καθένας αναλαμβάνει συγκεκριμένες υπευθυνότητες και αρμοδιότητες και από κοινού

---

³⁰ Αριθμός Πρωτοκόλλου: Φ. 50.4/163/87915/Γ1.

είναι υπεύθυνοι για την εφαρμογή του προγράμματος το οποίο όλοι υπογράφουν.

Επιπλέον τονίζεται ότι σε κάθε σχολείο υπεύθυνος είναι ο υποδιευθυντής-υπεύθυνος του ολοήμερου, ο οποίος παραμένει μέχρι τη λήξη του προγράμματος, ανεξάρτητα αν διδάσκει ή όχι την τελευταία ώρα και φροντίζει για την ασφαλή αποχώρηση των μαθητών.

Η αντικατάσταση των διδακτικών αντικειμένων προβλέπεται από την ίδια εγκύκλιο. Εάν δεν είναι δυνατή η κάλυψη των θέσεων των εκπαιδευτικών ειδικοτήτων για τα αντικείμενα που έχουν ζητηθεί από τους γονείς, στις αντίστοιχες ώρες εντάσσονται άλλα διδακτικά αντικείμενα για τα οποία υπάρχει προσέλευση εκπαιδευτικών. Σε περίπτωση τώρα που και τούτο δεν είναι εφικτό, επειδή δεν υπάρχουν αιτήσεις ενδιαφερομένων εκπαιδευτικών, τις αντίστοιχες ώρες τις αναλαμβάνει ο δάσκαλος³¹ για να διδάξει αντικείμενα της αρμοδιότητας του ή αντικείμενα ειδικοτήτων μετά από εισήγηση του διευθυντή της σχολικής μονάδας και έγκριση του σχολικού συμβούλου, εμφανίζοντας τα αντίστοιχα προγράμματα σπουδών.

Εξετάζοντας, λοιπόν, τις παραπάνω εγκυκλίους βλέπουμε πως θεμελιώνεται το ολοήμερο σχολείο σήμερα και ποια τα βασικά χαρακτηριστικά του. Στην παρούσα έρευνα, θα προσπαθήσουμε να διαπιστώσουμε την εικόνα που παρουσιάζουν σήμερα τα Ολοήμερα σχολεία μέσα από τη σύγκριση αυτών των χαρακτηριστικών στη θεωρία και στην πράξη. Λέγοντας θεωρία εννοούμε τα χαρακτηριστικά του ολοήμερου σχολείου σύμφωνα με τις εγκυκλίους και τις βιβλιογραφικές αναφορές, ενώ με τον όρο πράξη αναφερόμαστε στην καθημερινή εφαρμογή των στοιχείων της θεωρίας στα Ολοήμερα Σχολεία.

---

³¹ Εξαίρεση αποτελούν τα αντικείμενα της αγγλικής γλώσσας και των νέων τεχνολογιών, για τα οποία ισχύει ειδική διαδικασία στελέχωσης, βλ. Παράγραφος 19, Φ. 50.4/163/87915/Γ1.

1.7 Οι διάφοροι τύποι των Ολοήμερων Σχολείων

Αρχικά, θα θέλαμε να τονίσουμε πως ο όρος Ολοήμερο Σχολείο είναι γενικός και απροσδιόριστος, τόσο στη διεθνή βιβλιογραφία, όσο και στη διεθνή εκπαιδευτική πρακτική. Ο Appel μάλιστα υποστηρίζει πως «Τα Ολοήμερα Σχολεία διαφέρουν τόσο πολύ μεταξύ τους, ώστε είναι δύσκολο να συναντήσει κανείς δύο σχολεία που είναι ακριβώς ίδια». Παρ' όλες αυτές τις διαφοροποιήσεις, μπορεί κανείς να ταξινομήσει τα Ολοήμερα Σχολεία ανάλογα με δύο βασικά στοιχεία: (Πυργιωτάκης Ι.Ε., 2001, σ.34).

A) το χρόνο παραμονής στο σχολείο και

B) το υποχρεωτικό ή μη του προσφερόμενου προγράμματος (Πυργιωτάκης Ι. Ε.,2001, σ. 34).

Υπάρχουν, λοιπόν, ολοήμερα σχολεία, στα οποία **όλο το πρόγραμμα από την έναρξη ως και τη λήξη του προγράμματος είναι υποχρεωτικό για όλα ανεξαιρέτως τα παιδιά**. Σ' αυτές τις περιπτώσεις δεν υπάρχει διάκριση ανάμεσα στην πρωινή και μεταμεσημβρινή ζώνη εργασίας, αλλά αντίθετα το πρόγραμμα είναι ενιαίο για όλους.

Σε άλλα σχολεία είναι κοινό μόνο το πρόγραμμα της προμεσημβρινής ζώνης εργασίας, ενώ έπειτα προσφέρεται ένα πρόσθετο πρόγραμμα, μόνο για όσους μαθητές επιθυμούν να το παρακολουθήσουν. Ωστόσο οι μαθητές που θα δηλώσουν πως επιθυμούν να το παρακολουθήσουν, είναι υποχρεωμένοι να παρακολουθήσουν ολόκληρο το πρόγραμμα και όχι μόνο ένα μέρος του.

Στην πρώτη περίπτωση οι προμεσημβρινές και οι μεταμεσημβρινές δραστηριότητες αλληλοκαλύπτονται και αλληλοϋποστηρίζονται αποτελώντας ένα ενιαίο και αδιαίρετο σύνολο. Στη δεύτερη περίπτωση διακρίνουμε δύο ανεξάρτητες ζώνες λειτουργίας, τις προμεσημβρινές και τις μεταμεσημβρινές, χωρίς να έχουν οργανωτική ή άλλη σχέση μεταξύ τους. Σ' αυτή την περίπτωση η απογευματινή ζώνη αφορά κυρίως στη μελέτη, την προετοιμασία των κατ' οίκων εργασιών και καλλιτεχνικές ή άλλες δραστηριότητες, ενώ η πρωινή περιλαμβάνει το κανονικό πρόγραμμα των μαθημάτων που έχουν όλα ανεξαιρέτως τα σχολεία (Βρεττός Ι., 2001, σ. 72).

Αξίζει να σημειώσουμε πως η πρώτη περίπτωση ολοήμερου σχολείου φαίνεται να είναι περισσότερο οργανωμένη και με αρκετές δυνατότητες. Το

μειονέκτημα του συγκεκριμένου σχολείου παρουσιάζεται κυρίως από την πλευρά των γονέων, οι οποίοι αντιδρούν εξαιτίας της υποχρεωτικής παρακολούθησης όλων των παιδιών από την πρωινή ζώνη ως το τέλος προγράμματος, δηλαδή την απογευματινή ζώνη. Οι όροι πρωινή και απογευματινή ζώνη είναι καθαρά τεχνητοί, μιας και το πρόγραμμα είναι ενιαίο, όπως τονίσαμε και παραπάνω.

Επιπλέον, στα ολοήμερα σχολεία παρουσιάζονται και διαφορές ως προς την ώρα λήξης της σχολικής εργασίας. Έτσι, υπάρχουν ολοήμερα, όπου τα παιδιά παραμένουν ως τις 15.00 ή 15.30, δηλαδή ώσπου να τελειώσουν οι γονείς την εργασία τους και άλλα, όπου η εργασία συνεχίζεται ως τις 16.00 ή 17.00.

Με βάση, λοιπόν, τη διεθνή εμπειρία δύο τύποι σχολείων φαίνεται να κυριαρχούν περισσότερο: τα «κλειστά» ή υποχρεωτικά ολοήμερα σχολεία και τα «ανοιχτά» ή προαιρετικά ολοήμερα σχολεία (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2001, σ. 35).

Τα «κλειστά» ολοήμερα σχολεία είναι εκείνα που απασχολούν τα παιδιά ως αργά το απόγευμα, με πρόγραμμα υποχρεωτικό για όλους τους μαθητές, από το πρωί μέχρι και αργά το απόγευμα.

Τα «ανοιχτά» ολοήμερα σχολεία λειτουργούν κανονικά ως το μεσημέρι, όπου μέχρι τότε το πρόγραμμα περιλαμβάνει και εξαντλεί τα υποχρεωτικά μαθήματα. Έπειτα ακολουθεί ένα πρόσθετο πρόγραμμα, που είναι προαιρετικό.

Μια τρίτη κατηγορία ολοήμερων σχολείων προκύπτει από τη συνεργασία σχολείου και «παιδότοπου». Σ' αυτή την περίπτωση τα παιδιά μεταφέρονται από το σχολείο στον παρακείμενο παιδότοπο, όπου παραμένουν υπό την επίβλεψη ειδικευμένου προσωπικού και τους παρέχεται δημιουργική διαμόρφωση του ελεύθερου χρόνου τους. Η λύση αυτή εφαρμόστηκε κυρίως στην πρώην Ανατολική Γερμανία, όπου για το 84% των παιδιών είχε εξασφαλιστεί και μια θέση σε παιδότοπο.

Τέλος, μια τέταρτη κατηγορία ολοήμερων σχολείων είναι τα σχολεία-οικοτροφεία, που δεν έχουν όμως πολλά κοινά σημεία με τους τύπους ολοήμερων σχολείων που παρουσιάσαμε παραπάνω. Το πρόγραμμα λειτουργίας τους κυρίως μοιάζει με αυτό του «κλειστού» ολοήμερου σχολείου, με τη διαφορά ότι η επίβλεψη των μαθητών είναι πιο δεσμευτική και μάλιστα

είναι υποχρεωτική μέχρι τις 17.30 ή 18.00. Στη Γερμανία παρουσιάζεται κυρίως αυτός ο τύπος ολοήμερου σχολείου. Πάντως απαραίτητη προϋπόθεση για τη λειτουργία του, είναι να λειτουργεί επίσης στην ίδια περιοχή σχολείο με ημι-ημερήσιο πρόγραμμα, πράγμα που σημαίνει πως δεν είναι υποχρεωτικό να πάει κάποιος μαθητής σε ολοήμερο οικοτροφείο εάν δεν θέλει ο ίδιος και οι γονείς του (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2001, σ.35).

Το φάσμα των αναγκών που καλείται να καλύψει το εκπαιδευτικό σύστημα διαφέρει από χώρα σε χώρα. Το αποτέλεσμα αυτού είναι η ύπαρξη διαφορετικών στόχων και περιεχομένων των εθνικών ή τοπικών προγραμμάτων (Βιτσιλάκη Χ., 2000, σ.8).

Οι περισσότερες περιπτώσεις των αναφορών στα ολοήμερα σχολεία συγκλίνουν στα εξής βασικά χαρακτηριστικά που διακρίνουν το συγκεκριμένο τύπο σχολείου:

Α) την οικονομική και οργανωτική ευθύνη για τις εκτός του σχολικού ωραρίου απασχολήσεις, αναλαμβάνουν οι οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης ή οι γονείς, Β) η σχολική ζωή κατανέμεται τόσο στις προ όσο και στις μεσημβρινές ώρες, Γ) ο χρόνος παραμονής στο σχολείο παρατείνεται, Δ) υπάρχει ποικιλία ψυχαγωγικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων τις οποίες αναλαμβάνουν οι δάσκαλοι ειδικοτήτων και Ε) όπου είναι ικανοποιητική η προσφορά δραστηριοτήτων στους νέους για δημιουργική απασχόληση τον ελεύθερο τους χρόνο, τότε λειτουργεί ως πειστική λύση για το χρόνο τους μετά το σχολείο (Βιτσιλάκη Χ., 2000, σ.12).

Στην Ελλάδα σύμφωνα με τις πρόσφατες νομικές διατάξεις εφαρμόζονται τρεις τύποι ολοήμερου σχολείου. Υπάρχουν τα λεγόμενα «κλειστά» ολοήμερα σχολεία, δηλαδή τα Πιλοτικά Ολοήμερα Σχολεία, τα οποία ανέρχονται στον αριθμό των 28 και λειτουργούν σε ολόκληρη την Ελλάδα. Ο δεύτερος τύπος ολοήμερου σχολείου είναι τα Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου, τα «ανοιχτά» δηλαδή ολοήμερα σχολεία. Τα Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου είναι αυτά που διαδέχτηκαν τα Τμήματα Δημιουργικής Απασχόλησης. Ωστόσο, σήμερα η πολιτική του Υπουργείου Παιδείας άλλαξε και στράφηκε προς τα Προαιρετικά Ολοήμερα Σχολεία.

Στην εργασία μας θα ερευνήσουμε τα Προαιρετικά Ολοήμερα Σχολεία. Θα προσπαθήσουμε να εξετάσουμε αν τα χαρακτηριστικά αυτών των

σχολείων στην πράξη ταυτίζονται με τα χαρακτηριστικά που παρουσιάζονται στις εγκυκλίους.

Παρακάτω θα εξετάσουμε διεξοδικά τους τύπους των ολοήμερων δημοτικών σχολείων που συναντάμε στη χώρα μας, προκειμένου να διακρίνουμε και τις ουσιαστικές διαφορές ανάμεσα στα προγράμματα των ολοήμερων σχολείων.

1.7.1 Πιλοτικά Ολοήμερα Σχολεία και τα βασικά χαρακτηριστικά τους.

Σε ολόκληρη την Ελλάδα, όπως είπαμε και προηγουμένως, λειτουργούν 28 Πιλοτικά Ολοήμερα Σχολεία. Σκοπό του πιλοτικού προγράμματος αποτελεί η βελτίωση και η αναβάθμιση του εκπαιδευτικού έργου στα σχολεία της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης της χώρας μας. Τούτη η αναβάθμιση θα προκύψει μέσα από την αναδιοργάνωση του σχολικού χώρου, τον εμπλουτισμό του προγράμματος σπουδών και τη διεύρυνση του ωρολογίου προγράμματος στο πλαίσιο της ενίσχυσης του κοινωνικού καθώς και του πολιτιστικού και μορφωτικού ρόλου του σχολείου και του ανοίγματος του στην κοινωνία.

Ευθύς εξαρχής πρέπει να τονίσουμε ότι το Πιλοτικό Ολοήμερο Σχολείο διαφέρει στη πραγματικότητα από το παλαιότερο σχολείο που χωρίζονταν σε σχολείο πρωινής και απογευματινής εργασίας. Στο σχολείο αυτό, η αφετηρία του οποίου ανάγεται στο 17^ο αιώνα τα παιδιά είχαν σχολείο όλο το πρωί. Στη συνέχεια διακόπτονταν οι εργασίες του κατά τη μεσημεριανή ώρα κατά την οποία οι μαθητές και οι δάσκαλοι πήγαιναν στο σπίτι τους για το οικογενειακό τραπέζι. Έπειτα επανέρχονταν μετά από 2 ώρες περίπου στο σχολείο. Η συγκεκριμένη μορφή ολοήμερου σχολείου ήταν ευρέως διαδεδομένη σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες και τούτο διότι προσαρμόζονταν με μεγάλη ευκολία στο πρόγραμμα των περισσότερων οικογενειών (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2001, σ.43).

Η μεγαλύτερη διαφορά ανάμεσα στο παλαιό (παραδοσιακό) και το σύγχρονο ολοήμερο είναι το ποιος αναλαμβάνει την ευθύνη για τη μεσημβρινή ανάπαυση του παιδιού. Στο παλαιό σχολείο την ευθύνη την είχε η οικογένεια, ενώ αντίθετα σήμερα η λειτουργία αυτή ανατίθεται στο σχολείο. Το σχολείο με αυτό τον τρόπο έχουμε τη δυνατότητα να ισχυριστούμε ότι επεκτείνει την παιδαγωγική του αποστολή περιλαμβάνοντας σ' αυτήν τις μεσημβρινές και τις πρώτες μεταμεσημβρινές ώρες της ημέρας.

Στο Πιλοτικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο, λοιπόν, διακρίνονται τρεις βασικές ζώνες εργασίας: η πρωινή, η μεσημβρινή και η μεταμεσημβρινή ζώνη εργασίας. Οι τρεις αυτές ζώνες συνθέτουν ένα ενιαίο πρόγραμμα, το οποίο πρέπει να παρακολουθούν όλοι οι μαθητές ανεξαιρέτως.

Η πρωινή ζώνη περιλαμβάνει μαθήματα, εκπαιδευτικές, οικολογικές, πολιτιστικές και κοινωνικές δραστηριότητες, αισθητική αγωγή, διδασκαλία

γλωσσών, ενισχυτική διδασκαλία, κ.α. Στη διάρκεια της μεσημβρινής ζώνης για μία ώρα περίπου τα παιδιά παίρνουν ένα ελαφρύ γεύμα, που φέρνουν από το σπίτι και επιλέγουν έναν από τους χώρους αναψυχής για να αναπαυθούν ή να ψυχαγωγηθούν. Η απογευματινή ζώνη μπορεί να περιλαμβάνει επιλεγόμενο μάθημα, μελέτη, πολιτιστικές και κοινωνικές δραστηριότητες, αισθητική και φυσική αγωγή, διδασκαλία ξένων γλωσσών, ενισχυτική διδασκαλία, προετοιμασία των μαθημάτων της επόμενης μέρας, κ.α.

Αυτό, βέβαια, ήταν και ένα από τα προβλήματα που αντιμετώπισε το Πιλοτικό Ολοήμερο Σχολείο. Υπήρξαν, δηλαδή, γονείς, οι οποίοι δεν ήθελαν να αφήσουν τα παιδιά τους το απόγευμα στο σχολείο, είτε γιατί είχαν εξωσχολικά μαθήματα τα παιδιά, είτε γιατί θεωρούσαν πως δεν γίνεται κάτι το αξιόλογο στο απογευματινό πρόγραμμα. Τελικά όμως, οι ίδιοι οι μαθητές, οι οποίοι έμειναν ικανοποιημένοι από το πρόγραμμα του Πιλοτικού Ολοήμερου Σχολείου ανάγκασαν και τους γονείς τους να συμβιβαστούν (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2004, σ.12).

Ωστόσο, και οι ίδιοι οι γονείς πρέπει να ενημερωθούν και να διαποτιστούν από το πνεύμα του νέου αυτού σχολικού τύπου, ώστε να το εμπιστευθούν και να το επιζητούν οι ίδιοι για τα παιδιά τους.

Κεντρικός στόχος του Πιλοτικού Ολοήμερου Σχολείου είναι η αλλαγή του σχολείου μέσα από την καθημερινή του βελτίωση. Αυτό σημαίνει πως χρειάζεται καθημερινή βελτίωση και εγρήγορση, τόσο από την πλευρά των εκπαιδευτικών, όσο και από τους γονείς για ένα καλύτερο σχολείο (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2001, σ.47).

Όσον αφορά το πρόγραμμα του Πιλοτικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου, δεν είναι ενιαίο για όλα τα σχολεία της χώρας. Πέρα από το επίσημο αναλυτικό πρόγραμμα, το οποίο είναι υποχρεωτικό για όλα τα σχολεία, υπάρχουν μαθήματα δύο ομάδων: αυτά που είναι κοινά για όλα τα ολοήμερα σχολεία και αυτά που είναι προαιρετικά και τα επιλέγει κάθε χρόνο μια σχολική μονάδα.

Επιπλέον, ορισμένα μαθήματα που μέχρι σήμερα διδάσκονται το πρωί μεταφέρονται τώρα και σε απογευματινές ώρες. Με αυτό τον τρόπο αποφεύγεται κατ' αρχήν η διχοτόμηση της ακαδημαϊκής από τη λοιπή γνώση,

καθώς και η αντίληψη πως το πρωινό μάθημα είναι περισσότερο σοβαρό από το απογευματινό.

Η επιτροπή που δημιουργήθηκε από το Υπουργείο Παιδείας, η οποία είχε την ευθύνη για τα ολοήμερα σχολεία, έθεσε σαν πρώτο στόχο την εξασφάλιση της υλικοτεχνικής υποδομής, καθώς απαραίτητη προϋπόθεση για την εφαρμογή του πιλοτικού προγράμματος είναι ο εξοπλισμός των σχολικών μονάδων με όλα τα σύγχρονα μέσα διδασκαλίας και την υποστήριξη των νέων τεχνολογιών. Αυτός εξάλλου ήταν και ο στόχος του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση» (ΕΠΕΑΕΚ) του 2^{ου} Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης, ο εκσυγχρονισμός του ελληνικού σχολείου και η βελτίωση της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Έτσι, λοιπόν, δημιουργήθηκαν άνετοι χώροι, αίθουσες διαμορφωμένες με παιδαγωγικές αρχές, χρώματα, σχήματα και εργαστήρια, όπως αίθουσα φυσικών επιστημών, αισθητικής αγωγής, βιβλιοθήκη, κ.τ.λ. στα σχολεία που είχαν επιλεγεί από την επιτροπή.

Αξίζει να τονισθεί, πως το πρόγραμμα του Πιλοτικού Ολοήμερου Σχολείου δίνει ιδιαίτερη σημασία στην εισαγωγή καινοτόμων μεθόδων και τεχνικών διδασκαλίας και ιδιαίτερα με τη χρήση νέων τεχνολογιών και πολλαπλών διδακτικών πηγών (βιβλίων, αρχείων, υλικών, κ.α.).

Ως προς την ώρα που θα παραμένουν τα παιδιά στο σχολείο, έπειτα από συζητήσεις της επιτροπής αλλά και αιτήματα των γονέων, αποφασίστηκε το πρόγραμμα να ολοκληρώνεται στις 16.00.

Επομένως, γίνεται φανερό πως το Πιλοτικό Ολοήμερο Σχολείο εκτείνεται σε όλες τις πτυχές της προσωπικότητας του παιδιού, χωρίς να περιορίζεται μόνο στον γνωστικό τομέα. Το σχολείο γίνεται ευχάριστο και προσιτό στα παιδιά, καλύπτοντας ποικίλες εσωτερικές τους ανάγκες. Είναι προφανές ότι το σχολείο αυτό χρειάζεται προσεκτική διερεύνηση διότι δείχνει με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, ότι μπορεί να ανταποκριθεί στις σύγχρονες ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας, ενώ παράλληλα φαίνεται ότι είναι σε θέση να δώσει το απαιτούμενο έναυσμα στην ελληνική εκπαίδευση, μέσω των παιδαγωγικών του ιδιοτήτων, να ξεφύγει από το τέλμα των τελευταίων δεκαετιών (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2001, σ. 62).

Μάλιστα, θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι τα οργανωτικά προβλήματα του υποχρεωτικού ολοήμερου σχολείου, είναι δυνατόν να

αντιμετωπιστούν στο μέλλον και γι' αυτό εκείνο που μας ενδιαφέρει είναι η κοινωνική και εκπαιδευτική σημασία του.

Με βάση τα δεδομένα από τη βραχύχρονη λειτουργία των σχολείων αυτών, προκειμένου να λειτουργήσει αυτός ο νέος θεσμός ομαλά και να κερδίσει την εμπιστοσύνη και την εκτίμηση γονέων και μαθητών, αξίζει να επισημάνουμε ορισμένα σημεία που χρειάζονται ιδιαίτερη προσοχή: α) η μεθοδολογία της διδασκαλίας που φαίνεται πως μπορεί να ανανεώσει τον τρόπο εργασίας των σχολείων συνεισφέροντας σε μια «εσωτερική μεταρρύθμιση», β) η προετοιμασία των μαθημάτων της επόμενης μέρας με τέτοιο τρόπο, που να μην σχολειοποιεί τις πρόσθετες ώρες παραμονής των παιδιών στο σχολείο, γ) η αλλαγή του παιδαγωγικού κλίματος μέσω της ελεύθερης δράσης των μαθητών και της καλλιέργειας των δραστηριοτήτων που είναι στα άμεσα ενδιαφέροντα τους, δ) η «εσωτερική» (ενσυνείδητη) και όχι η «εξωτερική» πειθαρχία, ε) η ανανέωση των χώρων, και στ) τα νέα γνωστικά αντικείμενα.

Το Πιλοτικό Ολοήμερο Σχολείο αποτελεί ρηξικέλευθη τομή στα εκπαιδευτικά μας δεδομένα και συμπυκνώνει την πιο σοβαρή εφαρμογή εκπαιδευτικής πολιτικής του Κοινωνικού Κράτους Πρόνοιας στην εκπαίδευση.

1.7.2 Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου και τα βασικά χαρακτηριστικά τους.

Στην Ελλάδα, όπως προαναφέραμε, οι πρώτες προσπάθειες εφαρμογής Σχολείου Διευρυμένου Ωραρίου (Σ.Δ.Ω.) έγιναν σε επίπεδο τοπικής σχολικής μονάδας με πρωτοβουλία των συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων από τα μέσα της δεκαετίας του 80. Η αναγκαιότητα της παραμονής των παιδιών σε ένα ασφαλές και οικείο χώρο, όπως το σχολικό περιβάλλον, εξαιτίας της απουσίας των γονέων τους λόγω εργασίας, οδήγησε στη χρονική διεύρυνση της λειτουργίας του σχολείου, με τη δημιουργία τμημάτων «φύλαξης». Δημιουργήθηκαν, έτσι, από τους συλλόγους γονέων τα τμήματα δημιουργικής απασχόλησης.

Το Υπουργείο Παιδείας στη συνέχεια, με το νόμο 2525/97 επιχείρησε να δημιουργήσει τμήματα διευρυμένου ωραρίου. Όμως αντί το Υπουργείο να δημιουργήσει πραγματικά Ολοήμερα Σχολεία προσέφυγε στην εύκολη λύση των Τμημάτων Διευρυμένου Ωραρίου, τα οποία στην ουσία ήταν συνέχεια αυτών που είχαν ξεκινήσει νωρίτερα οι γονείς. Ένας, δηλαδή, μόνο δάσκαλος απασχολούσε όλα τα παιδιά στη διάρκεια του απογευματινού προγράμματος.

Είναι προφανές ότι τα τμήματα διευρυμένου ωραρίου δέχτηκαν αρνητικές επιρροές από τα «τμήματα δημιουργικής απασχόλησης». Και τούτο, γιατί μολονότι τα σχολεία ήθελαν να βελτιώσουν τις συνθήκες αυτών των τμημάτων, στην ουσία συνεχίστηκε η ίδια κατάσταση.

Στα Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου οι μαθητές παρέμεναν έως τις 15.30 ή 16.00. Με τη βοήθεια ενός δασκάλου οι μαθητές προετοιμάζαν τα μαθήματα της επόμενης μέρας ή ασχολούνταν με ενισχυτική διδασκαλία και δημιουργική απασχόληση. Τούτο το σχολείο αποτέλεσε ουσιαστική προσφορά στους εργαζόμενους γονείς, επειδή παρείχε φύλαξη και προστασία στα παιδιά τους και μάλιστα μέσα σ' ένα μαθησιακό περιβάλλον, καλύπτοντας το ωράριο εργασίας τους (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2001, σ.39).

Στα Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου συχνά παρατηρούνταν διάφορα φαινόμενα, τα οποία δυσχέραιναν την λειτουργία και την εκπλήρωση του σκοπού τους. Τα προβλήματα εντοπιζόνταν κυρίως στα παρακάτω σημεία: α) ελλιπής υλικοτεχνική υποδομή, β) ετερογένεια ηλικιών, δηλαδή η συνάντηση στο ίδιο τμήμα και στον ίδιο δάσκαλο παιδιών με διαφορετική ηλικία και

διαφορετικά ενδιαφέροντα, γ) διοικητική και επιστημονική παραμέληση τους, δ) συμπεριφορά γονέων.

Ένα από τα πρώτα και κύρια προβλήματα των Σχολείων Διευρυμένου Ωραρίου ήταν η ελλιπής υλικοτεχνική υποδομή. Η σχετική υπουργική απόφαση όριζε σαφώς ότι για την ίδρυση των τμημάτων αυτών έπρεπε «να διατίθενται κατάλληλοι χώροι ή να είναι δυνατή η διαμόρφωση τους με τη συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων φορέων, ώστε να καλύπτονται οι ποικίλες δραστηριότητες των μαθητών»³². Εντούτοις η ρύθμιση αυτή δεν τηρήθηκε σε όλες τις περιπτώσεις, με αποτέλεσμα να ιδρυθούν Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου δίχως τις απαιτούμενες και προβλεπόμενες υλικοτεχνικές υποδομές.

Επιπλέον, παιδιά από διαφορετικές τάξεις δίχως κοινά βιώματα και εσωτερική συναισθηματική επικοινωνία, διαφορετικής ηλικίας και ενδιαφερόντων συναντιόνταν στο ίδιο τμήμα και στον ίδιο δάσκαλο. Τούτο συνέβαλε στην έλλειψη κατάλληλης παιδαγωγικής προσφοράς. Δεν ήταν εύκολο κάτω από τις συνθήκες αυτές να ευνοηθεί η κοινωνικοποίηση των παιδιών και να καλλιεργηθεί το ομαδικό πνεύμα.

Παρατηρήθηκε, επίσης, διοικητική και επιστημονική παραμέληση των σχολείων διευρυμένου ωραρίου τόσο από τους σχολικούς συμβούλους και τους προϊσταμένους των γραφείων εκπαίδευσης όσο και από τους ίδιους τους διευθυντές σχολείων μέσα στα οποία λειτουργούσαν.

Η συμπεριφορά των γονέων απέναντι στα σχολεία αυτά ήταν η ίδια με τη συμπεριφορά που είχαν για τα τμήματα δημιουργικής απασχόλησης. Χρησιμοποιώντας ως πρόσχημα τις αδυναμίες στην υλικοτεχνική υποδομή και την απουσία ενός συγκροτημένου προγράμματος, επέμεναν να φέρνουν τα παιδιά τους όποτε ήθελαν, να τα αφήνουν όσο ήθελαν και να τα παίρνουν όποτε ήθελαν, σαν όλο αυτό να μην ήταν ένα οργανωμένο πρόγραμμα με δικαιώματα και υποχρεώσεις, αλλά μια απλή ιδιωτική υπόθεση που χειρίζεται καθένας σύμφωνα με τις επιθυμίες του (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2003, σ. 11).

Γενικά, τα Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου φαίνεται να λειτουργούσαν περισσότερο ως παιδοφυλακτήρια, χωρίς ενιαίο παιδαγωγικό πλαίσιο και ο δάσκαλος να είναι κάτι σαν «θυρωρός», που δεν επιτρέπει στα παιδιά να

---

³² Υπουργική Απόφαση Φ. 13.1/767/Γ1/884/3-9-98.

απομακρυνθούν πριν έρθουν οι γονείς τους να τα πάρουν. Αυτό, όμως, δεν ήταν το πνεύμα του νόμου, αλλά ούτε και αυτό που επιβάλλει ο παιδαγωγικός χαρακτήρας του σχολείου.

Τα σχολεία αυτά αφορούν κυρίως προσθετικά μοντέλα του Ολοήμερου διότι στο ημιημερήσιο πρόγραμμα ενός τυπικού σχολείου, προστίθενται επιπλέον ώρες παραμονής και φροντίδας των μαθητών σε προαιρετική βάση.

Ωστόσο, αν και η παιδαγωγική τους συμβολή υπήρξε ελάχιστη, τα σχολεία αυτά είχαν μια σημαντικότερη κοινωνική προσφορά. Χιλιάδες παιδιών βρήκαν προστασία σε αυτά τα σχολεία, τα οποία τα βοηθούσαν τουλάχιστον να προετοιμάσουν κάποια από τα μαθήματα της επόμενης μέρας και ενδεχομένως να καλύψουν κάποιες αδυναμίες τους με ενισχυτική διδασκαλία. Επίσης, πολλές οικογένειες ηρέμησαν από το παρατεταμένο άγχος της φύλαξης και της προστασίας των παιδιών τους (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2003, σ. 11).

1.7.3 Τα Προαιρετικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία και τα βασικά χαρακτηριστικά τους.

Σήμερα το Υπουργείο Παιδείας φαίνεται να κάνει μια αιφνίδια μεταστροφή όσον αφορά τα Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία. Πιο συγκεκριμένα, αν και στις προθέσεις του ΥΠΕΠΘ ήταν η επέκταση των Πιλοτικών Ολοήμερων Σχολείων, το 2002 η εκπαιδευτική πολιτική του Υπουργείου στράφηκε προς την βελτίωση και τον εκσυγχρονισμό των Σχολείων Διευρυμένου Ωραρίου και ταυτόχρονα το «πάγωμα» των Πιλοτικών.

Έτσι, λοιπόν, από το σχολικό έτος 2002-2003 επήλθαν αλλαγές στο οργανωτικό πλαίσιο, στο αναλυτικό πρόγραμμα και εισήχθησαν οι διάφορες ειδικότητες στα Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου, τα οποία και μεταβαπίστηκαν σε Προαιρετικά Ολοήμερα Σχολεία (Χανιωτάκης Ν. Ι., 2003, σ. 50).

Ξεκινώντας, αξίζει να σημειώσουμε πως η δημιουργία των Προαιρετικών Ολοήμερων Σχολείων συνέβαλε ιδιαίτερα θετικά στις προσλήψεις των δασκάλων, καθώς χρειάστηκε να γίνουν μαζικοί διορισμοί για να καλυφθούν οι νέες θέσεις των ειδικοτήτων στα δημοτικά σχολεία.

Οι προθέσεις του Υπουργείου ήταν και παραμένουν προφανείς: να δοθεί έμφαση όχι μόνο στην κοινωνική αλλά και στην παιδαγωγική πλευρά του προγράμματος. Αυτό το κατάφερε με το να εγκαταλείψει το σχολείο διευρυμένου ωραρίου και να εισάγει στα σχολεία αυτά ένα πρόγραμμα με εναλλαγή πολλών διαφορετικών δραστηριοτήτων και αντικειμένων μάθησης. Ταυτόχρονα αποφάσισε να μην είναι υποχρεωτικό το πρόγραμμα για όλους τους μαθητές του σχολείου, αλλά μονάχα για όσους επιθυμούν να παραμένουν σ' αυτό και τέλος κατέργησε και τον όρο προηγούμενης Υπουργικής Απόφασης³³, σύμφωνα με την οποία το ολοήμερο λειτουργούσε μόνο για τα παιδιά που εργάζονταν και οι δύο γονείς τους.

Μάλιστα, με την κατάργηση του συγκεκριμένου όρου, διαφαίνεται ακόμα περισσότερο η μεταστροφή από την κοινωνική στην παιδαγωγική προσφορά του ολοήμερου σχολείου (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2004, σ.16).

Το Προαιρετικό Ολοήμερο Σχολείο, το οποίο και εξετάζουμε στη συγκεκριμένη εργασία, παρέχει πλήρες παιδαγωγικό πρόγραμμα με διάφορες

---

³³ Υπουργική Απόφαση Φ. 13.1/767/Γ1/884/3-9-98, παρ. Ζ'.

δραστηριότητες και νέα αντικείμενα μάθησης. Η παρακολούθηση του προγράμματος είναι υποχρεωτική μονάχα για όσους μαθητές δηλώσουν ότι θα το παρακολουθήσουν.

Σύμφωνα, όμως, με τις υπουργικές αποφάσεις η νέα αυτή μορφή ολοήμερου σχολείου λειτουργεί με τις ήδη υπάρχουσες υλικοτεχνικές υποδομές και κτιριακές συνθήκες, με ελάχιστες εξαιρέσεις σε ορισμένα συγκροτήματα. Αυτό δημιουργεί ένα μικρό πρόβλημα, καθώς πολλοί το συγχέουν με τα τμήματα δημιουργικής απασχόλησης ή το σχολείο διευρυμένου ωραρίου. Έτσι, το σχολικό περιβάλλον ως σύνολο, δεν συντελεί στο να γίνει ορατή η μεταστροφή του προγράμματος από το κοινωνικό στο παιδαγωγικό του περιεχόμενο.

Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί πως σύμφωνα με ερευνητικά δεδομένα, οι γονείς των παιδιών που φοιτούν σε Προαιρετικά Ολοήμερα Σχολεία θεωρούν σε ποσοστό 81,3%, ότι το ολοήμερο πρέπει να δώσει έμφαση στην προετοιμασία των μαθημάτων της επόμενης μέρας (INE-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, 2003).

Αυτό, βέβαια, θα μπορούσαμε να πούμε πως κάνει ακόμα εντονότερο το πρόβλημα του κινδύνου της σχολειοποίησης του ελεύθερου χρόνου των μαθητών. Και τούτο συμβαίνει, γιατί όταν οι ώρες προετοιμασίας των μαθημάτων είναι πολλές, αυτό αποβαίνει σε βάρος του χρόνου που αφιερώνεται για δημιουργικές δραστηριότητες, οι οποίες φυσικά αρέσουν στους μαθητές. Δεν πρέπει, δηλαδή, σε καμία περίπτωση το Ολοήμερο να μετατραπεί σε ένα απογευματινό φροντιστήριο.

Αυτό, εξάλλου, είναι και το μεγάλο στοίχημα σ' αυτή τη φάση, καθώς το Προαιρετικό Ολοήμερο Σχολείο βρίσκεται σε μεταβατικό στάδιο. Η αγωνία τόσο της επιστημονικής επιτροπής όσο και των γονέων είναι αν τελικά το ολοήμερο διευρυμένου ωραρίου θα μετεξελιχθεί σε πραγματικό ολοήμερο σχολείο ή θα επιστρέψει στις καταστάσεις που περιγράψαμε προηγουμένως.

Αν το Προαιρετικό Ολοήμερο Σχολείο καταφέρει να πείσει τους γονείς ότι μπορούν να εμπιστευθούν το πρόγραμμα του και να εγκαταλείψουν την ιδιωτική εκπαιδευτική αγορά, αν εξασφαλιστούν οι στοιχειώδεις ανάγκες υλικοτεχνικής υποδομής των σχολείων, αν επανεκδοθεί το βιβλίο της επιστημονικής επιτροπής για το ολοήμερο σχολείο και αν λάβουν οι εκπαιδευτικοί που ασχολούνται με το ολοήμερο μια γενική επιμόρφωση, τότε

το σχολείο διευρυμένου ωραρίου θα έχει μετατραπεί σε ουσιαστικό Ολοήμερο Σχολείο (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2004, σ.16).

Γενικά, αναφερθήκαμε και θα αναφερθούμε στη συνέχεια της διαπραγμάτευσης του θέματος στις προϋποθέσεις, οι οποίες πρέπει να χαρακτηρίζουν τα Προαιρετικά Ολοήμερα Σχολεία και στο τι πραγματικά συμβαίνει τελικά σ' αυτά τα σχολεία. Αυτό το εξετάζουμε και θα προσπαθήσουμε να το αναδείξουμε μέσω της έρευνας που πραγματοποιήσαμε στα Προαιρετικά Ολοήμερα Σχολεία ολόκληρης της Κρήτης. Εξάλλου σκοπός της έρευνας μας είναι να εξετάσουμε ερευνητικά το βαθμό στον οποίο αποδίδονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου τύπου ολοήμερου σχολείου στην πράξη.

1.8 Η διαμόρφωση του προγράμματος του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου.

Το συμβατικό αναλυτικό πρόγραμμα του δημοτικού σχολείου που ισχύει μέχρι σήμερα χαρακτηρίζεται από μια σειρά προβλημάτων, που ανάγονται κυρίως στην αδυναμία συνεχούς αναπροσαρμογής περιεχομένου και διδακτικής στις νέες συνθήκες και ανάγκες που διαμορφώνονται. Μια και το Ολοήμερο Σχολείο τείνει να γενικευθεί, καθίσταται απαραίτητη η αναμόρφωση του αναλυτικού προγράμματος του δημοτικού σχολείου.

Οι αρχές διαμόρφωσης του Α. Π. στο Ολοήμερο Σχολείο απορρέουν από τους γενικότερους σκοπούς και τους ειδικότερους στόχους³⁴ που καλείται να υπηρετήσει ένας τέτοιος τύπος σχολείου (Παπαδοπούλου Β., 2004, σ. 26).

Το Ολοήμερο Σχολείο αξιοποιεί τις δυνατότητες τις οποίες του παρέχει ο επιπλέον χρόνος. Το πρόγραμμα του αλλά και η γενικότερη φιλοσοφία του διαφοροποιείται από το πρωινό στα παρακάτω σημεία:

- Η διδακτική προσέγγιση και μεθοδολογία των διδακτικών αντικειμένων είναι παιγνιώδης, ώστε η εργασία να είναι ευχάριστη και αποδοτική για τους μαθητές.

- Οι μαθητές κάνουν την προετοιμασία τους για την άλλη μέρα και συγχρόνως μπορούν να καλύψουν ελλείψεις και αδυναμίες στη Γλώσσα και τα Μαθηματικά.

- Τα μαθήματα που διδάσκονται στο Ολοήμερο διακρίνονται σε υποχρεωτικά και προαιρετικά. Υποχρεωτικά είναι για τις τάξεις Α, Β, Γ ο αθλητισμός, για τις τάξεις Δ, Ε, ΣΤ τα αγγλικά και για όλες τις τάξεις η πληροφορική και η προετοιμασία των μαθημάτων.

Αξίζει, πάντως, να σημειώσουμε πως η έκταση και η ποιότητα των αλλαγών που επιχειρούνται στο σημερινό Α.Π., θα προδικάσουν σε μεγάλο βαθμό και την πορεία γενίκευσης του θεσμού.

Αν το ζητούμενο είναι το Ολοήμερο Σχολείο να αποτελέσει την αιχμή του δόρατος ως εναλλακτική πρόταση στην κρίση του σχολικού θεσμού και να μετατρέψει το σχολείο σε «χώρο αυθεντικών εμπειριών και βιωμάτων» (Ν.

---

³⁴ Οι σκοποί και στόχοι (παιδαγωγικοί και κοινωνικοί) του ολοήμερου σχολείου σύμφωνα με πρόσφατες νομικές διατάξεις παρουσιάστηκαν παραπάνω στο κεφάλαιο 1.4.2.

Χανιωτάκης&Ι. Δ. Θωίδης), τότε πρέπει να ξανασκεφτούμε συνολικά τη λειτουργία του σχολείου, υποστηρίζει η κ. Παπαδοπούλου Β. (Παπαδοπούλου Β., 2004, σ.31)

Έτσι, οι αλλαγές που επιχειρούνται αφορούν το αναλυτικό και το ωρολόγιο πρόγραμμα του σχολείου. Παρακάτω θα εξετάσουμε αναλυτικά πρώτα τις αλλαγές που έχουν σχέση με το αναλυτικό πρόγραμμα του δημοτικού σχολείου και έπειτα αυτές που έχουν να κάνουν με το ωρολόγιο πρόγραμμα του Προαιρετικού Ολοήμερου Σχολείου.

1.8.1 Το αναλυτικό πρόγραμμα

Η διαδικασία διαμόρφωσης του αναλυτικού προγράμματος του Προαιρετικού Ολοήμερου Σχολείου οφείλει να διέπεται από συγκεκριμένες κατευθυντήριες γραμμές. Οι πιο σημαντικές από αυτές είναι οι εξής: 1) η υλοποίηση του υπάρχοντος αναλυτικού προγράμματος, 2) η προσθήκη νέων γνωστικών αντικειμένων και 3) η ολοκλήρωση της μαθησιακής διαδικασίας (προετοιμασία των μαθητών για την επόμενη μέρα, εμπέδωση και κάλυψη αδυναμιών κυρίως σε Γλώσσα και Μαθηματικά).

Εκτός από τις προαναφερθείσες κατευθυντήριες γραμμές απαιτείται και μια πιο βαθιά εσωτερική αλλαγή του παιδαγωγικού κλίματος, καθώς και των διαδικασιών διδασκαλίας και μάθησης.

Έχουμε, όμως, τη δυνατότητα να ισχυριστούμε ότι δίχως τις τρεις αυτές κατευθυντήριες γραμμές δεν νοείται ολοήμερο σχολείο. Για τούτο το λόγο θα προβούμε παρακάτω στην ανάλυση τους.

Σήμερα, λοιπόν, στο Προαιρετικό Ολοήμερο Σχολείο υλοποιείται στο ακέραιο το «επίσημο αναλυτικό πρόγραμμα» του «συμβατικού» σχολείου κυρίως αναφορικά με τα γνωστικά αντικείμενα (καλύπτεται η ύλη των μαθημάτων) και τα διδακτικά εγχειρίδια (χρησιμοποιούνται τα βιβλία του ΟΕΔΒ, με τη συμπληρωματική όμως χρήση και αξιοποίηση και άλλων βιβλίων, εγκυκλοπαιδειών και ηλεκτρονικών μέσων).

Επιπλέον, το πρόγραμμα του Προαιρετικού Ολοήμερου Σχολείου εμπλουτίζεται με την προσθήκη νέων γνωστικών αντικειμένων. Τέτοιου είδους αντικείμενα, τα οποία έχουν ενταχθεί σε όλα σχεδόν τα Ολοήμερα Σχολεία είναι: ο Αθλητισμός, η Πληροφορική, η Αισθητική Αγωγή, η Μουσικοκινητική Αγωγή, η Θεατρική Αγωγή, ο Χορός και οι Ξένες Γλώσσες.

Τα παραπάνω μαθήματα βοηθούν στο να μην γίνεται αρνητικό το ολοήμερο πρόγραμμα για τα παιδιά, αλλά αντίθετα συντελούν στο να υπάρχουν θετικά αποτελέσματα από τον επιπλέον χρόνο παραμονής στην τάξη, αν φυσικά αυτός έχει χρησιμοποιηθεί σωστά. Επομένως, οι δραστηριότητες που πραγματοποιούνται είναι απαραίτητο να στηρίζονται στα ενδιαφέροντα, τις ανάγκες και το επίπεδο ικανότητας των παιδιών.

Με τον τρόπο αυτό ενδέχεται οι γονείς να αφήσουν σταδιακά στο περιθώριο την ιδιωτική εκπαίδευση, τουλάχιστον κατά τη διάρκεια της

φοίτησης των παιδιών τους στο δημοτικό σχολείο, ενώ ταυτόχρονα οι μαθητές που προέρχονται από τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα έχουν τη δυνατότητα να γνωρίσουν αντικείμενα, που υπό άλλες συνθήκες θα έπρεπε να αγοράσουν από την ιδιωτική εκπαιδευτική αγορά.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι η προσθήκη νέων γνωστικών αντικειμένων στο Προαιρετικό Ολοήμερο Σχολείο συμβάλλει στο άνοιγμα του σχολείου στην τοπική κοινωνία. Και τούτο, γιατί σε κάθε τοπική κοινωνία υπάρχουν ιδιαιτερότητες, περιβαλλοντικές, πολιτισμικές, ιστορικές, οι οποίες μπορεί να αποτελέσουν αντικείμενα διδασκαλίας στο σχολείο, π.χ. τοπική ιστορία, παραδοσιακοί χοροί, παραδοσιακή μουσική κ.α.

Στην παρούσα εργασία, εξετάζουμε κατά πόσο θεωρούν οι δάσκαλοι από την μέχρι τώρα εμπειρία τους ότι συμμετέχουν οι μαθητές σε εξωσχολικές εκπαιδευτικές δραστηριότητες και αν τελικά θεωρούν πως το Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο βοηθά τους μαθητές που προέρχονται από τις ασθενέστερες οικονομικές τάξεις.

Επίσης, το Ολοήμερο Σχολείο αξιοποιεί τις δυνατότητες τις οποίες του παρέχει ο επιπλέον χρόνος για να επιτύχει την εμπέδωση των γνώσεων και των δεξιοτήτων που διδάσκονται οι μαθητές στο πρωινό πρόγραμμα. Η εμπέδωση επιδιώκεται μέσα από την προετοιμασία των εργασιών που ανατέθηκαν στους μαθητές στα μαθήματα του πρωινού προγράμματος και μέσα από επιπρόσθετες δραστηριότητες, οι οποίες αποβλέπουν να καλύψουν ελλείψεις των μαθητών στη Γλώσσα και στα Μαθηματικά.

Η παρέμβαση που γίνεται από τον δάσκαλο του Ολοήμερου Σχολείου έχει σαν κύριο σκοπό την αυτόνομη και υπεύθυνη εργασία των μαθητών, κυρίως κατά την προετοιμασία για την άλλη μέρα. Ο δάσκαλος δεν προσφέρει έτοιμες λύσεις, αλλά μαθαίνει τα παιδιά να αναζητούν τα ίδια τις λύσεις και να εξαντλούν τα μέσα που έχουν στη διάθεση τους. Απλώς επιλύει απορίες και δίνει γενικές κατευθύνσεις, χωρίς να αποκλείεται και η παροχή εξατομικευμένης διδασκαλίας, όπου αυτό κρίνεται απαραίτητο³⁵.

Η προετοιμασία των μαθημάτων της επόμενης μέρας που πραγματοποιείται στο ολοήμερο σχολείο, δεν έχει στόχο να κάνει το σχολείο «εκτεταμένο φροντιστήριο». Αντίθετα, στοχεύει στο να αποκαταστήσει στον

---

³⁵ Αριθμός Πρωτοκόλλου Φ. 50/76/121153/Γ1/22-11-2002, Κεφάλαιο Α΄.

κάθε φορέα (δασκάλους, μαθητές, γονείς) τον πραγματικό του ρόλο σε σχέση με την εκπαιδευτική διαδικασία (Βιτσιλάκη Χ., 2001, σ. 84).

Τούτο σημαίνει ότι οι μαθητές προετοιμάζουν τα μαθήματα τους με την αρωγή των κυρίως υπευθύνων για την εκπαιδευτική διαδικασία, δηλαδή των δασκάλων. Οι γονείς με αυτό τον τρόπο δεν επιφορτίζονται και με την ευθύνη της μελέτης και της προετοιμασίας του παιδιού τους. Τούτο είναι ιδιαίτερα σημαντικό αν αναλογιστούμε και τις κοινωνικές και οικονομικές διαφοροποιήσεις των οικογενειών των μαθητών. Για το συγκεκριμένο λόγο προβλέπεται η προσθήκη συγκεκριμένων ωρών «προετοιμασίας» στο ολόήμερο πρόγραμμα κατά τις οποίες θα ολοκληρώνεται η εμπέδωση και οι λοιπές εργασίες των μαθητών.

Μάλιστα οι συγκεκριμένες ώρες προετοιμασίας φαίνεται ότι είναι ιδιαίτερα αναγκαίες για τους μαθητές των μικρών τάξεων. Αντίθετα για τους μαθητές των μεγαλύτερων τάξεων οι προβλεπόμενες ώρες δεν φαίνεται να είναι αρκετές. Το γεγονός αυτό εξετάζεται και στην παρούσα εργασία.

Τέλος, αρκετά παιδιά αντιμετωπίζουν μαθησιακές δυσκολίες, τις οποίες οφείλει να αντιμετωπίσει το Προαιρετικό Ολόήμερο Σχολείο. Σίγουρα η ενισχυτική διδασκαλία είναι ο καλύτερος τρόπος για να αντιμετωπιστούν τέτοιου είδους προβλήματα. Προς αποφυγή, όμως, του στιγματισμού των μαθητών που συμμετέχουν σ' αυτό, θα ήταν καλύτερη η αξιοποίηση της ομαδοσυνεργατικής μεθόδου, μέσω της οποίας οι ομάδες για την επεξεργασία ενός θέματος μπορούν να συγκροτηθούν από μαθητές διαφορετικών επιπέδων, ώστε οι «καλύτεροι» να βοηθούν τους «αδύνατους».

1.8.2 Το ωρολόγιο πρόγραμμα

Η διαδικασία διαμόρφωσης του ωρολογίου προγράμματος του Προαιρετικού Ολοήμερου Σχολείου οφείλει να διέπεται από συγκεκριμένες κατευθυντήριες γραμμές. Οι πιο σημαντικές από αυτές είναι οι εξής: 1) η αλλαγή στη διάρκεια του σχολικού προγράμματος και 2) η αλλαγή στην κατανομή των γνωστικών αντικειμένων και δραστηριοτήτων στα πλαίσια του διευρυμένου σχολικού ωραρίου.

Η επίτευξη των στόχων και όλων των διεργασιών που παρουσιάσαμε στην προηγούμενη ενότητα, βασίζεται κυρίως στη διευρυμένη χρονικά λειτουργία του σχολικού προγράμματος. Προκειμένου, δηλαδή, να μπορεί να ολοκληρωθεί η μαθησιακή διαδικασία και ταυτόχρονα να καλυφθούν τα νέα γνωστικά αντικείμενα και οι νέες δραστηριότητες του ολοήμερου σχολείου, είναι αναγκαία η επιμήκυνση του σχολικού ωραρίου.

Έτσι, λοιπόν, με βάση την εμπειρία των προηγούμενων ετών λειτουργίας του ολοήμερου σχολείου, το ωρολόγιο πρόγραμμα διαμορφώνεται ως εξής. Η έναρξη του προγράμματος γίνεται κανονικά στις 8.15 το πρωί. Στην περίπτωση, όμως, που υπάρχουν αρκετοί γονείς, οι οποίοι επιθυμούν να ανοίγει το σχολείο νωρίτερα, συνεδριάζει η σχολική επιτροπή και αποφασίζει να ξεκινά το πρόγραμμα μια ώρα περίπου νωρίτερα.

Η λήξη του προγράμματος πραγματοποιείται στις 16.00 μ.μ. Βέβαια, το σχολείο ενδεχομένως μπορεί να παραμένει ανοιχτό για λίγο χρόνο παραπάνω, ανάλογα πάντα με τις ανάγκες της τοπικής εκπαιδευτικής κοινότητας (μαθητών, εκπαιδευτικών και γονέων).

Μια άλλη σημαντική αλλαγή στο ωρολόγιο πρόγραμμα του ολοήμερου σχολείου είναι και η αλλαγή στη διάρκεια της διδακτικής ώρας. Το γνωστό 45λεπτο της διδακτικής ώρας μπορεί να μειωθεί σε 35 λεπτά ή και να αυξηθεί ανάλογα με τις ανάγκες των μαθητών ή και του εκπαιδευτικού με βάση το συγκεκριμένο αντικείμενο. Έτσι, ενδεχομένως είναι δυνατό να ενοποιηθούν δύο διδακτικές ώρες για να αξιοποιηθεί καλύτερα ο χρόνος που απαιτείται για την ολοκληρωμένη επεξεργασία ενός θέματος.

Πάντως, η αλλαγή που εκκρεμεί ακόμα σε επίπεδο ωρολογίου προγράμματος, είναι η ανακατανομή των γνωστικών αντικειμένων. Η ανακατανομή αυτή επιδιώκει τη διάχυση όλων των μαθημάτων και των

δραστηριοτήτων καθ' όλη τη διάρκεια της σχολικής μέρας. Τούτο δεν είναι απλώς ένα ζήτημα διαφορετικής διευθέτησης του σχολικού χρόνου, αλλά αυτή η αλλαγή επιβάλλεται από την ανάγκη της ενοποίησης της προμεσημβρινής με τη μεταμεσημβρινή ζώνη (Παπαδοπούλου Β., 2004, σ. 30).

Μέχρι σήμερα υπάρχει η αίσθηση ότι στο «συμβατικό» σχολείο δίνεται έμφαση στα ακαδημαϊκά μαθήματα, που αυτά είναι η Γλώσσα και τα Μαθηματικά, ενώ μαθήματα όπως η Γυμναστική και η Μουσική είναι δευτερεύουσας σημασίας.

Βασικός στόχος του ολοήμερου προγράμματος, είναι η καταπολέμηση του διαχωρισμού μεταξύ ακαδημαϊκών και μη ακαδημαϊκών μαθημάτων. Η καταπολέμηση του διαχωρισμού αυτού ενισχύεται βέβαια με το υπάρχον πρόγραμμα, το οποίο μοιάζει με μια μορφή ενός βελτιωμένου προγράμματος διευρυμένου ωραρίου, το οποίο όμως δεν είναι πρόγραμμα ολοήμερου σχολείου.

Γι' αυτούς τους λόγους το ωρολόγιο πρόγραμμα του ολοήμερου σχολείου είναι απαραίτητο να διαμορφωθεί έτσι, ώστε να διαχυθούν τα «ακαδημαϊκά» μαθήματα καθ' όλη τη διάρκεια της μέρας και ταυτόχρονα μαθήματα που θεωρούνται ευχάριστα και διασκεδαστικά όπως η Μουσική, τα Εικαστικά, η Πληροφορική κ.α. να ενταχθούν μερικώς στην προμεσημβρινή ζώνη ως «διαλείμματα» χαλάρωσης.

Παρακάτω σας παρουσιάζουμε ενδεικτικά το βασικό πλαίσιο ωρολογίου προγράμματος ολοήμερου δημοτικού σχολείου με βάση τη λειτουργία 2 τμημάτων (παρουσιάζουμε τη συγκεκριμένη περίπτωση, καθώς είναι η πλέον συνηθισμένη).

**Βασικό πλαίσιο ωρολογίου προγράμματος ολοήμερου δημοτικού
σχολείου³⁶**

Τμήματα	Προετοιμασία και ενισχυτική διδασκαλία Γλώσσα και Μαθηματικά	<ul style="list-style-type: none"> • Εικαστικά • Θεατρική Αγωγή • Μουσική • Χορός (Επιλογή μόνο 2 αντικειμένων από 2 ώρες το καθένα)	Π Λ Η Ρ Ο Φ Ο Ρ Ι Κ Η	Α Θ Λ Η Τ Ι Κ Σ Μ Ο Σ	Α Γ Λ Ι Κ Α	<ul style="list-style-type: none"> • Αθλητισμός • Εικαστικά • Θεατρική Αγωγή • Μουσική • Χορός (Επιλογή μόνο 2 αντικειμένων από 2 ώρες το καθένα)	Σ Υ Ν Ο Λ Ο
(α)	(β)	(γ)	(δ)	(ε)	(στ)	(ζ)	(η)
Α',Β',Γ'	10	4	2	4	-	-	20
Δ',Ε',ΣΤ'	5	-	2	-	4	4	15
ΣΥΝΟΛΟ	15	4	4	4	4	4	35

³⁶ Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Αρ. Φύλλου 1471, 22-11-2002, άρθρο 3, σ. 19589.

1.9 Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στο Ολοήμερο Σχολείο

Το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο, ως νέος εκπαιδευτικός θεσμός, με σημαντικές κοινωνικές και παιδαγωγικές προεκτάσεις, από την εξαγγελία της εφαρμογής του με το νόμο 2525/1997 μέχρι και σήμερα έχει διαγράψει μια ανοδική πορεία, και μάλιστα τείνει να επεκταθεί ο θεσμός σε όλες της περιοχές της ελληνικής επικράτειας.

Ωστόσο, το Ολοήμερο Σχολείο δεν πρέπει να συνδεθεί μόνο με την χρονική επιμήκυνση της λειτουργίας του συμβατικού σχολείου, αλλά αντίθετα να συμβάλει σε μια ανανέωση και βελτίωση του σχολείου με ξεκάθαρο παιδαγωγικό προσανατολισμό.

Μπροστά στα νέα αυτά δεδομένα που διαμορφώνονται από τη λειτουργία του ολοήμερου σχολείου, δημιουργούνται νέες προσδοκίες για όλες τις ομάδες και τα πρόσωπα που έχουν σχέση με το σχολείο (εκπαιδευτικούς, μαθητές, γονείς, τοπική αυτοδιοίκηση και τοπική κοινωνία). Έτσι, λοιπόν, εξαιτίας αυτών των δεδομένων αναγκάζεται ο εκπαιδευτικός να αναθεωρήσει το ρόλο του, τόσο μέσα όσο και έξω από το σχολείο (Πυργιωτάκης Ι. Ε., Χανιωτάκης Ν., Θωίδης Ι., 2001, σ. 191).

Ο δάσκαλος αναλαμβάνει το ρόλο του παιδαγωγού με επιπρόσθετες σε σχέση με το παραδοσιακό σχολείο κοινωνικές, πολιτισμικές, δημιουργικές και επικοινωνιακές ικανότητες δράσης. Γίνεται εμπυχωτής με την έννοια της ενθάρρυνσης και παρώθησης του μαθητή, ώστε ο τελευταίος να ανακαλύψει, να αναπτύξει τις κλίσεις και τα ενδιαφέροντα του, ενώ μέσα από την αγωγή για τον ελεύθερο χρόνο επιδιώκει να εξισορροπεί τον διδακτικό και εξωδιδακτικό τομέα ως ισότιμα μέρη της σχολικής ζωής. Η διευρυμένη παραμονή των μαθητών στο σχολικό χώρο προσφέρει επίσης στους δασκάλους τη δυνατότητα συμβουλευτικής των παιδιών με σκοπό την αντιμετώπιση και επίλυση διαφόρων θεμάτων ή προβλημάτων, που έχουν να κάνουν με τη συμπεριφορά, τις διαπροσωπικές σχέσεις και τους τρόπους αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου.

Με όλα τα παραπάνω τονίζεται περισσότερο ο παιδαγωγικός ρόλος του εκπαιδευτικού που κυρίως επιδιώκει την ολόπλευρη καλλιέργεια της προσωπικότητας του μαθητή.

Στο άνοιγμα του σχολείου προς την κοινωνία ο εκπαιδευτικός αναλαμβάνει το ρόλο του διαμεσολαβητή με την τοπική κοινωνία. Προϋπόθεση για να επιτύχει σ' αυτό το ρόλο, δεν είναι μόνο οι γνώσεις και οι εμπειρίες, αλλά και ο πλούτος ιδεών και οι οργανωτικές ικανότητες τις οποίες είναι απαραίτητο οι εκπαιδευτικοί να αποκτούν κατά τη διάρκεια των σπουδών τους ή σε επιμορφωτικά προγράμματα.

Όλα τα παραπάνω δεν ανήκουν στο θεωρητικό πεδίο, αλλά έχουν και πρακτική εφαρμογή. Φαίνονται απλά και αυτονόητα, αλλά είναι ουσιαστικά. Είναι απαραίτητο να προσπαθήσουμε όλοι στην εφαρμογή τους, γιατί το ολόημερο, είναι γενικά από όλους σχεδόν παραδεκτό, πως αποτελεί μια παιδαγωγική αλλά και κοινωνική πραγματικότητα.

Ο Υποδιευθυντής-υπεύθυνος του Ολοήμερου έχει την ευθύνη του προγράμματος του Ολοήμερου, χωρίς να αφαιρούνται αρμοδιότητες από τα συλλογικά όργανα διοίκησης του σχολείου, δηλαδή το σύλλογο διδασκόντων και το διευθυντή, με την εποπτεία και τη γενική ευθύνη του οποίου εφαρμόζονται όλα τα προγράμματα στο σχολείο.

Ειδικότερα καθήκοντα του υπεύθυνου-δασκάλου του ολοήμερου είναι τα εξής:

- Λαμβάνει μέτρα για την επιτήρηση των μαθητών και την ασφάλειά τους.
- Φροντίζει για την παρουσία και την εναλλαγή των εκπαιδευτικών στο πρόγραμμα του Ολοήμερου.
- Παρακολουθεί και ελέγχει την υλοποίηση του προγράμματος και την εφαρμογή υψηλού επιπέδου εκπαιδευτικής διαδικασίας.
- Ελέγχει τους διαθέσιμους για το πρόγραμμα του Ολοήμερου χώρους.
- Ενημερώνει το διευθυντή για όποιο πρόβλημα παρουσιαστεί.
- Τηρεί ημερήσιο βιβλίο παρουσίας εκπαιδευτικών και ημερήσιο παρουσιολόγιο μαθητών.
- Σε συνεργασία με το διευθυντή διεκπεραιώνει κάθε διαδικασία που αφορά αποκλειστικά το πρόγραμμα του Ολοήμερου και τους εκπαιδευτικούς που διδάσκουν σ' αυτό. Τηρεί το αρχείο του ολοήμερου και διεκπεραιώνει την υπηρεσιακή αλληλογραφία,

πάντα με τη συνεργασία του διευθυντή, ο οποίος υπογράφει όλα τα έγγραφα του σχολείου.

- Συνεργάζεται με τα όργανα διοίκησης και εποπτείας της εκπαίδευσης για τη λειτουργία του ολοήμερου (Υπεύθυνο του Ολοήμερου της Διεύθυνσης ή του οικείου γραφείου Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης).
- Συνεργάζεται με τους εκπαιδευτικούς του κανονικού προγράμματος και φροντίζει για την πραγματοποίηση συναντήσεων συνεργασίας των εκπαιδευτικών του κανονικού προγράμματος με όλους τους εκπαιδευτικούς που διδάσκουν στο Ολοήμερο.
- Αναλαμβάνει το αντικείμενο της προετοιμασίας-μελέτης ή και άλλες διδακτικές ώρες, εφόσον δεν έχουν τοποθετηθεί εκπαιδευτικοί ειδικοτήτων, σύμφωνα με τις σχετικές οδηγίες.

1.9.1 Προτάσεις για τη βοήθεια του εκπαιδευτικού στο Προαιρετικό Ολοήμερο Σχολείο.

Το Ολοήμερο Σχολείο σήμερα προσφέρει την ευκαιρία να αναπτυχθεί το μοντέλο του εκπαιδευτικού που είναι γνωστό με τον όρο «open professionalism» και το οποίο προτείνει τον εκπαιδευτικό μεταρρυθμιστή με έμφαση στον παιδαγωγικό του ρόλο, ικανό να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες, να εφαρμόζει καινοτομίες και γενικώς να κρίνει, να στοχάζεται και να δρα μέσα σε ένα διευρυμένο πλαίσιο αρμοδιοτήτων και ελευθεριών (Ξωχέλλης Π., 1997-98).

Με βάση τις νέες μεθόδους διδασκαλίας και τη λειτουργία του ολοήμερου σχολείου, ο δάσκαλος θα ήταν καλό αρχικά να προβεί σε ορισμένες αλλαγές στη μεθοδολογία της διδασκαλίας του, όπως:

- Περιορισμός της δασκαλοκεντρικής διδασκαλίας, ενώ ιδιαίτερη έμφαση είναι απαραίτητο να δοθεί στην ομαδική διδασκαλία, στη μέθοδο Project και στη διαθεματική προσέγγιση.
- Οι εργασίες που βάζουν οι δάσκαλοι του πρωινού προγράμματος να εντάσσονται μέσα στη διδασκαλία και ο μαθητής να προετοιμάζεται στο σχολείο στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό.
- Ο δάσκαλος του Ολοήμερου να συνεργάζεται στενά με τους δασκάλους του πρωινού προγράμματος, γιατί μ' αυτό τον τρόπο θα ολοκληρώνεται και καλύτερα η μαθησιακή διαδικασία του πρωινού προγράμματος.
- Η ενισχυτική διδασκαλία θεωρείται σημαντική όχι μόνο για τους αδύνατους μαθητές, αλλά και για τους καλούς μαθητές, οι οποίοι ενισχύονται ανάλογα με τις ικανότητες τους.
- Η βοήθεια του εκπαιδευτικού προς τους μαθητές είναι καλό να προσφέρεται όταν οι ίδιοι οι μαθητές το ζητήσουν ή όταν κριθεί αναγκαίο από τον εκπαιδευτικό.
- Οι ελεύθερες δραστηριότητες είναι καλό να εκτελούνται με τη μορφή εργασιών Project και να εξατομικεύονται με βάση τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών. Αυτό είναι ιδανικό

ιδιαίτερα για τους μαθητές των μικρών τάξεων, οι οποίοι ολοκληρώνουν την προετοιμασία τους και περισσεύει συνήθως χρόνος για τέτοιου είδους εργασίες(Καρατζίνη Θ., 2004, σ.210).

Γενικότερα, ο δάσκαλος που καλείται να διδάξει στο ολοήμερο σχολείο πρέπει να ξεφύγει από την ταύτιση του με το ρόλο του μεταδότη γνώσεων και να μεταμορφωθεί στο άτομο που προκαλεί το ενδιαφέρον των μαθητών του, διαφοροποιεί τη διδασκαλία του, την εξατομικεύει ανάλογα με τις δυνατότητες του κάθε μαθητή του και πάνω από όλα μορφώνει και διαπαιδαγωγεί με τις γνώσεις και την προσωπικότητα του.

Οφείλει να γίνει όχι απλά καλός αλλά άριστος δάσκαλος. Και τούτο, γιατί ο άριστος δάσκαλος βοηθά τους μαθητές του να βρουν μόνοι τους τις απαντήσεις, γνωρίζει ότι η υπευθυνότητα και η τιμιότητα του καλού πολίτη δεν μπορούν να διδαχθούν στην διδακτέα ύλη, επειδή τέτοιες αξίες μεταδίδονται μέσω καθημερινών πράξεων και όχι μέσω καθημερινών διαλέξεων. Ο καλός δάσκαλος αγωνίζεται να διατηρήσει τον έλεγχο της τάξης του, ενώ ο άριστος δάσκαλος γνωρίζει πάνω απ' όλα να ελέγχει τον εαυτό του (Παπάς Α., 2001, σ.187).

Ο νέος ρόλος του εκπαιδευτικού είναι βοηθητικός, καθοδηγητικός, δημιουργικός, συνεργατικός και αντιαυταρχικός. Έτσι ο εκπαιδευτικός είναι επιθυμητό να:

- Αποφεύγει την παροχή έτοιμης γνώσης στους μαθητές του.
- Προσανατολίζει τους μαθητές του στην αναζήτηση της λύσης των προβλημάτων.
- Βοηθά, συμβουλεύει, ενθαρρύνει και εμπυχώνει τους μαθητές καλλιεργώντας έτσι την παρώθηση, ώστε να είναι σε θέση οι μαθητές να ανακαλύψουν και να αναπτύξουν τις κλίσεις και τα ενδιαφέροντα τους.
- Προωθεί τη συνεργασία και την αλληλοβοήθεια των παιδιών, βοηθώντας στην τήρηση των κανόνων.
- Ενθαρρύνει τα παιδιά να ενισχύουν την αυτοαντίληψη και την αυτοεκτίμηση τους και να αποκτήσουν θετική αυτοεικόνα αλλά και ανοχή για τους άλλους, οι οποίοι μπορεί να έχουν διαφορετικές απόψεις.

- Κατανοεί την πολύωρη παραμονή τους στο σχολείο, την κόπωση και τα διάφορα συναισθήματα που τυχόν δημιουργούνται με την απουσία της οικογένειας.
- Προωθεί την ομαδική εργασία, όπου οι καλύτεροι μαθητές βοηθούν τους πιο αδύνατους.
- Διαμορφώνει ευχάριστο κλίμα μάθησης και παρέχει τη γνώση με παιγνιώδη μορφή.
- Δίνει ιδιαίτερη προσοχή στην μη περιθωριοποίηση των αδύνατων μαθητών και των αλλοδαπών.

Ωστόσο ο μεταρρυθμιστικός αυτός ρόλος του εκπαιδευτικού του Ολοήμερου Σχολείου απαιτεί την ανάλογη επιμόρφωση, αλλά και τον ενδιαφέρον του ίδιου να καταβάλλει προσπάθεια αλλαγής της διδακτικής του συμπεριφοράς.

Όλα όσα προαναφέρθηκαν μπορούν να συμβάλλουν στην επιτυχία των σκοπών και των στόχων του ολοήμερου. Ανήκουν βέβαια σε θεωρητικό επίπεδο, όμως θεωρούμε πως έχουν και πρακτική εφαρμογή. Φαίνονται απλά και αυτονόητα, αλλά είναι ουσιαστικά. Εξάλλου πολλές φορές το παιχνίδι χάνεται στη μη εφαρμογή απλών και αυτονόητων ενεργειών. Γι' αυτό είναι απαραίτητο να προσπαθήσουμε όλοι στην εφαρμογή τους, γιατί το ολοήμερο είναι παιδαγωγική και κοινωνική αναγκαιότητα.

1.9.2 Επιμόρφωση εκπαιδευτικών

Το Ολοήμερο Σχολείο είναι ένας νέος θεσμός στην Ελλάδα, ο οποίος μετά από μια σύντομη πορεία μέσα από διάφορες μορφές οργάνωσης και λειτουργίας, προσπαθεί να βρει την τελική μορφή του.

Οι εκπαιδευτικοί που έχουν αναλάβει το κύριο βάρος της λειτουργίας του με την προσφορά εργασίας στον παιδαγωγικό και διδακτικό τομέα αποτελούν την ψυχή του. Οι λειτουργοί, όμως, αυτοί έχουν ανάγκη από στήριξη σε όλα όσα προσπαθούν. Μπορεί να είναι καλοί δάσκαλοι, σωστοί παιδαγωγοί, δεν παύουν όμως να έχουν την ανάγκη στήριξης.

Είναι, γενικώς, αποδεκτό ότι για να μπορέσει σήμερα ο εκπαιδευτικός να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις και ανάγκες, οι οποίες φυσικά είναι κατά πολύ διαφοροποιημένες από το παρελθόν, χρειάζεται μια συνεχής επιμόρφωση.

Οι συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες που χαρακτηρίζουν τις σύγχρονες κοινωνίες, απαιτούν από τον εκπαιδευτικό την συνεχή ανανέωση και εμπλουτισμό των γνώσεων του, ώστε να μπορεί να ανταποκριθεί στα νέα αυτά δεδομένα.

Είναι προφανές πως οι ιδιαιτερότητες του ολοήμερου σχολείου περνάνε μέσα από τη βασική εκπαίδευση και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Στα Παιδαγωγικά Τμήματα πρέπει να ληφθεί πρόνοια για τη διδασκαλία γνωστικών αντικειμένων που σχετίζονται με την εργασία των εκπαιδευτικών σε ολοήμερα σχολεία, ενώ σε επίπεδο σχολείου πρέπει να παρέχεται επιμόρφωση βραχείας διάρκειας που θα ξεπηδά από τις ανάγκες των εκπαιδευτικών και θα βασίζεται στην ενεργό συμμετοχή τους. (Πυργιωτάκης Ι. Ε., Χανιωτάκης Ν., Θωίδης Ι., 2001, σ. 201).

Μάλιστα, σε μερικές ευρωπαϊκές χώρες στη βασική εκπαίδευση των εκπαιδευτικών ή σε ένα πρόσθετο εξάμηνο έχουν ενταχθεί αντικείμενα που σχετίζονται με το ολοήμερο σχολείο, όπως η παιδαγωγική του ελεύθερου χρόνου, η θεωρία και η πράξη του ολοήμερου σχολείου. Η εξειδίκευση αυτή παρακολουθείται και από άλλες ειδικότητες που πρόκειται να εργαστούν στο ολοήμερο σχολείο, πράγμα που διευκολύνει την επαφή και συνεργασία μεταξύ όλου του προσωπικού. Τα παραπάνω, βέβαια, δεν απαλλάσσουν τον ίδιο τον εκπαιδευτικό από την προσωπική του ευθύνη. Ο ίδιος με τη δική του

πρωτοβουλία οφείλει να επιδιώκει τη δική του αέναη αυτομόρφωση και αυτοπραγμάτωση και να οδηγείται στο δικό του αυτοπροσδιορισμό. (Πυργιωτάκης Ι. Ε., Χανιωτάκης Ν., Θωίδης Ι., 2001, σ. 201).

Για την εκπαίδευση του εκπαιδευτικού, ο οποίος θα μπορεί να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του ολοήμερου σχολείου, απαιτείται να δοθεί προτεραιότητα στα εξής:

- Μεγαλύτερη σύνδεση της θεωρίας με την πράξη.
- Προβολή θεμάτων και προβλημάτων που σχετίζονται με το ολοήμερο σχολείο.
- Άσκηση στη εφαρμογή διαφόρων μεθοδολογικών προσεγγίσεων και μορφών εργασίας.
- Προσφορά μαθημάτων που αφορούν την παιδαγωγική του ελεύθερου χρόνου.

Μια μορφή συνεχιζόμενης εκπαίδευσης που έχει άμεση σημασία για τους εκπαιδευτικούς του ολοήμερου σχολείου είναι η *ενδοσχολική επιμόρφωση*. Απευθύνεται στο διδακτικό προσωπικό μιας συγκεκριμένης σχολικής μονάδας και έχει ως αφετηρία τις ιδιαιτερότητες του σχολείου και τα ενδιαφέροντα των εκπαιδευτικών. Η ενδοσχολική επιμόρφωση διαφέρει από τις άλλες μορφές επιμόρφωσης στο εξής: το ίδιο το σχολείο οφείλει να πάρει πρωτοβουλία για την υλοποίησή της, ενώ αφετηρία της αποτελούν οι ανάγκες και τα ενδιαφέροντα του διδακτικού προσωπικού της συγκεκριμένης σχολικής μονάδας.

Τα πλεονεκτήματα αυτής της μορφής επιμόρφωσης είναι τα εξής:

- Συνδέεται στενά με την τάση για αποκέντρωση της εκπαίδευσης.
- Εμπλέκει τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς στο σχεδιασμό, τη διεξαγωγή και την αξιολόγηση των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων.
- Βοηθά να συνειδητοποιήσουν όλοι οι φορείς της εκπαίδευσης ότι η επιμορφωτική υποστήριξη των εκπαιδευτικών αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ανάπτυξης του σχολείου.
- Οδηγεί σε μεταρρυθμιστικές παρεμβάσεις «από κάτω προς τα πάνω», οι οποίες μπορεί να προχωρούν αργά αλλά είναι πιο σταθερές στο χρόνο.

- Συμβάλλει στην ουσιαστική συνεργασία των εκπαιδευτικών σε επίπεδο σχολείου, παρέχοντας δυνατότητες και ερεθίσματα για ανταλλαγή απόψεων και εμπειριών (Ξωχέλλης Π., 2001, σ. 173).

Είναι προφανές, ότι η επιμόρφωση εντάσσεται οργανικά στα σχέδια ανάπτυξης και βελτίωσης του σχολείου, ενώ το σχολείο ταυτόχρονα αποκτά για τους εκπαιδευτικούς τριπλή διάσταση: αποτελεί χώρο εργασίας, χώρο επιμόρφωσης και αφηγηρία για προσπάθειες βελτίωσης του σχολείου.

Σ' αυτό το σημείο σημαντική είναι και η συμβολή ενός δυναμικού και καταρτισμένου διευθυντή, ο οποίος είναι αναγκαίο να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες, να προγραμματίζει σωστά και να εποπτεύει όλα όσα συντελούνται στο σχολικό χώρο για τον οποίο είναι υπεύθυνος.

Για να έχει αυξημένες πιθανότητες επιτυχίας η προσπάθεια επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, είναι καλό να στραφεί και προς την καλλιέργεια θετικών στάσεων προς το νέο θεσμό του ολοήμερου σχολείου. Η στάση καθορίζει αν το άτομο θα ενεργήσει θετικά και θα υποστηρίξει μια προσπάθεια ή θα την απαξιώσει και θα την αφήσει στο περιθώριο. Η στάση ως παράγοντας εισαγωγής αλλαγών έχει μεγάλη σημασία, επειδή μπορεί να εξασφαλίσει την υποστήριξη των εκπαιδευτικών στη νέα κατάσταση.

Όσον αφορά τους εκπαιδευτικούς των Πιλοτικών Ολοήμερων Σχολείων φαίνεται πως οι επιμορφωτικές ανάγκες τους, αφορούν κυρίως θέματα διδακτικής μεθοδολογίας. Γι' αυτό θεωρούμε επιτακτική την ανάγκη της υλοποίησης επιμορφωτικών προγραμμάτων με την ενεργό συμμετοχή του διδακτικού προσωπικού κάθε Πιλοτικού Ολοήμερου Σχολείου.

Κεφάλαιο 2^ο: Οριοθέτηση του θέματος

2.1 Κίνητρα ενασχόλησης με το θέμα.

Ο προβληματισμός για το Ολοήμερο Σχολείο προέκυψε κυρίως από την αναζήτηση ενός τρόπου με τον οποίο θα μπορούσαν να ενσωματωθούν στα προγράμματα του Δημοτικού Σχολείου πολλά από τα αντικείμενα μάθησης, που οι μαθητές «αγοράζουν» από την ιδιωτική αγορά και να διευθετηθεί ένα μορφωσιογόνο περιβάλλον για τις επιπλέον ώρες παραμονής του παιδιού στο σχολείο (Βιτσιλάκη Χρ.- Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2001).

Το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο, ως νέος εκπαιδευτικός θεσμός με σημαντικές κοινωνικές και παιδαγωγικές προεκτάσεις, από την εξαγγελία της εφαρμογής του (Ν.2525/1997) ως και σήμερα (2005) έχει διαγράψει μια διαρκώς αναμορφούμενη πορεία, η οποία χαρακτηρίζεται από διαδοχικές αλλαγές και τροποποιήσεις των στόχων του και της λειτουργίας του, αλλά και από μια σταθερή επέκταση του θεσμού στις περισσότερες περιοχές της ελληνικής επικράτειας.

Την τελευταία δεκαετία η προβληματική για το ολοήμερο σχολείο εστιάζεται κυρίως στα εξής σημεία: α) στην αυξανόμενη ένταξη των γυναικών-μητέρων στην εργασία, β) στην αντισταθμιστική και εξισορροπιστική λειτουργία του σχολείου, ώστε να συμβάλλει στη μείωση των ανισοτήτων, γ) στις αυξανόμενες επιδράσεις των Μ.Μ.Ε. και δ) στη ζήτηση από τους γονείς εκπαιδευτικών υπηρεσιών, τις οποίες επιχειρεί το ολοήμερο σχολείο να ενσωματώσει.

Επομένως, το Ολοήμερο Σχολείο δεν μπορεί να στοχεύει μόνο στη διεύρυνση των μαθησιακών δυνατοτήτων ή στην επέκταση του σχολικού χρόνου ή μόνο στην αντιμετώπιση των κοινωνικών αναγκών, αλλά σε μια αλλαγή της οργάνωσης της δομής του σχολείου, της σχολικής ζωής, του σχολικού χρόνου και του εκπαιδευτικού έργου.

Απ' όσα αναφέρθηκαν παραπάνω είναι φανερό, πως η έρευνα μας προσπαθεί να διεισδύσει σ' ένα σημαντικό χώρο της εκπαίδευσης σχεδόν ανεξερεύνητο στη χώρα μας. Βέβαια, δεν θα παραλείψουμε να λάβουμε υπόψη μας το γεγονός ότι το ολοήμερο πρόγραμμα είναι ένας καινούργιος

τρόπος οργάνωσης της σχολικής ζωής και πραγματικότητας, με λίγα χρόνια εφαρμογής στα σχολεία. Επειδή πρόκειται για μια καινοτομία που ούτε έχει απόλυτα εδραιωθεί θεωρητικά αλλά ούτε έχει ευοδωθεί η πορεία του διαπιστωμένα στην πράξη, εξαιτίας του διαστήματος προσαρμογής, λογικό είναι να δικαιολογούνται κάποιες δυσλειτουργίες και μικροπροβλήματα ή αδυναμίες (π.χ. ελλιπής υλικοτεχνική υποδομή, έλλειψη καθηγητών ειδικοτήτων κ.τ.λ.).

Ωστόσο, όραμα του Ολοήμερου Σχολείου είναι η αλλαγή του σχολείου μέσα από την καθημερινή του βελτίωση και ο προσανατολισμός του προς τη μαθητοκεντρική και διερευνητική μάθηση (Βιτσιλάκη Χ., 2001, σ.64). Και τούτο το όραμα αντιπροσωπεύει και τις σκέψεις και επιθυμίες μου για την εκπαίδευση. Έτσι, σ' αυτή τη δεδομένη στιγμή δε θα μπορούσα να βρω ισχυρότερο κίνητρο από το παραπάνω για να ασχοληθώ με τη λειτουργία και τις συνθήκες που επικρατούν στα Προαιρετικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία.

Βασικός και κατευθυντήριο σκοπός της έρευνας είναι να διαπιστωθεί η εικόνα που παρουσιάζουν σήμερα τα Προαιρετικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία μέσα από τη σύγκριση των χαρακτηριστικών τους στη θεωρία και στην πράξη. Λέγοντας θεωρία εννοούμε τα χαρακτηριστικά στοιχεία που διαμορφώνουν την εικόνα που θα πρέπει να έχει σε γενικές γραμμές το ολοήμερο σχολείο, όπως το εντοπίσαμε σε βιβλιογραφικές αναφορές.

Αντίθετα, με τον όρο πράξη αναφερόμαστε στην καθημερινή εφαρμογή των στοιχείων της θεωρίας στα Προαιρετικά Ολοήμερα Σχολεία.

2.2 Σύντομη επισκόπηση της βιβλιογραφίας

Αυτό που πιθανά πρέπει να επισημανθεί είναι ότι παρόλο που διαπιστώνεται έντονος προβληματισμός στη χώρα μας αναφορικά με το ολοήμερο σχολείο, οι αντίστοιχες έρευνες που εισάγουν και εμπλουτίζουν τη συζήτηση με ερευνητικά δεδομένα είναι πραγματικά ελάχιστες. Παρακάτω θα παρουσιαστούν έρευνες που έχουν διεξαχθεί στην Ελλάδα αναφορικά με το Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο.

Η έρευνα που πραγματοποίησε το ΙΝ.Ε.³⁷ / ΓΣΕΕ - Α.Δ.Ε.Δ.Υ. ασχολήθηκε με την καταγραφή και διερεύνηση των κοινωνικών χαρακτηριστικών των γονέων του νομού Θεσσαλονίκης, των οποίων τα παιδιά φοιτούν στο ολοήμερο σχολείο καθώς και με την καταγραφή της γνώμης τους για την λειτουργία του θεσμού.

Από απαντήσεις που έδωσαν γονείς των οποίων τα παιδιά φοιτούν σε ολοήμερα σχολεία του νομού Θεσσαλονίκης, ανάμεσα σε άλλα προέκυψαν και τα εξής:

1. Ο θεσμός του Ολοήμερου Δημοτικού σχολείου, όπως εφαρμόζεται στην Ελλάδα εξυπηρετεί κυρίως τους γονείς που εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα και είναι υπάλληλοι με μεσαίο ή υψηλό μορφωτικό επίπεδο και με χαμηλά ή μεσαία εισοδήματα. Εξυπηρετεί επίσης ανάγκες των γονέων που ανήκουν στα μικρομεσαία κοινωνικά στρώματα όπως είναι οι δημόσιοι υπάλληλοι τα διευθυντικά στελέχη ή οι αυτοαπασχολούμενοι, αλλά δεν φαίνεται να εξυπηρετεί στον ίδιο βαθμό τους ειδικευμένους και ανειδίκευτους εργάτες. Επιπλέον το υψηλό σχετικά ποσοστό αυτών που απασχολούνται με ευέλικτες εργασιακές σχέσεις, δείχνει ότι ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί ο θεσμός συμβάλει στην εξυπηρέτηση αναγκών αυτής της κατηγορίας εργαζομένων.
2. Οι οικογένειες που κάνουν χρήση του ολοήμερου σχολείου για τα παιδιά τους είναι μικρές κατά βάση πυρηνικές οικογένειες που κατά τα

---

³⁷ Την επιστημονική ομάδα εργασίας αποτέλεσαν οι: Σ. Ρομπόλης, Κ. Δημουλάς, Κ. Μπουκουβάλας, Σ. Πρωιάς, Σ. Στρίγκου, Ν. Φωτόπουλος.

διαστήματα που το σχολείο δεν λειτουργεί το σχολείο επιστρατεύουν τους παππούδες και τις γιαγιάδες των παιδιών καθώς επίσης και τα ευρύτερα συγγενικά πρόσωπα ενώ δεν είναι ασήμαντες οι περιπτώσεις που τα παιδιά μένουν μόνα τους στο σπίτι, τα παίρνουν μαζί τους στη δουλειά ή τα φροντίζουν εναλλακτικά παίρνοντας άδεια από την εργασία οι γονείς. Οι τελευταίες επιλογές γίνονται περισσότερο εξαναγκαστικές για τους γονείς όχι μόνο εξαιτίας της πενιχρής δυνατότητας αξιοποίησης των συγγενικών δικτύων (ιδιαίτερα όταν δεν λειτουργεί το σχολείο για λόγους που δεν οφείλονται στις προγραμματισμένες διακοπές με σχετική διάρκεια (Πάσχα-Χριστούγεννα –Καλοκαίρι), αλλά επιπλέον εξαιτίας της απουσίας ή της αδυναμίας(στις περιπτώσεις που υφίστανται) αξιοποίησης των δομών της τοπικής αυτοδιοίκησης για τη φροντίδα και τη δημιουργική απασχόληση των παιδιών³⁸.

Μια άλλη έρευνα πραγματοποιήθηκε από την κ. Μούσιου- Μυλωνά Ο. κατά τον Απρίλιο και Μάιο του 2003 στα ολοήμερα σχολεία της Φλώρινας, η οποία χρησιμοποίησε ως ερευνητικά εργαλεία την ημιδομημένη συνέντευξη και τη μη συμμετοχική παρατήρηση και με στόχους:

- να περιγράψει το εκπαιδευτικό τοπίο που διαμορφώθηκε από την εφαρμογή του νέου θεσμού.
- να παρουσιάσει μια απόπειρα ερμηνείας της υφιστάμενης κατάστασης προσεγγίζοντας το θέμα μέσα από τις απόψεις και τις εμπειρίες των διευθυντών, των δασκάλων του ολοήμερου και των γονέων που τα παιδιά τους φοιτούν σε ολοήμερα σχολεία.
- να καταλήξει στη διατύπωση ορισμένων συμπερασμάτων και προτάσεων για τη βελτίωση της λειτουργίας του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου.

Όπως προέκυψε από τα αποτελέσματα της έρευνας τα Ολοήμερα του νομού Φλώρινας λειτούργησαν κατά το σχολικό έτος 2002-2003 σύμφωνα με το νέο Πρόγραμμα Σπουδών (Φ.Ε.Κ. 1471/22-11-2002). Αναφορικά λοιπόν, με την εσωτερική λειτουργία του ολοήμερου, οι δάσκαλοι και οι διευθυντές εξέφρασαν πολύ θετικές απόψεις για την καθιέρωση του νέου προγράμματος

---

³⁸ ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, Ολοήμερο Σχολείο, στο περ. *Ενημέρωση*, τ. 95, Μάιος 2003, σελ. 2-22.

και δήλωσαν ότι το συγκεκριμένο πλαίσιο εργασίας διευκολύνει ιδιαίτερα το διδακτικό τους έργο και την όλη λειτουργία του σχολείου.

Η θετική αυτή στάση των εκπαιδευτικών στα «κλειστά» προγράμματα, που περιλαμβάνουν δηλαδή σαφείς στόχους, συγκεκριμένα περιεχόμενα και προκαθορισμένες δραστηριότητες, φανερώνει πως οι ίδιοι αισθάνονται μεγαλύτερη ασφάλεια ακολουθώντας ένα συγκεκριμένο πλάνο διδασκαλίας.

Επιπλέον, ανάμεσα σε άλλα, αναφορικά με το νέο ρόλο του δασκάλου στο Ολοήμερο Σχολείο, οι απόψεις των δασκάλων συγκλίνουν στην άποψη ότι στην απογευματινή ζώνη υπερτερεί η παιδαγωγική διάσταση του ρόλου του δασκάλου, δηλαδή ο δάσκαλος χρειάζεται να δρα υποστηρικτικά και να παρεμβαίνει εξατομικευμένα σε κάθε περίπτωση που προκύπτει³⁹.

Ωστόσο, ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που αναφέρθηκε από όλους είναι η έλλειψη κατάλληλων υποδομών και το οικονομικό πρόβλημα. Στα ολοήμερα της Φλώρινας αξιοποιήθηκαν οι προϋπάρχουσες υποδομές (υπόγειοι χώροι, αποθήκες κ.λ.π.), όμως τέτοιες λύσεις αποτελούν ημίμετρα, γιατί απουσιάζουν χώροι ανάπαυσης, εργαστήρια κ.α.

Μια άλλη έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τις κ. Σουσαμίδου-Καραμπέρη Αικ.- Παπαπέτρου Μ. στην Ανατολική Θεσσαλονίκη, αφορά τη μελέτη περίπτωσης ενός ολοήμερου σχολείου της συγκεκριμένης περιοχής, προσπαθώντας να εξετάσει σε βάθος τις προτιμήσεις μαθητών, δασκάλων και γονέων σχετικά με τη λειτουργία του ολοήμερου σχολείου, προκαλώντας την ενεργό συμμετοχή όλων των προαναφερόμενων φορέων στο σχεδιασμό ενός ολοήμερου σχολείου. Συγκεκριμένα η συγκεκριμένη έρευνα απέβλεπε στο να:

- μελετήσει τις πραγματικές ανάγκες και επιθυμίες των μαθητών του ολοήμερου σχολείου.
- διερευνήσει τα παραπάνω ως προς το φύλο και την ηλικία των μαθητών.
- ερευνήσει τις προτάσεις των γονέων για τη λειτουργία του ολοήμερου σχολείου.
- Μελετήσει τις δυνατότητες προσαρμογής του υπάρχοντος σχολικού χώρου στις απαιτήσεις του προγράμματος σπουδών του ολοήμερου σχολείου και με βάση τις προτάσεις των μελών

---

³⁹ Μούσιου-Μυλωνά Ο., Τα Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία του Νομού Φλώρινας, Μια μελέτη περίπτωσης, στο περ. *Μακεδόν*, τ.12, 2004, σελ. 61.

της σχολικής κοινότητας να προχωρήσει σε τροποποιήσεις του σχολικού κτιρίου.

Μεταξύ άλλων βρέθηκαν στα αποτελέσματα αυτής της έρευνας πως οι μαθητές επιθυμούν καθετί που έχει μέσα του κίνηση και δίνεται με τη μορφή παιχνιδιού. Η προετοιμασία των μαθημάτων κατέλαβε υψηλή θέση στον κατάλογο των δραστηριοτήτων που πρότειναν οι μαθητές, ενώ αναφορικά με το φαγητό και την ξεκούραση θεώρησαν πως και τα δύο είναι δραστηριότητες του ολοήμερου και πρέπει να περιλαμβάνονται στο πρόγραμμα του⁴⁰.

Όσον αφορά τις απαντήσεις των γονέων, η προτίμηση τους επικεντρώνεται κυρίως στην προετοιμασία των μαθημάτων για την επόμενη μέρα και ακολούθως στις άλλες δραστηριότητες. Άξιο προσοχής είναι το γεγονός ότι οι προτάσεις των γονέων για το ολοήμερο σχολείο διαφοροποιούνται ως προς το φύλο του παιδιού τους. Τούτο δείχνει ότι τα παιδιά έχουν διαφορετικά ενδιαφέροντα ανάλογα με το φύλο τους. Τα ενδιαφέροντα αυτά πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στη διάρθρωση του προγράμματος σπουδών του ολοήμερου⁴¹.

Μια άλλη προσπάθεια ξεκίνησε ως ερευνητική πρόταση προς το Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας στα πλαίσια του ΕΠΕΑΕΚ II, το οποίο και χρηματοδότησε τη μελέτη αξιολόγησης ενός πιλοτικού προγράμματος που έθετε σε εφαρμογή μια μορφή ολοήμερου σχολείου σε επιλεγμένα σχολεία του νομού Δωδεκανήσου από το 1995 έως και το 1998. Στη πορεία, όμως, των εργασιών θεσμοθετήθηκε από το Υπουργείο Παιδείας το «ολοήμερο δημοτικό σχολείο» και έτσι σ' αυτή την εργασία συμπεριλήφθηκαν προς παρουσίαση και μια πρώτη ενδεικτική αξιολόγηση και οι δύο εκφάνσεις που κατά το 1998-1999 είχε πάρει ο νέος αυτός θεσμός (α) το «ολοήμερο σχολείο-διευρυμένου ωραίου», (β) το «πιλοτικό ολοήμερο σχολείο».

Το αντικείμενο της συγκεκριμένης μελέτης ήταν η καταγραφή και αξιολόγηση της δομής, διοίκησης, οργάνωσης και στελέχωσης των ολοήμερων σχολείων, καθώς και των επιπτώσεων που η λειτουργία αυτή έχει

---

⁴⁰ Ιδιαίτερα η ξεκούραση δηλώθηκε ως σημαντική για τους μαθητές μια και μένουν πολλές ώρες στο σχολείο και δεν υπάρχει πολύς χρόνος και χώρος για αυτή.

⁴¹ Παπαπέτρου Μ.- Σουσαμίδου- Καραμπέρη Αικ., Ολοήμερο Σχολείο..., ό. π., σελ. 111-135.

στη διαδικασία και το περιεχόμενο της παρεχόμενης εκπαίδευσης, αλλά και στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Η μελέτη έγινε στην ακριτική Δωδεκάνησο⁴².

Το κεντρικό συμπέρασμα της μελέτης αυτής ήταν ότι, η εφαρμογή των ολοήμερων σχολείων έχει θετικές επιπτώσεις, κοινωνικές, εκπαιδευτικές και πολιτικές και ότι παρά την υψηλή δαπάνη που η λειτουργία τους συνεπάγεται, το ισοζύγιο κοινωνικού οφέλους – κόστους είναι τελικά θετικό⁴³.

Από όλες πάντως τις έρευνες το σημαντικό που φαίνεται είναι ότι το ολοήμερο σχολείο ως θεσμός αποτελεί το πλαίσιο μέσω του οποίου είναι εφικτή και προσδοκώμενη η συνολική αναβάθμιση του υπάρχοντος συστήματος της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

---

⁴² Βιτσιλάκη Χ., Το Ολοήμερο Σχολείο: Δομές, Λειτουργίες, Επιπτώσεις και Προοπτικές, Αθήνα, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2002, σ.276.

⁴³ Βιτσιλάκη Χ., Το Ολοήμερο Σχολείο..., ό. π., σσ. 276-279.

2.3 Ανάδειξη του προβλήματος μέσω της επισήμανσης των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που θα αναλυθούν.

Σ' αυτό το στάδιο θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε την έννοια του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου μέσα από την προσέγγιση των βασικών και ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του. Η ανάλυση κάθε ιδιαίτερου στοιχείου χωριστά προσφέρει πολλαπλή βοήθεια, καθώς αφ' ενός αναδεικνύεται η εικόνα του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου αναλυτικά και αφ' ετέρου θα αναδειχθεί στη συνέχεια το πρόβλημα. Παρακάτω αναλύουμε τα σημεία, τα οποία και θα αξιοποιήσουμε στην έρευνα.

2.3.1 Κτιριακή και υλικοτεχνική υποδομή.

Η τήρηση των προδιαγραφών που ορίζονται από τις λειτουργικές απαιτήσεις του εκάστοτε εκπαιδευτικού συστήματος, την παιδαγωγική επιστήμη, την κοινωνιολογία και την περιβαλλοντική ψυχολογία στην οργάνωση του σχολικού χώρου είναι ένα ζήτημα που συνήθως συγκρούεται με τις περιοριστικές συνθήκες της πραγματικότητας στην ελληνική κοινωνία.

Τα ελληνικά σχολικά κτίρια σχεδιάστηκαν από τον ΟΣΚ (Οργανισμό Σχολικών Κτιρίων) με βάση τους στόχους προηγούμενων εκπαιδευτικών συστημάτων και κοινωνικών αναγκών. Για το λόγο αυτό οι κατά τόπους δημογραφικές μεταβολές, οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις και κοινωνικές εξελίξεις που διαδραματίστηκαν τις τελευταίες δεκαετίες βρίσκουν το ελληνικό σχολικό κτίριο σήμερα με πολλές ελλείψεις και ανεπάρκειες, ώστε αυτό να μπορέσει να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις που ανακύπτουν από τις αλλαγές αυτές. Οι ελλείψεις και ανεπάρκειες έχουν τόσο ποσοτικό χαρακτήρα-αναγκαίος αριθμός και είδος απαιτούμενων χώρων-όσο και ποιοτικό, δηλαδή συνδέονται με τον τύπο οργάνωσης του χώρου προκειμένου να προαχθούν συγκεκριμένες στρατηγικές μάθησης και συμπεριφορές, τέτοιες που να ενεργοποιούν τις ανώτερες γνωστικές λειτουργίες των μαθητών (Παπαπέτρου Μ.-Σουσαμίδου-Καραμπερή Αικ., 2004, σ. 74).

Η εκτενής και ταχεία εφαρμογή του θεσμού του ολοήμερου σχολείου σε μεγάλο αριθμό σχολικών μονάδων, προσέκρουσε, όπως ήταν φυσικό, μεταξύ

άλλων και στην έλλειψη της κατάλληλης κτιριακής υποδομής που θα υποστήριζε θετικά την λειτουργία του⁴⁴. Η προσπάθεια να ξεπεραστούν οι δυσμενείς κτιριακές συνθήκες στο ολοήμερο σχολείο, ώστε αυτό να λειτουργήσει άμεσα, κατέληξε σε μια πρώτη υποτυπώδη οργάνωση του χώρου με χαρακτήρα μάλλον ρυθμιστικό.

Στο κεφάλαιο αυτό περιγράφουμε συνοπτικά τις αίθουσες, τα εργαστήρια και τους πρόσθετους χώρους που απαιτούνται για τη μετατροπή ενός σχολείου σε Προαιρετικό Ολοήμερο Σχολείο. Η περιγραφή αυτή γίνεται, καθώς στη συνέχεια της εργασίας μας θα εξετάσουμε ποιοι από τους παρακάτω χώρους υπάρχουν στα σχολεία μας.

A) Το σχολείο διαθέτει ειδικά διαμορφωμένες αίθουσες που βοηθούν στην οργάνωση και διεξαγωγή σύγχρονων μεθόδων διδασκαλίας προσανατολισμένες στο μαθητή.

Καθώς η αίθουσα διδασκαλίας, αλλά και οι άλλοι χώροι στο Ολοήμερο Σχολείο λειτουργούν ως υποκατάστατο της οικογένειας για τα παιδιά, γι' αυτό είναι απαραίτητο να έχουν μια διαφορετική επίπλωση. Ο λόγος που είναι απαραίτητες αυτές οι αλλαγές είναι κυρίως για να παρέχονται στα παιδιά κάποιες επιπλέον ανέσεις και ταυτόχρονα να τους θυμίζει η επίπλωση αυτή κατά το δυνατόν το σπίτι τους (Πυργιωτάκης Ι.Ε.- Αλμπέντζου Ο., 2001, σ. 237).

Έτσι, λοιπόν, η αίθουσα διδασκαλίας είναι καλό να χωρίζεται σε χώρο εργασίας και σε χώρο για απασχολήσεις. Στο χώρο εργασίας τα θρανία μπορούν να έχουν τέτοια διάταξη (σχήμα Π ή για ομαδική εργασία), ώστε μαθητές και δάσκαλος να μπορούν να κινούνται εύκολα, να συνεργάζονται και να εφαρμόζουν εναλλακτικές μορφές επικοινωνίας και εργασίας. Ο χώρος απασχόλησης αφορά το μέρος, όπου οι μαθητές μπορούν να αναπαύονται, να χαλαρώνουν ή να μελετούν, γι' αυτό και είναι καλό να μοιάζει κάπως με χώρο σπιτιού. Σ' αυτή τη γωνιά της «ευκαιριακής χαλάρωσης», όπως λέγεται, μπορούν να πηγαίνουν και οι μαθητές που τελείωσαν τις εργασίες τους και έχουν χρόνο να διαβάσουν κάτι ξεκούραστο ή να συνεργαστούν μεταξύ τους για κάποια εργασία.

---

⁴⁴ Λέγοντας θετικά, εννοούμε ότι θα βοηθούσε τόσο όσον αφορά την επιτυχή εκπλήρωση των εκπαιδευτικών και κοινωνικών στόχων του ολοήμερου σχολείου, όσο και στην ικανοποίηση των αναπτυξιακών αναγκών των μαθητών στο νέο αυτό τύπο σχολείου.

Τέλος, η κάθε τάξη είναι απαραίτητο να διαθέτει τον σχετικό εξοπλισμό, ο οποίος θα βοηθά στη διερευνητική μάθηση, στην εκπόνηση ατομικών και ομαδικών εργασιών και στην προσωπική αναζήτηση της γνώσης μέσω διαδικτύου (Βιτσιλάκη Χ.- Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2001, σ.51). Οι ηλεκτρονικές συσκευές σε κάθε τάξη είναι απαραίτητες και γιατί επιτρέπουν πρόσβαση σε εκπαιδευτικό υλικό, π.χ. εκπαιδευτικά CD, βιντεοκασέτες, τα οποία βοηθούν για την πραγματοποίηση μιας αποτελεσματικής διδασκαλίας.

Πάντως ο μαθητής του ολοήμερου σχολείου όντας σε μια ιδιαίτερα ευαίσθητη και κρίσιμη αναπτυξιακή περίοδο, έχει ανάγκη καταρχήν ενός περιβάλλοντος οικείου και φιλικού, με οικογενειακή ατμόσφαιρα, ώστε να νοιώθει ασφάλεια και ψυχολογική άνεση, ως εφελήριο για τις περαιτέρω νοητικές, δημιουργικές ή όποιες άλλες επιδόσεις του από τη μια, και τη θετική από μέρους του αποδοχή του σχολικού περιβάλλοντος.

Β) Το σχολείο διαθέτει διάφορα εργαστήρια για την παιδαγωγική λειτουργία του ολοήμερου προγράμματος.

- **Αίθουσα πολλαπλών χρήσεων**
- **Εργαστήριο Φυσικών Επιστημών-Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης**
- **Εργαστήριο Πληροφορικής**
- **Εργαστήριο Εικαστικών**
- **Εργαστήριο Μουσικής**
- **Εργαστήριο θεατρικής αγωγής-θεατρικού παιχνιδιού**
- **Βιβλιοθήκη-αναγνωστήριο**
- **Χώρος εστίασης**

Οι νέες δραστηριότητες που εισάγονται στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Προαιρετικού Ολοήμερου Σχολείου, όπως είναι αυτονόητο, απαιτούν την κατάλληλη κτιριακή οργάνωση και τον κατάλληλο εξοπλισμό, με ειδικά γι' αυτές διαμορφωμένους χώρους, ώστε οι στόχοι τους να μπορούν να υλοποιηθούν.

Παρακάτω αναλύουμε τους χώρους που είναι απαραίτητοι σύμφωνα με τα νομικά κείμενα για τη λειτουργία ενός Προαιρετικού Ολοήμερου Σχολείου.

Αίθουσα πολλαπλών χρήσεων η οποία προσφέρεται για γυμναστική, θεατρικό παιχνίδι και παραστάσεις, επετειακές εκδηλώσεις,

εκθέσεις, εισηγήσεις θεμάτων, παρουσιάσεις εργασιών των μαθητών, μουσικές εκδηλώσεις.

Πρόκειται για μια αίθουσα η οποία με τον κατάλληλο σχεδιασμό μπορεί να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις των δραστηριοτήτων του ολοήμερου σχολείου αποφορτίζοντας τις χρήσεις του σχολικού κτιρίου. Εξαιτίας του ότι θα φιλοξενεί λόγω της φύσης της πολλούς μαθητές θα πρέπει να διαθέτει καλή ακουστική και μόνωση και ταυτόχρονα λόγω του ότι θα είναι ο βασικός χώρος οργάνωσης και ανάπτυξης πλούσιας σχολικής ζωής, καλό είναι να διαθέτει και σκηνή, παρασκήνια και αποθήκη.

Εργαστήριο Φυσικών Επιστημών-Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο οποίο οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να ξεφύγουν από την απλή παρουσίαση πληροφοριών και να υλοποιήσουν με βάση όσα γνωρίζουν πειράματα, τα οποία θα συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση των φυσικών φαινομένων και στην εξαγωγή συμπερασμάτων.

Το εργαστήριο αυτό προτείνεται να έχει εμβαδόν περίπου 75τ.μ. και να υπάρχει πρόβλεψη για παροχή νερού και ηλεκτρικό (Πυργιωτάκης Ι. Ε.- Αλπέντζου Ο., 2001, σ.240).

Εργαστήριο Πληροφορικής το οποίο στην εποχή μας είναι πολύ απαραίτητο, καθώς η πληροφορική έχει εισχωρήσει σε όλους τους τομείς της ζωής κάθε ανθρώπου. Το σχολείο δεν πρέπει να μείνει αμέτοχο σ' αυτή την εξέλιξη, αλλά θα πρέπει να σχεδιάσει το πρόγραμμα του έτσι ώστε να βοηθήσει τους μαθητές να γνωρίσουν τον υπολογιστή και να είναι το επικοινωνιακό αλλά και γνωστικό εργαλείο γι' αυτούς.

Για το Ολοήμερο Σχολείο το εργαστήριο αυτό προτείνεται να έχει εμβαδόν περίπου 50τ.μ., με περιμετρική παροχή ηλεκτρικού ρεύματος και Η/Υ ανά δύο μαθητές. Καλό θα είναι επίσης να μπορεί να χρησιμοποιηθεί το εργαστήριο και ως αίθουσα προβολών εικόνας.

Εργαστήριο εικαστικών το οποίο συμβάλλει στην προαγωγή της δημιουργικής έκφρασης των μαθητών, την καλλιέργεια της αισθητικής τους και την ανάπτυξη της φαντασίας τους. Ο καλός και ομοιόμορφος φυσικός φωτισμός είναι βασική προϋπόθεση για τη σαφή και πλήρη αντίληψη των χρωμάτων και των σχημάτων και τον οπτικό έλεγχο του αποτελέσματος των εργασιών του από το παιδί, εφόσον η συγκεκριμένη δραστηριότητα στηρίζεται κυρίως στην οπτική του αντίληψη.

Απαραίτητο είναι το εργαστήριο να διαθέτει τον απαραίτητο εξοπλισμό, ώστε να μπορούν να δημιουργούν οι μαθητές και να εκφράζονται μέσα από διάφορες τέχνες, όπως πηλό, ζωγραφική, κατασκευές κ.τ.λ. Προτείνεται να έχει εμβαδόν περίπου 50τ.μ. και να υπάρχουν ντουλάπια για τα διάφορα υλικά, πάγκοι εργασίας και καρέκλες.

Εργαστήριο Μουσικής το οποίο να διαθέτει τον απαραίτητο εξοπλισμό, όπως ραδιοκασετόφωνο, αρμόνιο, CD, και κυρίως καλή ακουστική που αναγκαία για ένα τέτοιο εργαστήριο. Η οργάνωση του εργαστηρίου της μουσικής γίνεται με στόχο την καλή οπτική και κυρίως ακουστική επαφή του δασκάλου με το μαθητή.

Πάντως η μουσική καλό είναι να μην αντιμετωπίζεται μόνο ως διασκέδαση, αλλά και ως μέσο καλλιέργειας του νου και δημιουργικής έκφρασης.

Εργαστήριο θεατρικής αγωγής-θεατρικού παιχνιδιού μια και η θεατρική παιδεία αποβλέπει στην αισθητική καλλιέργεια, την ελευθερία έκφρασης και την αυτογνωσία των μαθητών, αποτελεί ένα ισχυρό εργαλείο για την ισόρροπη ανάπτυξη του ψυχοδιανοητικού και αισθητικού δυναμικού των μαθητών. Η θεατρική αγωγή αποτελεί ή πρέπει να αποτελεί προέκταση της καθημερινής ζωής του παιδιού.

Το εργαστήριο της θεατρικής αγωγής προτείνεται να έχει εμβαδόν περίπου 50 τ.μ. με μοκέτα και να διαθέτει ραδιοκασετόφωνο, μηχάνημα προβολών και ντουλάπια για φύλαξη υλικών (Πυργιωτάκης Ι. Ε.-Αλπέντζου Ο., 2001, σ.242).

Βιβλιοθήκη-αναγνωστήριο, όπου κάθε μαθητής μπορεί να ψάχνει και να αναζητά στοιχεία για οποιοδήποτε ζήτημα τον απασχολεί, μπορεί να κάνει τις εργασίες του, να εμβαθύνει, ακόμα και να ψυχαγωγείται διαβάζοντας κάποιο βιβλίο που του αρέσει και τον ενδιαφέρει. Η βιβλιοθήκη καλό είναι να διαθέτει πολλά βιβλία και εγκυκλοπαίδειες διαφόρων θεμάτων, καθώς εκεί θα μπορέσει ο μαθητής να ανακαλύψει πτυχές ενός θέματος προς έρευνα, να κρίνει και να συγκρίνει.

Προτείνεται ο χώρος αυτός να είναι περίπου 50 τ.μ. με ράφια για βιβλία, τραπέζια και καρέκλες, και ένα όσο το δυνατόν πιο ευχάριστο περιβάλλον.

Χώρος εστίασης είναι εκείνος στον οποίο οι μαθητές του ολοήμερου πραγματοποιούν το μεσημεριανό τους γεύμα με φαγητό, το οποίο φέρνουν από το σπίτι και το οποίο φυλάσσεται στο ψυγείο και ζεσταίνεται πριν από την κατανάλωση του. Δυστυχώς στα περισσότερα Προαιρετικά Ολοήμερα Σχολεία δεν υπάρχει χωριστός χώρος εστίασης. Αντίθετα οι μαθητές τρώνε το φαγητό τους σε κάποια από τις αίθουσες που χρησιμοποιείται στο πρωινό ή απογευματινό πρόγραμμα. Πάντως ως βασικός στοιχειώδης εξοπλισμός προβλέπεται το ψυγείο και ο φούρνος ώστε να καλυφθούν οι ανάγκες των παιδιών⁴⁵. Στην ουσία ο χώρος εστίασης είναι ένας χώρος, όπου τα παιδιά χαλαρώνουν, γευματίζουν και ανατροφοδοτούνται ψυχολογικά και σωματικά για να συνεχίσουν το υπόλοιπο εκπαιδευτικό πρόγραμμα.

2.3.2 Πρόγραμμα λειτουργίας Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου.

(Ωράριο και ωρολόγιο πρόγραμμα)

1. Ωράριο λειτουργίας Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου

Το πρόγραμμα του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου ξεκινά στις 8.15 π.μ. για όλες τις τάξεις και ολοκληρώνεται στις 16.00. Το πρόγραμμα χωρίζεται σε τρεις ζώνες λειτουργίας, την πρωινή, τη μεσημβρινή και την απογευματινή ή μετά-μεσημβρινή ζώνη. Η πρωινή ζώνη λειτουργεί 7.00-8.00 π.μ., εφόσον σ' αυτή συμμετέχουν από (5) πέντε μαθητές και πάνω. Στα συστεγαζόμενα σχολεία, γίνονται κοινά τμήματα εφόσον ο αριθμός των μαθητών είναι μικρός ανά σχολικό τμήμα.

Αξίζει να σημειωθεί πως το πρόγραμμα λειτουργίας του ολοήμερου σχολείου χαρακτηρίζεται από μια ευελιξία όσον αφορά τόσο το ωράριο όσο και τα μαθήματα, και η διαμόρφωση του γίνεται και με βάση τις ανάγκες κάθε περιοχής, τις επιθυμίες των γονέων και των μαθητών.

---

⁴⁵ Βλ. Φ. 13.1/717/Γ1/742, 21-9-1999.

Το πρόγραμμα του ολοήμερου σχολείου, σύμφωνα με τη Φ. 13.1/812/77250/Γ1/23-07-2002, είναι υποχρεωτικό για όσους μαθητές δηλώσουν συμμετοχή σ' αυτό και διαρκεί τέσσερις διδακτικές ώρες, όπως φαίνεται και στον παρακάτω πίνακα.

Ωράριο και ωρολόγιο πρόγραμμα Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου

1 ^η ώρα	12.50-13.30	Για τις τάξεις Α΄ και Β΄
	13.30-13.55	Γεύμα- διάλειμμα
2 ^η ώρα	13.55-14.30	Για όλες τις τάξεις
	14.30-14.40	Διάλειμμα
3 ^η ώρα	14.40-15.15	Για όλες τις τάξεις
	15.15-15.25	Διάλειμμα
4 ^η ώρα	15.25-16.00	Για όλες τις τάξεις

Ιδιαίτερα η λήξη του προγράμματος απασχόλησε αρκετά όλους όσους ασχολήθηκαν με τη διαμόρφωση του. Τελικά, όμως, ορίστηκε ως χρόνος λήξης εκείνος που εξυπηρετεί και ικανοποιεί τις ανάγκες των εργαζόμενων γονέων και των μαθητών.

2. Ωρολόγιο πρόγραμμα Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου.

Το πρόγραμμα του ολοήμερου οφείλει να είναι αξιόπιστο και ελκυστικό για να διατηρείται αμείωτο το ενδιαφέρον των μαθητών και η επιθυμία παραμονής τους. Είναι απαραίτητο να περιλαμβάνει επιπρόσθετα διδακτικά αντικείμενα και δραστηριότητες που να τραβούν την προσοχή των παιδιών και να τα ελκύουν για να γνωρίσουν τις δικές τους δυνατότητες αλλά και το κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον στο οποίο καλούνται να ζήσουν και να υπηρετήσουν.

Σε επίπεδο ωρολογίου προγράμματος είναι απαραίτητες ορισμένες αλλαγές που περιγράφονται παρακάτω:

- Αλλαγή στη διάρκεια της διδακτικής ώρας. Τα 45 λεπτά που ισχύουν ως διδακτική ώρα του πρωινού προγράμματος, είναι δυνατόν να αυξηθούν ή και να μειωθούν ανάλογα με τις απαιτήσεις των μαθητών ή του διδακτικού αντικειμένου.
- Το σχολικό ωράριο επεκτάθηκε με την αλλαγή στη διάρκεια του σχολικού προγράμματος.
- Οι αθλητικές δραστηριότητες δεν προγραμματίζονται αμέσως μετά το γεύμα.
- Πριν και μετά το φαγητό των μαθητών υπάρχει λίγος χρόνος για ξεκούραση.
- Τα βασικά μαθήματα (Γλώσσα-Μαθηματικά) διδάσκονται κυρίως τις πρώτες ώρες.
- Εκκρεμεί η ανακατανομή των γνωστικών αντικειμένων και η διάχυση τους στη διάρκεια όλης της σχολικής μέρας.

Η Γλώσσα και τα Μαθηματικά επιλέγεται να διδάσκονται τις πρώτες διδακτικές ώρες, επειδή οι μαθητές τότε είναι περισσότερο ξεκούραστοι και μπορούν να συγκεντρωθούν πιο εύκολα. Καλό είναι, βέβαια, καμιά φορά να προγραμματίζονται για τις απογευματινές ώρες, όταν στόχος είναι η εξάσκηση και η εφαρμογή κάποιου φαινομένου από τα συγκεκριμένα μαθήματα.

Τα υπόλοιπα γνωστικά αντικείμενα διδάσκονται κυρίως την 3^η και 4^η διδακτική ώρα. Καλό είναι να συνδυάζονται τα διάφορα γνωστικά αντικείμενα με τα μαθήματα, ώστε να «σπάει» η μονοτονία και να αλλάξει και η αντίληψη των μαθητών όσον αφορά τα σοβαρά «ακαδημαϊκά» μαθήματα και τα «μη ακαδημαϊκά»-λιγότερο σημαντικά.

Σχετικά με τη σίτιση, από τις 13.30 έως και 13.55 οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα να λάβουν ένα ελαφρύ γεύμα που ετοιμάζουν οι γονείς τους. Αξίζει να σημειωθεί από τους εκπαιδευτικούς προς τους γονείς η σημασία λήψης από τους μαθητές ενός ελαφριού γεύματος από το σπίτι. Μετά το φαγητό οι μαθητές έχουν και λίγο για να ξεκουραστούν.

Τέλος πρέπει να γίνει κατανοητό ότι η επιτυχής εφαρμογή του προγράμματος προϋποθέτει την παρακολούθηση του από όλους τους

μαθητές που συμμετέχουν στο ολοήμερο μέχρι την λήξη του. Επομένως δεν επιτρέπεται η πρόωγη αποχώρηση των μαθητών, γιατί αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αδυναμία εφαρμογής του προγράμματος και την ακύρωση του παιδαγωγικού ρόλου του. Η προαιρετικότητα αφορά τη συμμετοχή των παιδιών στο πρόγραμμα του ολοήμερου σχολείου και όχι την προαιρετική παρακολούθηση του προγράμματος όσων έχουν δηλώσει συμμετοχή.

2.3.3 Πρόγραμμα διδασκαλίας μαθημάτων-Αναλυτικό Πρόγραμμα

Το Αναλυτικό Πρόγραμμα του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου σχεδιάστηκε με βάση τρία κυρίως στοιχεία:

- Την υλοποίηση του υφιστάμενου αναλυτικού προγράμματος.
- Την ολοκλήρωση της μαθησιακής διαδικασίας-εμπέδωση, προετοιμασία και
- Την προσθήκη νέων γνωστικών αντικειμένων.

Η διεύρυνση του σχολικού χρόνου και η επέκταση του σχολικού προγράμματος σε ολοήμερη βάση δημιουργούν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για τη μεταβολή των οργανωτικών και λειτουργικών δομών του σχολείου, την εσωτερική μεταρρύθμιση του, την επικέντρωση στην παιδαγωγική λειτουργία και την ενίσχυση του κοινωνικού και πολιτιστικού ρόλου προκειμένου να υπάρξει ουσιαστική σύνδεση του σχολείου με τα πραγματικά περιεχόμενα της ζωής. Αυτό που απουσιάζει από το τυπικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα του πρωινού σχολείου μπορεί να ενταχθεί άνετα στο ολοήμερο, λόγω της δυνατότητας του να προσφέρει περισσότερο χρόνο και περισσότερες ευκαιρίες στο μαθητή μέσα σε ένα παιδαγωγικά διαμορφωμένο περιβάλλον.

Το επίσημο αναλυτικό πρόγραμμα προσφέρει περιθώρια ελευθερίας, ώστε να υπάρχει η δυνατότητα προσθήκης και εμπλουτισμού του προγράμματος με νέα διδακτικά αντικείμενα που θεωρούνται απαραίτητα για τους μαθητές μιας συγκεκριμένης περιοχής. Αυτά τα αντικείμενα μπορούν να σχετίζονται με την καθημερινή ζωή και τις προσωπικές εμπειρίες των μαθητών και να διευκολύνουν την εφαρμογή παιδαγωγικών μεθόδων που στο παραδοσιακό σχολείο είναι ανεφάρμοστα.

Εξάλλου, βασική προϋπόθεση για να δεχτούν οι γονείς το ρόλο του Ολοήμερου και να κατανοήσουν την αξία του, είναι το Αναλυτικό Πρόγραμμα του Ολοήμερου Σχολείου να περιλαμβάνει αναλλοίωτο το πρόγραμμα του κανονικού σχολείου, όπως αυτό ισχύει και εφαρμόζεται σε όλα τα σχολεία της επικράτειας (Βιτσιλάκη Χ.-Πυργιωτάκης Ι.Ε., 2001).

Επομένως, η παροχή επιπρόσθετων γνώσεων και δραστηριοτήτων είναι η βασική παρέμβαση του ολοήμερου σχολείου. Η δυνατότητα του μαθητή να μπορεί να επιλέγει μεταξύ διαφορετικών προσφερόμενων δραστηριοτήτων, ανάλογα με τις ιδιαίτερες κλίσεις και τα ενδιαφέροντα του, είναι ένα από τα θετικά στοιχεία του ολοήμερου σχολείου.

Επιπλέον, όσο περισσότερες δυνατότητες επιλογής ανάμεσα σε δραστηριότητες και ουσιαστικής συμμετοχής στις αποφάσεις έχουν οι μαθητές, τόσο περισσότερες πιθανότητες έχουν να αναπτύξουν υπευθυνότητα και δυνατότητα διαχείρισης του εξωσχολικού χρόνου.

Πέρα, όμως, από αυτά η διαμόρφωση με αυτό τον τρόπο του Αναλυτικού Προγράμματος του Ολοήμερου Σχολείου, δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την ύπαρξη ενός μορφωσιογόνου περιβάλλοντος για τις επιπλέον ώρες παραμονής του παιδιού στο σχολείο. Ταυτόχρονα ο μαθητής διευρύνει το γνωστικό του τομέα και μάλιστα με σύγχρονες γνώσεις και νέες τεχνολογίες, που υπό άλλες συνθήκες θα «αγόραζε» από την ιδιωτική εκπαιδευτική αγορά.

Όσον αφορά την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων αυτών για την αντισταθμιστική εκπαίδευση, τα δεδομένα που προκύπτουν από τη βιβλιογραφία είναι ότι τα προγράμματα που έχουν εστιαστεί στη βελτίωση των συνθηκών κοινωνικοποίησης των παιδιών χαμηλής κοινωνικής προέλευσης, τεκμηριώνουν ότι έχουν όντως προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες στα παιδιά αυτά. Τα βοηθούν να αναπτύξουν τις κοινωνικές τους δεξιότητες και να μάθουν να χειρίζονται εποικοδομητικά τις συγκρουσιακές σχέσεις με τους συνομηλίκους τους.

Παράλληλα, αυξάνεται η δημιουργικότητα των μαθητών, μέσω διαφόρων μαθημάτων, τα οποία κάνουν και πιο ευχάριστη τη μαθησιακή διαδικασία. Με αυτά τα μαθήματα αποφεύγεται η «σχολειοποίηση» του ελεύθερου χρόνου των μαθητών, πράγμα που είναι σημαντικό τόσο για τους μαθητές όσο και για τους εκπαιδευτικούς.

Μια ακόμη συνεισφορά του ολοήμερου σχολείου στην εκπαιδευτική διαδικασία και πραγματικότητα αποτελεί η σχολική προετοιμασία που εντάσσεται στα πλαίσια του σχολικού ωραρίου ή στα πλαίσια του κάθε μαθήματος και η ολοκλήρωση της μαθησιακής διαδικασίας. Η διαδικασία αυτή επιτυγχάνεται είτε με την ενισχυτική διδασκαλία των μαθητών που χρήζουν επιπρόσθετη βοήθεια, είτε με την αυτόνομη εργασία-προετοιμασία των μαθητών στα εργαστήρια, τη βιβλιοθήκη ή την τάξη κατά τη διάρκεια των προγραμματισμένων ωρών μελέτης που προβλέπονται από το ωρολόγιο πρόγραμμα (Βιτσιλάκη Χ. - Πυργιωτάκης Ι.Ε., 2001).

Για να ευοδωθεί η διαδικασία αυτή προϋποτίθεται αλλαγή στη μέθοδο μετάδοσης της γνώσης κατά τέτοιο τρόπο ώστε να κατορθώνεται η εμπέδωση στα πλαίσια του κάθε μαθήματος. Η συγκεκριμένη αλλαγή έχει ως προϋπόθεση την εκπόνηση περιορισμένων και σύντομων εργασιών ή ασκήσεων κατά τη διάρκεια του μαθήματος. Οι εργασίες αυτές καλό θα είναι να προκαλούν τη σκέψη, να είναι ελκυστικές, να καλλιεργούν τα όποια ενδιαφέροντα του μαθητή και να συμβάλλουν στη διαδικασία εμπάθουσας και διεύρυνσης της μάθησης.

Το Ολοήμερο Σχολείο στοχεύει επίσης και στην εξοικονόμηση ελεύθερου χρόνου γονέων και μαθητών. Στο πρόγραμμα του Ολοήμερου Σχολείου προβλέπεται η ύπαρξη ικανοποιητικού χρόνου προετοιμασίας των μαθημάτων της επόμενης μέρας, δίχως όμως να αισθάνονται οι μαθητές ότι παρατείνεται η μαθησιακή διαδικασία σε βάρος της αισθητικής δημιουργικής απασχόλησης (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2001).

Ο σεβασμός του ελεύθερου χρόνου των παιδιών είναι πρωταρχική απαίτηση στη σημερινή κοινωνία, στην οποία έχουν μετατραπεί σε υπερωριακά εργαζόμενους μαθητές. Κάθε ευκαιρία για μείωση των εργασιών αποβαίνει προς όφελος της ψυχοσωματικής υγείας των παιδιών και της ανάπτυξης των κοινωνικών δεξιοτήτων τους.

Τέλος, ένας άλλος μαθησιακός στόχος που τίθεται στο Ολοήμερο Σχολείο είναι η αντιμετώπιση των μαθησιακών δυσκολιών που αντιμετωπίζουν πολλά παιδιά. Όλοι οι εκπαιδευτικοί γνωρίζουν ότι οι μαθητές κάθε σχολικής τάξης δεν βρίσκονται όλοι στο ίδιο επίπεδο. Ορισμένοι μαθητές ολοκληρώνουν πολύ γρήγορα την εργασία που τους έχει αναθέσει ο δάσκαλος (ακόμα και μέσα στα πλαίσια του μαθήματος), ενώ αντίθετα κάποιοι

άλλοι αντιμετωπίζουν προβλήματα επεξεργασίας της ύλης ή ακόμη και κατανόησης. Σε τούτο το σημείο το Ολοήμερο Σχολείο παρεμβαίνει με την ενισχυτική διδασκαλία. Καλό θα είναι να δοθεί ιδιαίτερη φροντίδα, ώστε οι μαθητές που θα συμμετέχουν σ' αυτή να μη στιγματιστούν. Δεν πρέπει να υπάρχει η αίσθηση της τιμωρίας, με το να κάνουν για παράδειγμα μάθημα την ώρα που οι άλλοι μαθητές ασχολούνται με ευχάριστες δραστηριότητες, όπως ζωγραφική, πληροφορική, γυμναστική κ.τ.λ.

Ένας από τους καλύτερους τρόπους για να αποφευχθεί ο στιγματισμός των αδύναμων μαθητών είναι η ανάθεση από το δάσκαλο τέτοιων εργασιών, οι οποίες να μπορούν να εκπονηθούν σε διάφορα επίπεδα δυσκολίας. Κάτι τέτοιο είναι ιδιαίτερα εύκολο και πραγματοποιήσιμο σε μαθήματα που δημιουργούν την ανάγκη για ενισχυτική διδασκαλία, όπως τη Γλώσσα και τα Μαθηματικά (Βιτσιλάκη Χ., 2001).

Ένας ακόμη τρόπος οργάνωσης της προετοιμασίας είναι η αξιοποίηση της ομαδοσυνεργατικής μεθόδου, την οποία και θα αναφέρουμε λεπτομερέστερα παρακάτω.

Με τον τρόπο οργάνωσης του προγράμματος του Προαιρετικού Ολοήμερου Σχολείου που περιγράψαμε παραπάνω, δίνεται η δυνατότητα στο Προαιρετικό Ολοήμερο Σχολείο να βελτιώσει την παρεχόμενη εκπαίδευση και να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες.

2.3.4 Μεθοδολογία Διδασκαλίας

Η λειτουργία του ολοήμερου σχολείου οδήγησε σε αλλαγές στη μεθοδολογία διδασκαλίας. Αυτές συνδέονται με την εφαρμογή της διαθεματικής προσέγγισης της γνώσης, την ομαδοσυνεργατική διδασκαλία, την ανοιχτή και αυτοκατευθυνόμενη μάθηση, τη μάθηση που είναι προσανατολισμένη στη δράση. Η γνώση δεν παρέχεται πλέον με μετωπική διδασκαλία, έτοιμη προς αφομοίωση από το μαθητή. Δάσκαλος και μαθητής είναι συνοδοιπόροι στην προσπάθεια κατάκτησης της γνώσης. Αυτό που αξίζει είναι η ανάπτυξη δραστηριοτήτων, ικανοτήτων, δεξιοτήτων για την κατάκτηση της γνώσης και αναζήτησης πληροφοριών, η ανάδειξη των ιδιαίτερων ικανοτήτων και κλήσεων των μαθητών, η ελευθερία επιλογών, ο

παιγνιώδης χαρακτήρας των προσφερόμενων δραστηριοτήτων, η από κοινού προσπάθεια των συμμαθητών για την προσέγγιση του στόχου, η μείωση του άγχους για γνωστικές επιδόσεις.

Επικρατεί, επομένως, μια άλλη φιλοσοφία και θεώρηση της παιδαγωγικής πράξης. Τονίζεται το κλίμα της τάξης, η συναισθηματική ικανοποίηση του μαθητή, η αξιοποίηση των κλίσεων και ενδιαφερόντων του, η κατάκτηση της γνώσης μέσα από πολλά μονοπάτια και η μάθηση του τρόπου κατάκτησης της γνώσης. Σε μια κοινωνία με πληθώρα πληροφοριών από ποικίλες πηγές αυτό που μετρά είναι το να μάθει κανείς πώς να μαθαίνει και όχι η απόκτηση στείρων γνώσεων.

Η υιοθέτηση παιδαγωγικών μεθόδων προσέγγισης της ύλης με μεγαλύτερη ενεργητική και οικειοθελή συμμετοχή των παιδιών συμβάλλει στην αποτελεσματικότερη κατάκτηση της γνώσης. Επιτρέπει την εκμετάλλευση του χρόνου από το δάσκαλο για να ασχοληθεί με τους πιο αδύναμους μαθητές και να υπηρετήσει στην πράξη την αντισταθμιστική εκπαίδευση που το ολόημερο υποστηρίζει ότι υπηρετεί.

Στα πλαίσια, λοιπόν, της νέας μεθοδολογίας που εφαρμόζεται στα πλαίσια του Προαιρετικού Ολοήμερου Σχολείου, τονίζουμε τις παρακάτω μεθόδους που είναι καλό να εφαρμόζονται:

- Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία
- Διαθεματική προσέγγιση των γνώσεων
- Εξατομικευμένη διδασκαλία
- Διδασκαλία και μάθηση με σύγχρονα οπτικοακουστικά μέσα
- Σύνδεση της διδασκαλίας των μαθημάτων με ψυχαγωγικές δραστηριότητες.

Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία

Η ομαδοσυνεργαστική βοηθά ιδιαίτερα στη διδασκαλία πολλών μαθημάτων και συντελεί στην ανάπτυξη κοινωνικών τρόπων συμπεριφοράς. Η ερμηνεία της καλύτερης απόδοσης της ομάδας μπορεί να βρίσκεται στις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των μελών της ομάδας, τις διαπροσωπικές τους σχέσεις και τις συζητήσεις που πραγματοποιούνται μέσα στην ομάδα (Παπαπέτρου Μ.- Σουσαμίδου- Καραμπερή Α., 2004).

Η παιδαγωγική αξία της διδασκαλίας-μάθησης με ομάδες εργασίας είναι ουσιαστική. Είναι κοινώς αποδεκτό, ότι η ομαδοσυνεργατική συμφιλώνει απόλυτα την ανάπτυξη της ατομικής προσωπικότητας με την οργάνωση της συνεργασίας. Μέσα σε μια μικρή ομάδα οι μαθητές εκφράζουν τις προσωπικές τους απόψεις και επιθυμίες, ανταλλάσσουν ιδέες και γνωρίζουν καλύτερα τον εαυτό τους. Το πιο σημαντικό, όμως, είναι πως με τη συνεργασία που αναπτύσσεται μέσα στην ομάδα, όλοι οι μαθητές αντιλαμβάνονται την ανάγκη για ισότητα και αμοιβαιότητα στις σχέσεις τους (Κανάκης Ι. Ν., 2001).

Για να είναι όμως δυνατή αυτή η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία, είναι απαραίτητες και ορισμένες προϋποθέσεις. Αρχικά καλό είναι να υπάρχει η απαραίτητη υλικοτεχνική υποδομή, ώστε να βοηθηθεί ο εκπαιδευτικός σ' αυτή του την προσπάθεια. Οι αίθουσες, δηλαδή, διδασκαλίας καλό είναι να είναι κατασκευασμένες με τέτοιο τρόπο που να μην ευνοούν μονάχα τη μετωπική διδασκαλία και να διαθέτουν το απαραίτητο εποπτικό υλικό.

Επιπλέον η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία γίνεται ακόμα πιο εύκολη στην περίπτωση που το αντικείμενο διδασκαλίας είναι κοινό και γνωστό για όλους τους μαθητές.

Το πιο σημαντικό, όμως, για την ομαδοσυνεργατική διδασκαλία είναι ο αριθμός των μαθητών και ο χρόνος. Όσο, δηλαδή, πιο λίγοι είναι οι μαθητές σε μια τάξη και όσο περισσότερο χρόνο έχουν, τόσο πιο αποτελεσματική είναι η ομαδική διδασκαλία.

Διαθεματική προσέγγιση των γνώσεων

Αρχικά καλό είναι να ξεκαθαρίσουμε, ότι η διαθεματική προσέγγιση της γνώσης, δεν είναι μέθοδος ούτε και μορφή διδασκαλίας, αλλά ένας καλός τρόπος για να μπορέσει ο εκπαιδευτικός να συγκεντρώσει τα διάφορα αντικείμενα μάθησης που απασχολούν τους μαθητές και να τα επεξεργαστεί με έναν ενιαίο τρόπο, χωρίς να αναγκάζεται να τα χωρίζει σε πολλά μικρά αντικείμενα (Παπαβασιλείου-Πυργιωτάκη Χ., 2004).

Για να μπορέσουμε να επιτύχουμε κάτι τέτοιο δεν χρειάζεται να υπάρχουν χωριστές ώρες για κάθε αντικείμενο, αλλά καταστάσεις μάθησης οι οποίες προσεγγίζουν το περιεχόμενο της διδασκαλίας ως κάτι ενιαίο και

αδιαίρετο. Επομένως δημιουργείται ένα καινούριο μάθημα με την ενοποίηση των περισσότερων μαθημάτων.

Η διαθεματική προσέγγιση των γνώσεων είναι ένας τρόπος που θα μπορούσε να βοηθήσει ιδιαίτερα το δάσκαλο του Ολοήμερου Σχολείου, καθώς έχει πολλές ελεύθερες ώρες, που χρειάζεται να καλυφθούν με κάποιο τρόπο. Η διαθεματική προσέγγιση ενός αντικειμένου θα είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα για τα παιδιά του Ολοήμερου, κυρίως γιατί είναι αρκετά κουρασμένα από τα μαθήματα τους από το πρωινό πρόγραμμα και δεν έχουν διάθεση να ξανακάνουν τα ίδια πράγματα που έκαναν και το πρωί.

Επιπλέον τα τμήματα του Ολοήμερου είναι ανομοιογενή και η μέθοδος Project, η οποία εφαρμόζεται στα πλαίσια της διαθεματικής προσέγγισης βοηθά στην ανάπτυξη της συλλογικότητας και κυρίως δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να ασχοληθούν με εργασίες που έχουν σχέση με την ηλικία και τα ενδιαφέροντα τους.

Στα πλαίσια υλοποίησης ενός σχεδίου εργασίας με διαθεματική μορφή, χρειάζεται να αναζητηθεί με προσοχή ποιες διαστάσεις ενός θέματος χρειάζεται να εξεταστούν και ποιες από αυτές θα επιλεγούν για την υλοποίηση ενός σχεδίου εργασίας. Βασική προϋπόθεση για την οργάνωση και το σχεδιασμό το σχεδίου εργασίας είναι η ενεργός συμμετοχή κατά το δυνατόν όλων των μελών της ομάδας.

Συνοψίζοντας η μέθοδος Project μπορεί να εφαρμοστεί στο Προαιρετικό Ολοήμερο Σχολείο, ειδικά όταν υπάρχουν η απαραίτητη υλικοτεχνική υποδομή και ο χρόνος για μια επιτυχή εφαρμογή. Με την εφαρμογή της μπορούν να απασχοληθούν δημιουργικά οι μαθητές μιας τάξης ή περισσότερων τάξεων που έχουν ενταχθεί στην ίδια ομάδα του Project (Χατζηδήμου Δ.-Ταρατόρη Ε., 2001).

Εξατομικευμένη διδασκαλία

Βασικός σκοπός του Ολοήμερου Σχολείου σύμφωνα με τις νομικές διατάξεις είναι «να διασφαλίσει την ισότιμη προσφορά γνωστικών αντικειμένων στους μαθητές, ανεξάρτητα από την κοινωνική ή τη γεωγραφική

τους προέλευση»⁴⁶. Φυσικά όλοι οι μαθητές δεν έχουν τις ίδιες δυνατότητες και ικανότητες και δεν προέρχονται από ίδια κοινωνικά στρώματα.

Είναι, λοιπόν, απαραίτητο ο δάσκαλος να προσφέρει μια διαφοροποιημένη γνώση στους μαθητές ανάλογα με τις δυνατότητες τους. Αυτή η διαδικασία είναι αρκετά δύσκολη και χρονοβόρα για το δάσκαλο, καθώς χρειάζεται οργάνωση από τον ίδιο, άσκηση και τριβή των μαθητών με το συγκεκριμένο τρόπο δουλειάς, επιμόρφωση δασκάλου κ.α.

Όμως αυτό που χαρακτηρίζει το Ολοήμερο Σχολείο είναι το ευέλικτο ωρολόγιο πρόγραμμα, το οποίο ευνοεί τέτοιου είδους εφαρμογές, όπως η εξατομικευμένη διδασκαλία. Για την υλοποίηση της εξατομικευμένης διδασκαλίας μπορούν να χρησιμοποιηθούν διάφορες τεχνικές, όπως τρόποι ομαδοποίησης που εξασφαλίζουν ομοιογενείς ομάδες ή τάξεις μαθητών και τεχνικές διαφοροποίησης των στοιχείων της διδασκαλίας⁴⁷, προκειμένου η τελευταία να προσαρμοστεί στις ατομικές διαφορές των επιμέρους μαθητών της τάξης.

Επιτυγχάνουμε με αυτό τον τρόπο την άμβλυση των άνισων ευκαιριών για μάθηση, αν όχι την ισότητα ευκαιριών στην εκπαίδευση, με σκοπό στο μέλλον κάθε μαθητής να μπορέσει να αναπτυχθεί πλήρως και ομαλά στο ψυχοσυναισθηματικό, κοινωνικό και γνωστικό τομέα.

Διδασκαλία και μάθηση με σύγχρονα οπτικοακουστικά μέσα

Σύμφωνα με τις νομικές διατάξεις, για την ομαλή εφαρμογή του προγράμματος του Ολοήμερου λαμβάνεται μέριμνα, κυρίως από τον διευθυντή, ώστε να αξιοποιούνται όλες οι υποδομές των σχολικών μονάδων αλλά και τα εποπτικά μέσα διδασκαλίας που διατίθενται και για το κανονικό πρόγραμμα.⁴⁸

Αναμφισβήτητα τα εποπτικά μέσα συμβάλλουν στην αναβάθμιση του έργου του εκπαιδευτικού στο Ολοήμερο Σχολείο, ιδιαίτερα με τη χρήση τους στις διάφορες μεθόδους διδασκαλίας. Τα διάφορα εποπτικά μέσα βοηθούν το δάσκαλο αφενός να κάνει πιο ευχάριστο και κατανοητό το μάθημα, τις ώρες

⁴⁶ Φ. 13.1/767/Γ1/884/3-9-98.

⁴⁷ Λέγοντας στοιχεία διδασκαλίας που μπορούν να διαφοροποιηθούν εννοούμε το περιεχόμενο, τους στόχους, τα μέσα, το ρυθμό και τις μεθόδους διδασκαλίας.

⁴⁸ Φ. 50.4/163/87915/Γ1/1-9-2004.

που τα παιδιά είναι ήδη αρκετά κουρασμένα από το πρωινό πρόγραμμα και αφετέρου να ανακαλύπτουν οι ίδιοι οι μαθητές μόνοι τους τη γνώση μέσω της επαφής τους με τα οπτικοακουστικά μέσα.

Επομένως τα σύγχρονα εποπτικά μέσα (Ηλεκτρονικοί Υπολογιστές, video κτλ.) έχουν σημαντική θέση στο Προαιρετικό Ολοήμερο Σχολείο, καθώς συντελούν στη δραστηριοποίηση των μαθητών και ταυτόχρονα έχουν τη δυνατότητα να παρεμβαίνουν ανάμεσα στους τελευταίους και στον τρόπο με τον οποίο εκείνοι θα κατακτήσουν τη γνώση.

Σύνδεση της διδασκαλίας των μαθημάτων με ψυχαγωγικές δραστηριότητες

Το Ολοήμερο Σχολείο μέσα από τις ψυχαγωγικές δραστηριότητες που προσφέρει στους μαθητές (μουσική, εικαστικά, Η/Υ, θέατρο κ.τ.λ.) έχει τη δυνατότητα να μεταβάλλει τις υφιστάμενες δομές σχολειοποίησης. Οι ψυχαγωγικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται στα πλαίσια αυτά δεν είναι ξεκομμένες από τα μαθήματα, αλλά με ελκυστικό τρόπο δραστηριοποιούν το μαθητή και συμβάλλουν στην ολόπλευρη ανάπτυξη του.

Το σχολείο, δηλαδή, που μέχρι σήμερα πρόσφερε στείρα γνώση, γίνεται σχολείο δράσης και «ανακάλυψης της γνώσης». Ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού προσπαθεί να ανακαλύψει μόνος του τη γνώση μέσα από τις ψυχαγωγικές και άλλες δημιουργικές δραστηριότητες που του προσφέρονται. Γι' αυτό και ο ρόλος του εκπαιδευτικού σ' αυτό το σημείο είναι πολύ σημαντικός.

Τέλος, έχουμε τη δυνατότητα να ισχυριστούμε ότι η εναλλακτική προσέγγιση στη γνώση μπορεί να επιτευχθεί αν όχι με την κατάργηση της αποστήθισης, τουλάχιστον με τον περιορισμό της. Τα εργαστήρια, οι διαθεματικές εργασίες που δίνονται στους μαθητές και το παιχνίδι μπορούν να συμβάλλουν στην κατάκτηση της γνώσης με ευχάριστο και ελκυστικό τρόπο.

2.3.5 Ο ρόλος των εμπλεκόμενων φορέων στο Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο

Το Ολοήμερο Σχολείο όντας μέρος της κοινωνίας την επηρεάζει αλλά και επηρεάζεται από αυτήν με πολλούς τρόπους. Για να επιτευχθεί η προσπάθεια του πρέπει το σχολείο να είναι ανοιχτό προς κάθε κατεύθυνση, πολύ περισσότερο προς την κοινωνία, μέσα στην οποία λειτουργεί, αναπτύσσεται και δίνει δείγματα του έργου και των αποτελεσμάτων του.

Είναι πολύ σημαντικό να γνωρίζουν οι γονείς τους εκπαιδευτικούς που διδάσκουν, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν και πως μπορούν να βοηθήσουν στην προσπάθεια του δασκάλου και των παιδιών τους. Η άγνοια, η κακή πληροφόρηση και η απομάκρυνση των γονέων από το σχολικό έργο δημιουργούν παρενέργειες, που επιφέρουν άσχημες επιπτώσεις για το παιδαγωγικό ζεύγος του δασκάλου-μαθητή.

Μάλιστα το ΥΠ.Ε.Π.Θ. αναγνωρίζοντας το σημαντικό ρόλο των γονέων στη διαμόρφωση του προγράμματος του ολοήμερου σχολείου καθιέρωσε τη συμμετοχή τους στην επιλογή των δραστηριοτήτων, με τις οποίες προτιμούν να ασχολούνται τα παιδιά τους τις ώρες που παραμένουν στο ολοήμερο σχολείο.⁴⁹ Οι γονείς μπορούν να διαλέξουν δύο από τις πέντε δραστηριότητες που προτείνει το ΥΠ.Ε.Π.Θ.(μουσική, εικαστικά, αθλητισμός, χορός και θέατρο).

Επιπλέον τα σχολεία συνεργάζονται με σχολικές επιτροπές αλλά και την τοπική αυτοδιοίκηση για θέματα υποδομών και εξοπλισμών.⁵⁰ Σχετικά με τον εξοπλισμό των Ολοήμερων Σχολείων το Υπουργείο Παιδείας έχει χρηματοδοτήσει αυτά που ήδη λειτουργούν με 1200 ευρώ για την αγορά των βασικών συσκευών σίτισης (π.χ. φούρνο μικροκυμάτων και ψυγείο), ενώ για τα καινούρια ολοήμερα διέθεσε 3000 ευρώ. Σ' αυτό το σημείο η κάθε σχολική επιτροπή και η τοπική αυτοδιοίκηση σε συνεργασία με το κάθε σχολείο καθορίζει τις ανάγκες σε θέματα υποδομών και εξοπλισμού.

Ταυτόχρονα η σχολική επιτροπή σε συνεργασία με το σύλλογο γονέων και κηδεμόνων μπορούν να συμβάλλουν στο θέμα της σίτισης των μαθητών. Μπορούν, δηλαδή, να μαζεύουν χρήματα για να πληρώνεται το άτομο, το

⁴⁹ Βλ. Φ. 50/58/26861/Γ1/17-03-03.

⁵⁰ Βλ. Φ. 50.4/163/87915/Γ1/1-9-2004.

οποίο θα φροντίζει για το ζέσταμα του φαγητού που φέρνουν οι μαθητές από το σπίτι, αλλά και να αγοράζουν τα είδη που είναι απαραίτητα για την εξασφάλιση υγιεινών συνθηκών για την ώρα και το χώρο του γεύματος. Γενικά, μπορούν να συζητούν για την πορεία της εφαρμογής του και να κάνουν προτάσεις, ώστε να λαμβάνονται μέτρα για την ενίσχυση και βελτίωση του.

Πέρα, όμως, από τα παραπάνω, ένας δυναμικός και καταρτισμένος διευθυντής συμβάλλει αναμφισβήτητα στην καλή και σωστή λειτουργία του Ολοήμερου Σχολείου. Από τα πρωτεύοντα καθήκοντα του είναι να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες, να κατευθύνει όλες τις σχολικές δραστηριότητες και να εποπτεύει όλα όσα συντελούνται στο σχολικό χώρο για τον οποίο είναι υπεύθυνος. Ο διευθυντής, δηλαδή, έχει τη δυνατότητα να ενθαρρύνει, να εμπυχώνει και να στηρίζει επιστημονικά και εκπαιδευτικά τους εκπαιδευτικούς-συναδέλφους του με τις γνώσεις, τις εμπειρίες και φυσικά την αξιοποίηση των μέσων του σχολείου.

Στη διοικητική στήριξη του έργου ουσιαστικά μπορεί να συνδράμει ο διευθυντής εκπαίδευσης ή προϊστάμενος γραφείου. Είναι πολύ σημαντικό να αισθάνεται ο εκπαιδευτικός ότι το έργο του το παρακολουθεί με ενδιαφέρον ο προϊστάμενος του, ο οποίος συμπάσχει στα προβλήματα και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει, αλλά και ευχαριστείται με την πρόοδο του εκπαιδευτικού.

Ο άμεσος συνεργάτης του εκπαιδευτικού όσον αφορά την επιστημονική και παιδαγωγική του ενημέρωση είναι ο σχολικός σύμβουλος της περιφέρειας στην οποία ανήκει το σχολείο. Ο σχολικός σύμβουλος είναι εκείνος που θα παρακινήσει για μια ενημέρωση ή επιμόρφωση, τόσο ενδοσχολική όσο και σεμιναρίου, εκείνος που θα συμβάλλει στη διοργάνωση και στην επιτυχία της προσπάθειας.

Εξάλλου, δεν είναι και λίγες οι επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών, οι οποίες εστιάζονται κυρίως σε θέματα διδακτικής μεθοδολογίας, στην ομαδική εργασία των μαθητών και στους τρόπους προετοιμασίας και μελέτης των μαθημάτων της επόμενης μέρας.

Όσον αφορά τη θέση και τη συμπεριφορά των μαθητών, δίχως την ενεργό συμμετοχή τους καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας, από την επιλογή της κατάλληλης διδακτικής μεθόδου έως την εφαρμογή και την αξιολόγηση

της, δεν θα ήταν δυνατό το Ολοήμερο Σχολείο να καινοτομήσει σχετικά με την οργάνωση και την εσωτερική λειτουργία του.

Πέρα, όμως, από τα παραπάνω είναι και ο νέος ρόλος του εκπαιδευτικού που συμβάλλει σ' αυτή τη νέα πραγματικότητα και στην ποιοτική λειτουργία του Ολοήμερου Σχολείου. Σε προηγούμενες ενότητες παρουσιάσαμε τις αλλαγές που κάνει ο εκπαιδευτικός στον τρόπο που κάνει το μάθημα αλλά και στη συμπεριφορά του.

Με το να εμπλέκεται ο εκπαιδευτικός στις δραστηριότητες που ασχολούνται τα παιδιά στον ελεύθερο χρόνο τους, αλλά και με τη συμμετοχή του σε εκδηλώσεις κυρίως ψυχαγωγικού χαρακτήρα, οι μαθητές αντιμετωπίζουν το δάσκαλο σαν σύμβουλο τους ή σύντροφο, πράγμα που φυσικά ευνοεί την ατμόσφαιρα της σχολικής τάξης.

Αυτό φυσικά που επιβάλλεται σε ένα τέτοιο σχολικό κλίμα με τέτοιες προοπτικές, είναι η συνεργασία μεταξύ όλων των μελών του διδακτικού προσωπικού και κυρίως μεταξύ των δασκάλων του πρωινού και απογευματινού προγράμματος. Και τούτο, γιατί μέσα από μια τέτοια συνεργασία μπορεί να προκύψει ένα ενιαίο πρόγραμμα, ένα ενιαίο σχολείο, με κοινούς στόχους και ισότιμο προσωπικό (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2001).

Επομένως, η καλή λειτουργία του νέου αυτού θεσμού και η ορθοπόδιση του εμπλέκει διάφορους φορείς, από το ίδιο το σχολείο μέχρι και την τοπική κοινωνία. Με την εξασφάλιση των πόρων που είναι απαραίτητοι για να είναι δυνατή η αγορά παιδαγωγικού υλικού και η διαμόρφωση των σχολικών αιθουσών, με την ενεργό συμμετοχή των γονέων και της τοπικής αυτοδιοίκησης, το Ολοήμερο Σχολείο δημιουργεί το υπόβαθρο πάνω στο οποίο μπορεί να στηριχθεί για να προχωρήσει απρόσκοπτα στην επιτέλεση των στόχων του.

Κεφάλαιο 3^ο: Εκπαιδευτική Έρευνα

3.1 Το πρόβλημα και η μεθοδολογία της έρευνας.

Όπως είδαμε προηγουμένως το θεωρητικό μέρος, ο προβληματισμός για το Ολοήμερο Σχολείο προέκυψε κυρίως από την αναζήτηση ενός τρόπου με τον οποίο θα μπορούσαν να ενσωματωθούν στα προγράμματα του Δημοτικού Σχολείου πολλά από τα αντικείμενα μάθησης, που οι μαθητές «αγοράζουν» από την ιδιωτική αγορά και να διευθετηθεί ένα μορφωσιογόνο περιβάλλον για τις επιπλέον ώρες παραμονής του παιδιού στο σχολείο. (Βιτσιλάκη Χρ.- Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2001).

Η σαφής πρόθεση της πολιτείας να εισαγάγει το θεσμό του Ολοήμερου Σχολείου και στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, έγινε φανερό με το Νόμο 2525/1997, με τον οποίο καθιερώθηκε ο νέος αυτός θεσμός στα δημόσια ελληνικά δημοτικά σχολεία. Μάλιστα ο Υπουργός Παιδείας εκείνης της περιόδου κ. Ευθυμίου Π., παρουσιάζεται σίγουρος πως το Ολοήμερο Σχολείο θα εδραιωθεί τελικά, γιατί έχει βρει μεγάλη ανταπόκριση από τους γονείς, μαθητές αλλά και ολόκληρη την κοινωνία.

Η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, που αφορά κυρίως τα περισσότερα προγράμματα αξιολόγησης, τεκμηριώνει πως η αξιολόγηση ιδιαίτερα στις Η.Π.Α. είναι βασική προϋπόθεση όλων σχεδόν των εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Η αξιολόγηση αυτή γίνεται με βάση τα στοιχεία που συλλέγονται με συνεντεύξεις και ερωτηματολόγια από όλους τους φορείς που εμπλέκονται στα εκπαιδευτικά προγράμματα.

Στην Ελλάδα δεν υπάρχουν ερευνητικά δεδομένα για τον συγκεκριμένο θεσμό, αν και λειτουργεί για αρκετό χρονικό διάστημα. Πιθανόν, το Ολοήμερο Σχολείο, το οποίο και παρουσιάζεται ως η αιχμή του δόρατος για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, να μην άγγιξε ουσιαστικά και σε βάθος την καρδιά του σχολείου, με αποτέλεσμα να θεωρεί κανείς πως μολονότι γράφονται και λέγονται πολλά, λίγα απ' αυτά εφαρμόζονται στην εκπαιδευτική πραγματικότητα (Βρεττός Ι., 2001).

Γι' αυτό, λοιπόν, θεωρούμε πως είναι απαραίτητη μια εργασία που να παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά του Προαιρετικού Ολοήμερου Σχολείου στη καθημερινή πραγματικότητα και να τα συγκρίνει με όσα έχουμε μελετήσει στα

νομικά κείμενα. Αυτός είναι και ο σκοπός της συγκεκριμένης μεταπτυχιακής εργασίας, της οποίας τα αποτελέσματα θεωρούμε πως θα έχουν εκπαιδευτική αξία.

Βασικός και κατευθυντήριο σκοπός της έρευνας είναι να διαπιστωθεί η εικόνα που παρουσιάζουν σήμερα τα Προαιρετικά Ολοήμερα Σχολεία μέσα από τη σύγκριση των χαρακτηριστικών τους στη θεωρία και στην πράξη.

Βέβαια, δεν θα παραλείψουμε να λάβουμε υπόψη μας το γεγονός ότι το ολοήμερο πρόγραμμα είναι ένας καινούργιος τρόπος οργάνωσης της σχολικής ζωής και πραγματικότητας, με λίγα χρόνια εφαρμογής στα σχολεία. Επειδή πρόκειται για μια καινοτομία που ούτε έχει απόλυτα εδραιωθεί θεωρητικά αλλά ούτε έχει ευοδωθεί η πορεία του διαπιστωμένα στην πράξη, εξαιτίας του διαστήματος προσαρμογής, λογικό είναι να δικαιολογούνται κάποιες δυσλειτουργίες και μικροπροβλήματα ή αδυναμίες.

Η ωφέλεια που αναμένεται από τη συγκεκριμένη έρευνα, μετά την κάλυψη των ελλείψεων και την επίλυση των προβλημάτων που θα αναδειχθούν, είναι πολύτιμη:

- Βελτίωση της λειτουργίας του Προαιρετικού Ολοήμερου Σχολείου.
- Βελτίωση της παρεχόμενης παιδείας στους μαθητές.
- Προτάσεις για τη βοήθεια του εκπαιδευτικού του Προαιρετικού Ολοήμερου Σχολείου.

Είναι φανερό, πως η ωφέλεια που αναμένεται δεν περιορίζεται μόνο στο πρόσωπο του εκπαιδευτικού. Η βελτίωση της λειτουργίας του Προαιρετικού Ολοήμερου Σχολείου οδηγεί στη βελτίωση των γνώσεων που παρέχονται στους μαθητές, πράγμα που τελικά αφήνει και πιο ξεκούραστους τους γονείς τους, καθώς δεν χρειάζεται να ασχοληθούν πολύ με τα παιδιά τους από το μεσημέρι και μετά.

Η βασική υπόθεση, η οποία διατυπώθηκε κατά τον σχεδιασμό της παρούσας έρευνας και προέκυψε από την διαδικασία της προέρευνας, είναι ότι **η εφαρμογή του προγράμματος του Προαιρετικού Ολοήμερου Σχολείου βελτιώνει το επίπεδο της παρεχόμενης παιδείας των μαθητών και διευρύνει τους εκπαιδευτικούς ορίζοντες λόγω της διδασκαλίας**

περισσότερων αντικειμένων και μέσα από νέες διδακτικές μεθόδους και λόγω της ολοκλήρωσης της προετοιμασίας των σχολικών μαθημάτων.

Μετά την επισκόπηση της βιβλιογραφίας και την περιγραφή των στοιχείων που απαρτίζουν το Προαιρετικό Ολοήμερο Σχολείο, προκύπτουν τα εξής ερευνητικά ερωτήματα:

- Διαπιστώνεται σύγκλιση του πλαισίου λειτουργίας του ολοήμερου σχολείου όπως αυτό διαφαίνεται στη θεωρία και όπως αποδίδεται στην πράξη;
- Πληρούνται οι προϋποθέσεις της υλικοτεχνικής υποδομής για την ομαλή λειτουργία του ολοήμερου σχολείου;
- Η μεθοδολογία διδασκαλίας που περιγράφεται στη θεωρία είναι αντίστοιχη με αυτή που εφαρμόζεται στην πρακτική διεξαγωγή των μαθημάτων;
- Υπάρχει διαφορά ανάμεσα στις μικρές και τις μεγάλες τάξεις ως προς τις προτιμήσεις των παιδιών να παραμένουν στο ολοήμερο πρόγραμμα σύμφωνα με την άποψη των εκπαιδευτικών;
- Πως οι γονείς συμμετέχουν στη λήψη διαφόρων αποφάσεων που αφορούν τη λειτουργία του Προαιρετικού Ολοήμερου Σχολείου;
- Βοηθάει το Προαιρετικό Ολοήμερο Σχολείο στην καταπολέμηση των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού;
- Περιορίζει τις εξωσχολικές εμπειρίες και σχολειοποιεί τον ελεύθερο χρόνο των παιδιών το Προαιρετικό Ολοήμερο Σχολείο;
- Οι εκπαιδευτικοί του Προαιρετικού Ολοήμερου Σχολείου είναι ευχαριστημένοι και ικανοποιημένοι από την μέχρι τώρα λειτουργία του προγράμματος;

Από το βασικό σκοπό, την υπόθεση της έρευνας και τα ερευνητικά ερωτήματα προκύπτει ότι στην ουσία πρόκειται για διερεύνηση της κατάστασης, η οποία επικρατεί σήμερα στα Προαιρετικά Ολοήμερα Σχολεία, μέσα από τη διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευτικών απέναντι σ' αυτό το θεσμό.

3.2 Ερευνητική μέθοδος προσέγγισης του θέματος: Ερωτηματολόγιο-Ερμηνευτική.

Από τα ερευνητικά ερωτήματα και την προβληματική είναι φανερό πως πρόκειται στην ουσία για διερεύνηση της κατάστασης, η οποία επικρατεί σήμερα στα Προαιρετικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία. Το εργαλείο, το οποίο θα επέτρεπε την ελεύθερη έκφραση των εκπαιδευτικών χωρίς να υπάρχουν παρεμβολές από εξωτερικούς παράγοντες, ήταν το ερωτηματολόγιο.

Προτιμήσαμε να χρησιμοποιήσουμε τις απόψεις και τις δηλώσεις των ίδιων των εκπαιδευτικών που υπηρετούν σε Προαιρετικά Ολοήμερα Σχολεία, καθώς αναμένεται να έχουν θετική αντίληψη για τη σημασία της έρευνας και να αντιδράσουν θετικά στη συμπλήρωση ενός ερωτηματολογίου.

Δύο τρόποι υπάρχουν για να προσεγγίσει κανείς σε τέτοιες περιπτώσεις τα άτομα: η συνέντευξη και το ερωτηματολόγιο. Στην παρούσα έρευνα δεν χρησιμοποιήσαμε τη συνέντευξη. Παρόλο που η συνέντευξη είναι βασισμένη στην προσωπική επαφή και επικοινωνία του ερευνητή με τα υποκείμενα της έρευνας, ήταν δύσκολο να εφαρμοστεί στη συγκεκριμένη έρευνα. Και τούτο, γιατί ο αριθμός των υποκειμένων της έρευνας ήταν αρκετά μεγάλος και μάλιστα ήταν διασκορπισμένοι σε τέσσερις νομούς. Επομένως, απαιτείται πολύς χρόνος για κάθε άτομο χωριστά, με αποτέλεσμα να χρειαζόταν να περιοριστεί η έρευνα σε λιγότερα άτομα και να μειωθεί αναγκαστικά η έκταση των πληροφοριών.

Αντίθετα, το ερωτηματολόγιο έχουμε τη δυνατότητα να το δώσουμε σε πολλά άτομα ταυτόχρονα και χωρίς μεγάλη δαπάνη χρόνου, με αποτέλεσμα την παροχή μεγάλης έκτασης πληροφοριών, η επεξεργασία των οποίων φυσικά διευκολύνεται από τα σύγχρονα προγράμματα στατιστικής επεξεργασίας δεδομένων (Βάμβουκας Μ., 1998).⁵¹

Επειδή, λοιπόν, λόγω του αντικειμένου της έρευνας, μας ενδιέφερε η αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος, η οποία απαιτεί αυξημένο αριθμό υποκειμένων, προτιμήσαμε τη λύση του ερωτηματολογίου. Για να αποφευχθούν, όμως, τα μειονεκτήματα που προκύπτουν από την απουσία

---

⁵¹ Στην παρούσα έρευνα, το ερωτηματολόγιο βοήθησε να καλύψουμε σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα τον μεγάλο αριθμό υποκειμένων που απαιτούνταν για τη συλλογή πολυπληθών παρατηρήσεων και πληροφοριών και την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων.

της προσωπικής επαφής με τα υποκείμενα της έρευνας, επιδώσαμε οι ίδιοι τα ερωτηματολόγια στους εκπαιδευτικούς.

Θεωρούμε πως, αφού ελάχιστη έρευνα έχει γίνει για την καινοτομία αυτή της εκπαιδευτικής πράξης που λέγεται Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο, δεν είναι δυνατόν να κρίνεται μόνο μέσα από τις διαδικασίες αξιολόγησης του Υπουργείου Παιδείας ή άλλων εκπαιδευτικών οργανισμών. Είναι απαραίτητη μια σφαιρική απεικόνιση του θεσμού, με πολλαπλά στοιχεία και παρατηρήσεις, τα οποία θα προσπαθήσουμε να εξάγουμε με την παρούσα έρευνα.

Προκειμένου στα ερευνητικά μας αποτελέσματα να αποδώσουμε μια επιστημονική ακρίβεια, σκεφτήκαμε ότι είναι απαραίτητος ο συνδυασμός της ποσοτικής και της ποιοτικής μεθόδου έρευνας. Γι' αυτό το λόγο ακολουθήσαμε τα βήματα που παρουσιάζουμε παρακάτω με τη χρήση δύο συγκεκριμένων ερευνητικών μεθόδων:

Ερωτηματολόγιο

Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήσαμε αποτελούνταν από ανοιχτές και κλειστές ερωτήσεις, μέσω των οποίων προσπαθήσαμε να καταγράψουμε τις εμπειρίες, θέσεις και απόψεις του καθενός από τους εκπαιδευτικούς του Ολοήμερου Σχολείου. Οι κλειστές ερωτήσεις επιτρέπουν τη μελέτη των σχέσεων μεταξύ των μεταβλητών που έχουν προσδιοριστεί. Δεν βοηθούν, όμως, στην εμφάνιση καινούριων μεταβλητών και δεν οδηγούν σε νέα ερμηνευτικά σχήματα. Γι' αυτό χρησιμοποιήσαμε και ανοιχτές ερωτήσεις, με τις οποίες οι εκπαιδευτικοί είχαν τη δυνατότητα να εκφράσουν τις απόψεις τους, δικαιολογώντας τις απαντήσεις τους.

Ταυτόχρονα το ερωτηματολόγιο ήταν σκόπιμα ανώνυμο, προκειμένου τα υποκείμενα της έρευνας να μην φοβούνται πως μια ειλικρινής απάντησή τους σε κάποια δύσκολη ή «επικίνδυνη» ερώτηση, θα παρουσιάσουν τον εαυτό τους με αρνητικό τρόπο.

Για να είναι ένα ερωτηματολόγιο καρποφόρο και αποτελεσματικό, χρειάζεται τα υποκείμενα στα οποία απευθύνεται όχι μόνο να ξέρουν να

διαβάζουν και να γράφουν αλλά και να εκφράζονται.⁵² Θεωρούμε πως αυτή τη βασική προϋπόθεση την εξασφαλίζουμε, μια και τα υποκείμενα της έρευνας είναι εκπαιδευτικοί και μάλιστα οι υπεύθυνοι των Ολοήμερων, και επομένως έχουν άποψη για το συγκεκριμένο θέμα και μπορούν να την εκφράσουν.

Φυσικά δεν παραβλέπουμε το γεγονός, πως δεν είναι δυνατόν να καλύψουμε όλες τις πλευρές του θέματος που μας απασχολεί και τα αποτελέσματα μας θα είναι «κατά προσέγγιση». Ωστόσο, οι «κατά προσέγγιση» πληροφορίες έχουν σίγουρα πολύ μεγαλύτερη αξία από εμπειρικές απόψεις και υποκειμενικές γνώμες, με τις οποίες συχνά καλύπτονται κενά άγνοιας κυρίως στον τομέα της Εκπαίδευσης.

Παράλληλα με τις αδυναμίες αυτού του εργαλείου, υπάρχουν και πλεονεκτήματα που δεν πρέπει να παραβλέπονται:

- Όπως, σημειώσαμε παραπάνω το ερωτηματολόγιο είναι ελάχιστα δαπανηρό σε χρόνο και χρήμα και επιτρέπει την έρευνα σε μεγάλο αριθμό υποκειμένων.
- Επιτρέπει τη μελέτη προβλημάτων και θεμάτων, τα οποία απαιτούν πολυάριθμες και μακροχρόνιες παρατηρήσεις.
- Όταν το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο, ο ερωτώμενος μπορεί να δώσει ειλικρινείς απαντήσεις και να εκφραστεί ελεύθερα σε λεπτές ερωτήσεις.
- Καταργεί την ταραχή που προκαλεί ο ερευνητής με την παρουσία του, με τον τρόπο που κάνει τις ερωτήσεις, με τον τρόπο που τις ερμηνεύει και τις σημειώνει.

Για την εκπόνηση του ερωτηματολογίου χρησιμοποιήθηκαν τα παρακάτω στοιχεία:

- Η παραπάνω ανάλυση του πλαισίου λειτουργίας του Προαιρετικού Ολοήμερου Σχολείου.
- Η μελέτη σχετικών ερωτηματολογίων με το θέμα.
- Η προσωπική εμπειρία εμπλουτισμένη από πολλές συζητήσεις με συναδέλφους εκπαιδευτικούς και σχολικούς συμβούλους, οι οποίοι είχαν εμπειρία και γνώσεις γύρω από το συγκεκριμένο θέμα.

---

⁵² Βάμβουκας Μ., Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα, 1998, σ. 247.

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία συντάχθηκε ένα πρώτο ερωτηματολόγιο, το οποίο δόθηκε δοκιμαστικά για συμπλήρωση σε ένα μικρό δείγμα δασκάλων Ολοήμερων Σχολείων και με αυτό τον τρόπο πραγματοποιήσαμε την προέρευνα. Με την προκαταρκτική αυτή εφαρμογή, διαπιστώσαμε πιθανά ελαττώματα του ερωτηματολογίου, κενά, ασάφειες, την επάρκεια του ελεύθερου χώρου για τη διατύπωση των απαντήσεων και προσδιορίσαμε τον αναγκαίο χρόνο για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου. Όλα αυτά έγιναν, προκειμένου το ερωτηματολόγιο είναι ευανάγνωστο και κατανοητό και να μπορεί να το συμπληρώσει ο εκπαιδευτικός χωρίς μεγάλη δυσκολία.

Μεγάλη, επίσης, σημασία είχε η εισαγωγική επιστολή, η οποία συνόδευε τα ερωτηματολόγια. Η επιστολή αυτή, είχε προσωπικό χαρακτήρα, έλεγε καθαρά το σκοπό και τη σημασία της έρευνας και υπογράμμιζε τη διατήρηση της ανωνυμίας του κάθε εκπαιδευτικού. Στο τέλος είχε στοιχεία και τρόπους επικοινωνίας με τον ερευνητή, σε περίπτωση που κάποιος εκπαιδευτικός ήθελε κάποια πληροφορία ή διευκρίνιση.

Μετά την επιστροφή των συμπληρωμένων ερωτηματολογίων ακολούθησε η τελική επεξεργασία, ανατυπώθηκε σε πολλά αντίτυπα και έπειτα δόθηκε στους υπευθύνους των Προαιρετικών Ολοήμερων Σχολείων για τη διεξαγωγή της έρευνας.

Ερμηνευτική μέθοδος

Η έρευνα μας, όμως, δεν σταματά εδώ. Θα προσπαθήσουμε να συγκρίνουμε τα δεδομένα που συλλέξαμε από το ερωτηματολόγιο με τα δεδομένα που προκύπτουν από τη βιβλιογραφία που παρουσιάσαμε στα προηγούμενα κεφάλαια. Επομένως, θα προσπαθήσουμε να ερμηνεύσουμε τα αποτελέσματα των ερωτηματολογίων, ώστε να οδηγηθούμε σε ασφαλή συμπεράσματα.

Με αυτό τον τρόπο η ερμηνευτική μέθοδος και το ερωτηματολόγιο είναι δύο μέθοδοι που αλληλοσυμπληρώνονται και συντελούν στη σύλληψη από τον ερευνητή της βαθύτερης ουσίας του υπό εξέταση φαινομένου. Αναμφισβήτητα είναι σημαντική η συλλογή και η στατιστική ανάλυση των δεδομένων της εμπειρικής έρευνας, καθώς συμβάλλει στην ανάλυση του

αντικειμένου που μελετάται. Η συνεργασία, όμως, της εμπειρικής έρευνας με την ερμηνευτική κρίνεται απαραίτητη, αφού η εμπειρική έρευνα αρχίζει με την ερμηνευτική και τελειώνει με αυτήν⁵³ (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 1999).

Στην παρούσα έρευνα η ερμηνευτική μέθοδος θα μας βοηθήσει σε δύο σημεία: στη διάκριση του ουσιώδους από το επουσιώδες, στη διάκριση των πληροφοριών και έπειτα στην ανασύνθεση τους σε ενιαίο όλο (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 1999). Το όλο δεν είναι απλή συσσώρευση των «επιμέρους», αλλά υπάρχει μια δυναμική σχέση ανάμεσα στα επιμέρους.

Εξάλλου αυτό που κάνει να ξεχωρίζει την ερμηνευτική από τις φυσικές επιστήμες και την φαινομενολογία είναι το εξής: στις φυσικές επιστήμες επιχειρείται κατ' αρχάς διάκριση και σαφής διαχωρισμός ανάμεσα στο υποκείμενο και στο αντικείμενο, ενώ αντίθετα στην ερμηνευτική ο ερευνητής επιστρατεύει κάθε προϋπάρχουσα γνώση και ενεργοποιεί τη συναισθηματική του σφαίρα, επιδιώκοντας να ταυτιστεί με το αντικείμενο έρευνας και τον δημιουργό του. Με την προϋπόθεση αυτή επιχειρείται μια πρώτη προσέγγιση του κειμένου. Έπειτα με βάση αυτή τη νέα εμπειρία, επιχειρείται μια δεύτερη, μια τρίτη, μια τέταρτη προσπάθεια, καθεμιά από τις οποίες οδηγεί σε μια βαθύτερη κατανόηση του αντικειμένου, μέσα σε μια κυκλική πορεία ενός αέναου κύκλου (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 1999). Στην δική μας περίπτωση οδηγεί στην βαθύτερη κατανόηση των αναγκών της ύπαρξης του ολόημερου σχολείου και του τρόπου λειτουργίας του θεσμού.

Επιπλέον, η ερμηνευτική μέθοδος αποδέχεται ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά είναι μοναδική και δεν είναι δυνατόν να προσδιορίζεται από νομοτέλειες. Αντίθετα, προσδιορίζεται από την ιστορία και τον πολιτισμό και επομένως η ανθρώπινη συμπεριφορά κατανοείται και ερμηνεύεται μέσα από τη μοναδικότητα της (Πυργιωτάκης Ι. Ε., 2004). Κατά τον ίδιο, λοιπόν, τρόπο οι νόμοι, τα νομοσχέδια και οτιδήποτε άλλο προκύπτει από την ανθρώπινη δράση πρέπει να εξετάζεται με βάση την ιστορικότητα του.

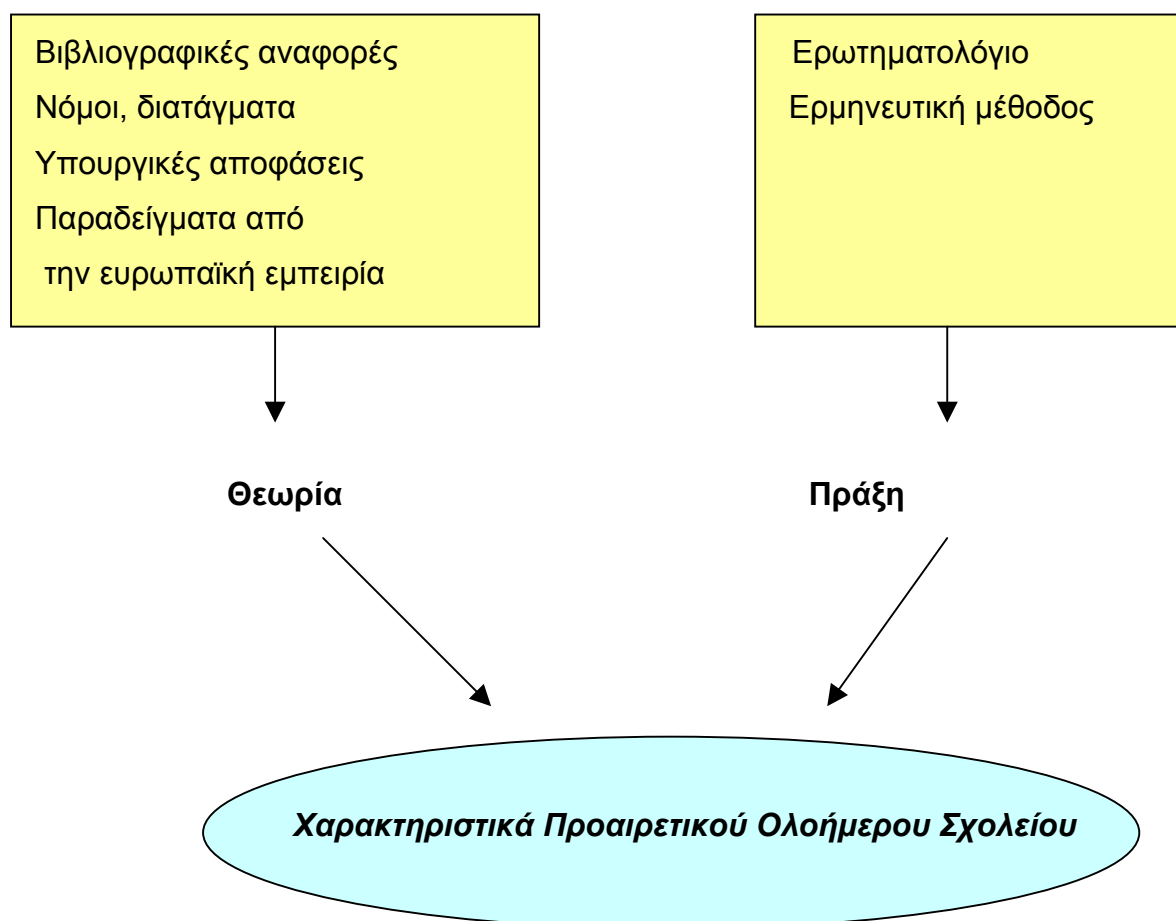
Με αυτό τον τρόπο θεωρούμε πως έχουμε τη δυνατότητα να εισβάλλουμε στην καρδιά του Προαιρετικού Ολοήμερου Σχολείου και να εξετάσουμε τη λειτουργία του στην καθημερινή πραγματικότητα. Και τούτο,

---

⁵³ Ο λόγος που λέμε πως μια εμπειρική έρευνα ξεκινάει με την ερμηνευτική, είναι γιατί ξεκινώντας μια έρευνα κάνουμε μια θεωρητική τεκμηρίωση του θέματος και διατυπώνουμε τις υποθέσεις της έρευνας και όταν τελειώνουμε, αναλύουμε, αξιολογούμε και συνθέτουμε τα στοιχεία που προκύπτουν, ώστε να οδηγηθούμε σε ασφαλή αποτελέσματα.

γιατί αφενός θα συνδέσουμε το Ολοήμερο Σχολείο με την εκπαιδευτική πραγματικότητα και αφετέρου ερμηνεύσαμε το θεωρητικό πλαίσιο του Ολοήμερου Σχολείου.

Παρακάτω παρουσιάζουμε σχηματικά τις ερευνητικές μεθόδους που χρησιμοποιήσαμε για την προσέγγιση του συγκεκριμένου θέματος:

Έτσι, λοιπόν, με την παραπάνω διαδικασία πετυχαίνουμε να σχηματίσουμε μια σφαιρική και ολοκληρωμένη άποψη σχετικά με το πώς γίνεται το μάθημα στα Προαιρετικά Ολοήμερα Σχολεία, τι συνθήκες επικρατούν σ' αυτά και ποια τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και ταυτόχρονα να τα συγκρίνουμε με όσα συγκεντρώσαμε από τις βιβλιογραφικές αναφορές.

3.3 Δημιουργία μεταβλητών και κατηγοριών ανάλυσης

Με βάση όλα όσα αναλύθηκαν παραπάνω, διακρίνουμε τις κατηγορίες τις οποίες και θα αναλύσουμε στα αποτελέσματα της έρευνας:

1. Κτιριακή και υλικοτεχνική υποδομή
2. Αναλυτικό πρόγραμμα του Προαιρετικού Ολοήμερου Σχολείου
3. Ωράριο και ωρολόγιο πρόγραμμα του Προαιρετικού Ολοήμερου Σχολείου
4. Μεθοδολογία διδασκαλίας
5. Λειτουργία Προαιρετικού Ολοήμερου Σχολείου
6. Ο ρόλος των εμπλεκόμενων φορέων στο Προαιρετικό Ολοήμερο Σχολείο

Σε προηγούμενο κεφάλαιο αναλύσαμε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε κατηγορίας και αναδείξαμε τα σημεία τα οποία αξιοποιήσαμε στην έρευνα. Μέσα από την ανάλυση των συγκεκριμένων σημείων θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε την εικόνα που παρουσιάζουν σήμερα τα Προαιρετικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία της Κρήτης.

Οι συγκεκριμένες κατηγορίες ανάλυσης, αναδεικνύονται μέσα από το ερωτηματολόγιο το οποίο διανεμήθηκε στους εκπαιδευτικούς των Προαιρετικών Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων.

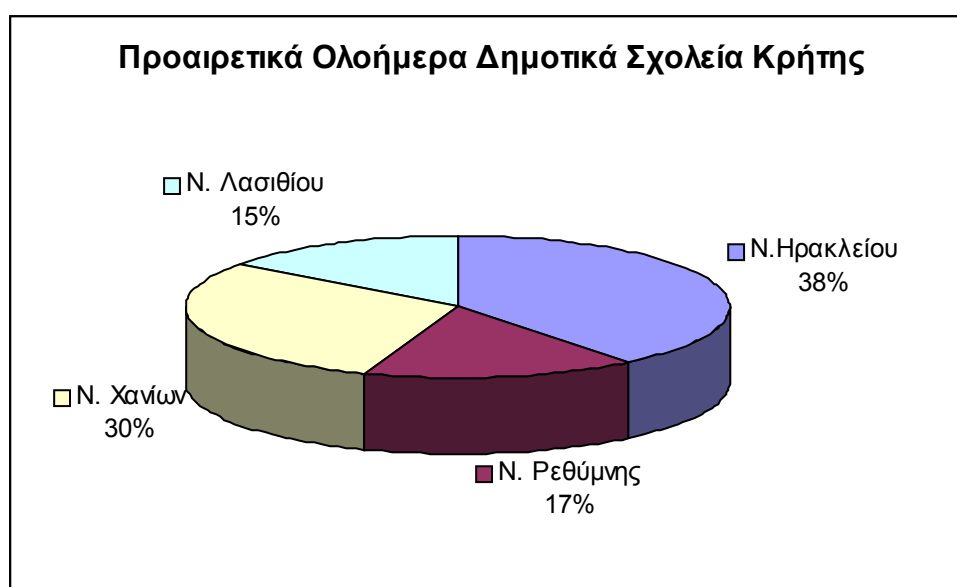
3.4 Ο πληθυσμός

Όπως αναφέραμε και προηγουμένως το άτομα που επιλέξαμε για να πραγματοποιήσουμε την έρευνα ανήκαν στο διδασκαλικό πληθυσμό των σχολείων της Κρήτης. Σύμφωνα με τα στοιχεία που είχαμε στη διάθεση μας από τις διευθύνσεις Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης των τεσσάρων νομών της Κρήτης ο αριθμός των Προαιρετικών Ολοήμερων Σχολείων σε κάθε νομό αλλά και σε ολόκληρη την Κρήτη παρουσιάζεται αναλυτικά στον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 1):

Πίνακας Ι: Αριθμός Προαιρετικών Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων Κρήτης

	N. Ηρακλείου	N. Ρεθύμνης	N. Χανίων	N. Λασιθίου	Σύνολο (Κρήτη)
Προαιρετικά Ολοήμερα Σχολεία	90	38	68	34	230
Αριθμός Ολοήμερων Τμημάτων	218	95	108	59	480

Γραφική Παράσταση Ι

Είναι φανερό, πως ο νομός Ηρακλείου λόγω και του μεγαλύτερου πληθυσμού, κατέχει και τον μεγαλύτερο αριθμό Προαιρετικών Ολοήμερων Σχολείων. Από την άλλη πλευρά ο νομός Λασιθίου είναι εκείνος που έχει τα λιγότερα Προαιρετικά Ολοήμερα Σχολεία.

Αξίζει να σημειωθεί πως στο νομό Ηρακλείου και στο νομό Λασιθίου δεν λειτούργησαν κατά το 2003-2004 όλα τα ολοήμερα σχολεία λόγω έλλειψης διδακτικού προσωπικού.

Ο αριθμός των εκπαιδευτικών⁵⁴ που εργάστηκαν σε Προαιρετικά Ολοήμερα Σχολεία κατά το σχολικό έτος 2003-2004 φαίνεται παρακάτω στον πίνακα 2:

Πίνακας II: Εκπαιδευτικοί Προαιρετικών Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων Κρήτης

	N. Ηρακλείου	N. Ρεθύμνης	N. Χανίων	N. Λασιθίου	Σύνολο (Κρήτη)
Αριθμός Εκπ/κών Προαιρετ. Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων	158	51	81	37	327

Για να μπορέσει ένας ερευνητής να κάνει μια γενίκευση συμπερασμάτων ή να πει με βεβαιότητα κάτι, πρέπει να μελετήσει και να εξετάσει όλα τα άτομα του συνόλου στο οποίο αναφέρεται. Επειδή, όμως, συνήθως το σύνολο των ατόμων που αποτελούν τον πληθυσμό της έρευνας είναι μεγάλο σε μέγεθος και είναι δύσκολο να γίνουν οι μετρήσεις, επιλέγεται ένα υποσύνολο του πληθυσμού, πάνω στο οποίο γίνονται οι αναγκαίες ερευνητικές μετρήσεις (Βάμβουκας Μ., 1998).

⁵⁴ Ο αριθμός των εκπαιδευτικών αφορά μόνο τους δασκάλους που είναι υπεύθυνοι στα ολοήμερα τμήματα και όχι τους εκπαιδευτικούς ειδικοτήτων.

Πριν προχωρήσουμε σε πιο αναλυτική παρουσίαση των ερευνητικών εργαλείων θα πρέπει να διευκρινιστεί, ότι στην προκειμένη περίπτωση δεν υπήρξε θέμα δειγματοληψίας, και τούτο διότι τα ερωτηματολόγια δόθηκαν σε όλο τον πληθυσμό των δασκάλων που σχετίζεται με το συγκεκριμένο τύπο σχολείου και όχι σε ένα επιλεγμένο δείγμα από αυτούς.

Αυτή η κίνηση μας είχε σκοπό τη συλλογή όσο το δυνατόν περισσότερων ερωτηματολογίων από τους τέσσερις νομούς της Κρήτης, προκειμένου τα αποτελέσματα μας να είναι πιο αντιπροσωπευτικά αναφορικά με την κατάσταση και τις συνθήκες που επικρατούν στα Προαιρετικά Ολοήμερα Σχολεία στην Κρήτη.

Συγκεκριμένα, ερωτηματολόγια δόθηκαν σε όλους τους υπεύθυνους εκπαιδευτικούς των Προαιρετικών Ολοήμερων Σχολείων και σε όσους εκπαιδευτικούς ήταν δάσκαλοι στο απογευματινό πρόγραμμα. Δεν δώσαμε ερωτηματολόγια στους εκπαιδευτικούς ειδικοτήτων, γιατί θεωρήσαμε πως εκείνοι λόγω των λίγων ωρών που έχουν έκαστος σε κάθε σχολείο δεν θα γνώριζαν αρκετά καλά τις γενικότερες συνθήκες που επικρατούσαν σ' αυτό.

Δυστυχώς, δεν καταφέραμε να πάρουμε όλα τα ερωτηματολόγια πίσω, καθώς άλλοι δεν είχαν χρόνο να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο, άλλοι δεν είχαν τη διάθεση και άλλοι θεώρησαν ότι τα προβλήματα των σχολείων αυτών είναι γνωστά αλλά κανείς δεν ενδιαφέρεται για να τα λύσει. Επομένως θεώρησαν άσκοπο να συμπληρώσουν το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο.

Παρόλα αυτά, θεωρούμε πως το δείγμα μας είναι αντιπροσωπευτικό. Και τούτο γιατί βασική προϋπόθεση για την αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος, είναι ο πληθυσμός να ορίζεται με σαφήνεια και ακρίβεια και να είναι ομοιογενής (Βάμβουκας Μ., 1998).

Επιπλέον όλα τα άτομα του πληθυσμού είχαν την ίδια πιθανότητα να επιλεγούν ως υποκείμενα του δείγματος, καθώς όλοι έλαβαν ερωτηματολόγια για να τα συμπληρώσουν.

Συγκεκριμένα, στην παρούσα έρευνα συμμετείχαν **222** εκπαιδευτικοί από όλοι την Κρήτη. Στον πίνακα 3 παρουσιάζουμε αναλυτικά τον αριθμό των ερωτηθέντων εκπαιδευτικών ανά νομό.

Θεωρούμε πως ερευνώντας περίπου το 70% (222 υποκείμενα) του συνολικού πληθυσμού των δασκάλων που εργάζονται στα ολοήμερα σχολεία της Κρήτης, μπορούμε να πούμε ότι το ποσοστό αυτό θεωρείται αρκετά

υψηλό και επομένως και από αυτή την άποψη το δείγμα μας θεωρείται αντιπροσωπευτικό.

Πίνακας III: Ερωτηθέντες Εκπαιδευτικοί Προαιρετικών Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων Κρήτης

	N. Ηρακλείου	N. Ρεθύμνης	N. Χανίων	N. Λασιθίου	Σύνολο (Κρήτη)
Αριθμός Ερωτ/ντων Εκπ/κών Προαιρετ. Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων	90	46	56	30	222

Γραφική Παράσταση II

Είναι γνωστό, πως η μελέτη σε βάθος ενός και μόνο σχολείου, μπορεί να δώσει στοιχεία σχετικά με την προς έρευνα κατάσταση και να αφορά ως προς τα βασικά χαρακτηριστικά και όλα τα υπόλοιπα σχολεία (Basseby M., 1999, p. 31).

Ωστόσο εμείς επιλέξαμε να πραγματοποιήσουμε την έρευνα μας πάνω σε περισσότερα Προαιρετικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία, προκειμένου να έχουμε τη δυνατότητα να αντλήσουμε περισσότερες πληροφορίες για τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των συγκεκριμένων ολοήμερων σχολείων, τις συνθήκες λειτουργίας τους και να μπορούμε να τα συγκρίνουμε με όσα αντλήσαμε από τη βιβλιογραφική έρευνα.

Το 55% των δασκάλων που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο της έρευνας είναι γυναίκες, ενώ οι άνδρες αντιπροσωπεύουν το 45% του δείγματος. Το 65.3% είναι έγγαμοι, άγαμοι είναι το 32.4%, διαζευγμένοι είναι το 1.8%, ενώ ελάχιστοι είναι εκείνοι που είναι σε διάσταση (0.5%).

Όσον αφορά στην ηλικία των ερωτώμενων η μεγάλη μάζα συγκεντρώνεται στην ηλικία μεταξύ 35-39 ετών (24.9%) και με ποσοστό 14.9% είναι μεταξύ 30-34 ετών. Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το ποσοστό που συγκεντρώνει η κατηγορία μεταξύ 19-24 ετών (12.2%), καθώς πρόκειται προφανώς για δασκάλους που διορίστηκαν αμέσως μόλις ολοκλήρωσαν τις ακαδημαϊκές τους υποχρεώσεις και πήραν το πτυχίο τους. Αυτό, φυσικά, συνέβη, καθώς δημιουργήθηκαν πολλές νέες θέσεις εργασίας με τη δημιουργία των Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων.

Σε ερώτηση σχετικά με τα έτη προϋπηρεσίας, από τους 219 δασκάλους που απάντησαν, το 51.6% έχει προϋπηρεσία από 5 χρόνια και πάνω, το 18.3% έχει από 3-5 χρόνια, το 16.9% έχει μέχρι 2 χρόνια και τέλος το 13.2% έχει από 3-11 μήνες. Μάλιστα, το 76.1% των δασκάλων που δουλεύουν σε ολοήμερα είναι μόνιμοι και το 23.9% είναι αναπληρωτές.

Παρόλο, όμως, που ένα σημαντικό ποσοστό από τους ερωτηθέντες εκπαιδευτικούς έχει αρκετά χρόνια προϋπηρεσίας στο δημοτικό σχολείο, το 64.5% απ' αυτούς έχει μονάχα 3-11 μήνες προϋπηρεσία σε ολοήμερο

σχολείο. Το 20.9% έχει μέχρι 2 χρόνια προϋπηρεσία, ενώ μονάχα το 14.5% έχει από 3 χρόνια και πάνω⁵⁵.

---

⁵⁵ Στο παράρτημα παραθέτουμε πίνακες και γραφήματα, στα οποία φαίνονται αναλυτικά τα ποσοστά των δημογραφικών στοιχείων των ερωτηθέντων δασκάλων των ολοήμερων σχολείων.

3.5 Διεξαγωγή της έρευνας

Ο τρόπος με τον οποίο ένας ερευνητής θέλει να συλλέξει τα δεδομένα για την έρευνα του, αποτελεί μια πολύπλοκη και απαιτητική διαδικασία. Η συγκεκριμένη, όμως διαδικασία είναι τόσο σημαντική, μια και αυτή καθορίζει την αξιοπιστία των πληροφοριών και την εγκυρότητα της έρευνας.

Είναι γνωστό, πως συνήθως τα άτομα δεν είναι πρόθυμα να συμπληρώσουν ερωτηματολόγια και πολλές φορές αν τα συμπληρώσουν το κάνουν βιαστικά χωρίς να προσπαθούν να αποτυπώσουν στο χαρτί αυτό που πραγματικά τους εκφράζει και αισθάνονται. Προκειμένου, να προλάβουμε τέτοιες καταστάσεις και να αποφύγουμε το κενό που προκύπτει από την έλλειψη άμεσης επαφής ανάμεσα στον ερευνητή και τα υποκείμενα της έρευνας, επιδώσαμε τα ερωτηματολόγια στους δασκάλους για να τα συμπληρώσουν.

Στη συνάντηση αυτή, μετά από μια σύντομη εισαγωγή για το σκοπό και τη σημασία της έρευνας δώσαμε τα ερωτηματολόγια στους υπεύθυνους των ολοήμερων προγραμμάτων και είτε περιμέναμε να τα συμπληρώσουν για να τα πάρουμε, είτε μας ενημέρωναν για την ημέρα που θα ήταν έτοιμα για να τα παραλάβουμε, είτε και μας τα έστειλαν ταχυδρομικώς με προπληρωμένο τέλος που τους δίναμε⁵⁶.

Σε γενικές γραμμές οι δάσκαλοι έδειξαν ενδιαφέρον για το ερωτηματολόγιο και μάλιστα σε πολλές περιπτώσεις εκφράστηκε η επιθυμία να ενημερωθούν για τα αποτελέσματα της έρευνας. Φυσικά υπήρξαν και περιπτώσεις, όπου οι δάσκαλοι ή οι διευθυντές κάποιων σχολικών συγκροτημάτων ήταν αρνητικοί εξ' αρχής. Την άρνηση τους την δικαιολόγησαν, λέγοντας πως οι ελλείψεις είναι πολλές και οι υπεύθυνοι τις γνωρίζουν αλλά δεν κάνουν τίποτα. Επομένως, κατά τη γνώμη τους, δεν είχε κανένα νόημα να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο, γιατί τα προβλήματα ήταν ήδη γνωστά. Οι περιπτώσεις άρνησης συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου προβάλλοντας ως δικαιολογία τον παραπάνω λόγο, προέρχονταν κυρίως από το νομό Ηρακλείου.

---

⁵⁶ Η επιστροφή του ερωτηματολογίου με το ταχυδρομείο εφαρμόστηκε κυρίως σε περιπτώσεις που το σχολείο ήταν αρκετά απομακρυσμένο, ή στην περίπτωση που τη συγκεκριμένη στιγμή που θα είχαν έτοιμο το ερωτηματολόγιο οι δάσκαλοι, εγώ θα βρισκόμουν σε κάποιο άλλο νομό για επίδοση ή παραλαβή ερωτηματολογίων.

Η διεξαγωγή της έρευνας ξεκίνησε το Μάιο του 2004 και ολοκληρώθηκε σχεδόν με τη λήξη της σχολικής χρονιάς τον Ιούνιο του 2004. Όπως προαναφέραμε η έρευνα μας πραγματοποιήθηκε στα Προαιρετικά Ολοήμερα Σχολεία ολόκληρης της Κρήτης. Ο λόγος που επιλέξαμε να γίνει τη συγκεκριμένη περίοδο η έρευνα είναι γιατί μια και η σχολική χρονιά θα έφτανε στο τέλος της θα ήταν πιο εύκολο για τους δασκάλους να έχουν καταλήξει σε συμπεράσματα βασισμένα στην εμπειρία μιας ολόκληρης χρονιάς.

Αφού πήραμε στοιχεία από τη Περιφερειακή Διεύθυνση Κρήτης για το ποια δημοτικά σχολεία είναι ολοήμερα ανά νομό, ξεκινήσαμε την έρευνα μας. Αρχικά επισκεφτήκαμε τα ολοήμερα δημοτικά σχολεία στο νομό Ρεθύμνης, έπειτα επισκεφτήκαμε τα σχολεία του νομού Χανίων, στη συνέχεια γυρίσαμε πίσω και πήγαμε στο νομό Ηρακλείου και τέλος στο νομό Λασιθίου.

Κατά τη διεξαγωγή της έρευνας, πηγαίναμε πρώτα στο σχολείο, εξηγούσαμε στο διευθυντή κάθε σχολείου το σκοπό της έρευνας μας και έπειτα ζητούσαμε τους υπεύθυνους και τους δασκάλους των ολοήμερων τμημάτων, οι οποίοι θα μας συμπλήρωναν τα ερωτηματολόγια. Σε περίπτωση που κάποιος υπεύθυνος ολοήμερου απουσίαζε ζητούσαμε από τον διευθυντή να συμπληρώσει το ερωτηματολόγιο, μια και είναι από τα άτομα που πρέπει να γνωρίζει τις συνθήκες και τη λειτουργία του ολοήμερου σχολείου στο οποίο υπηρετεί.

Αυτή η διαδικασία ακολουθήθηκε για τα Προαιρετικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία των τεσσάρων νομών της Κρήτης.

3.6 Τρόποι επεξεργασίας των ερωτηματολογίων

Η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με τη χρήση του προγράμματος SPSS 11.00, το οποίο θεωρείται διεθνώς ως το πιο ολοκληρωμένο πακέτο για στατιστική ανάλυση στην εμπειρική έρευνα στο χώρο των κοινωνικών επιστημών.

Πιο συγκεκριμένα, αφού κωδικοποιήσαμε τα δεδομένα της έρευνας μας, με τη βοήθεια κλιμάκων μέτρησης των μεταβλητών, έγινε η εισαγωγή τους στο στατιστικό πρόγραμμα.

Σε επίπεδο περιγραφικής στατιστικής δίνονται πίνακες κατανομής συχνότητας, στους οποίους αναγράφονται οι διάφορες απαντήσεις και δίπλα ο αριθμός των υποκειμένων που διάλεξαν κάθε απάντηση. Μάλιστα οι πίνακες αυτοί μπορεί να είναι και διπλής εισόδου, πράγμα που σημαίνει ότι σε ένα πίνακα μπορεί να γίνεται κατάταξη των υποκειμένων ως προς δύο χαρακτηριστικά ταυτόχρονα.

3.7 Περιορισμοί της έρευνας

Η παρούσα έρευνα διεξήχθη την περίοδο Μαΐου-Ιουνίου 2004, μόλις δηλαδή δύο χρόνια μετά τις αλλαγές στις οποίες προέβη το Υπουργείο Παιδείας σε σχέση με το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο. Έτσι, το φορτισμένο ενδεχομένως κλίμα που υπήρχε τότε λόγω των αλλαγών που είχαν πρόσφατα συμβεί στα δημοτικά σχολεία, θεωρούμε πως πιθανόν να επηρέασε τις εκτιμήσεις των δασκάλων όσον αφορά τη λειτουργία και την προσφορά του ολοήμερου δημοτικού σχολείου.

Ωστόσο η επιλογή της συγκεκριμένης περιόδου για τη διεξαγωγή της έρευνας δεν ήταν τυχαία. Το τέλος της σχολικής χρονιάς 2003-2004 επελέγη προκειμένου να έχουμε μια ολοκληρωμένη άποψη των εκπαιδευτικών του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου για το νέο αυτό θεσμό.

Επιπλέον η σειρά και μόνο ορισμένων ερωτήσεων μπορεί να επιφέρει αλλοιώσεις στα αποτελέσματα. Έτσι, δημιουργείται μια άλλη κατηγορία σφαλμάτων, εκτός αυτών της δειγματοληψίας, τα οποία οφείλονται αποκλειστικά και μόνο στον τρόπο σχεδιασμού του ερωτηματολογίου και τα οποία πρέπει να συνυπολογίζονται όταν αναλύονται στατιστικά τα αποτελέσματα⁵⁷.

Η έλλειψη χρόνου, ώστε να επεκτείνουμε την έρευνα μας σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια, μας οδήγησε στον περιορισμό της στο γεωγραφικό διαμέρισμα της Κρήτης και επομένως στον περιορισμό της γενίκευσης των συμπερασμάτων της ως ένα βαθμό.

Ωστόσο, «η Κρήτη μπορεί να εκληφθεί ως μικρογραφία της Ελλάδας, δεδομένου ότι συγκεντρώνονται σε αυτήν όλες οι πληθυσμιακές κατηγορίες: ορεινός, πεδινός και παραθαλάσσιος πληθυσμός από αστικές και αγροτικές περιοχές. Με την έννοια αυτή είναι δυνατόν να θεωρηθεί ότι αντιπροσωπεύει την ευρύτερη ελληνική πραγματικότητα, αφού μάλιστα η εκπαιδευτική πολιτική του Υπουργείου είναι ενιαία και ομοιόμορφη»⁵⁸.

---

⁵⁷ Τσακίρη Ε., Μεθοδολογικά προβλήματα στο σχεδιασμό των ερωτηματολογίων των κοινωνικών ερευνών: Η διάταξη των ερωτήσεων, στο *Επιθεώρηση των Κοινωνικών Ερευνών*, Αθήνα, 1991, τ. 80, σ. 32.

⁵⁸ Πυργιωτάκης Ι. Ε., Έλληνες Δάσκαλοι: Εμπειρική προσέγγιση των συνθηκών εργασίας, Αθήνα, εκδ. Γρηγόρη, 1992, σ.45.

Κεφάλαιο 4^ο: Ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας

4.1 Εισαγωγή

Στα παρακάτω κεφάλαια θα παρουσιάσουμε εκτενώς τα αποτελέσματα της έρευνας, που διεξήχθη στα Προαιρετικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία των τεσσάρων νομών της Κρήτης. Προτού, όμως, περάσουμε στα αποτελέσματα σημειώνουμε τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζουμε τα αποτελέσματα αυτά.

Αρχικά με τη βοήθεια των πινάκων κατανομής συχνοτήτων, περιγράφουμε τις απαντήσεις των υποκειμένων όσον αφορά τα διάφορα χαρακτηριστικά του Προαιρετικού Ολοήμερου Σχολείου. Παρουσιάζουμε σε τι ποσοστό είναι ικανοποιημένοι οι δάσκαλοι από το νέο αυτό θεσμό και ποιες φαίνεται να είναι οι ελλείψεις των σχολείων αυτών.

Μετά από αυτού του είδους την προσέγγιση, εξετάζουμε ξεχωριστά κάθε ένα από τα χαρακτηριστικά του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου, τα οποία ερευνήσαμε με τη βοήθεια του ερωτηματολογίου μας. Για να τα αναδείξουμε όσο το δυνατόν πληρέστερα, χρησιμοποιούμε τα δεδομένα που προέκυψαν από την έρευνα μας.

Επιπλέον, στο επίπεδο της επαγωγικής στατιστικής, ελέγχουμε με τη βοήθεια του στατιστικού κριτηρίου χ^2 τη συνάφεια ανάμεσα σε ορισμένες μεταβλητές. Με αυτό τον τρόπο θέλουμε να παρουσιάσουμε αν υπάρχει σχέση ανάμεσα σε κάποιες μεταβλητές ή αν είναι ανεξάρτητες η μία από την άλλη.

Έτσι, προσπαθούμε να μεταφέρουμε όσο το δυνατόν πιστότερα και πιο αποτελεσματικά το κλίμα και τα στοιχεία που προέκυψαν από την έρευνα που πραγματοποιήσαμε στα Προαιρετικά Ολοήμερα Σχολεία της Κρήτης. Σκοπός μας με αυτή την αναλυτική παρουσίαση, είναι να δούμε την εικόνα που βρίσκεται το Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο σήμερα και να την αντιπαραθέσουμε με αυτή που θα έπρεπε να έχει σύμφωνα με τις νομικές διατάξεις.

4.2 Περιγραφή των αποτελεσμάτων της έρευνας για τα Προαιρετικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία

Ξεκινώντας με την ερώτηση για το έτος έναρξης του ολοήμερου σχολείου, δεν είναι ασήμαντο το ποσοστό των δασκάλων που απάντησαν ότι με την ψήφιση του νόμου 2525/97 και μέσα σε λίγα χρόνια (1997-1999) το σχολείο τους μετατράπηκε σε ολοήμερο. Προφανώς, εκείνοι που ανέφεραν σαν έτος έναρξης το 1997 μέχρι και το 2002 εννοούν πως το σχολείο τους ξεκίνησε σαν Ολοήμερο – Σχολείο Διευρυμένου Ωραρίου.

Ωστόσο, το 58,8% των ερωτώμενων δασκάλων της Κρήτης δηλώνει ότι το σχολείο τους άρχισε να λειτουργεί ως Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο τα δύο τελευταία χρόνια, δηλαδή από το σχολικό έτος 2002-2003 και μετά. Είναι η περίοδος όπου το Υπουργείο προχώρησε στη βελτίωση των Ολοήμερων Σχολείων Διευρυμένου Ωραρίου και πάγωσε τα Πιλοτικά Ολοήμερα Σχολεία.

ΠΙΝΑΚΑΣ Ι

Κατανομή συχνοτήτων σχετικά με το έτος έναρξης λειτουργίας του ολοήμερου σχολείου

Έτος έναρξης Ολοήμερου	f	%
1997	7	3,5
1998	18	9,0
1999	12	6,0
2000	30	15,1
2001	15	7,5
2002	52	26,1
2003	65	32,7
Σύνολο	222	100,0
Δεν απάντησαν:	23 (10,14%)	

Από τους 221 εκπαιδευτικούς που απάντησαν στην ερώτηση σχετικά με τον αριθμό των μαθητών που φοιτούν στο ολοήμερο σχολείο, το 6.3%, το υψηλότερο δηλαδή ποσοστό υποστήριξε πως γύρω στους 60 μαθητές φοιτούν στο ολοήμερο σχολείο. Σε αρκετά, επίσης, ολοήμερα δημοτικά σχολεία, φοιτούν 35 μαθητές (4.5%), ενώ σε άλλα προφανώς 12/θέσια ο αριθμός των παιδιών φτάνει και στους 80 (4.1%).⁵⁹

Ο μικρότερος, πάντως, αριθμός μαθητών που παρουσιάζεται να φοιτά σε ολοήμερο σχολείο είναι 10. Πιο συγκεκριμένα, το 38.7% των δασκάλων έχει 31-60 μαθητές στα τμήματα του ολοήμερου προγράμματος, το 29.7% έχει 61-90 μαθητές, το 23.1% έχει από 10-30, ενώ το 8.8% έχει από 90 μαθητές και πάνω⁶⁰. Παρακάτω παρουσιάζουμε και το ποσοστό των μαθητών που φοιτούν στα ολοήμερα τμήματα ανά τάξη.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι βρέθηκε Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο, το οποίο έχει 335 μαθητές. Ο ιδιαίτερα μεγάλος αριθμός των μαθητών μας κίνησε την περιέργεια και αναζητήσαμε από την Περιφερειακή Διεύθυνση Κρήτης το σχολείο, το οποίο είχε αυτό το μεγάλο αριθμό μαθητών. Πρόκειται για ένα δημοτικό σχολείο, το οποίο συστεγάζεται μαζί με ένα άλλο στην πόλη του Ν. Ηρακλείου.

Όσον αφορά τις εκπαιδευτικές εξωσχολικές δραστηριότητες αρκετοί είναι οι δάσκαλοι που θεωρούν ότι οι μαθητές συμμετέχουν σε αυτές εκτός του ολοήμερου προγράμματος.

---

⁵⁹ Από τα αποτελέσματα της έρευνας μας μπορούμε να δούμε ακριβώς πόσοι μαθητές φοιτούν στα ολοήμερα δημοτικά σχολεία από τα οποία συγκεντρώσαμε τα ερωτηματολόγια. Ωστόσο δεν θεωρούμε χρήσιμο να επεκταθούμε περισσότερο στον αριθμό των μαθητών που έχει κάθε ολοήμερο σχολείο χωριστά.

⁶⁰ Στο παράρτημα δίνεται αναλυτικός πίνακας (πίνακας Ι) με τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τον αριθμό των μαθητών που φοιτούν στα τμήματα του ολοήμερου προγράμματος του σχολείου τους.

Πίνακας II

Κατανομή συχνοτήτων σχετικά με τη γνώμη των δασκάλων για τη συμμετοχή των μαθητών σε εκπαιδευτικές εξωσχολικές δραστηριότητες

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΞΩΣΧΟΛΙΚΕΣ ΕΚΠ/ΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	f	%
ΝΑΙ	199	89,6
ΟΧΙ	23	10,4

Συγκεκριμένα, το 89.6% των δασκάλων πιστεύει ότι υπάρχουν εκπαιδευτικές εξωσχολικές δραστηριότητες, στις οποίες συμμετέχουν τα παιδιά εκτός του προγράμματος του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου. Τούτο το γεγονός δείχνει πως οι γονείς δεν εμπιστεύονται ακόμα πλήρως τα νέα αντικείμενα που προσφέρονται από το σχολείο.

Μάλιστα από τους 201 δασκάλους που απάντησαν στην ερώτηση όσον αφορά τις δραστηριότητες που συμμετέχουν τα παιδιά, το 93.5% των δασκάλων υποστήριξε πως οι μαθητές εκτός του προγράμματος του ολοήμερου συμμετέχουν σε δραστηριότητες εκμάθησης μιας ξένης γλώσσας, ενώ το 61.2% θεωρεί πως οι μαθητές συμμετέχουν και στην εκμάθηση δεύτερης ξένης γλώσσας.

ΠΙΝΑΚΑΣ III

Κατανομή συχνοτήτων σχετικά με τις εξωσχολικές εκπαιδευτικές δραστηριότητες που συμμετέχουν οι μαθητές

ΕΞΩΣΧΟΛΙΚΕΣ ΕΚΠ/ΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	ΝΑΙ		ΟΧΙ	
	f	%	f	%
Ξένη Γλώσσα	188	93,5	13	6,5
Δεύτερη Ξένη Γλώσσα	123	61,2	78	38,8
Μουσική	141	70,1	60	29,9
Χορός	136	67,7	65	32,3
Θέατρο	64	31,8	137	68,2
Αθλητισμός	168	83,6	33	16,4
Πληροφορική	116	57,7	85	42,3
Άλλο...	2	1,0	199	99,0
Δεν απάντησαν: 21 (9,5%)				

Η μουσική και ο χορός, φαίνεται επίσης, πως είναι από τα αντικείμενα που οι γονείς «αγοράζουν από την ιδιωτική εκπαιδευτική αγορά», μια και το 70.1% των δασκάλων θεωρεί πως οι μαθητές μαθαίνουν μουσική πέρα από το δημοτικό σχολείο, ενώ το 67.7% θεωρεί ότι οι μαθητές συμμετέχουν και σε μαθήματα χορού.

Από τις άλλες δραστηριότητες που προσφέρει το Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο, το 83.6% των εκπαιδευτικών θεωρεί ότι οι μαθητές μετέχουν σε αθλητικές δραστηριότητες εκτός του Ολοήμερου Σχολείου, το 57.7% σε μαθήματα πληροφορικής, ενώ το μικρότερο ποσοστό, 31.8% συγκεντρώνουν τα μαθήματα που έχουν σχέση με το θέατρο, τη θεατρική δηλαδή παιδεία⁶¹.

Σε σχέση με το πώς νιώθουν οι μαθητές μετά το τέλος του προγράμματος του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου, ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό δασκάλων θεωρεί πως οι μαθητές, μολονότι βρίσκονται περισσότερες ώρες στο σχολείο είναι ικανοποιημένοι αλλά και αρκετές φορές κουρασμένοι.

Πίνακας IV

Κατανομή συχνοτήτων σε σχέση με το πώς νιώθουν τα παιδιά όταν επιστρέφουν στο σπίτι μετά το πρόγραμμα του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου

	ΝΑΙ		ΟΧΙ	
	f	%	f	%
Ικανοποιημένα	171	77	51	23
Όπως τα παιδιά του κανονικού σχολείου	28	12,6	194	87,4
Κουρασμένα	149	67,1	73	32,9

Το 87.4% των δασκάλων θεωρεί πως τα παιδιά που παρακολουθούν το πρόγραμμα του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου, σίγουρα όταν επιστρέφουν σπίτι δεν νιώθουν όπως τα παιδιά του συμβατικού σχολείου. Συγκεκριμένα το 77% των δασκάλων δήλωσε πως τα παιδιά μπορεί

⁶¹ Υπογραμμίζουμε, ότι στη συγκεκριμένη ερώτηση οι εκπαιδευτικοί είχαν τη δυνατότητα να συμπληρώσουν περισσότερο από μία δραστηριότητες και μάλιστα να τις σημειώσουν με σειρά προτεραιότητας. Ωστόσο, επειδή οι περισσότεροι απλά σημείωσαν τις δραστηριότητες χωρίς σειρά κατάταξης, θεωρήσαμε καλύτερο να παρουσιάσουμε το ποσοστό που δηλώθηκε κάθε δραστηριότητα χωριστά.

να επιστρέφουν σπίτι ικανοποιημένα, αλλά ταυτόχρονα το 67.1% δήλωσε πως κουράζονται ενδεχομένως με τις πολλές ώρες παραμονής στο σχολείο και τις επιπλέον δραστηριότητες⁶².

Σημαντικό, επίσης, είναι το ποσοστό των δασκάλων που θεωρεί ότι το Ολοήμερο επιφέρει αλλαγές στις διατροφικές συνήθειες των παιδιών. Συγκεκριμένα από τους 211 εκπαιδευτικούς που απάντησαν σ' αυτή την ερώτηση, το 66.8% υποστηρίζει πως επιδρά αρνητικά στη διατροφή των παιδιών και το 33.2% ότι έχει θετική επίδραση.

Λαμβάνοντας, λοιπόν, υπόψη τις απόψεις των υπευθύνων των Προαιρετικών Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων, καταλήγουμε ότι στα πλαίσια του ολοήμερου προγράμματος, οι ανάγκες σίτισης των μαθητών δεν καλύπτονται παρά ελάχιστα και θα πρέπει να υπάρξει μια επανεξέταση του σκέλους αυτού του ολοήμερου προγράμματος.

Όσον αφορά στο ειδικό προσωπικό με το οποίο οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι θα πρέπει να ενισχυθεί το Ολοήμερο Σχολείο, συντριπτικό είναι το ποσοστό που υποστηρίζει ότι το υπάρχον προσωπικό πρέπει να ενισχυθεί.

Πίνακας V

Κατανομή συχνοτήτων σχετικά με την ανάγκη ενίσχυσης του υπάρχοντος προσωπικού του ολοήμερου σχολείου

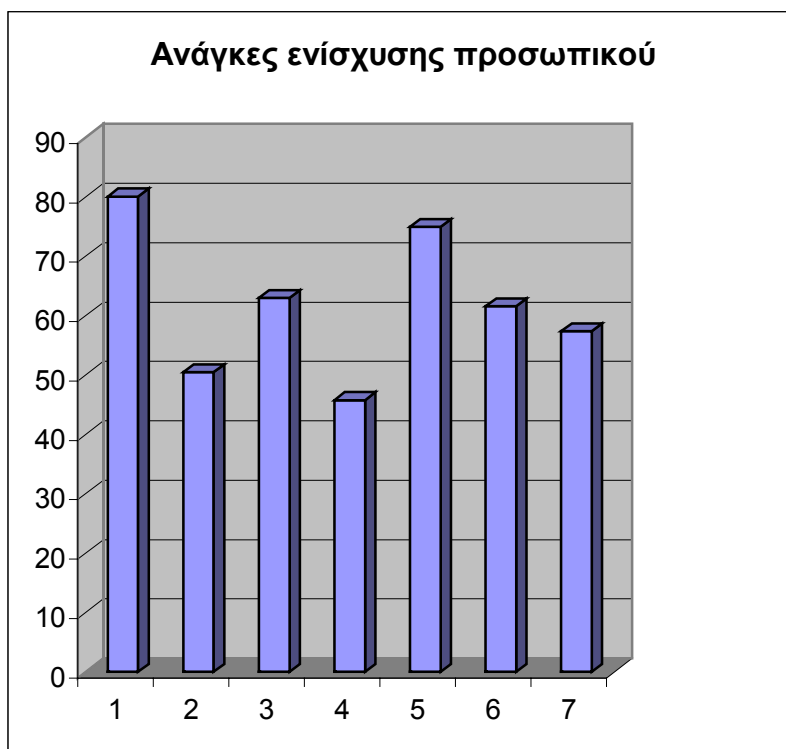
ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΟΛΟΗΜΕΡΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ	ΝΑΙ		ΟΧΙ	
	f	%	f	%
Τραπεζοκόμοι	173	80,1	43	19,9
Φύλακες	109	50,5	107	49,5
Καθαριστές/ τριες	136	63	80	37
Ιατρικής Περίθαλψης	99	45,8	117	54,2
Δάσκαλοι- Καθηγητές Ειδικοτήτων	162	75	54	25
Ψυχολόγοι	133	61,6	83	38,4
Κοινωνική Λειτουργός	124	57,4	92	42,6
Δεν απάντησαν:	6 (2,7%)			

Την ανάγκη ενίσχυσης του προσωπικού την εκφράζει το 97.3% των εκπαιδευτικών ολόκληρης της Κρήτης. Όσον αφορά τις ειδικότητες του

⁶² Σ' αυτή την ερώτηση οι δάσκαλοι απαντούσαν και στις τρεις περιπτώσεις που τους δινόταν (ικανοποιημένα- όπως τα παιδιά του κανονικού σχολείου- κουρασμένα).

πρόσθετου επιθυμητού προσωπικού, οι προτιμήσεις των δασκάλων συγκεντρώνονται στους τραπεζοκόμους, όπου πιστεύουν πως πρέπει να ενισχυθεί η παρουσία τους σε ποσοστό 80.1%. Ακολουθούν με εξίσου υψηλό ποσοστό οι δάσκαλοι και οι καθηγητές ειδικοτήτων (75%), οι οποίοι φαίνεται να είναι ιδιαίτερος απαραίτητοι, καθώς κάνουν πιο ευχάριστες τις περαιτέρω ώρες παραμονής των μαθητών στο σχολείο. Επιπλέον την ενίσχυση του προσωπικού με καθαρίστριες επιθυμεί το 63%, το 61.6% επιθυμεί ψυχολόγους, το 57.4% επιθυμεί κοινωνικούς λειτουργούς και τέλος ακολουθούν με ποσοστό 50.5% οι φύλακες και με 45.8% το προσωπικό ιατρικής περίθαλψης⁶³.

Γραφική Παράσταση I

Σημαντικά, είναι επίσης, τα αποτελέσματα που εξάγουμε από την ερώτηση σχετικά με το ποιοι μαθητές είναι αυτοί που φαίνεται να επιθυμούν περισσότερο και ποιοι λιγότερο να παραμένουν στο Ολοήμερο Σχολείο.

⁶³ Στο παρακάτω γράφημα βλέπουμε τα ποσοστά ανάλογα με τις απαντήσεις των δασκάλων. Όπου 1=τραπεζοκόμοι, 2=φύλακες, 3=καθαριστές/τριες, 4=προσωπικό ιατρικής περίθαλψης, 5=δάσκαλοι- καθηγητές ειδικοτήτων, 6=ψυχολόγοι και 7=κοινωνική λειτουργός.

ΠΙΝΑΚΑΣ VI

Κατανομή συχνοτήτων σχετικά με τους μαθητές που επιθυμούν περισσότερο να παραμένουν στο Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο

Τάξεις	f	%
A' Τάξη	163	74,8
B' Τάξη	190	87,2
Γ' Τάξη	154	70,6
Δ' Τάξη	101	46,3
Ε' Τάξη	47	21,6
ΣΤ' Τάξη	35	16,1
Δεν απάντησαν:	4 (1,8%)	

Συγκεκριμένα οι δάσκαλοι υποστηρίζουν ότι οι μαθητές κυρίως των μικρών τάξεων είναι αυτοί που επιθυμούν περισσότερο να παραμένουν στο πρόγραμμα του ολοήμερου σχολείου. Από τους 218 εκπαιδευτικούς που απάντησαν σ' αυτή την ερώτηση, το 87.2% δήλωσε ότι οι μαθητές της Β' τάξης επιθυμούν να παραμένουν στο απογευματινό πρόγραμμα, το 74.8% οι μαθητές της Α' τάξης και το 70.6% οι μαθητές της Γ' τάξης. Με πολύ πιο χαμηλά ποσοστά ακολουθούν οι μαθητές της Δ' τάξης με 46.3%, οι μαθητές της Ε' τάξης με 21.6% και τέλος οι μαθητές της ΣΤ' τάξης με ποσοστό 16.1%⁶⁴.

Οι λόγοι που προβάλλουν οι δάσκαλοι για αυτή τους την εκτίμηση συνοψίζονται στα παρακάτω. Σε σύνολο , λοιπόν, 186 δασκάλων που απάντησαν, το 52.2% δήλωσε πως ο σημαντικότερος λόγος που αφήνουν οι γονείς τα παιδιά των μικρών τάξεων να παραμένουν στο ολοήμερο σχολείο είναι ότι στα μικρά παιδιά αρέσουν οι διάφορες δραστηριότητες που τους προσφέρονται στο απογευματινό πρόγραμμα (εικαστικά, γυμναστική, μουσική, θεατρική αγωγή κ.τ.λ.) και ταυτόχρονα τα παιδιά αυτά δεν έχουν φορτωμένο πρόγραμμα το απόγευμα με εξωσχολικές δραστηριότητες. Έτσι,

⁶⁴ Στη συγκεκριμένη ερώτηση κάθε δάσκαλος είχε τη δυνατότητα να δώσει περισσότερες από μία απαντήσεις.

λοιπόν, μπορούν να καθίσουν για περισσότερο χρόνο στο σχολείο και να παρακολουθήσουν όλα όσα τους προσφέρονται στο ολοήμερο πρόγραμμα.

ΠΙΝΑΚΑΣ VII

Κατανομή συχνοτήτων όσον αφορά τους λόγους για τους οποίους οι μαθητές επιθυμούν περισσότερο να παραμένουν στο Ολοήμερο κατά τη γνώμη των δασκάλων

ΛΟΓΟΙ ΠΑΡΑΜΟΝΗΣ ΜΑΘΗΤΩΝ ΣΤΟ ΟΛΟΗΜΕΡΟ	ΝΑΙ		ΟΧΙ	
	f	%	f	%
Προετοιμασία των μαθημάτων της επόμενης μέρας	84	45,2	102	54,8
Ειδικότητες ολοήμερου	97	52,2	89	47,8
Προστασία (κυρίως για τα μικρά παιδιά)	49	26,3	137	73,7
Κάτι άλλο...	23	12,4	163	87,6
Δεν απάντησαν: 36 (16,2%)				

Αξίζει να σημειώσουμε, πως μονάχα το 26.3% των εκπαιδευτικών θεωρούν ότι οι γονείς αφήνουν τα παιδιά τους στο ολοήμερο γιατί είναι ένας τρόπος προστασίας ιδιαίτερα για τα μικρά παιδιά. Μάλιστα, το 73.7% δεν πρόβαλε καν στις απαντήσεις του το λόγο αυτό, σαν αιτιολόγηση στην παραπάνω απάντηση του.

Αρκετά σημαντική, πάντως, φαίνεται να είναι η προετοιμασία που κάνουν οι μαθητές στα πλαίσια του ολοήμερου προγράμματος, μια και το 45.2% των δασκάλων τη θεωρεί ένα από τους λόγους που παραμένουν οι μαθητές στο ολοήμερο σχολείο. Βέβαια το 54.8% δεν θεωρεί σημαντικό το λόγο αυτό και δεν αναφέρεται σε αυτόν⁶⁵.

Υπάρχει, τέλος, και μια μερίδα εκπαιδευτικών (12.4%), οι οποίοι υποστηρίζουν πως οι μικροί μαθητές επιθυμούν να παραμένουν στο ολοήμερο, γιατί ζητούν την παρέα των συμμαθητών τους και μπορούν να παίξουν μ' αυτούς. Πρόκειται για ένα παράγοντα που αφορά αποκλειστικά και μόνο την ψυχολογία των μικρών μαθητών, οι οποίοι στη σύγχρονη κοινωνία συνήθως μένουν για αρκετές ώρες μόνοι στο σπίτι τους μπροστά στο «άχαρο κουτί» που ονομάζεται τηλεόραση.

⁶⁵ Οι κατηγορίες ανάλυσης των απαντήσεων των εκπαιδευτικών σε αυτή την ανοιχτή ερώτηση, έγιναν μετά από ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων τους.

Από την άλλη πλευρά, οι μαθητές που, κατά τη γνώμη των δασκάλων του ολοήμερου δημοτικού σχολείου, επιθυμούν λιγότερο να παραμένουν σ' αυτό είναι οι μαθητές των μεγάλων τάξεων.

ΠΙΝΑΚΑΣ VIII

Κατανομή συχνοτήτων σχετικά με τους μαθητές που επιθυμούν λιγότερο να παραμένουν στο Ολοήμερο Σχολείο

Τάξεις	f	%
A' Τάξη	46	21,4
B' Τάξη	20	9,3
Γ' Τάξη	20	9,3
Δ' Τάξη	62	28,8
Ε' Τάξη	157	73
ΣΤ' Τάξη	174	80,9
Δεν απάντησαν:	7 (3,2%)	

Συγκεκριμένα από τους 215 δασκάλους που απάντησαν σ' αυτή την ερώτηση, το 80.9% δήλωσε ότι οι μαθητές της ΣΤ' τάξης επιθυμούν να παραμένουν λιγότερο στο απογευματινό πρόγραμμα και το 73% οι μαθητές της Ε' τάξης.

Με πολύ μικρότερα ποσοστά ακολουθούν οι μαθητές της Δ' τάξης (28.8%), οι μαθητές της Α' τάξης με 21.4% και τέλος οι μαθητές της Β' και Γ' τάξης με 9.3%⁶⁶.

Οι λόγοι για τους οποίους οι μαθητές των μεγάλων τάξεων επιθυμούν λιγότερο να παραμένουν στο πρόγραμμα του ολοήμερου σχολείου, είναι κατά κύριο λόγο γιατί παρακολουθούν πολλές εξωσχολικές δραστηριότητες. Μάλιστα το 71.4% των δασκάλων δήλωσε πως οι μαθητές των μεγάλων τάξεων έχουν ελάχιστο ελεύθερο χρόνο λόγω των πολλών μαθημάτων που παρακολουθούν εκτός σχολικού προγράμματος, κι έτσι δεν μπορούν να

⁶⁶ Στη συγκεκριμένη ερώτηση κάθε δάσκαλος είχε τη δυνατότητα να δώσει περισσότερες από μία απαντήσεις.

παραμένουν περισσότερες ώρες στο σχολείο. Δεν τους εξυπηρετεί, δηλαδή, το ωράριο του ολοήμερου.

Επιπλέον το 25.4% δήλωσε πως οι μαθητές κουράζονται από την περαιτέρω παραμονή τους στο σχολείο, ενώ το 23.2% δήλωσε πως οι μαθητές της Ε΄ και ΣΤ΄ τάξης δεν χρειάζονται φύλαξη και μπορούν να παραμείνουν μόνοι στο σπίτι μέχρι να σχολάσουν οι γονείς από την δουλειά τους.

Τέλος, υπήρξαν και δάσκαλοι (11.4%) οι οποίοι υποστήριξαν πως οι μαθητές της Ε΄ και ΣΤ΄ τάξης είναι σε ηλικία που προσπαθούν να αυτονομηθούν και μάλιστα προτιμούν την «ελευθερία» τους από την υποχρεωτική παρακολούθηση του προγράμματος του ολοήμερου σχολείου. Ταυτόχρονα, έχουν τη δυνατότητα να προετοιμάζονται μόνοι τους για τα μαθήματα της επόμενης μέρας και δεν έχουν την ανάγκη περισσότερης βοήθειας από το δάσκαλο του ολοήμερου.

ΠΙΝΑΚΑΣ VIII

Κατανομή συχνοτήτων όσον αφορά τους λόγους για τους οποίους οι μαθητές επιθυμούν λιγότερο να παραμένουν στο Ολοήμερο κατά τη γνώμη των δασκάλων

ΛΟΓΟΙ ΜΗ ΠΑΡΑΜΟΝΗΣ ΜΑΘΗΤΩΝ ΣΤΟ ΟΛΟΗΜΕΡΟ	ΝΑΙ		ΟΧΙ	
	f	%	f	%
Εξωσχολικές δραστηριότητες	13 2	71,4	53	28,6
Κούραση	47	25,4	138	74,6
Δεν χρειάζονται φύλαξη	43	23,2	142	76,8
Κάτι άλλο...	21	11,4	164	88,6
Δεν απάντησαν:	37 (16,7%)			

Φαίνεται, επομένως, πως η ιδιωτική εκπαιδευτική αγορά έχει κερδίσει τόσο πολύ τον άνθρωπο σήμερα, που δεν τον αφήνει να εμπιστευθεί τα νέα δεδομένα που προσφέρονται στους μαθητές σήμερα με το νέο αυτό θεσμό.

Πέρα, όμως, από τη γνώμη των δασκάλων για το ποιοι μαθητές επιθυμούν περισσότερο και ποιοι λιγότερο να παραμείνουν στο ολοήμερο σχολείο, ζητήσαμε να μας πουν πόσοι μαθητές φοιτούν ανά τάξη στο σχολείο και πόσοι μαθητές φοιτούν ανά τάξη στο ολοήμερο. Σκοπός αυτής της ερώτησης είναι να δούμε κατά μέσο όρο το ποσοστό που φοιτά ανά τάξη στο

ολοήμερο και τελικά οι μαθητές ποιων τάξεων κυρίως παρακολουθούν το πρόγραμμα του ολοήμερου σχολείου.

Στον πίνακα Χ βλέπουμε κατά μέσο όρο πόσοι μαθητές φοιτούν στο Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο ανά τάξη.

Πίνακας Χ

Ποσοστά συμμετοχής μαθητών στο πρόγραμμα του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου

ΤΑΞΕΙΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ ΠΡΟΑΙΡΕΤΙΚΟΥ ΟΛΟΗΜΕΡΟΥ (%)
Α΄ τάξη	38,5
Β΄ τάξη	44,16
Γ΄ τάξη	35
Δ΄ τάξη	28,41
Ε΄ τάξη	22,7
ΣΤ΄ τάξη	18,7

Σύμφωνα, λοιπόν, με τον παραπάνω πίνακα οι μαθητές που τελικά φαίνεται να παρακολουθούν το πρόγραμμα του ολοήμερου σχολείου περισσότερο είναι αυτοί των μικρών τάξεων. Συγκεκριμένα οι μαθητές της Β΄ τάξης συμμετέχουν με ποσοστό 44,16%, οι μαθητές της Α΄ τάξης με 38,5% και τέλος οι μαθητές της Γ΄ τάξης με 35%.

Το μικρότερο ποσοστό παρακολούθησης του προγράμματος του ολοήμερου έλαβαν οι μαθητές της ΣΤ΄ τάξης (18,7%), ενώ οι μαθητές της Ε΄ και Δ΄ τάξης παρακολουθούν το απογευματινό πρόγραμμα σε ποσοστό 22,7% και 28,41% αντίστοιχα.

Τα παραπάνω στοιχεία επιβεβαιώνουν τις απόψεις των δασκάλων για το ποιοι μαθητές επιθυμούν να παραμένουν στο ολοήμερο. Σκοπός, λοιπόν, τώρα είναι να προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε και τους μαθητές των μεγάλων τάξεων, προκειμένου να αρχίσουν να παραμένουν κι αυτοί περισσότερο στο ολοήμερο.

4.3 Αποτελέσματα της έρευνας σχετικά με την κτιριακή και υλικοτεχνική υποδομή των Προαιρετικών Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων

Ως ένα από τα σημαντικά προβλήματα του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου οι δάσκαλοι αναφέρουν το χώρο, δηλαδή τη στενότητα των τάξεων ή της αυλής και λιγότερο την υγιεινή του σχολικού χώρου. Δεν πρέπει να ξεχνάμε άλλωστε την αξία και το νόημα που έχει πάρει η κτιριακή αναβάθμιση των χώρων των Προαιρετικών Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων, που η έλλειψη τους δημιουργεί αρκετά προβλήματα στη λειτουργία του ολοήμερου προγράμματος.

Στον πίνακα XI παρουσιάζονται αναλυτικά τα αποτελέσματα αναφορικά με το βαθμό στον οποίο παρουσιάζονται τα προβλήματα του σχολικού χώρου και της υγιεινής του στη λειτουργία του ολοήμερου δημοτικού σχολείου.

ΠΙΝΑΚΑΣ XI

Κατανομή συχνοτήτων αναφορικά με τα προβλήματα σχολικού χώρου και της υγιεινής του στη λειτουργία του ολοήμερου δημοτικού σχολείου

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ Ο.Σ.	Καθόλου		Λίγο		Πολύ		Πάρα πολύ		Δεν απάντησαν	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Ο χώρος (π.χ. στενότητα τάξης ή αυλής)	70	31,7	46	20,8	45	20,4	60	27,1	1	0,5
Η υγιεινή του σχολικού χώρου	78	35,6	71	32,4	48	21,9	22	10,0	3	1,4

Έτσι, λοιπόν, το 47,5% των ερωτώμενων δασκάλων θεωρεί αρκετά σημαντικό το πρόβλημα της στενότητας του χώρου, ενώ καθόλου σημαντικό το θεωρεί το 31.7%.

Όσον αφορά την υγιεινή του σχολικού χώρου οι δάσκαλοι (σε ποσοστό 31,9%) το θεωρούν λιγότερο σημαντικό πρόβλημα για τη λειτουργία του ολοήμερου δημοτικού σχολείου.

Σε επομένη ερώτηση, όπου ζητείται από κάθε δάσκαλο να μας πει ακριβώς τα εργαστήρια και τους χώρους που υπάρχουν στο σχολείο του, οι ελλείψεις που παρουσιάζονται σε υλικοτεχνική υποδομή είναι πάρα πολλές.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζουμε τα ποσοστά για τα υπάρχοντα σχολικά εργαστήρια.

ΠΙΝΑΚΑΣ XII

Κατανομή συχνοτήτων των απαντήσεων των εκπαιδευτικών αναφορικά με τα σχολικά εργαστήρια

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ	ΝΑΙ		ΟΧΙ		Δεν απάντησαν	
	f	%	f	%	f	%
Εργαστήριο εικαστικών	32	14,4	190	85,6	0	0
Εργαστήριο φυσικών επιστημών και περιβαλλοντικής αγωγής	58	26,1	164	73,9	0	0
Εργαστήριο πληροφορικής	172	77,8	49	22,2	1	0,5
Εργαστήριο μουσικής	41	18,5	181	81,5	0	0
Σχολική βιβλιοθήκη	182	82,4	39	17,6	1	0,5
Αίθουσα πολλαπλών χρήσεων	106	48,0	115	52,0	1	0,5
Άλλοι χώροι ή εργαστήρια	0	0	0	0	0	0

Το 85.6% των δασκάλων υποστηρίζουν πως δεν έχουν εργαστήριο εικαστικών στο σχολείο τους, ενώ μονάχα το 14.4% διαθέτει ξεχωριστό χώρο με υλικά για το μάθημα των εικαστικών.

Το εργαστήριο φυσικών επιστημών και περιβαλλοντικής αγωγής λείπει, επίσης, από πολλά δημοτικά σχολεία, καθώς το 73.9% των δασκάλων δήλωσε πως δεν υπάρχει τέτοιο εργαστήριο στο σχολείο του.

Ευτυχώς πολύ καλύτερα είναι τα αποτελέσματα για τα εργαστήρια πληροφορικής. Το 77.8% των δασκάλων των ολοήμερων υποστηρίζουν πως υπάρχει εργαστήριο, το οποίο διαθέτει τα απαραίτητα στοιχεία με τη βοήθεια των οποίων μπορούν να γίνονται τα μαθήματα της Πληροφορικής που προσφέρονται στο ολοήμερο σχολείο.

Επιπλέον, μονάχα το 18.5% των δασκάλων διαθέτει στο σχολείο του εργαστήριο μουσικής. Δυστυχώς, δηλαδή, λείπει μια αίθουσα από τα σχολεία, όπου θα μπορούσε να υπάρχουν διάφορα μουσικά όργανα και μοκέτα για να κάθονται τα παιδιά, να χαλαρώνουν και να πραγματοποιούν διάφορες μουσικοκινητικές ασκήσεις.

Από τα πιο θετικά και αισιόδοξα αποτελέσματα της ερώτησης αυτής είναι ότι σε ποσοστό 82.4% οι δάσκαλοι δήλωσαν πως διαθέτουν στο σχολείο τους σχολική βιβλιοθήκη. Ελπίζουμε το υλικό της σε βιβλία και άλλα εκπαιδευτικά υλικά, όπως επιτραπέζια παιχνίδια και βιντεοκασέτες να είναι πλούσιο, ώστε να είναι ελκυστικό στα παιδιά και να βοηθά στην πνευματική τους εγρήγορση και εξέλιξη.

Τέλος, σε ποσοστό 48% οι δάσκαλοι δήλωσαν πως έχουν στο σχολείο τους αίθουσα πολλαπλών χρήσεων, η οποία μπορεί να λειτουργεί ως χώρος εκδηλώσεων ή ως χώρος εστίασης, ενώ όλοι ανεξαιρέτως συμφώνησαν πως δεν υπάρχουν κάποιοι άλλοι χώροι ή εργαστήρια στο σχολείο τους εκτός από τα παραπάνω. Πάντως, ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό (52%) δήλωσε ότι δεν διαθέτει το σχολείο του αίθουσα πολλαπλών χρήσεων και μάλιστα παρακάτω στις γενικότερες παρατηρήσεις τους σημειώνουν ότι τα παιδιά αναγκάζονται πολλές φορές να τρώνε στα ίδια θρανία που διαβάζουν και γράφουν.

4.4 Αποτελέσματα της έρευνας σχετικά με το Αναλυτικό Πρόγραμμα του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου

Το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο αξιοποιεί τις δυνατότητες, τις οποίες του παρέχει ο επιπλέον χρόνος για να επιτύχει δύο βασικούς στόχους του: α) την εμπέδωση των γνώσεων και δεξιοτήτων που διδάσκονται οι μαθητές στο πρωινό πρόγραμμα και β) τον εμπλουτισμό του πρωινού προγράμματος με επιπλέον διδακτικά αντικείμενα.

Η εμπέδωση επιδιώκεται μέσα από την προετοιμασία των εργασιών που ανατέθηκαν στους μαθητές στα μαθήματα του πρωινού προγράμματος, ενώ ο εμπλουτισμός του προγράμματος επιτυγχάνεται με τη διδασκαλία επιπρόσθετων μαθημάτων που ανταποκρίνονται στα άμεσα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες των μαθητών.

Πίνακας XIII

Κατανομή συχνοτήτων σχετικά με τον αριθμό των δασκάλων που ασχολούνται με τους μαθητές του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου

ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΠΡΟΑΙΡΕΤ. ΟΛΟΗΜ. ΔΗΜ. ΣΧ.	f	%
Ένας δάσκαλος	12	5,4
Περισσότεροι δάσκαλοι	210	94,6

Σύμφωνα, λοιπόν, με τα αποτελέσματα της έρευνας μας το 94.6% των δασκάλων υποστήριξαν πως δεν ασχολείται μόνο ένας δάσκαλος με τους μαθητές στο ολοήμερο σχολείο, αλλά υπάρχουν και καθηγητές ειδικοτήτων οι οποίοι διδάσκουν τα επιπρόσθετα μαθήματα του προγράμματος. Μονάχα το 5.4% δήλωσε πως υπάρχει ένας μόνος δάσκαλος, ο οποίος απασχολεί τους μαθητές στο πρόγραμμα του ολοήμερου σχολείου. Αυτό, προφανώς, συμβαίνει εξαιτίας της μη πρόσληψης περισσότερων δασκάλων- καθηγητών ειδικοτήτων.

Πάντως η παρουσία ενός μόνο εκπαιδευτικού με δύο-τρεις δεκάδες μαθητές διαφορετικών τάξεων, δεν παρέχει τη δυνατότητα για ουσιαστική ανάπτυξη δραστηριοτήτων, αλλά απλώς τη διεξαγωγή ορισμένων δράσεων

που βασίζονται στις ειδικές γνώσεις ή ενδιαφέροντα του εκπαιδευτικού ή και στην υλικοτεχνική υποδομή του σχολείου.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΧΙΥ

Κατανομή συχνοτήτων των απαντήσεων των εκπαιδευτικών σχετικά με τις ειδικότητες στις οποίες ανήκουν οι δάσκαλοι-καθηγητές ειδικοτήτων των ολοήμερων δημοτικών σχολείων τους

ΔΑΣΚΑΛΟΙ-ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΩΝ	ΝΑΙ		ΟΧΙ		Δεν απάντησαν	
	f	%	f	%	f	%
Γυμναστικής	200	95,2	10	4,5	12	5,4
Χορού	109	51,9	101	48,1	12	5,4
Καθηγητές Η/Υ	129	61,4	81	38,6	12	5,4
Καθηγητές θεατρικής αγωγής	56	26,7	154	73,7	12	5,4
Μουσικής	161	76,7	49	23,3	12	5,4
Αγγλικών	116	55,2	94	44,8	12	5,4
Εικαστικών	88	41,9	122	58,1	12	5,4
Κάτι άλλο...	0	0	210	94,6	12	5,4

Ας δούμε, όμως, τώρα σε ποιες κυρίως ειδικότητες ανήκουν οι περισσότεροι δάσκαλοι που ασχολούνται με τους μαθητές του ολοήμερου σχολείου. Από τους 210 εκπαιδευτικούς που μας απάντησαν στη συγκεκριμένη ερώτηση το 95.2% διαθέτει στο ολοήμερο σχολείο γυμναστές, το 76.7% μουσικούς, το 61.4% καθηγητές Η/Υ, το 55.2% καθηγητές αγγλικών, το 51.9% καθηγητές χορού, το 41.9% καθηγητές που κάνουν εικαστικά και το 26.7% καθηγητές θεατρικής αγωγής.

Βλέπουμε, επομένως, ότι δίνεται μεγάλη βάση στις επιπρόσθετες δραστηριότητες του ολοήμερου σχολείου. Ωστόσο, υπάρχουν ακόμα σε ορισμένα σχολεία αρκετές ελλείψεις από καθηγητές-δασκάλους ειδικοτήτων, τις οποίες το Υπουργείο Παιδείας πρέπει να καλύψει, προκειμένου να μπορέσει το ολοήμερο να επιτύχει ένα από τους στόχους του.

Συγκεκριμένα η μεγάλη έλλειψη θα μπορούσαμε να πούμε πως παρουσιάζεται στους δασκάλους-καθηγητές θεατρικής αγωγής, εικαστικών και χορού.

ΠΙΝΑΚΑΣ XV

Κατανομή συχνοτήτων σχετικά με το βαθμό στον οποίο παρέχει τα παρακάτω
το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο

	Καθόλου		Λίγο		Πολύ		Πάρα πολύ		Δεν απάντησαν	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Παρέχει τη δυνατότητα μιας δημιουργικής απασχόλησης του μαθητή	3	1,4	52	23,5	128	57,9	38	17,2	1	0,5
Δίνει τη δυνατότητα στη μητέρα να εργάζεται χωρίς να έχουν τη φροντίδα του μαθητή άλλα πρόσωπα	6	2,7	11	5,0	92	41,8	111	50,5	2	0,9
Παρέχει περισσότερες δραστηριότητες (Αγγλικά, Πληροφορική, κ.α.) στους μαθητές	8	3,6	42	19,0	120	54,3	51	23,1	1	0,5
Προετοιμάζει το μαθητή στα μαθήματα για την επόμενη μέρα	2	0,9	55	25,0	97	44,1	66	30,0	2	0,9

Σχετικά με τις διευκολύνσεις που παρέχει το Ολοήμερο Σχολείο οι προτιμήσεις των δασκάλων σε ποσοστό 92,3% συγκεντρώνονται στη δυνατότητα της μητέρας να εργάζεται χωρίς να έχουν τη φροντίδα του μαθητή ή της μαθήτριας άλλα πρόσωπα.

Ακολουθεί η παροχή περισσότερων δραστηριοτήτων (Αγγλικά, Πληροφορική, κ.α.) με ποσοστό 77,4% και έπειτα είναι η δυνατότητα μιας δημιουργικής απασχόλησης του μαθητή με ποσοστό 75,1% και η προετοιμασία του μαθητή-τριας για τα μαθήματα της επόμενης μέρας (σε ποσοστό 74,1%).

Πάντως, γενικά, προκύπτει ότι όλοι οι παράγοντες που είχαν καταγραφεί στο ερωτηματολόγιο αναγνωρίζονται από τους εκπαιδευτικούς από αρκετά έως και απόλυτα σημαντικό σχολείο⁶⁷.

Σε επόμενη ερώτηση εξετάζουμε κατά πόσο εμφανίζονται διάφορα προβλήματα στη λειτουργία του ολοήμερου δημοτικού σχολείου. Όσον αφορά, λοιπόν, την προσθήκη νέων δραστηριοτήτων λίγο φαίνεται να έχουν εντοπίσει οι δάσκαλοι αυτό το πρόβλημα στα σχολεία τους.

Γραφική Παράσταση II

Συγκεκριμένα από τους 216 εκπαιδευτικούς που απάντησαν σ' αυτή την ερώτηση το 50% δήλωσε πως δεν έχει εντοπίσει καθόλου αυτό το πρόβλημα, το 23,1% δήλωσε πως το έχει εντοπίσει λίγο, το 17,6% πολύ και το 9,3% πάρα πολύ. Βλέπουμε, δηλαδή, ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των δασκάλων αξιολογούν θετικά τις δραστηριότητες που προστίθενται στο πρόγραμμα και φαίνεται να μην αντιμετωπίζουν πρόβλημα με αυτές.

Οι δραστηριότητες αυτές αρέσουν στα παιδιά όχι μόνο γιατί κατά γενική ομολογία είναι ευχάριστες, αλλά και γιατί δίνουν την ευκαιρία σ' αυτά να ασχοληθούν με δραστηριότητες που υπό άλλες συνθήκες δεν θα είχαν τη

⁶⁷ Στο παράρτημα δίνονται γραφήματα για κάθε μία από τις παραπάνω δυνατότητες που παρέχει το ολοήμερο δημοτικό σχολείο σύμφωνα με τις απαντήσεις των δασκάλων των ολοήμερων (Γραφική Παράσταση VII, VIII, VIII, X).

δυνατότητα να ασχοληθούν, είτε λόγω έλλειψης χρόνου, είτε λόγω της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης των γονέων τους.

Πάντως, γεγονός είναι πως οι δάσκαλοι θεωρούν πολύ έως πάρα πολύ σημαντικές τις δραστηριότητες του συμπληρωματικού προγράμματος του ολοήμερου δημοτικού σχολείου.

ΠΙΝΑΚΑΣ XVI

Κατανομή συχνοτήτων σχετικά το πόσο σημαντικές είναι κατά τη γνώμη των ερωτηθέντων εκπ/κών οι συμπληρωματικές δραστηριότητες του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΟΛ.ΔΗΜ.ΣΧ.	Καθόλου		Λίγο		Πολύ		Πάρα πολύ		Δεν απάντησαν	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Αγγλικά	11	5	49	22,3	82	37,3	78	35,5	2	0,9
Πληροφορική	1	0,5	18	8,2	66	30,1	134	61,2	3	1,4
Θεατρική αγωγή	8	3,6	38	17,3	72	32,7	102	46,4	2	0,9
Εικαστικά	7	3,2	30	13,6	88	39,8	96	43,4	1	0,5
Μουσική	4	1,8	32	14,5	81	36,7	104	47,1	1	0,5
Χορός	5	2,3	39	17,8	83	37,9	92	42	3	1,4
Αθλητικές Δραστηριότητες	1	0,5	25	11,4	70	31,8	124	56,4	2	0,9

Μάλιστα, σε ποσοστό 91,3% θεωρούν αρκετά σημαντικό το μάθημα της Πληροφορικής που γίνεται στο ολοήμερο, έπειτα τις αθλητικές δραστηριότητες σε ποσοστό 88,2% και ακολουθεί το μάθημα της Μουσικής σε ποσοστό 83,8%. Στη συνέχεια πάρα πολύ σημαντικό φαίνεται να είναι το μάθημα των εικαστικών, καθώς το δήλωσε 83,2% των ερωτηθέντων δασκάλων, το μάθημα του χορού (79,9%), το μάθημα της θεατρικής αγωγής (79,1%), ενώ το λιγότερο σημαντικό από όλα, αλλά όμως αρκετά σημαντικό παρουσιάζεται το μάθημα των αγγλικών (72,8%).

Το σημαντικότερο, λοιπόν, συμπέρασμα που προκύπτει από τα παραπάνω, είναι ότι όπου αναπτύχθηκαν επιπρόσθετες δραστηριότητες, όπως ηλεκτρονικοί υπολογιστές, εικαστικά, θεατρική αγωγή, αθλητικές δραστηριότητες κ.α., αυτές εκτιμήθηκαν ιδιαίτερα από τους δασκάλους, και ελπίζουμε το ίδιο για τους μαθητές και τους γονείς τους.

Μολονότι όμως οι ίδιοι οι δάσκαλοι θεωρούν τόσο σημαντικές τις διάφορες δραστηριότητες που προσφέρονται στο ολοήμερο σχολείο, οι ίδιοι υποστηρίζουν σε ποσοστό 83.3% ότι θα πρέπει να δοθεί έμφαση στο πρόγραμμα του ολοήμερου σχολείου στην ενισχυτική διδασκαλία.

ΠΙΝΑΚΑΣ XVII

Κατανομή συχνοτήτων σχετικά με το που να δοθεί έμφαση στο πρόγραμμα του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου

	ΝΑΙ		ΟΧΙ		Δεν απάντησαν	
	f	%	f	%	f	%
Στην Ενισχυτική Διδασκαλία	185	83,3	37	16,7	0	0
Στις εξωσχολικές δημιουργικές δραστηριότητες	161	72,5	61	27,5	0	0
Στη προετοιμασία των μαθημάτων	173	77,9	49	22,1	0	0
Ξένη γλώσσα	126	56,8	96	43,2	0	0
Ηλεκτρονικούς Υπολογιστές	178	80,2	44	19,8	0	0

Υψηλό είναι επίσης το ποσοστό (80.2%) που θέλει να δοθεί έμφαση στους Ηλεκτρονικούς Υπολογιστές, ενώ το 77.9% προτιμά την προετοιμασία των μαθημάτων της επόμενης μέρας. Το μικρότερο ποσοστό συγκεντρώνει η εκμάθηση της ξένης γλώσσας (56.8%), η οποία είναι τελευταία στις προτιμήσεις των δασκάλων⁶⁸.

Ωστόσο, οι δάσκαλοι των Προαιρετικών Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων φαίνεται πως είναι ευχαριστημένοι με τις υπάρχουσες δραστηριότητες και γι' αυτό σε ποσοστό 82.5% δεν προτείνουν να συμπεριληφθούν και άλλες δραστηριότητες στο ολοήμερο δημοτικό σχολείο.

⁶⁸ Σ' αυτή την ερώτηση οι δάσκαλοι έπρεπε να απαντήσουν για όλες τις περιπτώσεις που τους δίνονταν.

Γραφική Παράσταση III

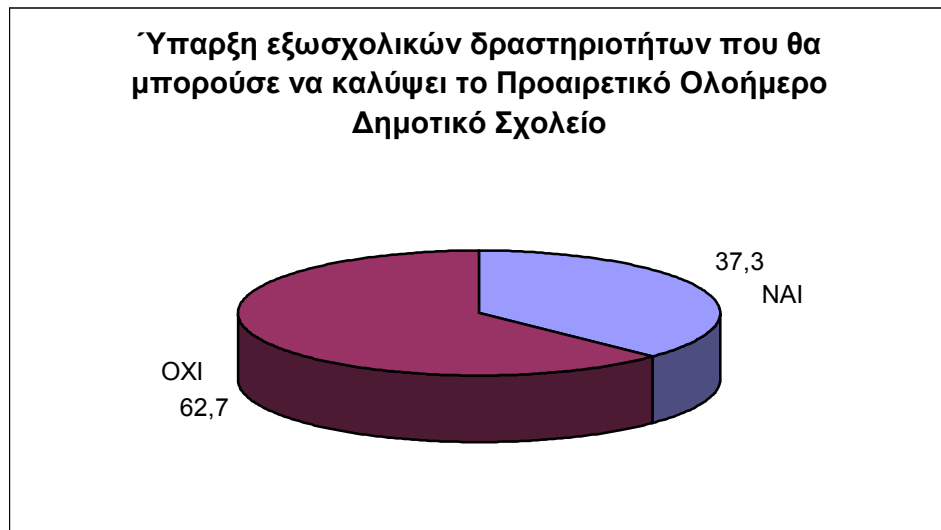

Το 17.5% που θα προτιμούσε να ενταχθούν και άλλες δραστηριότητες στο πρόγραμμα του ολοήμερου, αναφέρεται σε δραστηριότητες, όπως πυλός, ξυλογλυπτική, τεχνικές κατασκευές και φυσικά αρκετοί αναφέρονται σε δραστηριότητες που κανονικά θα έπρεπε να υπάρχουν στα ολοήμερα, με βάση το Αναλυτικό Πρόγραμμα, αλλά δυστυχώς δεν διδάσκονται λόγω ελλείψεων ειδικοτήτων.

Παρόλα αυτά μονάχα το 37.3% των δασκάλων θεωρούν ότι υπάρχουν δραστηριότητες που νομίζουν ότι θα μπορούσε να καλύψει το ολοήμερο σχολείο. Τέτοιες δραστηριότητες είναι η μουσική, ο χορός, τα εικαστικά και η θεατρική αγωγή, τις οποίες βέβαια, ένα ποσοστό παιδιών μπορεί να μην παρακολουθούσε καν έξω από τα πλαίσια του σχολείου⁶⁹.

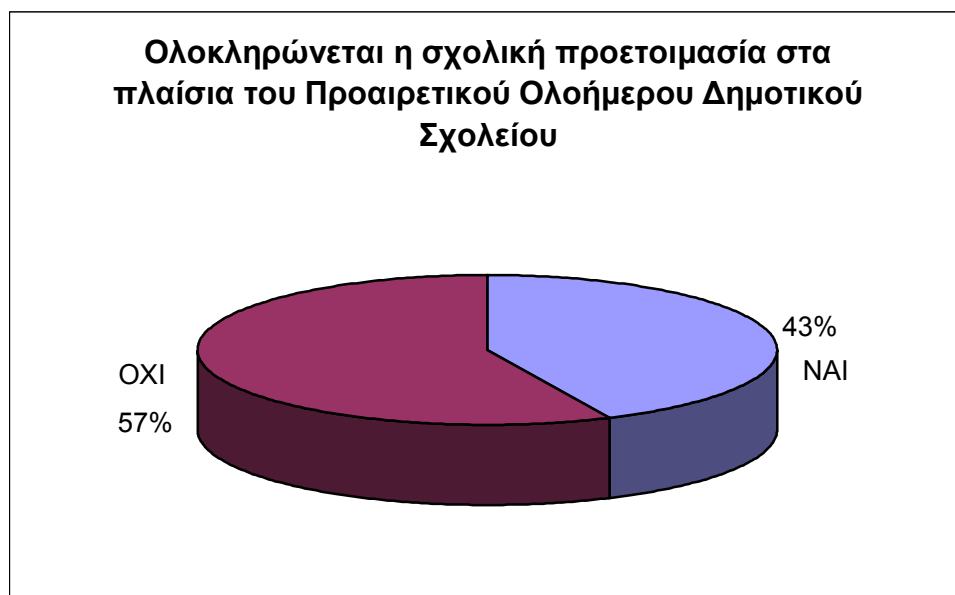
⁶⁹ Στη συγκεκριμένη ερώτηση δεν απάντησαν 10 άτομα, ποσοστό 4,5%.

Γραφική Παράσταση IV

Επιπλέον, η σχολική προετοιμασία, όπως αναλύσαμε και παραπάνω, είναι θεμιτή και εφικτή στα πλαίσια του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου. Τα στοιχεία που συλλέξαμε από την έρευνα μας κατέδειξαν ότι σε γενικές γραμμές το πρόγραμμα έχει μόνο «μερική επιτυχία» στην επίτευξη του στόχου αυτού, καθώς στις περισσότερες περιπτώσεις η μαθησιακή διαδικασία και η σχολική προετοιμασία δεν ολοκληρώνεται στα πλαίσια του σχολείου. Τούτο υποστηρίζει το 57% των δασκάλων που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο μας και μόνο το 43% θεωρεί ότι οι μαθητές στη διάρκεια του προγράμματος προετοιμάζουν όλες τις εργασίες που τους έχουν ανατεθεί από τους δασκάλους της πρωινής ζώνης.

Γραφική Παράσταση V

Ένας από τους λόγους εξαιτίας του οποίου δεν ολοκληρώνεται η μαθησιακή διαδικασία είναι ο λίγος χρόνος που διατίθεται γι' αυτή. Μάλιστα το 64% από τους εκπαιδευτικούς που όφειλαν να απαντήσουν σ' αυτήν την ερώτηση⁷⁰, δήλωσε πως ο χρόνος για την προετοιμασία των μαθημάτων είναι λίγος, καθώς είναι αρκετές και οι νέες δραστηριότητες (ειδικότητες) που παρακολουθούν οι μαθητές στο ολοήμερο σχολείο. Έτσι οι δύο διδακτικές ώρες κατά μέσο όρο που αντιστοιχούν ημερησίως για όλες τις τάξεις για την προετοιμασία των μαθημάτων, φαίνεται πως δεν είναι αρκετές.

ΠΙΝΑΚΑΣ XVIII

Κατανομή συχνοτήτων των επιχειρημάτων των εκπαιδευτικών σχετικά με τη μη ολοκλήρωση της σχολικής προετοιμασίας στα πλαίσια του σχολείου

ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ	ΝΑΙ		ΟΧΙ	
	f	%	f	%
Λίγος χρόνος-πολλές ειδικότητες	80	64	45	36
Κούραση μαθητών	34	27,2	91	72,8
Μεγάλα και ανομοιογενή τμήματα	35	28	90	72
Κάτι άλλο...	49	39,2	76	60,8
Δεν απάντησαν	2 (0,9%)			
Δεν όφειλαν να απαντήσουν	95 (43,7)			

Το 28% θεωρεί πως σημαντικός λόγος που δεν ολοκληρώνεται η σχολική προετοιμασία στο σχολείο είναι και τα μεγάλα και ανομοιογενή τμήματα που έχει το ολοήμερο σχολείο. Οι δάσκαλοι θεωρούν πως είναι δύσκολο όταν είναι μεγάλος αριθμός παιδιών και μάλιστα διαφορετικών ηλικιών σε μια τάξη να γίνει η επιθυμητή προετοιμασία για τα μαθήματα όλων των τάξεων. Και μάλιστα αυτό είναι ακόμα πιο δύσκολο, όταν είναι ένας ο δάσκαλος για όλους τους μαθητές.

Εξίσου, όμως, σημαντική είναι και η κούραση που έχουν τα παιδιά το μεσημέρι, καθώς είναι ήδη αρκετές ώρες στο σχολείο και κάνουν μάθημα. Αυτός είναι ένας από τους λόγους που δήλωσε το 27.2% των δασκάλων,

⁷⁰ Σ' αυτό το ερώτημα δεν όφειλαν να απαντήσουν όσοι είχαν δηλώσει στην προηγούμενη ερώτηση ότι ολοκληρώνεται η μαθησιακή διαδικασία και η σχολική προετοιμασία στα πλαίσια του σχολείου.

ερμηνεύοντας το γιατί δεν είναι δυνατή η ολοκλήρωση της μαθησιακής διαδικασίας στα πλαίσια του σχολείου.

Τέλος, το 39.2% δήλωσε άλλους λόγους. Άλλοι υποστήριξαν πως η μαθησιακή διαδικασία δεν είναι μια ποσοτική μέθοδος πρόσληψης νέων γνώσεων, αλλά προϋποθέτει εφαρμογή και υπενθύμιση αυτών (των γνώσεων) στην καθημερινή ζωή από κάθε μαθητή χωριστά, άλλοι πως η ύλη των μαθημάτων είναι αρκετά μεγάλη και άλλοι πως η προετοιμασία δεν ολοκληρώνεται γιατί οι μαθητές στο Ολοήμερο προετοιμάζονται μόνο για τη Γλώσσα και τα Μαθηματικά και έτσι στο σπίτι θα έχουν να διαβάσουν και για τα άλλα μαθήματα.

Οι παραπάνω απαντήσεις δικαιολογούν και το 56.2% των δασκάλων που δήλωσαν πως οι μαθητές διαβάζουν καθημερινά στο σπίτι τους από 1 έως 2 ώρες για να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του σχολείου. Λιγότεροι είναι αυτοί που δηλώνουν πως τα παιδιά διαβάζουν μέχρι 1 ώρα (33.6%), ενώ το 9.7% δηλώνει από 2 έως 3 ώρες.

ΠΙΝΑΚΑΣ XVIII

Κατανομή συχνοτήτων σχετικά με τις ώρες που διαβάζουν τα παιδιά στο σπίτι καθημερινά

ΩΡΕΣ	f	%
Μέχρι 60 λεπτά	73	33,6
Από 1 έως 2 ώρες	122	56,2
Από 2 έως 3 ώρες	21	9,7
Από 3 έως 4 ώρες	1	0,5
Περισσότερες από 4 ώρες	0	0
Δεν απάντησαν:	5 (2,3%)	

4.5 Αποτελέσματα της έρευνας σχετικά με το ωράριο και ωρολόγιο πρόγραμμα του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου

Η λειτουργία του ολοήμερου προγράμματος φαίνεται να συνέβαλε αποφασιστικά στην αντιμετώπιση του προβλήματος της φύλαξης των παιδιών που είναι ζωτικής σημασίας για την κοινωνικοποίηση των παιδιών, για το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο βρίσκονται και για τις δραστηριότητες που αναπτύσσουν.

Γραφική Παράσταση VI

Το 89.2% των δασκάλων θεωρεί ότι το ωράριο λειτουργίας του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου καλύπτει τις ανάγκες των γονέων, ενώ μονάχα 10.8% θεωρεί ότι το ωράριο είναι ανελαστικό και δεν εξυπηρετεί τους γονείς.

Ταυτόχρονα οι δάσκαλοι υποστηρίζουν σε ποσοστό 83.6% ότι τα παιδιά πηγαίνουν στο σχολείο μεταξύ 8:00 και 8:15, ενώ μόνο το 16.4% υποστηρίζει ότι οι μαθητές πηγαίνουν στο σχολείο πριν τις 8:00. Το γεγονός αυτό, μας δείχνει ότι προφανώς οι γονείς δεν χρειάζονται τόσο την πρωινή ζώνη του ολοήμερου που λειτουργεί από 7:00-8:00 και μάλιστα δε λειτουργεί αν δε συμμετέχουν από 5 μαθητές και πάνω.

Γενικότερα, στην ερώτηση σχετικά με τα προβλήματα που εντοπίζουν οι δάσκαλοι στο ολοήμερο σχολείο, το ωράριο λειτουργίας του φαίνεται να είναι μικρό πρόβλημα, αφού το δήλωσαν σε ποσοστό 25,4%.

Στον παρακάτω πίνακα βλέπουμε ακριβώς τα ποσοστά που δείχνουν τη μικρή ισχύ του συγκεκριμένου προβλήματος.

Πίνακας ΧΧ

Κατανομή συχνοτήτων αναφορικά με το πρόβλημα του ωραρίου λειτουργίας του ολοήμερου δημοτικού σχολείου

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΛΕΠΟΥΡΓΙΑΣ Ο.Σ.	Καθόλου		Λίγο		Πολύ		Πάρα πολύ		Δεν απάντησαν	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Το ωράριο λειτουργίας του σχολείου	93	42,9	69	31,8	39	18	16	7,4	5	2,3

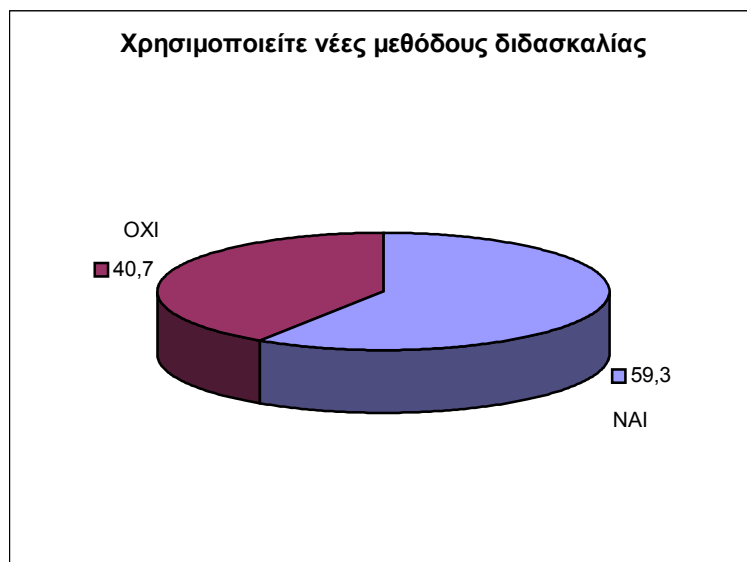

4.6 Αποτελέσματα της έρευνας σχετικά με τη μεθοδολογία διδασκαλίας στο Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο

Από τους βασικούς στόχους του ολοήμερου σχολείου είναι η ολοκλήρωση της μαθησιακής διαδικασίας και η προσπάθεια να ξεφύγει ο δάσκαλος του ολοήμερου από τη μετωπική διδασκαλία.

Βέβαια, στην ολοκλήρωση της μαθησιακής δραστηριότητας στο σχολείο υπάρχει και η αντισταθμιστική διάσταση, καθώς στο σπίτι δεν είναι δυνατό να έχουν όλα τα παιδιά την ίδια βοήθεια και έτσι τα πιο αδικημένα φαίνονται να είναι τα παιδιά που προέρχονται από περιβάλλον με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο.

Γραφική Παράσταση V

Από την έρευνα μας διαπιστώνουμε πως το 59.3% των δασκάλων χρησιμοποιεί νέες μεθόδους διδασκαλίας, ενώ ένα αρκετά σημαντικό ποσοστό το 40.7% παραμένει σταθερό στη χρήση της μετωπικής διδασκαλίας⁷¹.

⁷¹ Στη συγκεκριμένη ερώτηση είχαμε 6 απώλειες (2,7%). Όσοι απάντησαν ότι χρησιμοποιούν νέες μεθόδους διδασκαλίας, στη συνέχεια είχαν τη δυνατότητα να μας πουν ποιες μεθόδους χρησιμοποίησαν.

Πίνακας XXI

Κατανομή συχνότητων σχετικά με τις νέες μεθόδους διδασκαλίας που χρησιμοποιούν οι δάσκαλοι στο ολοήμερο σχολείο

Μέθοδοι διδασκαλίας	ΝΑΙ		ΟΧΙ	
	f	%	f	%
Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία	98	79	26	21
Μέθοδος Project	17	13,7	107	86,3
Χρήση εποπτικών μέσων- Η/Υ	17	13,7	107	86,3
Εξατομικευμένη διδασκαλία	22	17,7	102	82,3
Κάτι άλλο...	19	15,3	105	84,7
Δεν απάντησαν	10 (4,5%)			
Δεν όφειλαν να απαντήσουν	88 (39,6%)			

Όσον αφορά τις μεθόδους που δήλωσαν οι δάσκαλοι ότι χρησιμοποιούν το 79% δήλωσε ότι χρησιμοποιεί την ομαδοσυνεργατική διδασκαλία. Η ομαδοσυνεργατική είναι μια μορφή διδασκαλίας, που δίνει τη δυνατότητα σε μαθητές και εκπαιδευτικούς να μαθαίνει ο ένας από τον άλλο, αναπτύσσοντας έτσι καλές διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ τους και ταυτόχρονα δίνοντας την ευκαιρία στους μαθητές να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες.

Επιπλέον το 17.7% δήλωσε πως χρησιμοποιεί την εξατομικευμένη διδασκαλία, προκειμένου να βοηθήσει κυρίως τους μαθητές που προέρχονται από τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα. Τέλος, σε ποσοστό 13.7% δήλωσαν οι δάσκαλοι πως χρησιμοποιούν τόσο την μέθοδο Project όσο και τα διάφορα εποπτικά μέσα και τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές προκειμένου να ξεφύγουν από τη μετωπική διδασκαλία.

Πάντως από τα αρκετά σημαντικά προβλήματα που φαίνεται να αντιμετωπίζουν οι δάσκαλοι στη λειτουργία του ολοήμερου δημοτικού σχολείου είναι η έλλειψη από υλικά και παιδαγωγικά μέσα.

Πίνακας XXII

Κατανομή συχνοτήτων αναφορικά με τα «υλικά και παιδαγωγικά μέσα» ως πρόβλημα στη λειτουργία του ολοήμερου δημοτικού σχολείου

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ Ο.Σ.	Καθόλου		Λίγο		Πολύ		Πάρα πολύ		Δεν απάντησαν	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Τα υλικά και παιδαγωγικά μέσα	28	13	74	34,3	78	36,1	36	16,7	6	2,7

Φαίνεται, δηλαδή, πως οι δάσκαλοι έχουν πολλές ελλείψεις (σε ποσοστό 52,8%) και ίσως και αυτός να είναι ένας από τους λόγους που δεν χρησιμοποιούν σε μεγάλο ποσοστό νέες μεθόδους στη διδασκαλία τους.

Είναι, λοιπόν, φανερό πως αρκετοί είναι αυτοί που επηρεάστηκαν από το πνεύμα του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου και άλλαξαν τη διδακτική τους μεθοδολογία. Βέβαια σε πολλές περιπτώσεις οι ελλείψεις διαφόρων μεσών στέκονται εμπόδιο, με αποτέλεσμα κάποιοι να μην ξεφεύγουν από τη μετωπική διδασκαλία.

4.7 Αποτελέσματα της έρευνας σχετικά με τη γενικότερη λειτουργία του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου

Από τη μέχρι τώρα εμπειρία των δασκάλων των ολοήμερων τμημάτων, η γνώμη που έχουν διαμορφώσει για τη λειτουργία του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου είναι αρκετά θετική όπως δηλώνει το 73.8%. Παρ' όλες, δηλαδή, τις ελλείψεις και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι δάσκαλοι, η εικόνα τους για το νέο αυτό θεσμό είναι θετική, καθώς βλέπουν την προσφορά τόσο στους μαθητές όσο και στους εργαζόμενους γονείς. Στον πίνακα XIII φαίνεται η γενικότερη στάση των δασκάλων για τη λειτουργία του ολοήμερου σχολείου.

Πίνακας XXIII

Κατανομή συχνοτήτων σχετικά με τη γνώμη των δασκάλων για τη λειτουργία του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου

	Πολύ θετική		Θετική		Αρνητική		Εντελώς αρνητική		Δεν απάντησαν	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Λειτουργία Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου	37	16,7	163	73,8	18	8,1	3	1,4	1	0,5

Επιπλέον οι δάσκαλοι υποστηρίζουν σε ποσοστό 84.6% ότι το Ολοήμερο Σχολείο βοηθά τους μαθητές των ασθενέστερων κοινωνικών τάξεων. Ένας, δηλαδή, από τους βασικούς κοινωνικούς σκοπούς του ολοήμερου επιτυγχάνεται με διάφορους τρόπους σύμφωνα με τις απαντήσεις των δασκάλων.

Πίνακας XXIV

Κατανομή συχνοτήτων αναφορικά με τους τρόπους με τους οποίους το Ολοήμερο βοηθά τους μαθητές των ασθενέστερων οικονομικών τάξεων

ΤΡΟΠΟΙ ΒΟΗΘΕΙΑΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΩΝ ΑΣΘΕΝΕΣΤΕΡΩΝ ΟΙΚΟΝ. ΤΑΞΕΩΝ	ΝΑΙ		ΟΧΙ	
	f	%	f	%
Ενισχυτική διδασκαλία	112	64	63	36
Προσφορά νέων γνωστικών αντικειμένων	114	65,1	61	34,9
Δωρεάν φύλαξη	58	33,1	117	66,9
Κάτι άλλο...	7	4	168	96
Δεν απάντησαν	13 (5,9%)			
Δεν όφειλαν να απαντήσουν	34 (15,3%)			

Το 65.1% δήλωσε πως οι αλλοδαποί μαθητές αλλά και οι έλληνες μαθητές που οι γονείς τους δεν έχουν την οικονομική ευχέρεια, μπορούν μέσω του δημόσιου σχολείου να έρχονται σε επαφή με όλα αυτά τα επιπλέον αντικείμενα που προσφέρει το ολοήμερο. Με τέτοιες δραστηριότητες το πιο πιθανό είναι να μην ασχολούνταν αν φοιτούσαν σε οποιοδήποτε άλλο σχολείο ή δεν παρακολουθούσαν το πρόγραμμα του ολοήμερου του σχολείου τους. Έτσι, λοιπόν, δίνεται σ' αυτά τα παιδιά η δυνατότητα να αυξήσουν τις γνώσεις και ταυτόχρονα να ασχοληθούν με αντικείμενα που πολλοί από τους συμμαθητές τους αγοράζουν από την ιδιωτική εκπαιδευτική αγορά.

Το 64% δήλωσε, επίσης, πως το Ολοήμερο καταπολεμά την εκπαιδευτική ανισότητα, με την ενισχυτική διδασκαλία που προσφέρεται στους αδύνατους μαθητές και σ' αυτούς που δυσκολεύονται και προέρχονται από τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα. Πρόκειται για φροντιστηριακά τμήματα για τους αδύνατους μαθητές, αλλά και τάξεις υποδοχής για τους αλλοδαπούς μαθητές που πραγματοποιούνται στα πλαίσια του ολοήμερου προγράμματος.

Τέλος, το 33.1% δήλωσε πως το ολοήμερο σχολείο εξασφαλίζει την παραμονή των παιδιών σε ελεγχόμενο σχολικό περιβάλλον με οργανωμένο πρόγραμμα απασχόλησης και ψυχαγωγίας. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τους γονείς των αλλοδαπών μαθητών αλλά και γενικότερα των ασθενέστερων οικονομικών τάξεων, καθώς δίνεται η δυνατότητα στη μητέρα να εργαστεί

χωρίς να έχει το άγχος που να αφήσει το παιδί της και ποιος θα το βοηθήσει στα μαθήματα του. Έτσι, τα οικονομικά της οικογένειας βελτιώνονται, πράγμα που σημαίνει βελτίωση και της ζωής του μαθητή.

4.8 Αποτελέσματα της έρευνας σχετικά με το ρόλο των εμπλεκόμενων φορέων στο Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο

Είναι γεγονός, στις μέρες μας πως αρχίζει να κυριαρχεί η τάση αποδυνάμωσης της διοικητικής ιεραρχίας και της ενδυνάμωσης ενός «οριζόντιου συστήματος ελέγχου» που αποτελούν οι διάφορες εμπλεκόμενες ομάδες, όπως π.χ. οι σύλλογοι διδασκόντων , οι σύλλογοι γονέων, μαθητών κ.τ.λ. Βλέπουμε, δηλαδή, να γίνεται μια μετατόπιση του κέντρου βάρους από τη διοικητική ιεραρχία στις ενδιαφερόμενες ομάδες, με αποτέλεσμα να αποδυναμώνεται η σημασία της κεντρικής εξουσίας (Υπουργείο Παιδείας) και να αρχίζει η μετάβαση από την κοινωνία των πολιτικών στην κοινωνία των πολιτών⁷².

Σύμφωνα με τον κ. Πυργιωτάκη, στην Ελλάδα υπήρχε μόνο ο ιεραρχικός έλεγχος. Ακόμα, όμως, και όταν το νομικό πλαίσιο προέβλεπε τη λειτουργία ομάδων ουσιαστικής συμμετοχής στη σχολική ζωή οι ομάδες αυτές είτε δεν δημιουργήθηκαν είτε δεν δραστηριοποιήθηκαν όσο έπρεπε⁷³.

Όσον αφορά τα Προαιρετικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία, ενώ προβλέπεται από το νομικό πλαίσιο η συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων φορέων σε θέματα ουσίας για το σχολείο, εκείνοι φαίνεται πως αδρανούν και με αυτό τον τρόπο ενδυναμώνουν το βαθμό παρέμβασης της κεντρικής εξουσίας.

---

⁷² Πυργιωτάκη Ι. Ε., Εισαγωγή στην Παιδαγωγική Επιστήμη, Αθήνα, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 1999, σ. 246.

⁷³ Βλ. Πυργιωτάκη Ι. Ε., ό. π., σ.246.

Πίνακας XXV

Κατανομή συχνοτήτων αναφορικά τους τρόπους με τους οποίους μπορούν οι γονείς να συμβάλλουν στη βελτίωση της λειτουργίας του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου

ΤΡΟΠΟΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΓΟΝΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ ΟΛΟΗΜΕΡΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ	ΝΑΙ		ΟΧΙ	
	f	%	f	%
Βοηθώντας στη λειτουργία του ολοήμερου δημοτικού σχολείου (π.χ. δίνοντας βιβλία για τη σχολική βιβλιοθήκη, υλικοτεχνική υποδομή κ.α.)	163	73,4	59	26,6
Δια μέσου των συλλόγων γονέων να παρεμβαίνουν δυναμικότερα και με θεσμικό τρόπο στη λειτουργία του ολοήμερου σχολείου (π.χ. στην πρόσληψη βοηθητικού προσωπικού, στον καθορισμό του περιεχομένου σπουδών κ.λ.π.)	90	40,5	132	59,5
Δια μέσου των συλλόγων γονέων να συνεργάζονται με το σχολείο.	165	74,3	57	25,7
Δια μέσου των συλλόγων γονέων να συμμετέχουν στη διαμόρφωση του προγράμματος.	28	12,6	194	87,4
Άλλο...	23	10,4	199	89,6
Δεν απάντησαν:	0 (0%)			

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας μας, οι δάσκαλοι σε ποσοστό 74.3% θεωρούν ότι οι γονείς μπορούν να συμβάλλουν στη βελτίωση της οργάνωσης και της αποτελεσματικής λειτουργίας του ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου με το να συνεργάζονται οι σύλλογοι γονέων με το σχολείο. Επιπλέον το 73.4% των ερωτώμενων δηλώνει ότι οι γονείς μπορούν να βοηθούν στη λειτουργία του ολοήμερου δίνοντας βιβλία για τη σχολική βιβλιοθήκη ή συνεισφέροντας στην κάλυψη των κενών της υλικοτεχνικής υποδομής.

Με χαμηλότερο ποσοστό, αλλά εξίσου σημαντικό 40.5% υποστηρίζουν ότι ο σύλλογος γονέων μπορεί να παρεμβαίνει δυναμικότερα και με θεσμικό τρόπο στη λειτουργία του ολοήμερου, βοηθώντας π.χ. στην πρόσληψη του βοηθητικού προσωπικού ή καθορίζοντας το περιεχόμενο σπουδών, ενώ τέλος

το 12.6% δηλώνει ότι οι σύλλογοι γονέων μπορούν να συμμετέχουν και στη διαμόρφωση του προγράμματος⁷⁴.

Επομένως, είναι σημαντική η παρέμβαση των γονέων για την καλύτερη λειτουργία του ολοήμερου σχολείου. Αυτό συμβαίνει σε αρκετά σχολεία του εξωτερικού. Δυστυχώς, όμως, φαίνεται πως οι γονείς δεν ασχολούνται πολύ με το ολοήμερο στην περιοχή μας.

Τονίζουμε ότι δίνουμε μια εικόνα σχετικά με το συγκεκριμένο θέμα, η οποία θεωρούμε ότι μπορεί να αντιπροσωπεύσει την κατάσταση στην οποία βρίσκονται σήμερα τα ολοήμερα του τόπου μας, δεν μπορούμε όμως να προβούμε σε γενικεύσεις.

Ωστόσο, η συνεργασία σχολείου-γονέων είναι επιβεβλημένη γιατί οι γονείς αποτελούν πηγή πληροφόρησης και οι αναφορές τους είναι απαραίτητες για τον εντοπισμό προβλημάτων υγείας ή συμπεριφοράς του παιδιού.

---

⁷⁴ Στη συγκεκριμένη ερώτηση οι δάσκαλοι είχαν τη δυνατότητα να δηλώνουν περισσότερες από μία απαντήσεις.

Κεφάλαιο 5^ο : Τελικές επισημάνσεις για το Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο, με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας μας.

5.1 Προβλήματα και συμπεράσματα που προκύπτουν από τη λειτουργία του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου.

Το Ολοήμερο Σχολείο ως νέος θεσμός χρειάζεται διαρκή στήριξη σε όλα τα επίπεδα (υλικοτεχνική υποδομή, οικονομική ενίσχυση, ελκυστικό πρόγραμμα δραστηριοτήτων κ.τ.λ.) , αλλά χρειάζεται και χρόνο προκειμένου να μπορέσουμε να δούμε τα οφέλη που μπορούμε να αποκομίσουμε. Μέχρι τότε, όμως, οι προσπάθειες για βελτίωση του πρέπει να συνεχίζονται και η συνεργασία των σχολικών μονάδων με γονείς και τοπικούς φορείς να στοχεύει στη μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας του.

Με βάση τα πρώτα συμπεράσματα που βγαίνουν από την έρευνα μας, αλλά και από τη διεύρυνση της εφαρμογής του ολοήμερου σχολείου, αρχίζει και ο καιρός για ένα συστηματικό διάλογο με σκοπό τον πιο ορθολογικό σχεδιασμό των επόμενων σταδίων εφαρμογής του θεσμού.

Ο γόνιμος προβληματισμός γύρω από τα θέματα που αφορούν το ολοήμερο σχολείο και η ανταλλαγή απόψεων, θεωρούμε ότι θα μας οδηγήσουν στις απαραίτητες προσαρμογές για να πετύχουμε τη γενικότερη βελτίωση του θεσμού του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου στη χώρα μας.

Πάντως το γενικό συμπέρασμα που προκύπτει από το σύνολο των απαντήσεων των εκπαιδευτικών των Προαιρετικών Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων της Κρήτης είναι θετικό. Η πλειοψηφία των δασκάλων, δηλαδή, παρ' όλες τις ελλείψεις και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει εμφανίζεται ικανοποιημένη από τη λειτουργία του νέου αυτού θεσμού. Η ικανοποίηση αυτή οφείλεται κυρίως στα παρακάτω:

- Οι επιπλέον δραστηριότητες που προσφέρονται στο πρόγραμμα του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου φαίνεται να είναι ιδιαίτερα ελκυστικές για τους μαθητές, καθώς αυτές δεν αναπτύσσονται επαρκώς στο πρωινό σχολικό πρόγραμμα.
- Οι δραστηριότητες αυτές κάνουν το πρόγραμμα του ολοήμερου σχολείου πέρα από παιδαγωγικό να γίνεται ευχάριστο και

ψυχαγωγικό για τα παιδιά και να συμβάλλει στην ψυχική και σωματική υγεία και ευεξία.

- Η λειτουργία του προγράμματος του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου συνέβαλε αποφασιστικά στην αντιμετώπιση του προβλήματος της φύλαξης των παιδιών.
- Το Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο διευκολύνει τους εργαζόμενους γονείς κυρίως μέσω της επίβλεψης των παιδιών τους κατά τις ώρες που εκείνοι εργάζονται.
- Το Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο συμβάλλει στην καταπολέμηση των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού.
- Το Πρωτοβάθμιο ολοήμερο σχολείο, όπως λειτουργεί σήμερα, ευνοεί την εφαρμογή νέων μεθόδων διδασκαλίας και ιδιαίτερα της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας.
- Η συνύπαρξη παιδιών διαφόρων ηλικιών στον ίδιο χώρο, συμβάλλει στην ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ τους και ταυτόχρονα στην ομαλή κοινωνικοποίηση τους.

Από την άλλη πλευρά, όμως, υπάρχουν δυσκολίες στη λειτουργία του νέου αυτού θεσμού. Ας δούμε όμως συνοπτικά τα προβλήματα και τις επισημάνσεις στις οποίες μπορούμε να καταλήξουμε με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας μας:

- Ελλιπής κτιριακή υποδομή: Για τη σωστή λειτουργία του ολοήμερου σχολείου απαιτείται τουλάχιστον η διαμόρφωση ενός χώρου με κατάλληλο εξοπλισμό, δηλαδή ειδικά καθίσματα, τραπέζια και ηλεκτρικές συσκευές.
- Δυστυχώς, με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας μας, δεν υπάρχουν χωριστοί χώροι για εργαστήρια και εγκατάσταση οπτικοακουστικών, ηλεκτρονικών ή άλλων οργάνων, για ίδρυση σχολικής βιβλιοθήκης κ.τ.λ.
- Παρόλο που οι λειτουργικές δαπάνες των σχολείων διπλασιάζονται, οι επιχορηγήσεις παραμένουν σταθερές, με αποτέλεσμα να αυξάνονται τα οικονομικά προβλήματα.
- Τα περισσότερα ολοήμερα σχολεία ξεκινούν τη λειτουργία τους στις 8.15 και τελειώνουν στις 16.00.

- Αν και οι περισσότεροι δάσκαλοι θεωρούν πως οι γονείς είναι ικανοποιημένοι από το ωράριο λειτουργίας του ολοήμερου σχολείου, το οποίο φαίνεται να καλύπτει σε πολύ μεγάλο βαθμό τις ανάγκες τους, εκφράζεται από μερικούς ένας σκεπτικισμός ως προς την ελαστικότητά του⁷⁵.
- Ο εκπαιδευτικός που είναι υπεύθυνος για τις κατ' οίκον εργασίες δεν μπορεί να τις ολοκληρώσει με επιτυχία, γιατί θεωρητικά, τουλάχιστον, είναι ένας για πάνω από 30 μαθητές, οι οποίοι μάλιστα είναι διαφόρων τάξεων και ηλικιών και αρκετά κουρασμένοι από το πρωινό πρόγραμμα⁷⁶.
- Η προετοιμασία που γίνεται στο ολοήμερο σχολείο, πολλές φορές δεν είναι αρκετή, ώστε να ολοκληρώνουν οι μαθητές το διάβασμα τους στα πλαίσια του σχολικού προγράμματος.
- Η προετοιμασία, όμως, των μαθημάτων της επόμενης μέρας θεωρείται η βασικότερη λειτουργία του ολοήμερου σχολείου και αν αυτή δεν πραγματοποιείται σωστά, κινδυνεύει να υπονομευθεί ο πολλά υποσχόμενος θεσμός του ολοήμερου σχολείου.
- Στα περισσότερα ολοήμερα σχολεία η ειδικότητα που προωθείται κυρίως είναι ο αθλητισμός.
- Το μάθημα της θεατρικής αγωγής φαίνεται να απουσιάζει από αρκετά ολοήμερα σχολεία, λόγω της έλλειψης εκπαιδευτικών της συγκεκριμένης ειδικότητας.
- Οι περισσότεροι μαθητές που φοιτούν στο Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο προέρχονται από τις μικρές τάξεις, ενώ αντίθετα παρατηρείται διαρροή των μαθητών των μεγάλων τάξεων.

---

⁷⁵ Σ' αυτό το σημείο ορισμένοι δάσκαλοι θεωρούν πως σε μερικές περιπτώσεις είναι καλό να υπάρχει ελαστικότητα, και τα παιδιά που οι γονείς τους τελειώνουν νωρίτερα από τις 16.00 να μπορούν να φεύγουν από το σχολείο μαζί τους.

⁷⁶ Υποθέτουμε, ότι αποτέλεσμα της κατάστασης αυτής είναι πολλές φορές οι γονείς να μην είναι ευχαριστημένοι από τις κατ' οίκον εργασίες των παιδιών τους.

- Πολλές φορές κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους, παρατηρείται το φαινόμενο της διακοπής φοίτησης των μαθητών στο απογευματινό πρόγραμμα⁷⁷.
- Έλλειψη συνεργασίας ανάμεσα στους γονείς και τους εκπαιδευτικούς.
- Πρόβλημα σίτισης μαθητών. Με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας αλλά και την εμπειρία μας οι περισσότεροι μαθητές σιτίζονται το μεσημέρι με σάντουιτς ή με κάτι άλλο ασήμαντο από το κυλικείο του σχολείου.
- Δεν υπάρχουν χώροι εστίασης, αλλά η ίδια η αίθουσα διδασκαλίας γίνεται και εστιατόριο και ο δάσκαλος παίζει το ρόλο του τραπεζοκόμου.
- Οι μαθητές εξακολουθούν να συμμετέχουν ενεργά στις εξωσχολικές τους δραστηριότητες, παρότι προσφέρονται διάφορα τέτοια μαθήματα στο σχολείο αυτό.
- Πρόβλημα θεωρείται ότι ανά 2 τμήματα Ολοήμερου Σχολείου έχουμε μόνο 1 δάσκαλο. Όμως, αν απουσιάζει ένας εκπαιδευτικός ειδικότητας ή αν καθυστερήσει για 10 λεπτά να πάει στο τμήμα που διδάσκει, τότε το τμήμα αυτό θα μείνει χωρίς επιτήρηση, αφού ο υπεύθυνος δάσκαλος για την προετοιμασία βρίσκεται στο άλλο τμήμα.
- Οι δάσκαλοι θεωρούν πως το ολοήμερο σχολείο ως θεσμός, δεν υποκαθιστά τις εξωσχολικές δραστηριότητες των παιδιών, για τις οποίες δαπανούν σημαντικό ποσοστό του εισοδήματός τους οι γονείς τους.
- Πολύ περισσότερο το αντιμετωπίζουν ως θεσμό φροντίδας και προετοιμασίας των παιδιών στα μαθήματα της επόμενης σχολικής μέρας. Κάτι που προσανατολίζει πολύ συγκεκριμένα τον μαθησιακό χαρακτήρα της απογευματινής ζώνης.
- Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι οι δάσκαλοι επιθυμούν να ενισχυθεί κυρίως το διδακτικό προσωπικό του ολοήμερου

---

⁷⁷ Αυτό το συμπέρασμα βγαίνει από το τελευταίο ερώτημα, όπου οι δάσκαλοι είχαν τη δυνατότητα να γράψουν κάτι που θεώρησαν σημαντικό σχετικά με το ολοήμερο και πολλές φορές μας το τόνισαν αυτό και οι ίδιοι οι υπεύθυνοι των ολοήμερων.

σχολείου και δευτερευόντως οι άλλες ειδικότητες όπως είναι οι τραπεζοκόμοι, το προσωπικό καθαριότητας, οι φύλακες κ.ά.

- Οι εξωσχολικές δραστηριότητες που παρακολουθούν οι μαθητές του δημοτικού σχολείου έξω από αυτό, είναι κυρίως ο αθλητισμός και οι ξένες γλώσσες.

Όλα τα παραπάνω δείχνουν πως σίγουρα το Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο αντιμετωπίζει προβλήματα, τα οποία δυσκολεύουν την εκπλήρωση του πολυδιάστατου ρόλου του. Όμως, αποτελεί μια εναλλακτική πρόταση, όπου οι μαθητές μπορούν να αξιοποιούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τον πρόσθετο χρόνο παραμονής τους στο σχολικό χώρο. Η εφαρμογή, δηλαδή, του απογευματινού αυτού προγράμματος σίγουρα βελτιώνει το επίπεδο της παρεχόμενης παιδείας των μαθητών και διευρύνει τους ορίζοντες τους.

Επιπλέον, δεν μπορεί κανείς να αμφισβητήσει το γεγονός ότι ο συγκεκριμένος θεσμός συνέβαλε στο διορισμό ενός μεγάλου αριθμού εκπαιδευτικών και ταυτόχρονα στην άνοδο των βάσεων εισαγωγής των υποψηφίων στα Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης.

Τέλος, το Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας μας, δείχνει ότι θέλει να κάνει βήματα προς τα εμπρός. Σίγουρα υπάρχει μια απόσταση ανάμεσα στη θεωρία και την πράξη, όμως πέρα από αυτά, ανάμεσα στο «παραδοσιακό» σχολείο και το Προαιρετικό Ολοήμερο Σχολείο, εκείνο που συμβάλλει στην κάλυψη των σύγχρονων κοινωνικών και παιδαγωγικών αναγκών είναι σαφώς το δεύτερο.

5.2 Προτάσεις για την καλύτερη λειτουργία του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου.

Επιμηκύνοντας το ωράριο του δημοτικού σχολείου δεν σημαίνει πως αυτό γίνεται πιο ευέλικτο και αποτελεσματικό. Χρειάζονται ορισμένες προϋποθέσεις, προκειμένου να μπορέσει το ολοήμερο να εξυπηρετήσει τους σκοπούς για τους οποίους ιδρύθηκε. Διότι μπορεί με τη σημερινή του μορφή να ικανοποιεί τον κοινωνικό σκοπό αλλά τον παιδαγωγικό χρειάζεται αρκετό δρόμο ακόμα για να τον εκπληρώσει⁷⁸.

Αυτό που πρέπει να επιδιωχθεί είναι η ανάδειξη της παιδαγωγικής αποστολής του και η προσπάθεια να πείσουμε τους γονείς αλλά και γενικότερα την κοινωνία για τη δυνατότητα πραγμάτωσης αυτής της αποστολής. Αυτή η προσπάθεια, όμως, χρειάζεται στήριξη από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς στην εκπαίδευση, με σκοπό να ωφεληθούν όσο το δυνατό περισσότερο οι σημερινοί μαθητές και αυριανοί πολίτες.

Το Ολοήμερο Σχολείο αποτελεί, εκτός των άλλων, θεσμό ικανοποίησης των αναγκών των εργαζομένων γονέων με μικρά παιδιά. Καλύπτει την ανάγκη φροντίδας και φύλαξης των παιδιών κατά το διάστημα της μέρας που εργάζονται και οι δύο γονείς, παρέχοντας, ταυτόχρονα, υπηρεσίες δημιουργικής απασχόλησης και πρόσθετης μάθησης.

Σχετικά με την κοινωνική διάσταση του ολοήμερου σχολείου από την έρευνα μας αναδεικνύονται τα εξής:

A) Το Ολοήμερο Σχολείο θα πρέπει να είναι εθελοντικό, ευέλικτο ως προς τη μάθηση και ανοιχτού κατά βάση ωραρίου.

B) Ταυτόχρονα με το μαθησιακό περιεχόμενο του Ολοήμερου Σχολείου, οι δάσκαλοι προτείνουν ως πρωταρχικής σημασίας τη μέριμνα για τη φροντίδα και τη φύλαξη των παιδιών.

Γ) Το μαθησιακό περιεχόμενο του Ολοήμερου Σχολείου δεν πρέπει να υποκαθιστά, αλλά να συμπληρώνει το μαθησιακό και παιδευτικό περιεχόμενο του ημερήσιου σχολείου.

---

⁷⁸ Παπαπέτρου Μ.- Σουσαμίδου- Καραμπέρη Αικ., Ολοήμερο Σχολείο...ό. π., σ. 101.

Δ) Οι διδάσκοντες και ο σύλλογος γονέων συνιστούν βασικές παραμέτρους της διοίκησης και της διαχείρισης της καθημερινότητας του Ολοήμερου Σχολείου και θα πρέπει να ενισχυθεί αυτός ο ρόλος τους.

Στη συνέχεια με βάση και τα παραπάνω προβαίνουμε σε ορισμένες προτάσεις – προϋποθέσεις για την καλύτερη οργάνωση και λειτουργία του ολοήμερου σχολείου που προέκυψαν από τη διαπραγμάτευση του θέματος και την ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας μας.

Το πρώτο που είναι απαραίτητο να γίνει, είναι το Υπουργείο Παιδείας να φροντίσει για την οργανωμένη και σε τακτά χρονικά διαστήματα επιμόρφωση των δασκάλων, η οποία μπορεί να πραγματοποιείται είτε μέσω προγραμμάτων ενδοσχολικής επιμόρφωσης είτε μέσω των ΠΕΚ⁷⁹. Με αυτό τον τρόπο οι δάσκαλοι θα μπορούν να ανταλλάσσουν απόψεις, να λύνουν τα διάφορα προβλήματα ή τις απορίες τους και να παίρνουν ιδέες για ζητήματα μεθοδολογίας της διδασκαλίας και γενικότερα οργάνωσης της λειτουργίας της τάξης.

Οι επιμορφωτικές αυτές διαδικασίες στις διαρκώς αναμορφούμενες συνθήκες που ζούμε σήμερα, θα βοηθήσουν το δάσκαλο να εμπλουτίσει και να εκσυγχρονίσει τις γνώσεις του και τις επαγγελματικές του δεξιότητες. Η επιμόρφωση μπορεί να περιλαμβάνει: άσκηση σε εφαρμογή νέων μεθόδων διδασκαλίας (π.χ. μέθοδος Project, διαθεματική προσέγγιση, ομαδοσυνεργατική διδασκαλία κ.τ.λ.), ενδοσχολική επιμόρφωση⁸⁰, ή και θέματα σχετικά με το νέο ρόλο του εκπαιδευτικού στο ολοήμερο σχολείο.

Γι' αυτό το λόγο είναι απαραίτητο, και ο ρόλος του σχολικού συμβούλου να αναλάβει ενεργότερο ρόλο, ώστε να βοηθά από τη φάση του σχεδιασμού και του προγραμματισμού ως και την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου που επιτελείται στο ολοήμερο σχολείο. Μάλιστα, καλό είναι να συμμετέχει ο σχολικός σύμβουλος και στις συνεδριάσεις των εκπαιδευτικών του σχολείου, όπου μπορεί να μεταφέρει και τις εμπειρίες των δασκάλων άλλων ολοήμερων σχολείων.

---

⁷⁹ Τα ΠΕΚ μέχρι σήμερα υλοποιούν την εισαγωγική επιμόρφωση των δασκάλων. Ίσως να μπορούν να δραστηριοποιηθούν και προς αυτή την κατεύθυνση.

⁸⁰ Η ενδοσχολική επιμόρφωση περιλαμβάνει τις ιδιαιτερότητες μιας συγκεκριμένης σχολικής μονάδας και τις επιμορφωτικές ανάγκες των συγκεκριμένων εκπαιδευτικών μέσα στην οποία γίνεται και η επιμόρφωση.

Πέρα, όμως, από το σχολικό σύμβουλο, ο Διευθυντής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης κάθε νομού είναι αναγκαίο να θέσει στις προτεραιότητες του την άμεση στελέχωση των ολοήμερων σχολείων της περιοχής του, η οποία θα συμβάλλει στην ομαλή λειτουργία τους.

Όσον αφορά το πρόγραμμα του ολοήμερου δημοτικού σχολείου, η επιλογή των μαθημάτων του είναι ικανοποιητική και θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε πως καλύπτει τις ανάγκες και τις επιθυμίες των μαθητών και των γονέων. Ωστόσο, με το να γίνονται τα μαθήματα-δραστηριότητες από ωρομίσθιους κυρίως εκπαιδευτικούς, μη πεπειραμένους και δίχως παιδαγωγική ή διδακτική κατάρτιση, οι μαθητές τα βαριούνται και παράλληλα παρακολουθούν μαθήματα π.χ. ξένης γλώσσας σε φροντιστήρια μετά που επιστρέφουν στο σπίτι από το ολοήμερο. Γι' αυτό, καλό είναι οι δραστηριότητες του ολοήμερου να γίνονται από πεπειραμένους δασκάλους με παιδαγωγική κατάρτιση και με τα κατάλληλα εγχειρίδια ή άλλα υλικά.

Σε σχέση με το ωράριο λειτουργίας του ολοήμερου, θα μπορούσαμε να προτείνουμε να είναι σταθερό αλλά ταυτόχρονα και ελαστικό. Με τον όρο «ελαστικό», εννοούμε ότι το ωράριο του ολοήμερου καλό είναι να μπορεί να προσαρμόζεται στις εκάστοτε συνθήκες της τοπικής κοινωνίας και του σχολείου. Να υπάρχει, δηλαδή, η δυνατότητα για μια μικρή αύξηση ή μείωση του χρόνου λειτουργίας του ολοήμερου με βάση τις ανάγκες της περιοχής και του σχολείου, χωρίς όμως αυτή να διαταράσσει την ομαλή λειτουργία του και να «σχολειοποιεί» τον ελεύθερο χρόνο του μαθητή.

Έτσι το ωράριο προσέλευσης των μαθητών να παραμένει ως έχει, ενώ το ωράριο αποχώρησης να είναι ευέλικτο και ελεύθερης επιλογής των γονέων (μπορούν να το δηλώνουν εκ των προτέρων ώστε να είναι δυνατός ο προγραμματισμός).

Στα πλαίσια αυτής της ευελιξίας, θα μπορούσε κάθε σχολείο να επιλέγει και μερικά από τα πρόσθετα αντικείμενα – δραστηριότητες που προσφέρονται στο πρόγραμμα του ολοήμερου, με βάση τις συνθήκες της τοπικής κοινωνίας, τα ενδιαφέροντα των μαθητών και την υποδομή κάθε σχολείου. Βέβαια, αν ισχύσει κάτι τέτοιο ενδέχεται τότε να μην έχουν όλα τα ολοήμερα κοινό πρόγραμμα μαθημάτων, πράγμα που θεωρούμε πως δε θα δημιουργούσε κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα.

Μάλιστα, αυτό μπορεί να καθορίζεται με το τέλος της προηγούμενης χρονιάς, με βάση τις (εκφρασμένες εγγράφως) επιθυμίες των γονέων ώστε να διασφαλίζεται η έγκαιρη προετοιμασία και με τη συνεργασία του συλλόγου των γονέων, των διδασκόντων και του διευθυντή (ή του υποδιευθυντή) του σχολείου.

Με βάση το ίδιο σκεπτικό, θα μπορούσαν και οι μαθητές να επιλέγουν οι ίδιοι μερικά από τα μαθήματα που παρακολουθούν στο απογευματινό πρόγραμμα του σχολείου τους. Με αυτό τον τρόπο κάθε μαθητής θα μπορεί να επιλέγει με βάση τις ιδιαίτερες κλίσεις και τα ενδιαφέροντα του τις δραστηριότητες που θα παρακολουθεί στο ολοήμερο σχολείο. Έτσι οι ωφέλειες από κάθε δραστηριότητα στην οποία θα συμμετέχουν οι μαθητές θα είναι μεγαλύτερες για τους ίδιους.

Σημαντικός είναι, επίσης, ο ρόλος του υπεύθυνου του κάθε Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου. Ο υπεύθυνος, λοιπόν, κάθε ολοήμερου οφείλει να συνεργάζεται με όλο το προσωπικό του ολοήμερου σχολείου αλλά και με τους συναδέλφους του από το πρωινό πρόγραμμα. Οι συναντήσεις και οι συζητήσεις μεταξύ αυτών, στοχεύουν στην αναζήτηση τυχόν προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι μαθητές, με σκοπό την άμεση και με ευκολότερο τρόπο επίλυση τους και την καλύτερη επίδοση τους στα μαθήματα.

Φυσικά, η συνεργασία αυτή και οι συζητήσεις επιβάλλεται να υφίστανται και ανάμεσα στους δασκάλους του ολοήμερου και τους γονείς. Σύμφωνα με το άρθρο 11 Π.Δ. 201/1998, οι συναντήσεις με τους γονείς είναι υποχρεωτικές. Όμως οι συναντήσεις αυτές, αν και οργανώνονται διοικητικά⁸¹, δεν πρέπει να έχουν διοικητικό αλλά παιδαγωγικό χαρακτήρα. Οι συναντήσεις, δηλαδή, με τους γονείς πρέπει να είναι αποτελεσματικές και να συμβάλλουν στην επίτευξη σωστής συνεργασίας σχολείου – γονέων, καθώς οι γονείς αποτελούν πηγή πληροφόρησης και οι αναφορές τους είναι απαραίτητες για τον εντοπισμό προβλημάτων υγείας ή συμπεριφοράς του παιδιού.

---

⁸¹ Χρησιμοποιούμε τον όρο διοικητικά, επειδή οι συναντήσεις με τους γονείς πραγματοποιούνται με πρωτοβουλία και ευθύνη του Διευθυντή ή του Υπεύθυνου του Ολοήμερου Σχολείου και εντάσσονται στον ετήσιο και τριμηνιαίο προγραμματισμό των δραστηριοτήτων του σχολείου, ο οποίος γνωστοποιείται στο Σχολικό Σύμβουλο. Στις συναντήσεις αυτές μπορεί να παρίσταται ο Σχολικός Σύμβουλος.

Επομένως οι διδάσκοντες και ο σύλλογος γονέων συνιστούν βασικές παραμέτρους της διοίκησης και της διαχείρισης της καθημερινότητας του Ολοήμερου Σχολείου και θα πρέπει να ενισχυθεί αυτός ο ρόλος τους.

Ακόμα, είναι απαραίτητο να διαμορφωθούν ειδικά καθορισμένοι χώροι σίτισης των μαθητών με ευθύνη του υποδιευθυντή και τη σύμφωνη γνώμη του συλλόγου γονέων και να βρεθεί ένας χώρος, όπου θα μπορούν να ξεκουράζονται οι μαθητές. Ιδιαίτερα οι μαθητές των μικρών τάξεων, που σύμφωνα και με την έρευνα μας εκείνοι παραμένουν κυρίως στο ολοήμερο σχολείο, κουράζονται πολύ να είναι από τις 8 το πρωί ως τις 4 το μεσημέρι στα θρανία και να εργάζονται ασταμάτητα.

Επιπλέον, είναι επιτακτική ανάγκη να ενισχυθεί ο αριθμός των εκπαιδευτικών έτσι ώστε να υπάρξει δυνατότητα δημιουργίας ομοιογενών τμημάτων. Με αυτό τον τρόπο θα μειωθεί η συσσώρευση μεγάλου αριθμού μαθητών στην ίδια αίθουσα και θα ενισχυθεί η παιδαγωγική λειτουργία του εκπαιδευτικού με κάθε μαθητή.

Σύμφωνα, επίσης, με τα αποτελέσματα της έρευνας μας, οι δάσκαλοι θεωρούν από τις πιο σημαντικές δραστηριότητες που προσφέρονται στο ολοήμερο την πληροφορική. Καλό θα είναι, λοιπόν, να ενισχυθούν τα μαθήματα της πληροφορικής και στο συμβατικό ημερήσιο πρόγραμμα του σχολείου, ώστε να εξασκούνται καλύτερα οι μαθητές στην εκμάθηση των ηλεκτρονικών υπολογιστών.

Κάτι που θα μπορούσε ακόμα να συντελέσει στη βελτίωση των συνθηκών που επικρατούν σήμερα στα Προαιρετικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία είναι η οικονομική ενίσχυση του. Αν αυξηθεί η χρηματοδότηση για το ολοήμερο σχολείο, τότε θα μπορέσουν και τα ολοήμερα να βελτιώσουν τις υποδομές τους, να ανανεώσουν τον εξοπλισμό τους και να προμηθευτούν διάφορα αναλώσιμα και παιδαγωγικά υλικά. Γιατί, τα επιθυμητά αποτελέσματα από τη λειτουργία του ολοήμερου εξαρτώνται και από αυτούς τους παράγοντες.

Εφόσον λοιπόν συντρέξουν οι παράγοντες και οι προϋποθέσεις που προαναφέρθηκαν θα μπορούμε να υπολογίζουμε στην επιτυχή λειτουργία του ολοήμερου σχολείου.

Η ύπαρξη και η λειτουργία ενός ολοήμερου που θα λειτουργεί ως ένα σχολείο το οποίο θα «μειώνει» τα προβλήματα που σχετίζονται με την

προετοιμασία του μαθητή και τις εργασίες που του ανατίθενται για το σπίτι, έχει τη δυνατότητα να συμβάλει αποφασιστικά στην αντιστάθμιση της εκπαιδευτικής ανισότητας και στη μείωση της σχολικής αποτυχίας.

Κοινός τόπος για Πολιτεία, γονείς και εκπαιδευτικούς πρέπει να είναι ένα ολοήμερο σχολείο το οποίο θα έχει ως κεντρική του στόχευση την αλλαγή του σχολείου τόσο μέσα από την καθημερινή του βελτίωση όσο και μέσα από την ποιότητα των προγραμμάτων του.

Η διαμόρφωση καθώς και η λειτουργία ενός τέτοιου ολοήμερου σχολείου μπορεί να αποτελέσει πραγματικά το σχολείο του μέλλοντος. Ένα σχολείο το οποίο θα ικανοποιεί τις ποικίλες ανάγκες των μαθητών του και θα διαμορφώνει χαρακτήρες έτοιμους για ζωή και δράση.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Ανδρέου Α., Ο κοινωνικός χαρακτήρας των ολοήμερων σχολείων: ιστορική επισκόπηση στην Ευρώπη, στο: *Ενημέρωση*, έκδοση του ΙΝΕ/ ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, Μάιος 2003, τ. 95, σελ. 2-6.
- Αρσένη Γ., Στα επόμενα βήματα της μεταρρύθμισης, στην εφημ. ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 2000, 27 Φεβρουαρίου, σ. Α8.
- Βαΐτσος Κ., Η πολιτική και η οικονομία υπό την επίδραση του διεθνούς περιβάλλοντος, στο ΙΣΤΑΜΕ, *Παγκοσμιοποίηση, κράτος-έθνος, κοινωνική αλληλεγγύη, τεχνολογία και πολιτισμός*, Αθήνα, ΙΣΤΑΜΕ, σελ. 41-54.
- Βάμβουκα Μ., Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία, Αθήνα, εκδ. Γρηγόρη, 1998.
- Βιτσιλάκη Χ., Ολοήμερο σχολείο: Διαπιστώσεις για τη λειτουργία ολοήμερων προγραμμάτων διεθνώς, στο: *Έκφραση*, 2000, τ. 19, σελ. 8-13.
- Βιτσιλάκη Χ., Βασικοί άξονες διαμόρφωσης του προγράμματος του ολοήμερου σχολείου, στο: *Ολοήμερο σχολείο, λειτουργία και προοπτικές*, επιμ. Ι. Ε. Πυργιωτάκης, Αθήνα, ΥΠ. Ε. Π. Θ., 2001, σελ. 79-94.
- Βιτσιλάκη Χ., Αξιολόγηση του ολοήμερου σχολείου: Δομές, λειτουργίες, επιπτώσεις και προοπτικές, μια σύνοψη στα πρακτικά του Πανελληνίου Συνεδρίου κέντρου εκπαιδευτικής

έρευνας- Έρευνα για την ελληνική εκπαίδευση, Αθήνα (υπό έκδοση), 2001, σελ. 1-30.

- Βιτσιλάκη- Σορωνιάτη Χ., Το Ολοήμερο Σχολείο: Δομές, Λειτουργίες, Επιπτώσεις και Προοπτικές, Αθήνα, υπό έκδοση, 2002.
- Βιτσιλάκη Χ. – Πυργιωτάκης Ι. Ε., Το Ολοήμερο σχολείο: Μια συνοπτική πρόταση για την εφαρμογή του στην πράξη, στο: *Ολοήμερο σχολείο, λειτουργία και προοπτικές*, επιμ. Ι. Ε. Πυργιωτάκης, Αθήνα, ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2001, σελ. 57-68.
- Βρεττός Ι., Το Ολοήμερο Σχολείο: οι απαιτήσεις και οι υποσχέσεις του για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, στο: *Ολοήμερο σχολείο, λειτουργία και προοπτικές*, επιμ. Ι. Ε. Πυργιωτάκης, Αθήνα, ΥΠ. Ε. Π. Θ., 2001, σελ. 95-114.
- Βρεττός Ι., Το ολοήμερο σχολείο ως πρόταση για εσωτερική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση: το πρόγραμμα διδασκαλίας και οι κατ' οίκον εργασίες, στο: *Μακεδόν*, 2001, τ. 8, σελ. 71-86.
- Βρεττός Ι.- Ταρατόρη Ε.- Χατζηδήμου Δ., Το πρόβλημα των εργασιών των μαθητών και η αντιμετώπιση του- πρακτικές οδηγίες για τον εκπαιδευτικό του Ολοήμερου Σχολείου, στο: *Ολοήμερο σχολείο, λειτουργία και προοπτικές*, επιμ. Ι. Ε. Πυργιωτάκης, Αθήνα, ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2001, σελ. 141-158.
- Γούση Π., Το Ολοήμερο σχολείο. Το σχολείο μπροστά στις νέες εκπαιδευτικές προκλήσεις, στο: *Έκφραση*, 2000, τ. 19, σελ. 23-26.
- Cohen L.- Manion L., Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας, Αθήνα, εκδ. Μεταίχμιο, 2000.

- Dahl R., Περί Δημοκρατίας, μτφρ. Κόρκας Β., Αθήνα, εκδ. Ψυχογιός, 2001.
- Ευθυμίου Π., Πρόλογος Υπουργού Παιδείας, στο: *Ολοήμερο σχολείο, λειτουργία και προοπτικές*, επιμ. Ι. Ε. Πυργιωτάκης, Αθήνα, ΥΠ. Ε. Π. Θ., 2001, σσ. 7-8.
- Ζώτου Ν., Για το ολοήμερο σχολείο: Προβλήματα και προτάσεις αντίστασης και διεκδίκησης, στο: *Θέματα Παιδείας*, 2000, τ. 1, σελ. 24-28.
- Θεοφιλίδης Χ., Διαθεματική προσέγγιση της διδασκαλίας, Αθήνα, εκδ. Γρηγόρη, 1987.
- Θεριανός Κ.- Χρονοπούλου Α., Το ολοήμερο σχολείο: ένα αίτημα, που στην εφαρμογή κατέληξε σε ... τραγωδία, μια κριτική θεώρηση, στο: *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 2003, τ. 130, σελ. 93-97.
- Θωίδης Ι. Δ., Ολοήμερο: Ένα σχολείο «ανοιχτό» προς τα μέσα και προς τα έξω, στο: *Μακεδόν*, 2004, τ. 12, σελ. 35-43.
- ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, Ολοήμερο σχολείο: η κοινωνική σημασία και οι προοπτικές του, στο: *Ενημέρωση*, έκδοση του ΙΝΕ/ ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, Μάιος 2003, τ. 95, σελ. 7-22.
- Ιντού Χ. Π., Γενικά Παιδαγωγικά θέματα του Ολοήμερου Σχολείου, στο: *Το Σχολείο και το σπίτι*, 2004, τ. 3 (459), Αθήνα, σελ. 119-126.
- Javeau C., Η έρευνα με ερωτηματολόγιο, το εγχειρίδιο του καλού ερευνητή, επιμ. Τζαννόνε- Τζώρτζη Κ., Αθήνα, εκδ. Τυπωθήτω, 1996.

- Judith B., Μεθοδολογικός Σχεδιασμός Παιδαγωγικής και Κοινωνικής Έρευνας, Αθήνα, Gutenberg, 1997.
- Καβούρη Π. – Γεωργίου Ε., Το παιδαγωγικό και ψυχοπαιδαγωγικό κλίμα του ολοήμερου σχολείου και ο ρόλος του εκπαιδευτικού, στο: *Ανοιχτό Σχολείο*, 2004, τ. 91, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα, σελ. 33-37.
- Καλαθάκη Φ., Ολοήμερο Σχολείο, στην εφημ. *ΕΘΝΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ*, 2003, 19 Οκτωβρίου, σσ. 42-43.
- Κανάκης Ι. Ν., Η οργάνωση της διδασκαλίας- μάθησης με ομάδες εργασίας, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα, 2001.
- Κανάκης Ι. Ν., Διδασκαλία και μάθηση με σύγχρονα μέσα επικοινωνίας, Αθήνα, εκδ. Γρηγόρη, 1999.
- Καραγκούνης Λ., «Ολοήμερο Σχολείο: Η de facto αναγκαιότητα της μετάβασης από την Προαιρετικότητα στην Υποχρεωτικότητα», στο: *Ανοιχτό Σχολείο*, 2004, τ. 92, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα, σελ. 35-43. <http://anoixto-sxoleio.dot.gr>
- Καραντζίνης Θ. Γ., Ο παιδαγωγικός ρόλος των εκπαιδευτικών του Ολοήμερου Σχολείου και το παιδαγωγικό κλίμα του σχολείου, στο: *Το Σχολείο και το σπίτι*, 2004, τ. 3 (459), Αθήνα, σελ. 209-215.
- Κάτσικας Χ.- Καββαδίας Κ., Κρίση του σχολείου και εκπαιδευτική πολιτική, Αθήνα, εκδ. Gutenberg, 1998.
- Κάτσικας Χ.- Καββαδίας Κ., Το «εγχειρίδιο» του καλού εκπαιδευτικού, ο δάσκαλος που αγάπησα και άλλες «ιστορίες» του μαυροπίνακα, Αθήνα, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2002.

- Κυρίζογλου Γ., Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο, Η ελληνική πραγματικότητα και οι προοπτικές του, στο: *Το σχολείο και το σπίτι*, 2004, τ. 3 (459), Αθήνα, σελ. 179-186.
- Κωνσταντίνου Χ., Η λογική και η πρακτική λειτουργία του ολοήμερου σχολείου στη Γερμανία, στο: *Δείκτες Εκπαίδευσης*, 2000, τ. 2, σελ. 7-10.
- Κωνσταντίνου Χ.- Λεονταρής Αχ.- Μόραλη Σ.- Διαμαντής Κ., Οι «ελεύθερες δραστηριότητες» σε Πιλοτικά Ολοήμερα Σχολεία, στο: *Ολοήμερο σχολείο, λειτουργία και προοπτικές*, επιμ. Ι. Ε. Πυργιωτάκης, Αθήνα, ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2001, σελ. 159-170.
- Λάμνιαν Κ., Αφετηρίες της σχολικής αποτυχίας και δυνατότητες παρέμβασης του Ολοήμερου Σχολείου, στο: *Ολοήμερο σχολείο, λειτουργία και προοπτικές*, επιμ. Ι. Ε. Πυργιωτάκης, Αθήνα, ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2001, σελ. 215-232.
- Λαμπράκης Γ., Αισιοδοξία για την πορεία του Ολοήμερου Σχολείου στο Ηράκλειο, στην εφημ. *ΤΟΛΜΗ*, 2003, 18 Οκτωβρίου, Αρ. Φύλλου 5661, σσ. 10-11.
- Μακράκης Β. Γ., Ανάλυση Δεδομένων στην Επιστημονική Έρευνα με τη χρήση του SPSS, Από τη θεωρία στην πράξη, Αθήνα, εκδ. Gutenberg, 1997.
- Ματσαγγούρας Η., Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία και μάθηση, Αθήνα, εκδ. Γρηγόρη, 2000.
- Μούσιου – Μυλωνά Ο., Τα Ολοήμερα δημοτικά σχολεία του νομού Φλώρινας, Μια μελέτη περίπτωσης, στο: *Μακεδόν*, 2004, τ. 12, σελ. 57-68.

- Μπελλα Θ., Παρατήρηση, στο: *Παιδαγωγική- Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια- Λεξικό*, τόμος 3^{ος}, σσ. 3745- 3747.
- Μπουγάς Φ., Εισαγωγικό σημείωμα για το ολοήμερο σχολείο, στο: *Η Λέσχη των Εκπαιδευτικών*, 1998, τ. 22, σ. 26.
- Ξωχέλλης Π., Επιμόρφωση εκπαιδευτικών και Ολοήμερο Σχολείο, στο: *Ολοήμερο σχολείο, λειτουργία και προοπτικές*, επιμ. Ι. Ε. Πυργιωτάκης, Αθήνα, ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2001, σελ. 171-176.
- Ξωχέλλης Π., Θεμελιώδη προβλήματα της παιδαγωγικής επιστήμης- Εισαγωγή στην παιδαγωγική, Θεσσαλονίκη, εκδ. Κυριακίδη, 1995.
- Ξωχέλλης Π., Σχολείο και εκπαιδευτικός μπροστά στις σύγχρονες απαιτήσεις και προκλήσεις: Η ποιοτική διάσταση στην εκπαίδευση ως διέξοδος και προοπτική, στο: *Μακεδόν*, 1997-98, τ. 4, σελ. 3-19.
- Παπάς Αθ., Ολοήμερο σχολείο και διαπροσωπική επικοινωνία, στο: *Ολοήμερο σχολείο, λειτουργία και προοπτικές*, επιμ. Ι. Ε. Πυργιωτάκης, Αθήνα, ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2001, σελ. 177-190.
- Παπαβασιλείου – Πυργιωτάκη Χ., Διαθεματικότητα και Ολοήμερο Σχολείο, στο: *Μακεδόν*, 2004, τ. 12, σελ. 19-23.
- Παπαδάκης Ν. Ε., Ατομικός φιναλισμός και κοινωνική δημοκρατία στην Κοινωνία της Γνώσης: Όψεις του «αυτονόητου», στο: *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 2003, τ. 8, σελ. 144-158.
- Παπαδοπούλου Β., Παρατήρηση Διδασκαλίας: Θεωρητικό πλαίσιο και εφαρμογές, Θεσσαλονίκη, εκδ. Κυριακίδη, 1999.

- Παπαδοπούλου Β., Βασικές αρχές για τη σύνταξη αναλυτικού προγράμματος στο Ολοήμερο Σχολείο, στο: *Μακεδόν*, 2004, τ. 12, σελ. 25-33.
- Πασιάρδης Π.- Πασιάρδη Γ., Αποτελεσματικά σχολεία, πραγματικότητα ή ουτοπία, Αθήνα, εκδ. Τυπωθήτω, 2000.
- Περσιάνης Π., Φιλοσοφικά, παιδαγωγικά και πρακτικά προβλήματα που σχετίζονται με την καθιέρωση και λειτουργία του ολοήμερου σχολείου, στο: *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 1997, τ. 26, σελ. 61-74.
- Πεφανής Ν., Αθλητικές δραστηριότητες στο Ολοήμερο, στο: *Η Λέσχη των εκπαιδευτικών*, 1998, τ. 22, σελ. 36-39.
- Πυργιωτάκης Ι. Ε., Εισαγωγή στην Παιδαγωγική Επιστήμη, Αθήνα, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 1999.
- Πυργιωτάκης Ι. Ε., Ολοήμερο σχολείο: Μια πρώτη προσπάθεια εφαρμογής του στην Ελλάδα, στο: *Παιδαγωγική και Εκπαίδευση* (επιμ. Χατζηδήμου Δ.), Θεσσαλονίκη, εκδ. Κυριακίδη, 2001, σελ. 589-604.
- Πυργιωτάκης Ι. Ε., Προλογικό σημείωμα, στο: *Ολοήμερο σχολείο, λειτουργία και προοπτικές*, επιμ. Ι. Ε. Πυργιωτάκης, Αθήνα, ΥΠ. Ε. Π. Θ., 2001, σελ. 9-12.
- Πυργιωτάκης Ι. Ε., Ολοήμερο Σχολείο: Διεθνείς εξελίξεις και η ελληνική περίπτωση, στο: *Ολοήμερο σχολείο, λειτουργία και προοπτικές*, επιμ. Ι. Ε. Πυργιωτάκης, Αθήνα, ΥΠ. Ε. Π. Θ., 2001, σελ. 23-56.

- Πυργιωτάκης Ι. Ε., Γνωριμία με το Ολοήμερο Σχολείο, στο: *Ολοήμερο σχολείο, λειτουργία και προοπτικές*, επιμ. Ι. Ε. Πυργιωτάκης, Αθήνα, ΥΠ. Ε. Π. Θ., 2001, σελ. 69-78.
- Πυργιωτάκης Ι. Ε., Εκπαίδευση και κοινωνία στην Ελλάδα, Αθήνα, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2001.
- Πυργιωτάκης Ι. Ε., Ερμηνευτική Προσέγγιση Εκπαιδευτικών Νόμων και Νομοσχεδίων: μια απόπειρα διαμόρφωσης ενός σχεδίου εργασίας, στο: *Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος-4^ο Πανελλήνιο Συνέδριο*, επιμ. Χατζηδήμου Δ.- Ταρατόρη Ε. κ.α., εκδ. Κυριακίδη, 2004, σελ. 73-86.
- Πυργιωτάκης Ι. Ε., Ολοήμερο σχολείο: Η περιπέτεια ενός θεσμού, στο: *Μακεδόν*, 2004, τ. 12, σελ. 5-18.
- Πυργιωτάκης Ι. Ε.- Χανιωτάκης Ν.- Θωίδης Ι., Ολοήμερο Σχολείο: νέες απαιτήσεις για τον ρόλο του εκπαιδευτικού, στο: *Ολοήμερο σχολείο, λειτουργία και προοπτικές*, επιμ. Ι. Ε. Πυργιωτάκης, Αθήνα, ΥΠ. Ε. Π. Θ., 2001, σελ. 191-204.
- Πυργιωτάκης Ι. Ε., Νέοι ρόλοι στο Ολοήμερο Σχολείο: ο ρόλος του διευθυντή, στο: *Ολοήμερο σχολείο, λειτουργία και προοπτικές*, επιμ. Ι. Ε. Πυργιωτάκης, Αθήνα, ΥΠ. Ε. Π. Θ., 2001, σελ. 205-214.
- Πυργιωτάκης Ι. Ε.- Αλμπέντζου Ολ., Ο σχολικός χώρος και η παιδαγωγική του διάσταση, στο: *Ολοήμερο σχολείο, λειτουργία και προοπτικές*, επιμ. Ι. Ε. Πυργιωτάκης, Αθήνα, ΥΠ. Ε. Π. Θ., 2001, σελ. 233-243.
- Ricoeur P., Δοκίμια Ερμηνευτικής, (μτφρ. Μουρίκη Α.), Μορφωτικό Ινστιτούτο Αγροτικής Τράπεζας, Αθήνα, 1990.

- Σπουδαστήριο Κοινωνιολογίας ΠΑΣΠΕ, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών, επιμ. Φίλιας Β., Αθήνα, εκδ. Gutenberg, 1996.
- Τζάνη Μ., Το Ολοήμερο Σχολείο, στο: *Η Λέσχη των εκπαιδευτικών*, 1998, τ. 22, σσ. 28-29.
- Τσακίρη Ε., Μεθοδολογικά προβλήματα στο σχεδιασμό των ερωτηματολογίων των κοινωνικών ερευνών: η διάταξη των ερωτήσεων, στο: *Επιθεώρηση των Κοινωνικών Ερευνών*, 1991, τ. 80, Αθήνα, σελ. 11-32.
- Τσεκούρας Ι. Κ., Το Ολοήμερο Σχολείο στη θεωρία και την πράξη, Μια μελέτη περίπτωσης των Πιλοτικών Ολοήμερων Σχολείων της Κρήτης, Μεταπτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Κρήτης, 2003.
- ΥΠ.Ε.Π.Θ., Νόμος υπ. Αριθμ. 2525, άρθρο 4, Εφημερίς της Κυβερνήσεως, 1997, αρ. φύλλου 188.
- ΥΠ.Ε.Π.Θ., Ολοήμερο δημοτικό σχολείο- Σχολείο διευρυμένου ωραρίου, Εκτεταμένη λειτουργία τμημάτων δημιουργικών δραστηριοτήτων, υπ. Αριθμ. Φ. 13.1. 767/Γ1/884, Αθήνα, 1998.
- ΥΠ.Ε.Π.Θ., Αρχική εφαρμογή της εκπαιδευτικής καινοτομίας Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο- Σχολείο Διευρυμένου Ωραρίου για το σχολικό έτος 1998-1999, υπ. Αριθμ. Φ. 13.1/770/Γ1/888, Αθήνα, 1998.
- ΥΠ.Ε.Π.Θ., Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο, Λειτουργία Τμημάτων Δημιουργικών Δραστηριοτήτων, υπ. Αριθμ. Φ. 13.1/717/Γ1/742, Αθήνα, 1999.

- ΥΠ.Ε.Π.Θ., Πρόγραμμα Δημιουργικών Δραστηριοτήτων 2020 σχολείων Διευρυμένου Ωραρίου, υπ. Αριθμ. Φ. 13.1/897/Γ1/694, Αθήνα, 2000.
- ΥΠ.Ε.Π.Θ., Πρόγραμμα εφαρμογής Τμήματος Δημιουργικής Απασχόλησης- Δημόσια συζήτηση, Αθήνα, 2000,
- ΥΠ.Ε.Π.Θ., Πρόσκληση υποβολής προτάσεων στο Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ.- Μέτρο 1.2 «Καταπολέμηση της σχολικής αποτυχίας και διαρροής με εναλλακτικές μορφές μάθησης», Ενέργεια 1.2.3 Ολοήμερο Σχολείο, Αθήνα, 2001.
- ΥΠ.Ε.Π.Θ., Ολοήμερο σχολείο- Σκοπός, περιεχόμενο του ολοήμερου σχολείου, υπ. Αριθμ. Φ. 13.1.885/88609/Γ1, Αθήνα, 2002.
- ΥΠ.Ε.Π.Θ., Πρόγραμμα ολοήμερου δημοτικού σχολείου, υπ. Αριθμ. Φ. 13.1/812/77250/Γ1, Αθήνα, 2002.
- ΥΠ.Ε.Π.Θ., Ενημέρωση γονέων για το ολοήμερο σχολείο, υπ. Αριθμ. Φ. 13.1/905/90885/Γ1, Αθήνα, 2002.
- ΥΠ.Ε.Π.Θ., Ωράριο και ωρολόγιο πρόγραμμα ολοήμερου δημοτικού σχολείου, υπ. Αριθμ. Φ. 13.1/930/96731/Γ1, Αθήνα, 2002.
- ΥΠ.Ε.Π.Θ., Κάλυψη αναγκών σε διδακτικό προσωπικό ολοήμερων δημοτικών σχολείων, υπ. Αριθμ. Φ. 13.1/929/96878/Γ1, Αθήνα, 2002.
- Φρατζής Π.- Φωτεινός Δ., Το θεσμικό πλαίσιο της εκπαίδευσης- εκπαιδευτικά συστήματα Ελλάδας- Αγγλίας, στο: *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ. 117, 2001, σσ. 92-93.

- Χανιωτάκης Ν., Παιδαγωγική και κοινωνιολογική θεμελίωση του ολοήμερου σχολείου, στο: *Το Σχολείο και το Σπίτι*, 2001, τ. 57, σελ. 1-18.
- Χανιωτάκης Ν., Από το «παραδοσιακό» στο σύγχρονο ολοήμερο σχολείο – «σχολειοποίηση» και «παραπαιδεία», στο: *Μακεδόν*, 2004, τ. 12, σελ. 45-55.
- Χανιωτάκης Ν. – Θωίδης Ι., Οι «κατ' οίκον» εργασίες των μαθητών στο ολοήμερο σχολείο και οι απόψεις των γονέων, Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου με διεθνή συμμετοχή «Σχολείο και Οικογένεια», Ιωάννινα, 2005.
- Χατζηδημού Δ., Το Ολοήμερο Σχολείο των τελευταίων δέκα χρόνων στη χώρα μας: μία κριτική αποτίμηση, στο: *Κίνητρο*, περ. έκδ. Εργαστηρίου Διδακτικής Μεθοδολογίας και Πρακτικών Ασκήσεων Π.Τ.Δ.Ε. Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, 2004-2005, τ. 6, σελ. 7-18.
- Χρυσ αφίδης Κ., Βιωματική- επικοινωνιακή διδασκαλία, Η εισαγωγή της μεθόδου project στο σχολείο, Αθήνα, εκδ. Gutenberg, 2000.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bassey M., Case study research in educational settings, Buckingham-Philadelphia, *Open University Press*, 1999.
- Butty M.- La Point V.- Thomas J. V.- Thompson D., The changing face of after school programs, *Bulletin*, 85, 626, September, 2001.
- Chung A. M.- Gannett E.- Dekanter A., After School programs – from vision to reality: Explanation, Concept to classroom workshop, month 11, 2000.
- Dekanter A.- Lauland A.- Fiester L.- Romney V., Keeping schools open as community learning centers: Extending learning in a safe drug- free environment before and after school, July 1997.
Available: <http://www.ed.gov/pubs/LearnCenters/html>.
- Eurydice, Pre-School and Primary Education in the European Union, Brussels, 1994.
- Fashola O.- Hopkins J., Review of extended- day and after school programs and their effectiveness, Center for Research on the Education of students placed at risk, report No 24, October 1998.
- Funkhouser J.- Fiester L.- O'Brien E.&Weiner L., Extending learning time for disadvantaged students, An idea book, Volume 1, summary of promising practices, August 1995.
Available: <http://www.ed.gov/pubs/Extending/Vol 1>
- Halpern R.- Deich S.- Lohen C., Financing after school programs- From vision to reality: Explanation, Concept to classroom workshop, month 11, 2000.

- Hamilton L. S.- Klein S.P., The development of children ages 6 to 14, The future of children when school is out 9, Santa Monica, California, Ranol Corporation, 1998.
- Miller B., Out of school time: Effects on learning in the primary grades, Wellesley, MA: School age child's project, 1995.
- Reno J.- Riley R., Working for children and families: Safe and smart After school programs, U.S. Department of education, April 2000.
Available: <http://www.ed.gov/pubs/html>
- Riley W.- Smith M.- Peterson T.-DeKanter A., Bringing education to after school programs, Summer, 1999.
Available: <http://www.ed.gov/pubs/After-school-programs>
- Schwartz W., A guide to choosing an after- school program, ERIC, Clearinghouse on Urban Education, Dec. 2000.
Available :<http://eric-web.t.c.columbia.edu/guides/pg16.html>
- Steiner J.- Riley D.- Todd C., Preventing problem behaviors and raising academic performance in the nation's youth: The impacts of 71 school- age child care programs, CES Youth at risk, University of Illinois and the University of Wisconsin, Center for actions on the family, 1993.
- Shann M. H., Students' Use of Time Outside of School: A Case for After School Programs for Urban Middle School Youth, *The Urban Review*, Vol.33, No 4, December 2001.
- Beck E. L., Prevention and Intervention Programming: Lessons from an After-School Program, *The Urban Review*, Vol.31, No 1, 1999.

- Roffman J. G., Pagano M. E., Hirsch B. J., Youth Functioning and Experiences in Inner-City After-School Programs Among Age, Gender, and Race Groups, *Journal of Child and Family Studies*, Vol. 10, No 1, 2001, pp. 85-100.
- Wishard A. G., Shivers E. M., Howes C., Ritchie S., Child care program and teacher practices: associations with quality and children's experiences, *Early Childhood Research Quarterly*, 18, 2003, pp. 65-100.
- Scott-Little C., Sue Hamann M., Jurs S.G., Evaluations of After-School Programs: A Meta-Evaluation of Methodologies and Narrative Synthesis of Findings, *American Journal of Evaluation*, 23(4), 2002.
- Halpern R., The Promise of After-School Programs for Low-Income Children, *Early Childhood Research Quarterly*, 15, No 2, 2000, pp. 185-214.
- Gagner R., Zhao Y., Afterschool centers in four rural communities in Michigan, *Computers in Human Behavior*, 16, 2000, pp. 301-311.
- Elkins W. L., Cohen D. A., Koralewicz L. M., Taylor S. N., After school activities, overweight, and obesity among inner city youth, *Journal of Science*, 27, 2004, pp. 181-189.
- Bhathal R., Vozzo L., Ross D., Seti Education Programs in Australia, *Acta Astronautica*, Vol. 46, No 10-12, 2000, pp. 701-705.
- Miller B. M., The Promise of After-School Programs, *Educational Leadership*, Vol. 58, No 7, April 2001, pp. 6-12.

- Aizer A., Home alone: supervision after school and child behavior, *Journal of Public Economics*, 88, 2004, pp. 1835-1848.
- Rasmussen K., Web Wonders/ Beyond Class Time and Space, *Educational Leadership*, Vol. 58, No 7, April 2001.
- Black S., The right kind of after-school programs can pay off for kids, *American School Board Journal*, June 2004, pp. 36-38.
- Roth J. L., Brooks-Gunn J., Youth Development Programs: Risk, Prevention and Policy, *Journal of Adolescent Health*, 2003, 32, pp. 170-182.
- Brandon P. D., Hofferth S. L., Determinants of out-of-school childcare arrangements among children in single-mother and two-parent families, *Social Science Research*, 32, 2003, pp. 129-147.
- Morrison G. M., Storino M. H., Robertson L. M., Weiglass T., Dondero A., The protective function of after-school programming and parent education and support for students at risk for substance abuse, *Evaluation and Program Planning*, 23, 2000, pp. 365-371.

**ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΒΑΣΕΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΣΧΕΤΙΚΟΥ ΜΕ ΤΟ ΟΛΗΜΕΡΟ
ΣΧΟΛΕΙΟ**

- <http://www.doe.gr/olohmero-sxolio.htm>
- <http://anoixto-sxoleio.dot.gr>
- <http://www.edu.uoc.gr/~pks/thempaid/1/olohmero.htm>
- <http://4odimotiko.ntua.gr/olohmero>
- http://www.hellenic-schools.gr/olohmero_dievrymenou_wrariou.htm
- <http://www.inegsee.gr>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Παράρτημα Ι

Βασικές εγκύκλιοι για το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο

- Ν. 2525/1997 «Ενιαίο Λύκειο, Πρόσβαση των αποφοίτων του στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, Αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και άλλες διατάξεις», άρθρο 4.
- Φ. 13.1/812/77250/Γ1/23-7-2002 με θέμα: «Πρόγραμμα Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου» (Από αυτά που αναφέρονται στην εγκύκλιο αυτή ισχύουν εκείνα που δεν έχουν διαφοροποιηθεί από μεταγενέστερες εγκυκλίους για το ολοήμερο σχολείο).
- Φ. 13.1/885/88609/Γ1/3-9-2002 με θέμα: «Σκοπός και περιεχόμενο του ολοήμερου δημοτικού σχολείου».
- Φ. 13.1/884/87963/Γ1/2-9-2002 με θέμα: «Ενημέρωση γονέων για το ολοήμερο δημοτικό σχολείο».
- Φ. 50/76/121153/Γ1/13-11-2002 με θέμα: «Ορισμός Προγραμμάτων Σπουδών, ωραρίου λειτουργίας και ωρολογίου προγράμματος Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου».
- Φ. 13.1/930/96731/Γ1/19-9-2002 με θέμα: «Ωράριο και ωρολόγιο πρόγραμμα ολοήμερου δημοτικού σχολείου».
- Φ. 50/64/117105/Γ1/19-9-2002 με θέμα: «Λειτουργία Ολοήμερου Σχολείου».
- Φ. 13.1/929/96878/Γ1/19-9-2002 με θέμα: «Κάλυψη αναγκών σε διδακτικό προσωπικό ολοήμερων δημοτικών σχολείων».

Παράρτημα II

ΠΙΝΑΚΕΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ I

Κατανομή συχνοτήτων αριθμού μαθητών που φοιτούν στο Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο

Αριθμός μαθητών	N	Valid %
10	2	,9
14	1	,5
15	2	,9
16	1	,5
17	3	1,4
18	2	,9
19	1	,5
20	8	3,6
21	3	1,4
22	1	,5
23	3	1,4
24	3	1,4
25	7	3,2
26	1	,5
27	1	,5
28	2	,9
30	9	4,1
31	2	,9
32	5	2,3
33	5	2,3
34	2	,9
35	10	4,5
36	8	3,6
37	2	,9
38	6	2,7
39	1	,5
40	6	2,7
41	1	,5
43	2	,9
45	3	1,4
46	1	,5
47	1	,5
48	3	1,4
50	3	1,4
52	2	,9
55	2	,9
58	6	2,7
60	14	6,3
61	4	1,8
62	5	2,3

10-30 μαθητές:
23,1%

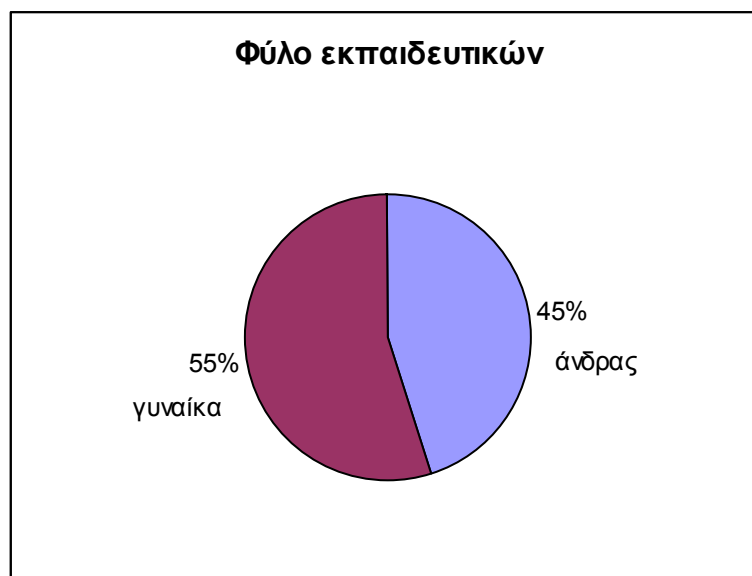
31-60 μαθητές:
38,7%

63	2	,9
64	6	2,7
65	3	1,4
66	3	1,4
67	8	3,6
69	2	,9
70	5	2,3
74	1	,5
75	2	,9
78	1	,5
80	9	4,1
82	4	1,8
84	1	,5
86	4	1,8
89	2	,9
90	3	1,4
95	4	1,8
99	3	1,4
105	3	1,4
106	2	,9
110	3	1,4
113	2	,9
117	2	,9
335	2	,9
Σύνολο	221	100,0
Δεν απάντησαν	1	

61-90 μαθητές:
29,7%

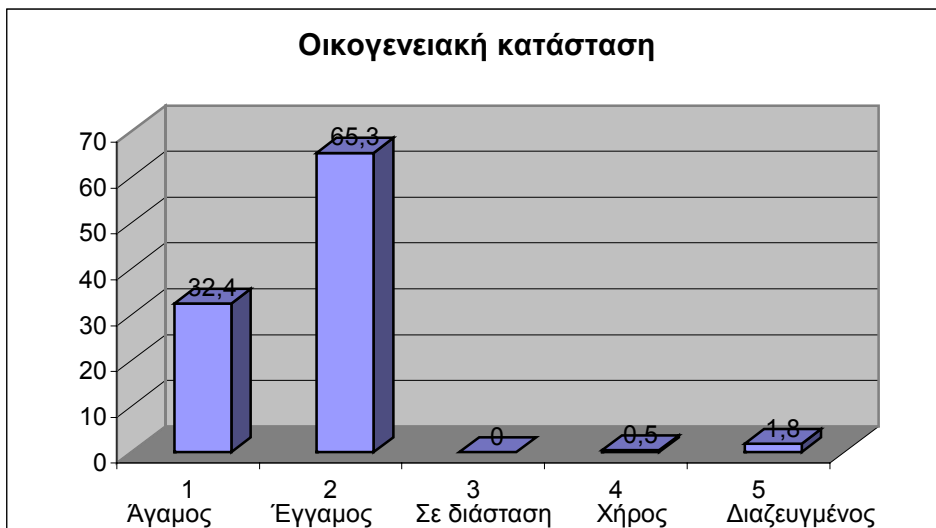
90 μαθητές και άνω:
8,8%

Γραφική Παράσταση I

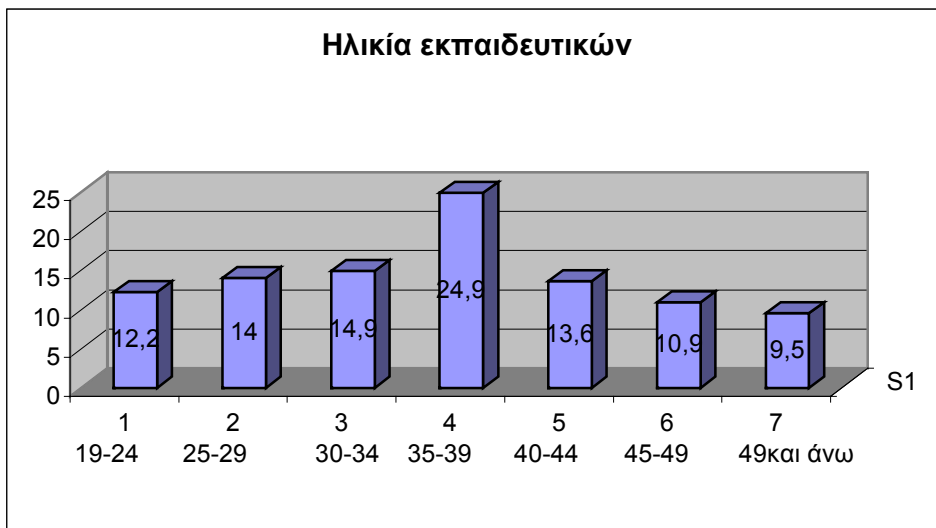

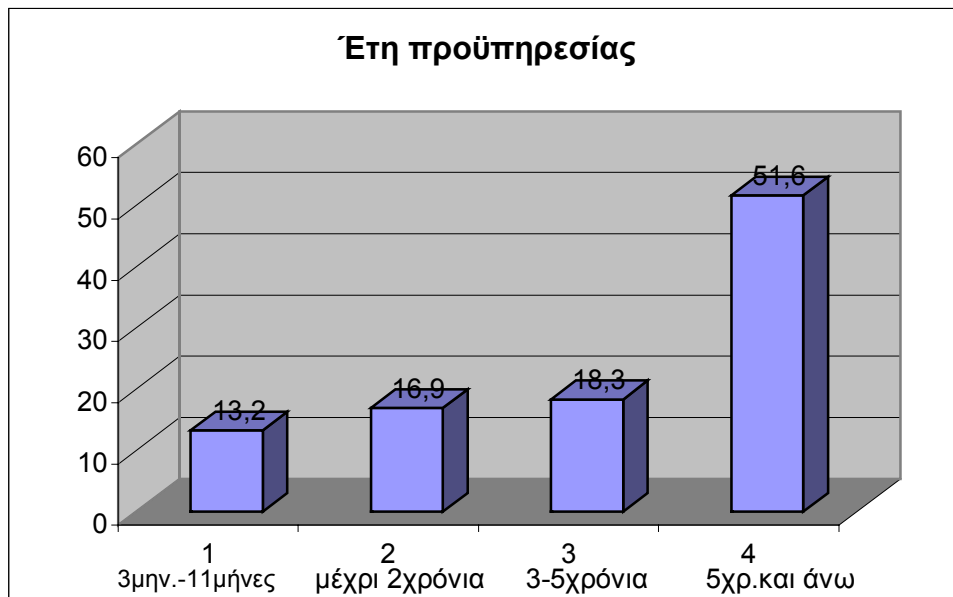
Γραφική Παράσταση II

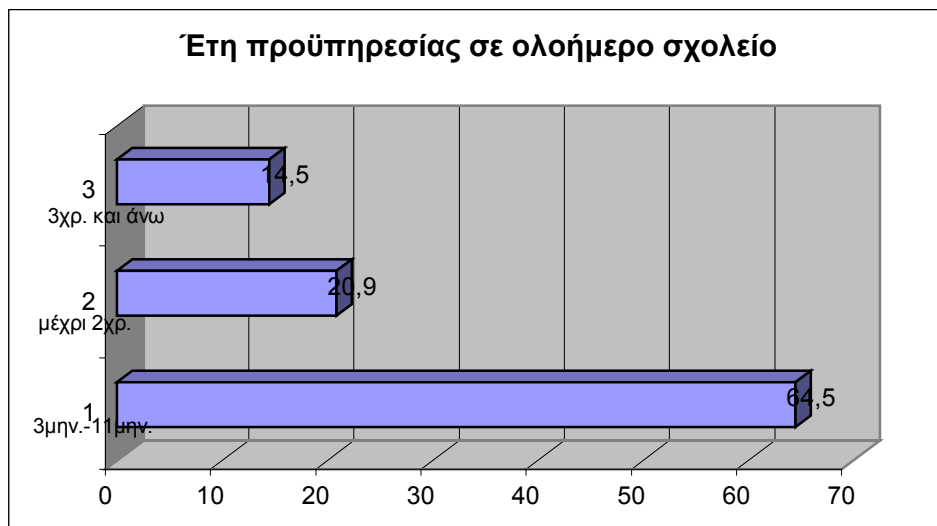
Γραφική Παράσταση III

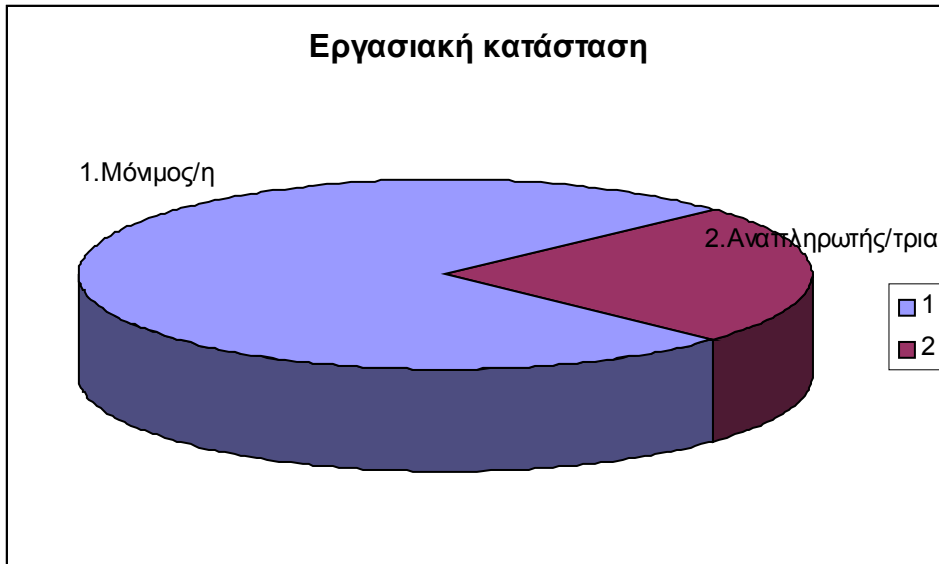
Γραφική Παράσταση IV

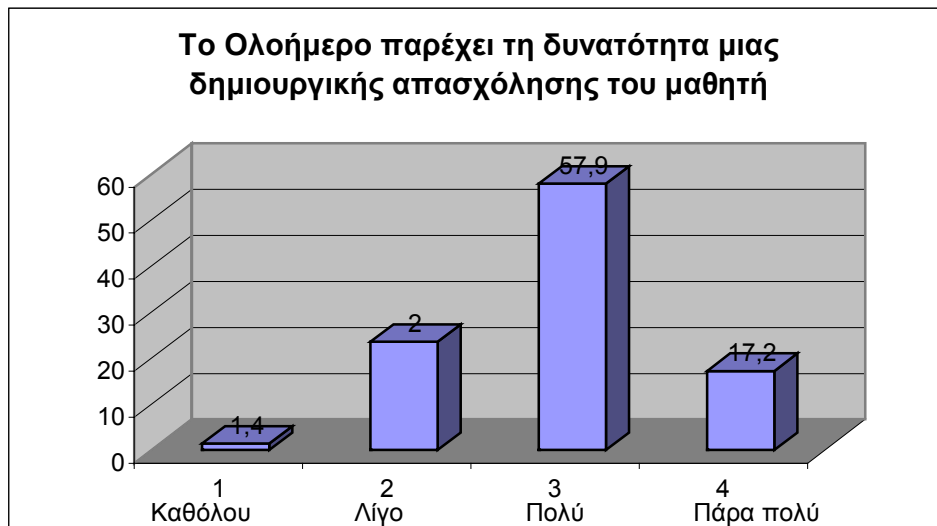
Γραφική Παράσταση V

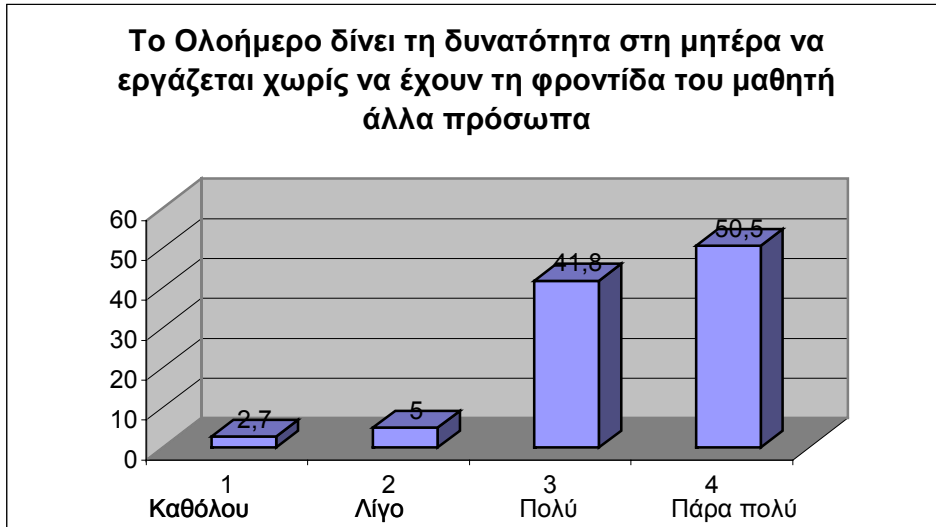
Γραφική Παράσταση VI

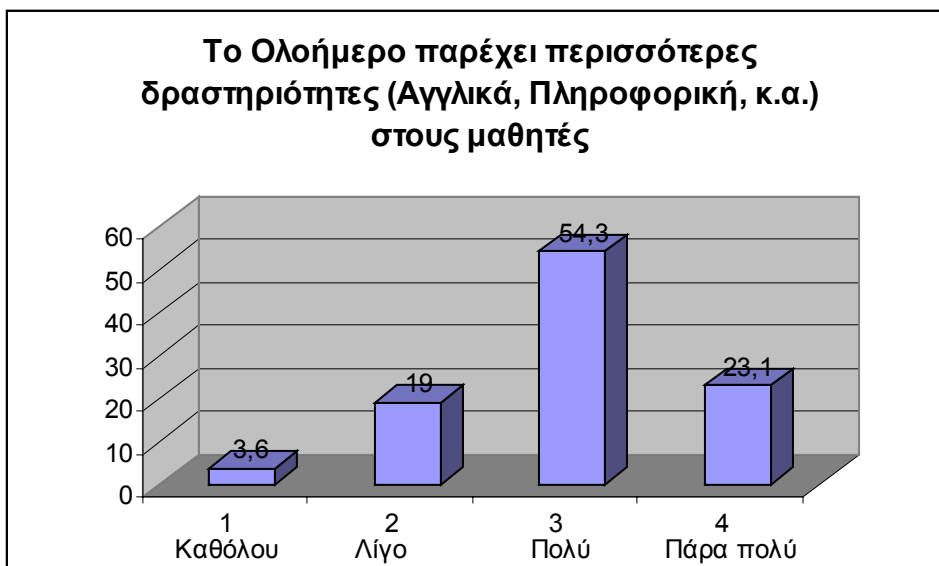
Γραφική Παράσταση VII

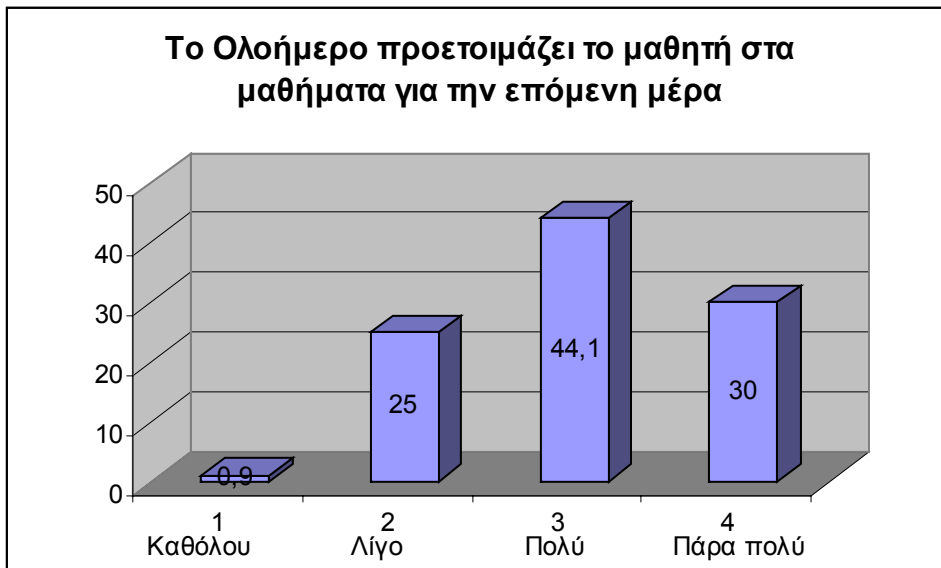
Γραφική Παράσταση VIII

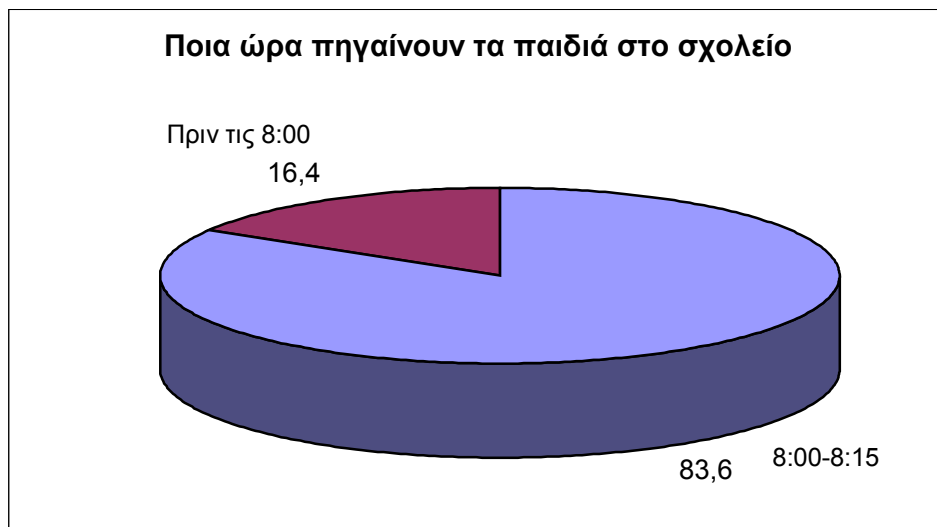
Γραφική Παράσταση VIII

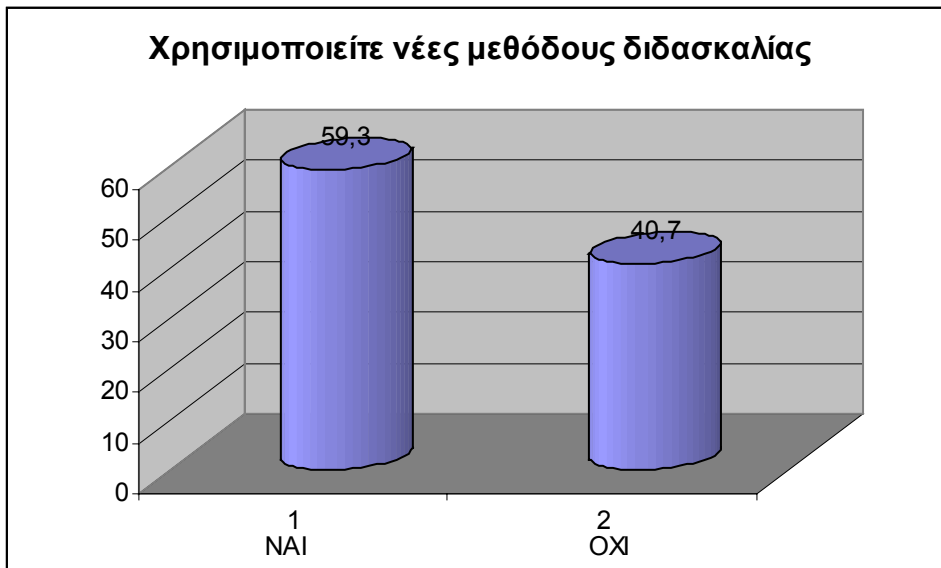
Γραφική Παράσταση X

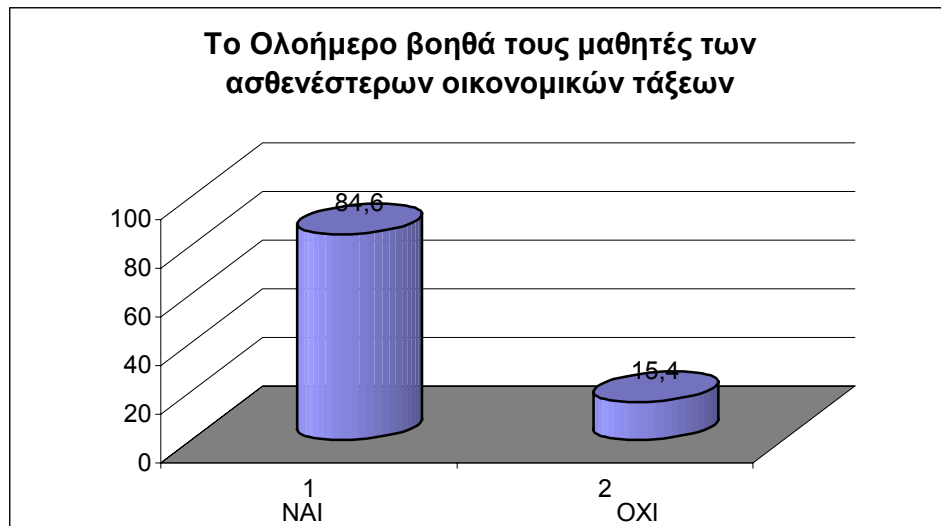
Γραφική Παράσταση XI

Γραφική Παράσταση XII

Γραφική Παράσταση XIII

Παράρτημα III

Ακριβές αντίγραφο του ερωτηματολογίου που χρησιμοποιήθηκε.

ΟΛΟΗΜΕΡΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Ερωτηματολόγιο προς τους δασκάλους

Έτος έναρξης λειτουργίας του ολοήμερου.....

1. Πόσα παιδιά φοιτούν στο Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο;

Σημειώστε αριθμό παιδιών

2. Ποια ώρα πηγαίνουν τα περισσότερα παιδιά στο σχολείο το πρωί;

(σημειώστε X στο κενό κουτάκι)

Ώρες	
Πριν τις 8:00	
Μεταξύ 8:00 και 8:15	

3. Με τους μαθητές του Ολοήμερου Σχολείου ασχολείται ένας ή περισσότεροι δάσκαλοι;

1 Δάσκαλος

Περισσότεροι δάσκαλοι

Αν ασχολούνται περισσότεροι, σε ποιες ειδικότητες ανήκουν;

.....
 .....
 .....

4. Θεωρείτε πως το ωράριο λειτουργίας του σχολείου καλύπτει τις ανάγκες των γονέων;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

Αν όχι, γιατί;

.....
 .....
 .....
 .....

5. Από τη μέχρι σήμερα εμπειρία σας, η γνώμη που έχετε διαμορφώσει για τη λειτουργία του ολοήμερου Δημοτικού σχολείου είναι:

(σημειώστε X στο κουτάκι που αντιπροσωπεύει την άποψή σας).

<i>Πολύ θετική</i>	<i>Θετική</i>	<i>Αρνητική</i>	<i>Εντελώς αρνητική</i>

6. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι παρέχει τα παρακάτω το Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο.

(σημειώστε X για κάθε περίπτωση στο κουτάκι που αντιπροσωπεύει την άποψή σας).

	<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Πάρα πολύ</i>
<i>Παρέχει τη δυνατότητα μιας δημιουργικής απασχόλησης του μαθητή-τριας.</i>				
<i>Δίνει τη δυνατότητα στη μητέρα να εργάζεται χωρίς να έχουν τη φροντίδα του μαθητή-τριας άλλα πρόσωπα.</i>				
<i>Παρέχει περισσότερες δραστηριότητες (Αγγλικά, Πληροφορική, κ.ά.) στους μαθητές-τριες.</i>				
<i>Προετοιμάζει το μαθητή-τρια στα μαθήματα για την επόμενη ημέρα.</i>				

7. Χρησιμοποιείτε νέες μεθόδους διδασκαλίας, ώστε να ξεφύγετε από τη μετωπική διδασκαλία;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

Αν ναι, ποιες μεθόδους χρησιμοποιείτε;

.....
 .....
 .....

8. Με ποιους τρόπους πιστεύετε ότι θα μπορούσαν ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ να συμβάλουν στη βελτίωση της οργάνωσης και της αποτελεσματικής λειτουργίας του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου;

(Μπορείτε να σημειώσετε περισσότερες από μία απαντήσεις)

A) Βοηθώντας στη λειτουργία του ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου (π.χ. δίνοντας βιβλία για τη σχολική βιβλιοθήκη, υλικοτεχνική υποδομή κ.ά.)

B) Δια μέσου των συλλόγων γονέων να παρεμβαίνουν δυναμικότερα και με θεσμικό τρόπο στη λειτουργία του ολοήμερου σχολείου (πχ στην πρόσληψη του βοηθητικού προσωπικού, στον καθορισμό του περιεχόμενου σπουδών κλπ)

Γ) Δια μέσου των συλλόγων γονέων να συνεργάζονται με το σχολείο

Δ) Δια μέσου των συλλόγων γονέων να συμμετέχουν στη διαμόρφωση του προγράμματος.

E) Άλλο (τι προτείνετε;).....

9. Σε ποιο βαθμό έχετε εντοπίσει τα παρακάτω προβλήματα στη λειτουργία του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου;

(σημειώστε X για κάθε περίπτωση στο κουτάκι που αντιπροσωπεύει την άποψή σας).

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ	<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Πάρα πολύ</i>
<i>Ο χώρος (π.χ. στενότητα τάξης ή αυλής)</i>				
<i>Η υγιεινή του σχολικού χώρου</i>				
<i>Τα υλικά και παιδαγωγικά μέσα</i>				
<i>Το ωράριο λειτουργίας του σχολείου</i>				
<i>Η προσθήκη νέων δραστηριοτήτων/ μαθημάτων</i>				
<i>Άλλο.....</i>				
<i>.....</i>				

10. Σημειώστε, πόσο σημαντικές θεωρείτε πως είναι οι παρακάτω δραστηριότητες του συμπληρωματικού προγράμματος του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου

(σημειώστε X για κάθε περίπτωση στο κουτάκι που αντιπροσωπεύει την άποψή σας).

	<i>Καθόλου</i>	<i>Λίγο</i>	<i>Πολύ</i>	<i>Πάρα Πολύ</i>
<i>Αγγλικά</i>				
<i>Πληροφορική</i>				
<i>Θεατρική αγωγή</i>				
<i>Εικαστικά</i>				
<i>Μουσική</i>				
<i>Χορός</i>				
<i>Αθλητικές Δραστηριότητες</i>				

11. Θεωρείτε ότι το Προαιρετικό Ολοήμερο Σχολείο βοηθά τους μαθητές των ασθενέστερων οικονομικών τάξεων;

ΝΑΙ   ΟΧΙ

Αν ναι, με ποιο τρόπο;

.....
 .....
 .....

12. Στο σχολείο σας υπάρχουν τα παρακάτω εργαστήρια;

A) εργαστήριο εικαστικών

ΝΑΙ   ΟΧΙ

B) εργαστήριο φυσικών επιστημών και περιβαλλοντικής αγωγής

ΝΑΙ   ΟΧΙ

Γ) εργαστήριο πληροφορικής

ΝΑΙ   ΟΧΙ

Δ) εργαστήριο μουσικής

ΝΑΙ   ΟΧΙ

E) σχολική βιβλιοθήκη

ΝΑΙ   ΟΧΙ

ΣΤ) αίθουσα πολλαπλών χρήσεων(η οποία να λειτουργεί ως χώρος εκδηλώσεων ή ως χώρος εστίασης)

ΝΑΙ ΟΧΙ

Ζ) Αν υπάρχουν κάποια άλλα εργαστήρια ή άλλοι χώροι, παρακαλώ μπορείτε να τα σημειώσετε.

.....
.....
.....

13. Πού θα θέλατε να δοθεί έμφαση στο πρόγραμμα του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου;

(σημειώσατε με X για κάθε μία από τις παρακάτω περιπτώσεις).

Στην ενισχυτική διδασκαλία

ΝΑΙ ΟΧΙ

Στις εξωσχολικές δημιουργικές δραστηριότητες

ΝΑΙ ΟΧΙ

Στη προετοιμασία των μαθημάτων

ΝΑΙ ΟΧΙ

Ξένη Γλώσσα

ΝΑΙ ΟΧΙ

Ηλεκτρονικούς Υπολογιστές

ΝΑΙ ΟΧΙ

14. Προτείνετε να συμπεριληφθούν και άλλες δραστηριότητες στο Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο;

ΝΑΙ ΟΧΙ

Αν ΝΑΙ ποιες: .....

15. Από την μέχρι τώρα εμπειρία σας θεωρείτε ότι συμμετέχουν σε εξωσχολικές εκπαιδευτικές δραστηριότητες (εκτός του Προαιρετικού Ολοήμερου Σχολείου) τα παιδιά;

ΝΑΙ ΟΧΙ

16. Αν ναι, σε ποιες από τις παρακάτω δραστηριότητες θεωρείτε ότι συμμετέχουν; (σημειώστε ξεκινώντας από το 1, 2, 3... με σειρά προτεραιότητας).

<i>Ξένη γλώσσα</i>	
<i>Δεύτερη ξένη γλώσσα</i>	
<i>Μουσική</i>	
<i>Χορός</i>	
<i>Θέατρο</i>	
<i>Αθλητισμός</i>	
<i>Πληροφορική</i>	
<i>Άλλο .....</i>	

17. Υπάρχουν κάποιες εξωσχολικές δραστηριότητες που νομίζετε ότι θα μπορούσε να καλύψει το Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο;

ΝΑΙ ΟΧΙ

Αν ΝΑΙ, ποιες;.....

18. Θεωρείτε ότι ολοκληρώνεται η μαθησιακή διαδικασία και η σχολική προετοιμασία στα πλαίσια του σχολείου;

ΝΑΙ ΟΧΙ

Αν όχι, γιατί πιστεύετε ότι δεν ολοκληρώνεται;

.....
.....
.....

19. Πόσο χρονικό διάστημα θεωρείτε ότι διαβάζουν τα παιδιά στο σπίτι καθημερινά, προκειμένου να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του σχολείου;

(σημειώστε X στο κατάλληλο κουτάκι για κάθε περίπτωση)

<i>Μέχρι 60 λεπτά</i>	ΝΑΙ ☐	ΟΧΙ ☐
<i>Από 1 έως 2 ώρες</i>	ΝΑΙ ☐	ΟΧΙ ☐
<i>Από 2 έως 3 ώρες</i>	ΝΑΙ ☐	ΟΧΙ ☐
<i>Από 3 έως 4 ώρες</i>	ΝΑΙ ☐	ΟΧΙ ☐
<i>Περισσότερες από 4 ώρες</i>	ΝΑΙ ☐	ΟΧΙ ☐

20. Μετά την παρακολούθηση του προγράμματος στο Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό σχολείο θεωρείται ότι τα παιδιά επιστρέφουν στο σπίτι:

(Απαντήστε σε όλες τις περιπτώσεις)

Ικανοποιημένα   ΝΑΙ   ΟΧΙ

**Όπως τα παιδιά
του κανονικού σχολείου**   ΝΑΙ   ΟΧΙ

Κουρασμένα   ΝΑΙ   ΟΧΙ

21. Η σχολική διαδικασία για το μαθητή του ολοήμερου σχολείου ολοκληρώνεται χρονικά, αργότερα από εκείνη του κλασικού σχολείου. Πιστεύετε ότι αυτό έχει επηρεάσει τις διατροφικές συνήθειες του παιδιού:

(σημειώστε X για κάθε περίπτωση).

Θετικά   ΝΑΙ   ΟΧΙ

Αρνητικά   ΝΑΙ   ΟΧΙ

22. Πιστεύετε ότι πρέπει να ενισχυθεί το υπάρχον προσωπικό του Προαιρετικού Ολοήμερου Σχολείου;

                                 ΝΑΙ   ΟΧΙ

Αν ΝΑΙ, με την πρόσληψη:

(σημειώστε X για κάθε περίπτωση)

Τραπεζοκόμοι   ΝΑΙ   ΟΧΙ

Φύλακες   ΝΑΙ   ΟΧΙ

Καθαριστές/τριες   ΝΑΙ   ΟΧΙ

Ιατρικής περίθαλψης   ΝΑΙ   ΟΧΙ

Δάσκαλοι-Καθηγητές Ειδικοτήτων   ΝΑΙ   ΟΧΙ

Ψυχολόγοι   ΝΑΙ   ΟΧΙ

Κοινωνική Λειτουργός   ΝΑΙ   ΟΧΙ

23. Οι μαθητές ποιων τάξεων θεωρείτε ότι επιθυμούν περισσότερο να παραμένουν στο Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο;

(Μπορείτε να σημειώσετε περισσότερες από μία απαντήσεις)

<i>A' Τάξη</i>	
<i>B' Τάξη</i>	
<i>Γ' Τάξη</i>	
<i>Δ' Τάξη</i>	
<i>E' Τάξη</i>	
<i>ΣΤ' Τάξη</i>	

Γιατί;

.....

.....

24. Οι μαθητές ποιων τάξεων θεωρείτε ότι επιθυμούν λιγότερο να παραμένουν στο Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο;

(Μπορείτε να σημειώσετε περισσότερες από μία απαντήσεις)

<i>A' Τάξη</i>	
<i>B' Τάξη</i>	
<i>Γ' Τάξη</i>	
<i>Δ' Τάξη</i>	
<i>E' Τάξη</i>	
<i>ΣΤ' Τάξη</i>	

Γιατί;

.....

.....

.....

.....

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

25. Σημειώστε το φύλο σας: (σημειώστε X στο κενό κουτάκι)

<i>Ανδρας</i>	
<i>Γυναίκα</i>	

26. Οικογενειακή κατάσταση: (σημειώστε X στο κενό κουτάκι)

<i>Άγαμος</i>	
<i>Έγγαμος</i>	
<i>Σε διάσταση</i>	
<i>Χήρος</i>	
<i>Διαζευγμένος</i>	

27. Ηλικία:

(σημειώστε X στο κενό κουτάκι).

<i>19-24 ετών</i>	
<i>25-29 ετών</i>	
<i>30-34 ετών</i>	
<i>35-39 ετών</i>	
<i>40-44 ετών</i>	
<i>45-49 ετών</i>	
<i>49 και άνω</i>	

28. Έτη προϋπηρεσίας:

(σημειώστε X στο κενό κουτάκι).

3 μήνες- 11 μήνες	
Μέχρι 2 χρόνια	
3 - 5 χρόνια	
5 χρόνια και άνω	

29. Έτη προϋπηρεσίας σε ολόημερο σχολείο:

(σημειώστε X στο κενό κουτάκι).

3 μήνες- 11 μήνες	
μέχρι 2 χρόνια	
3 χρόνια και άνω	

30. Είστε μόνιμος δάσκαλος ή αναπληρωτής;

(σημειώστε X στο κουτάκι που σας αντιπροσωπεύει)

Μόνιμος/ η δάσκαλος/ α

Αναπληρωτής/ τρια

31. Πόσους μαθητές έχει το σχολείο ανά τάξη και πόσοι μαθητές πηγαίνουν στο Προαιρετικό Ολοήμερο Σχολείο ανά τάξη;

	A	B	Γ	Δ	E	ΣΤ
Μαθητές Σχολείου						
Μαθητές Προαιρετ. Ολοήμερου Σχολείου						

32. Υπάρχει κάτι άλλο σχετικά με το ολοήμερο σχολείο που θεωρείτε ότι είναι σημαντικό και δεν περιλαμβάνεται στο ερωτηματολόγιο; Αν ΝΑΙ μπορείτε να το επισημάνετε :

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Σας ευχαριστούμε
για τη συνεργασία .